8192 t. 1

Bibl. Jag.

osobno

Gaz. Warsz. z. 1874. nr. 268

Antoni Zygmunt

Helcel,

jako prawnik-historyk

przedstawiony w sprawozdaniu z czytania jego Staro-dawnych prawa polskiego pomników, które ~~[illegible]~~ wydaje je ~~[illegible]~~ jako Da[illegible] jąc pod nazwą świeższej publicznej, jako trzeci artykuł Dopełnień historyi prawodawstw słowiańskich

Wacław Aleksander Maciejowski.

Sprawozdanie z czytania [illegible] dzieła te-
go dla dziejów

Antoni Zygmunt

Helcel,

przedstawiony jako ~~historyk~~ prawnik – historyk,

przez

Wacława Aleksandra Maciejowskiego.

z przybytku nowego [illegible]
[illegible]

Pogląd na wydawnictwa Starodawnych prawa polskiego pomników, z wykazaniem, co z dzieła tego przybyło nowego dla dziejów Polski szczególnie wewnętrznych; wydany jako trzeci artykuł dopełnień do historyi prawodawstw słowiańskich. [illegible]

Sprawozdanie z czytania Starodawnych prawa polskiego pomników wydanych od niego, które [illegible] dzieła artykuł daje ~~[illegible]~~ dopełnień do historyi prawodawstw słowiańskich [illegible]

[illegible]

Helcla Zygmunta [illegible]

Pogląd na życie i prace naukowe Antoniego Zygmunta Helcla.

I Życie, praca i ocena jej.

Mąż który [przedsięwziął] ~~się pod-jął~~ pracę dla dziejów Polski jakiej nikt [przed nim] ~~dotąd~~ nie [sprzątał] ~~zrobił~~, i którą wykonał chwalebnie; Antoni Zygmunt Helcel, [rozstał się z tym światem w dniu] ~~poszedł~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~się~~ ~~[illegible]~~ trzydziestym Marca r. 1870 ~~do wieczności~~.

Z mężem tym wiązały mnie za jego życia bardzo bliskie stosunki, [naukowe. ~~[illegible]~~ ~~wyrzeczenia się naukowego ... [illegible]~~] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

wywołane ogólnem

teżeństwem, na ławach
szkolnych i na kate-
drach uniwersyte-
tach, zamiłowaniem
dziejów a osobliwie
prawodawstwa i t. d.
Z powodu tego li-
stowaliśmy z sobą
ciągle od roku 1834.
aż niemal do samo-
go skonu jego; osta-
tni bowiem list, któ-
ry odebrałem, nosi
datę dn. 8 Marca r.
1870.

Zażyłość ta wzię-
ta w r. 1832 z tąd
swój początek, że
ś. p. Helcel, będąc
jak ja uczniem
uniwersytetu Kra-
kowskiego, miał

wielkie względy u Jerzego Samuela Bandtkiego Bibliotekarza i Profesora tegoż uniwersytetu, młodzieży polskiej opiekuna gorliwego, a miał niemal równające się tym, któremi zaszczycał mnie mąż znakomity, i na jakie sobie po mnie umieli zasłużyć: mój synowiec ś. p. Franciszek, tudzież Kajetan Trojański, Ludwik Kosicki, Józef Muczkowski, Kanty Krzesiński, i inni.

Ród Helclów, jak tyle innych znakomitych rodzin polskich, ~~wymieniony już wyżej w rozdziale czwartym ustępie ósmym,~~ wziął swój początek w Niemczech, w mieście Norymberdze, gdzie Hölzel przodek Antoniego, ~~Helcel~~ był typografem. Kiedy i dla jakich okoliczności ~~tenże~~ przeniósł się tenże do Krakowa, i jakim sposobem z miejskiego do szlacheckiego ~~do stanu~~ wśród ~~się~~ stanu, i przydomek <u>Szternstein</u>

3. 11

przybrawszy zamie-
szkał stale w ~~sta~~ starożytnej
~~[illegible]~~ krakusa ~~[illegible]~~ siedzibie,
~~grodzie~~, przyczyny
tego nie umiał mi
wskazać ś. p. przy-
jaciel mój, mówiąc ze mną
~~[illegible]~~ o tem ~~kilkakro-~~ szczegółowo
~~tnie~~.

Okoliczności tej ma-
jąc ją za drobno-
stkę, nie starałem
się zbadać: ale bieg
życia i pisma któ-
re ś. p. Stefan ~~wydał~~, usiłowa-
łem poznać w naj-
drob~~[illegible]~~niejszych szcze-
gółach. W tym celu
zaraz ~~po skonie~~-
czci godnego męża,
nie chcąc kłopotać

o tu

~~o tym wszystkie~~

zacnej jego mał-
żonki, udałem się
z prośbą do spól-
nego przyjaciela
naszego, Dr Karola
Estrejchera (obecnie) Pro-
fesora i Biblioteka-
karza wszechni-
cy jagiellońskiej,
dzięki ~~pism~~ ~~po~~ o pracach jego niektórych
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ dat ~~[illegible]~~ o bibliografię.
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Dokt. udziel.
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Za jego pośre-
dnictwem otrzy-
małem (dziś) życiorys nie-
boszczyka, nakreślony jego własną ręką, z której ś.p. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Antoni, nie władając już (swoją) używać od r. 1869. do kształcenia ze mną. Przy życiorysie wspominano
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

~~[illegible] wspólnych~~
~~jako [illegible] –~~
~~głównych. [illegible]~~
~~najbliższe Sekretarz~~
~~[illegible] ten sam [illegible] ro-~~
~~ki [illegible]~~
~~[illegible] od r. 1849~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible] –~~
~~[illegible] Ro-~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] do-~~
~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ w pier-
wszym dodatku do
tej rozprawy. ~~[illegible]~~

W dodatku dru-
gim dam wycią-
gi z listów które
własnoręcznie,

(~~Teraz wspomnieć~~ o Dziełku w języku niemieckim ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ bezimiennie wydanem ~~[illegible]~~ wyszczególnione imiennie sam ~~[illegible]~~ Szczegółach wyliczył. Napomknę o ~~[illegible]~~ szczegółach [illegible]

łującą do mnie, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ze. ~~Zbad.~~ w nich się [illegible] ście t. k. powiem, od-
zwierciedlił. Ścisły
te[illegible], bo jego żywo-
ciorysu (1) nie ma-
nia do [illegible] wskazówek
~~[illegible]~~
wspomnienie męża
religijnego, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ niel-
kiem uczuciem
miłości kraju i
nauk przejętego,
przyjaciela ludz-
kości ~~człowieka~~ (wstawione nad linią: [illegible])
niezłomnej woli
i niepodległego
zdania. Na męża
przymiotów ta-
kich wszelkie prze-

(1) O życiu i pismach Ant. Zygm. Helcla pisali: Stanisław Tarnowski w nr. 3. 4. czasopisma z r. 1873 we Lwowie pod tytułem "Przewodnik naukowy i literacki", i E. [illegible]icki w Przeglądzie Polskim, którego roku w tymże ujawnionym.

czynności silnie wpły-
wając, nabawiły go
wcześnie zarodu
choroby nerwowej,
która zaczynała się
kiełkować już przy
zabieraniu się w r.
1834. do wydawania
Kwartalnika, (list
jego do drugi pozwala-
czu do) ty rozstroiła
je przez wypadki
polityczne w r. 1846.
jak w biegu życia
jego zauważono. O-
samotniony w lu-
dnem rodzinnem
swem mieście, szu-
kał rozrywki w
pracy, w której za
świadectwem li-

słów przesadził, siedząc po dziewięć a nawet po dziesięć godzin dziennie pomnikami starodawnego prawa polskiego, w czem nie folgowałeś sobie nawet w poważniejszym wieku gdy był zagrożony wydany śmiercią.

Słuchałeś mnie nad miarę i mnie jako rodzinę, luby Antoni! i przez to włożyłeś na mnie obowiązek odpłacić Ci powinną wdzięcznością i wzajemnem ukochaniem tych szczególnej prac twoich, które nader skromnie oceniałeś,

z dzieł całkowitych statutami i ustawami zwanych, dadzieś z wyciągów na wyroczne liczonych przykładów względ
a które chlubę, jak

literackiem, w piśmiennictwie ogóle, tak w szczególe polskiemu przynoszą. Pierwsze one wymowne o tem, że rozwoju dziejów naszych, osobliwie wewnętrznych, nie posądziemy, jeżeli nie będziemy głęboko zaglądać do źródeł najprawdziwszych, i opracowania ich przykład nam dadzą. Prace te, uczynią się, a przytem na niedostatki ich, i potrzeby tych co się w nią dalej, iż tak powiem, wkopywać będą i powi-

(1) Wszystko dwoma ramami ówczesnego układu objęto. Wyciągów w ramie I. jest 435, w II jest ich 456. Pochodzą pierwsze z lat 1388–90, drugie z 1397–1507. Przywodząc statuta i ustawy będą tam i strnice, a powtarzają się na wyciągi tak naj

sprząd a następnie wyciąg znakiem nr liczby (numer) oznaczającym ustawionym.

niewinnego zwraca- (1) Ożył w życiu
przez [illegible] swej [illegible] przykoli [illegible]
odwdzięczyć nader słabo
odpłacę. Stawiam
przykład który nam
[illegible] (1) przez [illegible]
jeszcze do Ciebie drogi
[illegible] pocieszam
się, łżą myśląc, że
straciwszy Ciebie,
znajdziemy takich,
którzy na ślad dawa-
niem prac twoich,
[illegible] o [illegible]
w [illegible] sił wytę-
żą jako przyszłości
narodowi wy-
świadczyć nieo-
mieszkają.
Na prace [illegible],
w Starodawnych

prawa polskiego
pomnikach zamknięte, ~~całą~~ ~~zwłaszcza~~ ~~uwagę~~ łaczyłam ~~zwłaszcza~~
głównie, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~; za-
czynam rozprawę
o niej^ch od ~~tego~~ uwagi, że
gdy każde prawo
~~[illegible]~~ naprzód się tworzy zwy-
czaj ~~[illegible]~~ a następnie przez u-
stawę kształtuje, ~~[illegible]~~ przeto
s. p. Antoni
równo się starał
o zebranie tych
pomników, które
zwyczajowe, jak
i tych, które ustawo-
we prawodawstwo
przedstawiają. Gdy
~~[illegible]~~ pierwsze
co do początku swe-
go i rozwoju poprze-

dziejów drugiej, więc
o tu.. tych wprzódy
niż o tych mówić
przed się biorąc, rozpo-
czynam rzecz od
tej ziemi mowy,
że bardzo bliski
zachodzi stosunek
między mową a
prawem, co do po-
wstawania i wy-
kształcania się o-
bu.
Jak rozumiem
mowy kierują zwy-
czaj wprzód, a im
do kierunku tego
pochwycić nauka,
tak również kierownictwo
prawa bierze na
siebie zwyczaj i wo-

dzi go po drodze
sprawiedliwości, ~~dz~~ – uświęconej przez
~~[illegible]~~ cywi-
lizacyą ludzi zwyczajów
~~[illegible]~~ w tym zwycza-
ju ~~[illegible]~~
Nadto nie kaza- / każ nauka
je opiekę nad nim / ubranym jego / uświęconym ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ świętym mężom,
ażeby ci, strzegąc
od skazy powie-
rzone swej pieczy w zamku zwyczaju
ukryte
Prawo, które wy-
pielęgnowane od
dzieciństwa prze-
[illegible] uszczelnia-
jąc się, że ~~[illegible]~~ przekazane ~~[illegible]~~ sobie
~~[illegible]~~ przedstawione ~~[illegible]~~
zwyczaju i umie
ma być prawdą czyli
prawem,
(może bez-
piecznie wy-
nieść do
jedności u-
stawy ~~[illegible]~~ gdyż
jest już od
narodów u-
rzeczony,
~~[illegible]~~ i odpo-
wiednio stępieniu
uświęcony ~~[illegible]~~

nadal prawnie
którego ma ~~ogół~~ obo-
wiązywać ~~[illegible]~~ ustatal-
towany. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Prawodawca uświę-
ciwszy ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ i uświęcony
oddawszy nastę-
pnie szafarzom
sprawiedliwości na-
ukowo do szafowa-
nia nią usposobio-
nym, winien odwo-
ływać, [illegible]
[illegible] strony sprze-
czające się o to, „co
moje a co twoje", z niego ~~[illegible]~~ wyda-
~~[illegible]~~ bywali prawdę ~~[illegible]~~ : ~~[illegible]~~ mając ~~[illegible]~~ potrzeby uzy-
scawe.

(1) La coutume de l'Avernais par M. Dupin. Paris 1864 s. 3–4.

[illegible] nie były [illegible] wą [illegible] ze zwyczaju [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mie [illegible] [illegible] [illegible] według nich [illegible] [illegible]

nie były [illegible] niczem [illegible] [illegible] jedn[illegible] [illegible] ustawą [illegible] [illegible] [illegible] tego

[illegible] i nawet kierownika [illegible] sprawiedliwości umiejętnie niewzruszonego [illegible] (1) powsta[illegible] wykształciło [illegible] zkie prawodawstwo. Jak by [illegible] polskie [powiedział wy]kształcił, gdyby naznawcy umieli byli [illegible] iść w rozwoju prawa ze zwyczaju i ustawy rozwiniętego [illegible] krytycznego naprawadzały, gdyby byli posiedli potrzebną [illegible] ktorému uwagę, a nie poprzestawali na praktyce sądowej wyłącznie.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~przedłużenie się~~

Wielki ~~kanc~~ prawodawca Kraków
jedną ręką naród umi-
łowany pod wpływem
ziem ... sła-
wodawstwa, a drugą
zakładając mu szko-
łę (r. 1364), w której ka-
zał głównie uczyć
rzymskiego i kano-
nicznego prawa,
napawał się błogą
nadzieją, że
... używany
się ...
jak przy ...
... sprawiedliwo-
ści na ...
dzić się ze ...
... ...

~~u posiłkować się pra-~~
~~wem rzymskiem.~~

Wielką winniśmy
wdzięczność Helclowi
za to, że nas nie tyl-
ko ~~[illegible]~~ z prawem
zwyczajowem polskiem
obeznał, ale nadto
pierwszy z naszych ~~ba-~~ [naukowo ukształconych prawników]
~~daczy~~ podał środek
do odgadywania, jak
się [pierwotnie] prawo [polskie] ~~to~~ kształto-
wało, rozwijało, dojrze-
wało; a przytem jak
rozum samego narodu
dojrzewał przez to.

Wyczerpnął on wie-
dzę

bacyć należy przy wymiarze sprawiedliwości (1) byle, gdy pierwsza milczy, przykład ~~pierwsza miała po sobie starszość~~, a drugi choć cień prawdy, ~~posiadał~~ (+). ~~Na~~ ~~tego~~ też, tak z woli wiślickiego prawodawcy, jak i z polecenia przedostatniego Jagiellończyka i sejmu, nowo kodyfikując ustawodawstwo polskie z prawa zwyczajowego i ustaw (jus et statuta terrestria), nasi prawnicy, nie zaniechali

(+) Sędziaci; (jednakże gdy który mógł zarówno) ... [illegible]

(1) Sorośon. fl. 35–40. D. I. 3 de legibus itd.

(+) Naciwczony u niesprawiedliwe zawyrokowanie nakazali; nie wymaga[illegible] ich ustalenia, ~~[illegible]~~ itd. Dla nich więc przez cię były uważane się nad nimi, gdy ona nie była obowiązkową. Inaczej się rzecz miała z kodyfikacyą praw, z niej prawa wszystkie nie wykluczano. [illegible]

dzę o tem częścią z archiwów sądowych, częścią z pomnika czyli księgi zwyczajowego prawa, która się na szczęście dochowała.

O prawie z pomienionéj księgi i archiwów mówić naprzód przedsiębiorąc, zauważam, że prócz obu tych źródeł trafiamy na ~~przechowuje się~~ prawa naszego wątek w aktach urzędowych, ~~wspomnieliśmy o nich w historyi prawodawstwa~~ ~~(T. 8. 340), kiedy obecnie na nich~~

nacisk na to prawo _małopolskie_, które po wyjściu na świat Starodawnych prawa polskiego pomników, nowo z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie; wychodzi, tudzież na to, które w trzech kodeksach dyplomatycznych, krakowsko-uniwersyteckim, tynieckim i wielickim, (ogłasza się drukiem. Z nich, prócz pierwszego tomu rzeczonych aktów, jak w liście dwudziestym pierwszym zauważył, li-

cho.

w których dziś małopolskie są najsię-
cej okrwabiane. ~~Wyśród~~ (Wyśród dy-
plomataryuszy wielkich, wychodzących z tak
zwanych aktów bernardyńskich [illegible]
[illegible] dyplomata (małopolskich, z nich [illegible] za życia sam pierw-
szy zaznaczyłem tylko L wydał u nim
w liczbie dwudziestym pierwszym do
mnie pisanym sąd nie korzystny. Jestem
pewny że gdyby był czytał [illegible] u-
ważnie którą po jego śmierci
stąpne tomy które wychodzą, i gdyby znió-
wszystkie i ciągle wychodzą, to by zmie-
nił swe zdanie. Trzecim z kolei jeszcze
Dyplomataryusz uniwersytetu krakow-
skiego przez ... wychodzi. Czwar-
tym ... by Łyniecki dyplomataryusz ... wydany
... w Przewodniku naukowym
i literackim (1) dodatkowo do Ga-
zety lwowskiej wychodzącym.
[illegible]
zdaje się z przyczyn następujących.
(Gdy w całej Europie równie ... nie
tak i świeccy mężowie podrabiali akta
urzędowe na korzyść ziemskich posiad-
łości swoich, nie mogła ujść i Pol-
ska od tego zarzutu ... i jak ... w
historyi przewodowej (I. 4. 231) Zaznaczyłem.
Niedawnie więc ... Wojciech Kętrzyński głównie
Księży Benedyktynów, ma za fałszerzów aktów
urzędowych w Polsce, i za

swe dawnio
miast ogólnie

L Helcel,

(1) Rok II. zeszyt 2. 3.

Dyplomataryusz ten wytrzymuje
dziś krytykę ostrą. Ale zdaniem mo-
jem sąd wydawany o dyplomatach
... mija się nie raz z praw-
dą. Mnie przynajmniej zdaje się
takiem zdanie, z którem się zgadza-
łem krytyk wyraził o tych dyplo-
matach aktach urzędowych ...
[illegible]

podrobiony między innemi
Dyplomat z r. 1125. u-
waża, gdyż choć ten zewnętrzną
formą różni się od zwykle u nas
pisywanych, nic przecież nie zna-
ra ani wewnątrz ani zewnątrz cały
na podejrzewanie go wskazywało.
Datę rozpatrzyć się
w tem tom w Historyi włościan o
daninach i robociźnie ludu wiej-
skiego (str. 321-2) Datę powo-
łać się na różnicę indykcyi gre-
ckiej i rzymskiej co do
rachuby czasu (rocznej) tere-
(a raz jeden czas ten obwo-
głaszającej. Według pierwszej Papież
Kalikst się przestał r. 1125. i rok
ten pokazany też w Dyplomacie, a według drugiej r. 1124 żyć przestał. Na
na dwóch tych szczegółach
tego, tom w czwartym tomie
Biblioteki warsz. z r. 1847,

na tak zwanej pieczęci i na dacie,
polegając Dzisiejszy wydawca Dyplo-
mataryusza tynieckiego, nie chciał

za wiarygodnością Dyplomatu z r. 1125 prze-
mawiając, przywiódł.

na dobrach księży
Benedyktynów tynieckiego
powiedział:

~~-cha wydanego, nie za-~~
~~znał ś.p. Antoni reszty,~~
~~gdyż wszystkie trzy ko-~~
~~deksy po jego śmierci,~~
~~w latach 1870-2, na jaw~~
~~wyszły i wydane~~. (Z a-
któw wielkopolskich i
mazowieckich ~~nic~~ mało co nowe-
go ~~nie wydano~~ przybyło. Nato-
miast okazał się ~~nowo-~~
~~odkryty~~ rękopis Biblii
Królowej Zofii zwany, dla wyjaśnienia terminów prawnych uwagi godnym ~~[illegible]~~ wydał go we Lwowie
~~z~~ rękopisem ~~kodeksu szaroszpata-~~
~~kiego~~. Nakładem księ-
cia Jerzego Henryka Lu-
bomirskiego ~~wydał go~~
Antoni Małecki, ~~we Lwo-~~ zdaniem mojem, starannie.
~~wie~~

Pewien w

wie r. 1871. W ostatnim
mojej
przyczynku do tej rozpra-
wy ~~pewien~~ ~~tej~~ i co-
nowego przyniosły tak
dyplomata jak i ręko-
pis ów dla rzeczy w
Starodawnych prawa
polskiego pomnikach
zawartej.-

II. Prawo zwyczajowe
polskie i jego najdaw-
niejsze po-

II Prawo zwyczajowe polskie i do wielkiej jego najdawniejsze pomniki.

12. d.

W trzynastym pierwszy wieku ludzie z tego i następnego wieku pochodzące akta (zeznały) urzędowe ... że częściej owo jeden panuje w całym (polskim) kraju zwyczaj(1), częściej osobne ziemie, (powiaty, gminy) a nawet (prawne) rody miały swoje odrębne zwyczaje(2).

i od zwyczaju, czyli ta lub owa ustawa (1a) przekonać się o tem ... powstała i według jakich warunków kształtować się, rozwijać, dojrzewać ... wad rozum narodu ... zasady ... poradnika tego przy- ... według częściej według zwyczajowego prawa, ... własnego rozsądku wyrokowały. Tak bywało w Polsce aż do czasów niemal

(1) Vita s. Stanisl. 338 (wyd. Bandtk. przy kronice Gala), jus terre, terrestre, commune.

(2) Hist. prawod. I. §. 115 – 8. II. §. 213. w przypiskach.

przekonanie natury o władzach sądowych.

... Wielkie

~~Gdy ... ...~~ ~~...~~ ~~...~~ Tak bywało w Polsce aż do czasów niemal

~~...~~ Indziej jest pewną rzeczą,
że najwyższa u nas władza prawodaw-
cza według zwyczaju lub okoliczno-
ści stanowiła, zwyczajowi i woli
swojéj moc ustawy nadawała.
Tę "prawemu (jus) w ogóle zwała, później
~~...~~ brano za wzgląd do układu sta-
nowiącego, gdy potrzeba ~~...~~ ~~...~~
~~...~~ ~~...~~ Spisywano je ~~...~~
Od L za prawo ~~...~~
~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~
~~...~~ swoi ~~...~~ najście ugruntowano.
bowiem cały ~~...~~ ~~...~~
~~...~~ ~~...~~ ~~...~~
~~...~~ ~~...~~ ~~...~~

r ~~...~~ zachodziła
~~...~~ powszechne (lex), ~~...~~ jak były i jak niemniej wszystkie zasady wymieniono... (?)

~~...~~

Potrzeba wielka ~~...~~ całej
ziemi wielkopolskiej ~~...~~ jakiekol-
wiek zmiany wprowadzać mogła,
indziej całej ziemi krakowskiej ~~...~~ w nich po
sandomierskiej i dawny
zwyczaje i ustawy ~~...~~ między, ondzie
wagę ~~...~~ w jedno ciało, ocha-
zlania ich w jedno ciało,
zaś więc gdy Kazimierz Wielki,
zamierzył wiślicki jak dotąd ~~...~~ zespo-
lić wielkopolski z Małopolską.

Pierwszy ~~...~~ Dwudziestego Czacki, a po-
nim Lelewel wykazał, że z dwóch ro-
dzajów prawa, z których jeden Mało-
polan a drugi u Wielkopolan głó-
wnie wypływał, powstał przez zla-

~~...~~ ~~...~~
~~...~~

Γ Objaśnić winiennem
czytelnikom że liczba rzym-
ska przy spomnieniu o ni-
skółkim statucie podana,
znaczy liczbę statutów
wiślickiego prawodawstwa
według rozkładu jaki zna-
kł Helcel. [illegible] litera R a
przy niej stojąca liczba
skazuje na rok wyjętym
z ksiąg sądowych. A tam
wyjątek [illegible] oznaczony
jest po nr (numerze) na-
stępującej liczbie. Jasz.
oznacza statut [illegible] przez
Łaskiego i Maciejow-
skiego z rozkazu Zygmun-
ta I. ułożony, a którym
się w tej rozprawie wspo-
minać często będzie.

Γ od Helcla wydanych,

Helcel 12. c.

16

[illegible]

pociągnęła za sobą skutki, że Wła-
dysław Jagiełło reorganizując Γ uniwer-
sytet Kazimierzowski (studium gene-
rale), lubo nie wyrugował z sądzi-
tu prawnego wykładu rzymskiego pra-
wa, okroił go jednakże znacznie [illegible],
mając wzgląd na to, że w są-
dach nie rzymskie ale krajowe prawo
czyli jak się narodzieja w mo- mianej
wie na sposobie króla tego zy-
wazi (1), używając prawne miady
nie obowiązują się w. [illegible] przypadkach
mie, o których postanowienia wła-
dych prawodawczej (jus et statuta
servanda), w rzeczach munarchy
[illegible]
[illegible] starsze
najnowszych [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
były a przez pisane prawo nie uchylane, a więc za zwyczajne sie za obyczajem Furname,
[illegible] tem większą miały po-
wagę, a im nowsze i przez wła- [illegible]
dzę prawodawczą nie przyjęte [illegible]
[illegible]
jako sprawiedliwsze i ustawie przeciwne,

Γ (r. 1398–1400

(1) Quia non [illegible] gibus sed con-
suetudinibus
patria illa /
Polska/ guber-
navetur, w
Hist. prawd.
II. 410.

L Miała się ku ro-
zumieć głównie

(2) Stat. wisl. II. 4.
30. juxta consue
tudinem hacte-
nus observatam.
R. 1465. nr. 3796.
juxta consuetu-
dinem mare alia-
rum dalatica-
rum in Regni
Poloniae [illegible]-
us servatum.
Jasz. pol. XXXVII
et consuetudine
servarum. R.
1464. nr. 3758.
secundum ser-
vestrum Cracc-
viensem consue
tudinem. Jasz.
XXX. XXXIX. XXX
VIII. et consuetu
dine Cracoviensi

T R. 1471. 1482. nr.
4059. 4267. sta-
tuta et jus scri-
ptum, probans sta-
tutis Regni et capi-
tulo

Fi powszechnem bo-
ju dobrem

dem mniejszą lub nawet żadnej nie miały powagi (1). Na co zważać musiała sprawiedliwość. Ta sprawnie dziadów upierające się przy ich prawie przegrywała sprawę (2) ... miał w ... każdy, a szczególniej najwyższy kraju Sędzia, czyli sam Król jegomość, ... inaczej ... świadczała jego samowolę ... stronę, że wyrok upaść powinien, jako ... nie żądał ... się ze sprawiedliwością i ... (3). Prawidłami ... władza prawodawcza nawet ... Dając ustawę prawną była zwracać na zwyczaj i według wydawanego jej stanowiło, ... wtedy tylko gdy się już od niego przeżył, czyli, jak się wyrażano, kiedy nie można było z niego wydobyć prawdy (4).

L Jaszczki według zasady rzymskiego prawa ...

Pod wpływem dalszych okoliczności ... władza prawodawcza i sądowa władza ..., a nawet sama publiczność ... sprawiedliwości ... przepisy przejęła, ...

F R. 1440. nr. 4200. 4501. ... in Nyeschowa ... consilium, prohibebat quibusdam articulis in Novacivitate concesse ... cere statuta et mores consuetudine servata.

(1) R. 1359. consueverat ab antiquo, w Bandtk. jus pol. 166. R. 1453. nr. 3506. quia consuetudo alias uchwala est proclamanda ex mandato Domini Regis et consensu Dominorum hujusmodi regni publice per universitatem. F

(2) R. 1469. nr. 3971. contra juris formam et ultra consuetudinem Terre.

(3) R. 1436. nr. 2672. Hec littera est contra jus et statuta terrestria.

(4) Jasz. fol. VII. consuetudo est optima legum interpres

Helcel 17. IIa

37

Łatwo było Kaźmierzowi Wielk. przy-
wieść wszystkich z pod jedno prawo,
czyli skodyfikować im prawa i usta-
wy w jedno ustawodawstwo; nie
stawało ~~[illegible]~~ kaziem [illegible] jego zamia-
rom wpoprzek przywilejów. ~~[illegible]~~ Łatwo na-
ginać, zwężać, obcinać lub nawet
usuwać, ilekroć ogólne dobro wy-
magało. ~~[illegible]~~ Trudniej przychodziło
do

z Polaków

z kilku rodzin ~~[illegible]~~

z je ~~[illegible]~~ się jeszcze kniaziom Dawidy

Helcel ~~13. k.~~ 19

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~Jako wiadomo~~ Władysław[ów] / Jagie[łło] i (1) [illegible] a niepodobnem okazało się najmłodszemu z wnuków jego [illegible] Zygmuntowi.

[illegible] jego syn[owie] Kazimierz[ów] / Jagiellończyk [illegible]

Przez co [illegible] Polska nie tylko [illegible] dopiero [illegible]

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ dawniej dozwala

~~[illegible]~~ ajdujy

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

z swojego prawa zwyczajowego i ustawowego

Francya także z Krakowy z ~~[illegible]~~

urzędu, uwzględniając ze zwyczajów, że od[illegible]

jąd do żadnego [illegible] ustaw miejscowych które dawniej obowiązywały nie odrzucano, gdyż wszystkie wolne, gdyż uchylają się przez kodyfikacyę, skodyfikować.

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ zbioru praw nie

~~[illegible]~~ nie mogąc i musiała ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

zdobywał się [illegible] Król ~~[illegible]~~

Zygmunt nazywany Starym pierwszy

się po wielu prawodawcy

o skodyfikowaniu praw pokusiwszy,

przeznaczył p[od] dwóch swego wieku

najznakomitszych prawników kra[kowskich]

innych, / Mikołaja Taszyckiego i

Bernarda Maciejowskiego); lecz sejm

ustawy wydane (2); lecz Polska

od Jana Łaskiego składającymi za Aleksandra Jagiellończyka ustawami.

sejmującym stanom kodyfikacyę zwołanie przez

(1) Na prawodawstwie litewskie wskazuje Jagiełło r. 1422, a Władysław w r. 1430, że równając wszystkich we względzie poruszenia ciężarów krajowych porównał przez to i w prawach (ad unum jus et unam legem communem omnibus reducimus adunamus) u Bandtkie jus pol. 222. 231.

(2) ~~Artykuł~~ 1390 kodeksu cywilnego francuskiego.

Do celu.

[illegible] Pierwsza zmiana była

wszystkim równe prawo wynie-

rzyć, czyli podług ważnych zarzu-

czajów, ale ze sprawiedliwości uwagą

rządnie, układając [illegible] Druga ma-

[illegible] wyrabować. Trze-

ba w dymnie Duchownym [illegible]

cią chciałi dostąpić czego prawo

gardu, znać się musiała dokła-

nale na prawie. Tej była najdalej

dojść do celu, za pośrednictwem o-

brońców sądowych, ale drugiej sa-

dzanej na sędziowskiem krześle

bez względu na to czy się zna

lub nie zna na prawie, [illegible]

ba niewaz nie- [illegible] uczynić szczodrzyć [illegible] oświadczali

Takowym sprawiedliwości [illegible] im [illegible]

majac czekać aż sąd niższy wydanie

przez wyższy nauczony jak [illegible] sprawy [illegible]

[illegible]

Szadzila dla [illegible]

[illegible] druga mamy, gdzie jas była chciała prawo słuchać, a on [illegible] ni danie [illegible], ażeby [illegible] znaczeło do [illegible] kania rozkazów.

[illegible] pośrednik [illegible] z nich [illegible]

Natura była [illegible] pod jednem prawem wszystkim [illegible] ale nie tak

(1) W Stand. pols. prawa pomnikach [illegible] jest jak [illegible] v. 1462. nr. 3644. [illegible] inlevus publicus quomodo hoc causa debeat decerni.

(2) R. 1471. 1482. nr. 1459. 4263. Statuta ch jus originum, przykłady [illegible] Regni ch capitulo.

wilejowani bojów przez sejmowe
usankcjonowanie zbiorem Łaskiego ustawę, przewidywali że muszą się z
niemi pożegnać, iżeliby przywileje
te, zetknięte z prawem ludzi szlachec-
kiego, [illegible] wyjdą na nic, z powodu
czyny zwodda swego, że zgadza-
jące z duchem obecnego czasu nie
[illegible] widzącego swej przeszłości.

[illegible]

namową Piotra Kmity i Zborowskich
uwiedziony [illegible] odrzucił przed-
łożenia prawodawców (1). Miał
starania sobie do uświęcenia [illegible] gdyż mu już dość
[illegible] mać po temu z [illegible]
[illegible] Królem
Aleksandrem [illegible] zasadzie tego przywileju
mielnickie (2); Na zasadzie
żadna też ustawa szlachecka do
zatwierdzenia sejmowi podawana wstrzy-
mać nie mogła, [illegible]
[illegible] wo nowe, [illegible]

który, nie jak dotąd bywało przy naradzeniu się z panami, [illegible] pra- lecz [illegible] wśród bezwarunkowo [illegible] uwzględniał woli [illegible] Ta bywała najczęściej wolą monarszej i jego rady przedsta- wiona, sformułowana [illegible]

[illegible] gov- li wszystkie u powszechne i a rzeczywiste prawa [illegible] prawodawstwie [illegible] przywilejami względami.

każdego stanu i jednego narodu prawodawstwa wszelkie prawem, a przykładem swoim pocieszać się tym przykładem prawem. Pierwsze nowszej wyłączało prawem. Pierwsze z miast, jeżeli go drugie dzie mięły

(1) Zygmuntowskie księgi (najnowsze wydanie jego jest przy Rocznikach Orzechowskiego, wydanych przez Tytusa hr. Działyńskiego w Poznaniu 1854. [illegible] na str. 206.) mówi: visa sunt enim illis statuta illa vetera (wydane od Zygmunta) rebus eorum utilia atque accommodata.

(2) R. 1504. Vol. I. 299. De non faciendis Constitutionibus sine consensu Consiliariorum et nunciorum terrestrium.

(3) R. 1493. Vol. I. 256. Nulla Constitutio nulla est proclamata et mandato Regis de consensu dominorum Consiliariorum et nunciorum terrestrium publice per [illegible] elevatum [illegible]

nie wykształci, a ów drugi nie zadowoli,
[illegible] [illegible], jeżeli [illegible]
się w danym razie nie zastu-
suje do pierwszego, nie uwzględni
go, a według jego ducha od sie-
bie, że sprawiedliwszą i wygod-
nem rządzie, nie pożądany.
[illegible] [illegible] [illegible] prawodaw-
cą z prawoznawstwem i znają-
cą najściślejszym rządzie sta-
nowią, nie zasłużą na zarzu-
cenie, jak mnięgoś wielki znawca wyro-
śkiego prawa uczynił słusznie
zwyczajowemu prawu Francji (1), właśnie prawo
z którym [illegible] [illegible] znakomity
praktyczny prawnik znakomity prawodawca, że
gdyby nie ów prawa francuskie wtedy
by się było [illegible] prawodaw-
stwo cywilne do tej wielkości nie
wzniosło jakiej w niem dziś widzi-
[illegible] jakoż ustanowił [illegible] Redakto-
[illegible] Dziesięciu lu-
[illegible] prawo [illegible] Biskupem kra-
kowskim w r. 1350. zawarł [illegible]
[illegible] w r. 1350. [illegible] Redakto-
rowie Kazimierza Zygmuntowskie- za następczym komen-
go, i słusznie [illegible] wyrzekli, że
[illegible] części
[illegible]
[illegible] ku nich będzie a pożąd-
aniu tym, którzy odrzucając [illegible]
[illegible] r. 1534. ich pracę, tyle złe-
[illegible] prawodawstwu następczych

wiemy (2). [illegible]

Ważność zasięgnąć
czaju [illegible]

Kazimierz Wielki.

[illegible] zadany [illegible]
nam [illegible] [illegible]
czaj (1).

(1) Kujacyusz (um. u 1590) [illegible]
[illegible]
w kilka dni
Przejęci od Afryka-
nów przez zajęcie
cyny, mówi: że w
zwyczajowem pra-
wie i prawodaw-
stwie francuskiem
znaleźć można
le bez wzoru.

(2) M. Dupin Pro-
cureur général
a la cour de
cassation, w
[illegible] dziele
La Coutume de
Nivernais p.
2. 3.

(3) Ordinatio Bu-
dzentae w Budz.
[illegible] pag.
108. juxta con-
suetudinem
terrae anti-
quam.

(4) Łask. fol. VIII.
consuetudo est
optima legum
interpres.

Helcel 15. aa.

Gruchnęła wieść, że Ławnik miasta Elbląga Ferdynand Neumann posiada rękopis dawniej znany prawa pruskie dawny zawierający, a nadto odległej starożytności sięgający. Dowiedziawszy się o tem (mówi dalej Neumanna biograf) od uczonych polscy naciągli listownie i ustnie zgłaszać się do posiadacza ~~tak~~ owego skarbu drogocennego ~~skarbu~~, prosząc, ażeby im pozwolił go raczył albo sprzedać, albo ~~nawet~~ odpis z niego wziąć. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~i z propozycyą [illegible]~~ ~~[illegible]~~ im przysłania do ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dali się. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~dokazali [illegible]~~ ~~[illegible]~~ nerwowo niestateczny do żywego nalegania rozdrażniony i pamiętny na to że mu się nie wiele na tym świecie należy (2) postanowił ~~[illegible]~~ uczynić dar na rzecz ~~[illegible]~~ z posiadania swego ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ bibliotece miejscowego Gimnazyum, z warunkiem ażeby ~~się~~ rękopis ten poza mury miasta nie został wie-

Wreszcie Adam ~~[illegible]~~ Grzałkowski kr. ze pan ~~posiadacz [illegible]~~ ~~[illegible]~~ Ławnik ~~[illegible]~~ skłonnych hojnie

[pozwolił na odpis rękopisu, a ~~[illegible]~~

(1) M. Toeppen w Altpreussisches Monatschrift piśmie zbiorowem wychodzącem w Królewcu. Patrz r. 1869 poszyt 4. str. 327–54.

(2) Nervös auf das äusserste afficirter und getrieben durch das Bewusstsein grosser physischer Hinfälligkeit, powiedziano tamże.

kulwiok
dy (wyniesiony.

~~z biblioteki vrocławskiej zdjął odpis Adam hr. Sierakowski, i Helcel mi go przesłał~~

Zdjęty zeń odpis przesłał zacny Hrabia Hołuchowski, który go też wraz (w maju r. 1868) posłał do druku, (przypomniawszy atoli) nie wydał go aż razem z drugim tomem Drzeda.
Tym czasem w lipcu r. 1869 ogłosił rękopis ów Dr. Edwin Volckmann Profesor Gimnazyum elbląskiego w programacie gimnazyalnym tegoż roku (1).
(Bezimienny ów, który wzięty rękopis z dawniejszego, jak jest widomo (niżej pokażemy) w rękopism przepisał, zaniedbał we wstępie o nim:

(1) Das älteste geschriebene polnische Rechtsdenkmal. Commissions-verlag der Léon Saunier'schen Buchhandlung in Elbing und Stettin.

„że" zawiera prawa sąsiednie-go Niemcom ludu, ciężki, bywał nie raz zbadany (uzuchany), jednakże ukazać nigdy.

Niemcy, opanowani od Rzymian i zalani ich ustawami, zbadaneni się [...] zwie Valahami [...] obcego [...] Dalej

Ponieważ że prawa, jak Dalej częścią w przedmowie, częścią w samem dziele mówi, są jedne od pulskich mędrców ukmyslane, od naczelnych, a drugie tu i owdzie (od miejscowej władzy) postanowione (1), i zwyczajem, jednakże obok [...] wiadomo że [...] bezimienny [...] każde prawo [...] ne i przez to [...]

Poczciwiamy więc ponieważ nader [...] Dla badań [...] pulskiem czasów najdawniejszych.

albo się przez zwyczaj (gewillekoreh) albo używane [...] ważny dla badań nad prawodawstwem

r. Słowy [...] chać [...] że [...] ustawy

prawami [...] wiec lud nie [...] każe, i nie padło [...] ludu [...] zamyslani prawa bezimienny [...] Nalem głównych [...] do rze-

(1) Sąchsisch mówi: Da ist Duch erzwo gewillekoreh, co w dzisiejszej mowie czynić [...]: Da ist noch hie und da Verdinst XIII.

(2) Daz Zele ist czwerterlei, dziś mówi się Das Gewohnheits-recht ist zweierlei. [...] XXIV.

Helcel, 15. [illegible]

Łatwo [illegible] [illegible] pewrzgła
[illegible] jak [illegible] kiedy [illegible] [illegible]
ustawa; jeżeli [illegible]
[illegible] na [illegible] pismo; ale
[illegible] drugi [illegible] przeczytać wydaną [illegible]
ją, [illegible] wiedzieć [illegible]
[illegible] się, [illegible], czy zwy-
czana ustawa jest [illegible] [illegible] zwy-
czaju, czy [illegible] wypływem [illegible] wo-
li prawodawcy, trudno [illegible] wiedzieć, jak również [illegible] bywa często głęboko nie przeniknionem
nie przeniknąć [illegible] przeniknąć się,
[illegible]
[illegible]

czy/ ten i ów wyraz powstał z mo-
wy ludowej, [illegible] lub z książek do-
stał się do ludu, trafnie [illegible] [illegible].
głosy [illegible] od uczonych mężów, to
[illegible]
[illegible] mile przy-
jęty od mas, jako [illegible] im i
do objawu myśli [illegible]
[illegible]
[illegible] lub [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] dectwa nie [illegible]
[illegible]
[illegible] dostał się do [illegible] przez bezimiennego [illegible]
[illegible]
Helcla [illegible] [illegible] [illegible]

Helcel, 15. lb.

zanim się pomnikiem tym zajmiemy, potrzeba przedewszystkiem jedną okoliczność (1) uwzględnić. (Zdawien żyjąc z osadnikiem (?), ludem, przejmuje zwyczaje i wyrazy mowy jego i przyswajają je sobie. Według uchwały (?) zżyli się Polacy z Niemcami, mając ich rzecami (?) dwojako, wnątrz i wewnątrz kraju, w sąsiedztwie. Granicząc bowiem Polska z Germanami dawniej i cesarstwem ich, granicząc czyli pograniczy polskie, cyli pozrady upała (?) z miastami i wsiami, na wewnątrz polskiego kraju, niemieckiem uzgodnionem prawie.

Jeszcze w samym początku XV wieku cały prawie polski w Małopolsce sądził się prawem niemieckiem (1). Wynikało stąd, że, bez względu na pochodzenie swoje i upaństwienie, Polacy i Niemcy na zmianę niemieckie i polskie prawo przyswajali sobie (2), i że wówczas wiele niemiecki początek nie jedno prawo poczytywane za polskie, a nawzajem było polskiem co uważano za niemieckie.

Helcel rozdzielił pomnik na dwanaście drobnych rozdziałów. Według tego podziału badać będziemy za-

(Wład. Jagiełło przenosi wszystkie majętności arcybiskupstwa lwowskiego de jure polonico, ruthenico et quovis alio in jus theutonicum quod maidburgense dicitur. Akta Bernard. II. nr. 56.

(dziś mówi się)

(1) R. 1401. [illegible] nr. 777. Domina Hedvigis relicta Ottonis de Pilcza, heredis regalibus dominis, quod villa sua Dalwa gaudeat iure teutonico, ... Dziewic ... Pilcziensis similiter gaudent iure eodem teutonico. R. 1430.

(2) Syn dutsch lant, eyne stat, ader dorf da dutsch recht inne hat (dziś mówi się ein deutsches Land, eine Stadt, oder Dorf, das deutsches Recht hat). Dalej wyraża się pomnik: Clagen her uf in zen polenschen rechte (dziś mówimy Klagen er auf ihn nach polnischem Rechte)

XXVIII.

warte w nim prawo, i przechodząc
najpierw polityczne, następnie cy-
wilne, dalej karne, ⌐ na koniec
sądownictwo. Podoziawa ahuh wirka
wymyka wynaże ~~[illegible]~~ na vicdział.

⌐ rozważymy

<u>Prawo</u> <u>polityczne</u>

Kraj polski na opola(1) się dzielił, a
te na grody (2) i miasta ludzie
na wsie ~~Drogi~~ poddzielały się. Drogi

(1) <u>Gegende</u> VIII.

(2) <u>Burggrafschaft</u> XXIII.

Helcel, 15. c.

(1) Land dzis Land XXII.

(2) Gegnade, wł[illegible] XIII.

(3) Burggreveschaft XXIII.

(4) Stat dziś Stadt XXVII.

~~(5) Burg [illegible]~~

(1) Land [illegible] (dziś Landswage?)

(2) Des herren haus (dziś die Herren Haus) XV.

Gemeinde [illegible] XII.

(3) Herr des Landes, samże.

(4) Burggreve, richter, starosta, włoder XXIII. IV.

(5) Scheffer, kemmerer XV.

Ciekawą jest rzeczą widzieć, [illegible] z prawa zwyczajowego wszedł do politycznego, prywatnego i karnego, także do organizacyi sądowej i postępowania w sądach cywilnych i karnych używanego.

Ciekawość naszą zaspokoić może bezimienny prawa owego zbiór, o którym zaraz powiem, i mniemanie o nim od Dzieduszyckich pisarzów wyrzeczone rozważywszy [illegible]

~~[illegible]~~ przedstawię obraz praw owych, rozważając kolejno jedne po drugiem według ~~[illegible]~~ rozdziałów, na jakie Helcel całe dzieło rozłożył.

~~[illegible] (2) się dzielił [illegible] na wszystko [illegible] [illegible]~~ uznane będąc prowadzące do nich ~~[illegible]~~ (1) zastawy nad którymi panując ~~[illegible]~~ którym bywać się monarchą zwano (2) zwano. Monarcha był panem ziemi (3) był co do majątku i osoby swej,

~~[illegible]~~ jak niżej powiemy, ~~[illegible]~~ upowszechniany. Wyręczał się urzędnikami, z których najcześniejsi kasztelanami się, sędziami, starostami, włodarzami zwali (4). Ochmistrzami słudzy bywał i prywatnym sługą, służąc jako szafarz komornikiem się też nazywał ~~[illegible]~~ (5).

Widać że cała między swą autonomi-
ją, kiedy same stanowiły sobie usta-
wy, a urzędnicy miejscowi (l. 1. 0. ~~Sado-~~
~~wnicy w nich~~) miasta i wsi na nie-
mieckiem udzielnie prawie, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Lecz sama nawet pu-
mnik ca ~~[illegible]~~
prawa polskie w starodawnych pom-
nikach zawarte, i znajdujące
się w ~~[illegible]~~ innych zwodach prawa
zięgowe.
We wsi

mające na celu

(1) Die etlichen gegenitten ist gewille. Kurt. XI.

~~(2) Es ist auch etzwo gewillekürt. XXIII.~~

~~(3) Syne [illegible] (dis ader) darf die deutsch recht [illegible] ist, alz (dis alz) [illegible] die pflegen zu bussen. XXVIII.~~

Helcel 16.

razumi się [illegible] i w gruncie ludzież a ma-
sie, [illegible] rodziny i [illegible] poje-
dyńczy ludzie (nie będący członka-
mi rodu): pierwsze odpowiadały solidarnie za
przestępstwa ich członków popeł-
nione [illegible], drudzy
odpowiadali wyłącznie za siebie. (Wszyst-
kich wogóle mieszkańców kraju dzie-
lono na rycerzy i lud. Różnicę
tę stanowiła główszczyzna. Ryce-
rza ludzież [illegible] mającego prawo do ry-
cerstwa (2) głowę szacowano pięć-
dziesięcią grzywnami. Ludzi inszy (3)
był albo krajowiec albo Niemiec,
ogólnie nazywany gościem. Oba gło-
wę na trzydzieści grzywien szaco-
wano. Ale jeżeli [illegible] został za-
bity na publicznej drodze, płaciła się
jego rodzinie lub monarsze rycerska
główszczyzna (4). Rzeczowe pra-
wa były jednakowe dla tych stanów: oba
posiadali ziemię na własność, lecz
drugi siadywał najczęściej na czyn-
szowej roli (5).
Drugi więc mógł [illegible]

† pierwszy zatrud-
niał się handlem,
czyli był kupcem,
a drugi [illegible] nie
mając [illegible] rozległego
[illegible]

(1) Spricht aber (dziś aber) daz geslechte uf eyn man, daz her (dziś er) den mort (dziś Mord) habe getan. VIII.

Eyn ritter adir eyn rittermessig man. XV. VIII.

(3) Gebuer, man [illegible]

(4) Tamże VIII. XV.

(5) Keynes mannes gebuer uf syneme gute, dv [illegible] gebuer zu zamme (dziś zusammen) sitzen (dziś sitzen) i znowu gebuer sitzezil (dziś sitzel) under eynem herren. VI. XXVI.

(*) Eigen (dziś Eigenthum) da gebuer uffe sitzen. XXIII.

jak się wyrażano, znosić cudzej woli człowiekiem czyli niewolnym (1), ale bynajmniej niewolnikiem (2). Jako taki należał pod sąd dworu, musiał pojedynek sądowy odbywać [w sprawie o szkodę wyrządzoną człowieka pańskiego woli poddanego (i o mienie) spod poddanego, dudzież] i odmawiać swoje mienie dla niego (3), i odwalić pańszczyznę mu wraz z żoną. Rozumiano przez pańszczyznę zwrotkę i pracę. Obie określiło prawo.

Poddany winien był grodzić pańskie dwory (i wychodzić trzy razy do roku do ściany żyta), a żona jego (musiała chodzić) tyleż razy z sierpem w czasie żniwa. Kto nie pracował w polu, odkładował we dworze przez miesiąc co roku, nie schodząc z swoim lenistwem, nie znosił przez zwłoki pańskiej innego poddanego zbiegłego (4).

Znano i niewolników płci obojej. Nie powiedziano skąd wzięli się będący płci

(1) Eigen oder eyn / dris ein Zuejer). XXIII.

(2) Schalk XVI. ma RAlt. Ger.

(3) Tamże VI. XXII–III.

(4) Tamże XXIX.

Helcel 17.

mężniej. kobiety

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~Drugie~~ Kupowane na służeb-
nice (1). Pod opieką prawa zostawali pierwsi ~~[illegible]~~ i drugie:
~~[illegible]~~ z nich ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ samowolnie lecz
sądownie winien ~~[illegible]~~ był poszuki-
wać ich gdy mu zbiegli (2).

(1) Dirne gekoufe (dziś gekaufte) XX
O znaczeniu wyrazu patrz Grymma Wörterbuch pod w. Dirne.

(2) Tamże XXIX.

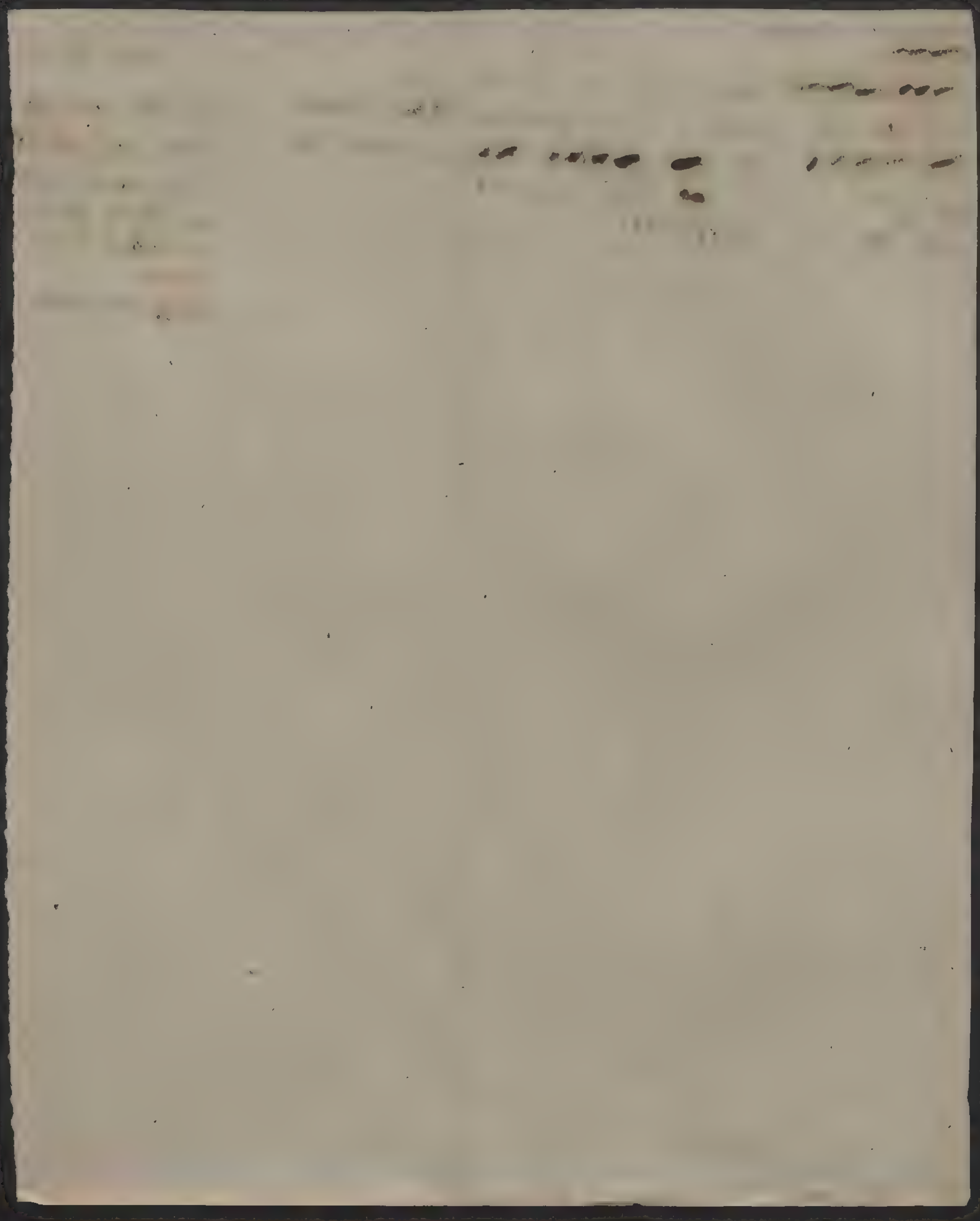

Helcel, 18.

(1) Tamże XVIII–XVIII.

{O nauczyciele i [pomnik] prawach jego wspominać to tylko, że Biskupi, Opaci i Proboszczowie mając uposażenie w ziemi, należą ze względu [illegible] posiadłości swych i ruchomych [illegible] ich [illegible] posiadłego [illegible] (1) funduszów pod sądy ziemskie już kasztelańskie, jeżeli się wymiany [illegible] sprawach kryminalnych ludzi na dobrach [illegible] osiadłemu, już pod sąd innych sędziów, [illegible] jeżeli rzecz pójdzie o dziesięciny, już pod sądy [illegible] jeżeli [illegible] innego rodzaju spór zajdzie. [illegible] {Dziesięcina dawała się wyłączna. Wysyłał się dla zwania Dziesięcinnik {lub sam rolnik, gdy po uzgadnianiu złożył w kupach [illegible], wezwany [illegible] Dziesięcinnik [illegible] wraz z sąsiadami [illegible] jeśli rolnik innym i [illegible] pewność wśród gromady [illegible] stawić się do [illegible] nie stawił się dobrowolnie, [illegible] "Księgi" gdy na przednówku po- [illegible] nie przyjmowały przebujęsie chleba szedł wiece złożony nie [illegible] a pozwolenie nie do rzeczonego Dziesięcinnika (1).

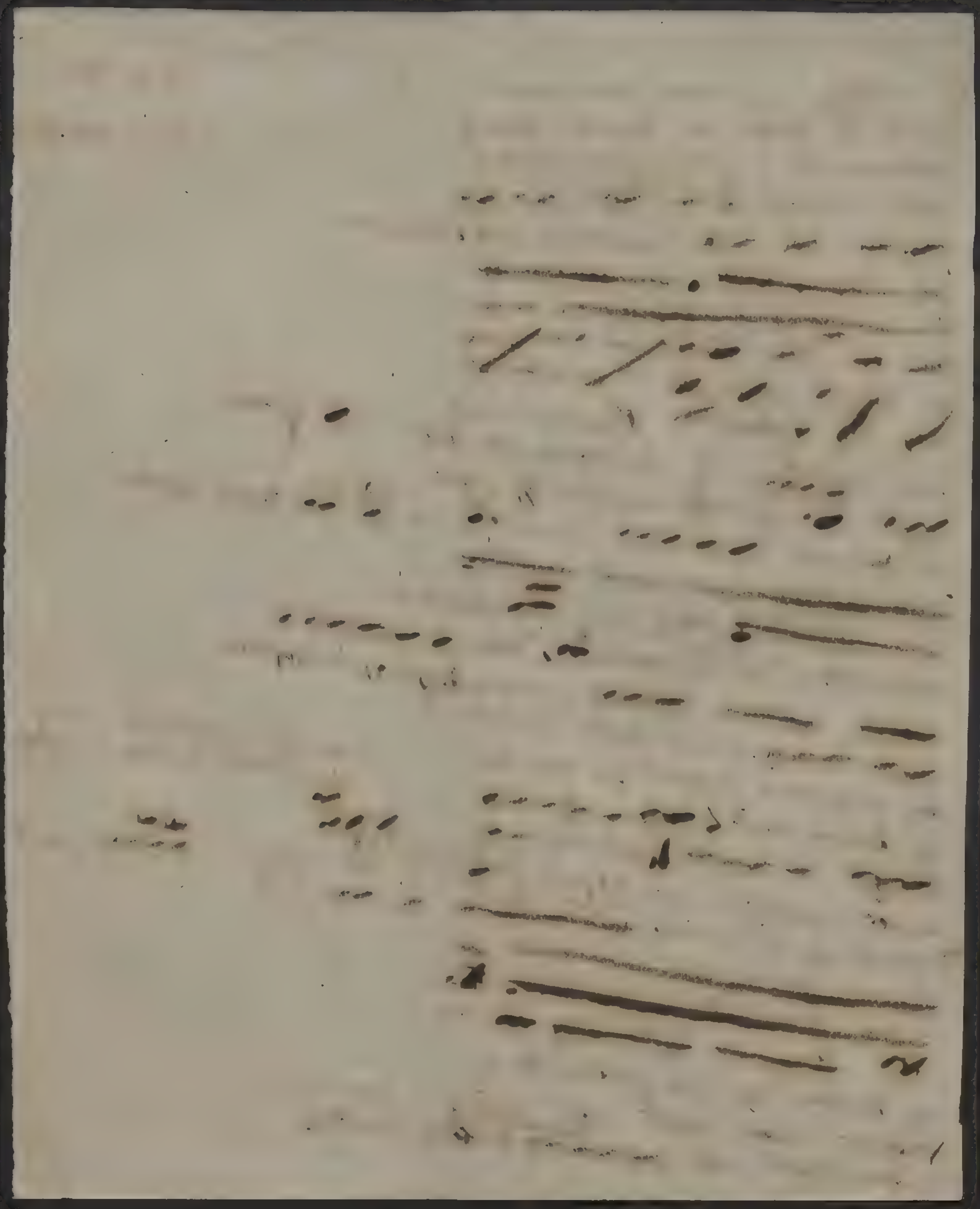

Helcel, 19.

z ciężarów a samej dylloi powin-
ności należących się wysłannikowi
~~[illegible]~~ listowy w przejeździe od monar-
chy polskiego jechał. Skarano ustaw
koni ~~[illegible]~~ we wsi przez którą
przejeżdżał, mógł ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
brać sobie z koni wziąwszy przemądrzink
świeżego rumaka. Drugi ~~[illegible]~~
odbywał dalej (1).

wspomnia-
no. Ta

(1) Tamże XXIX.

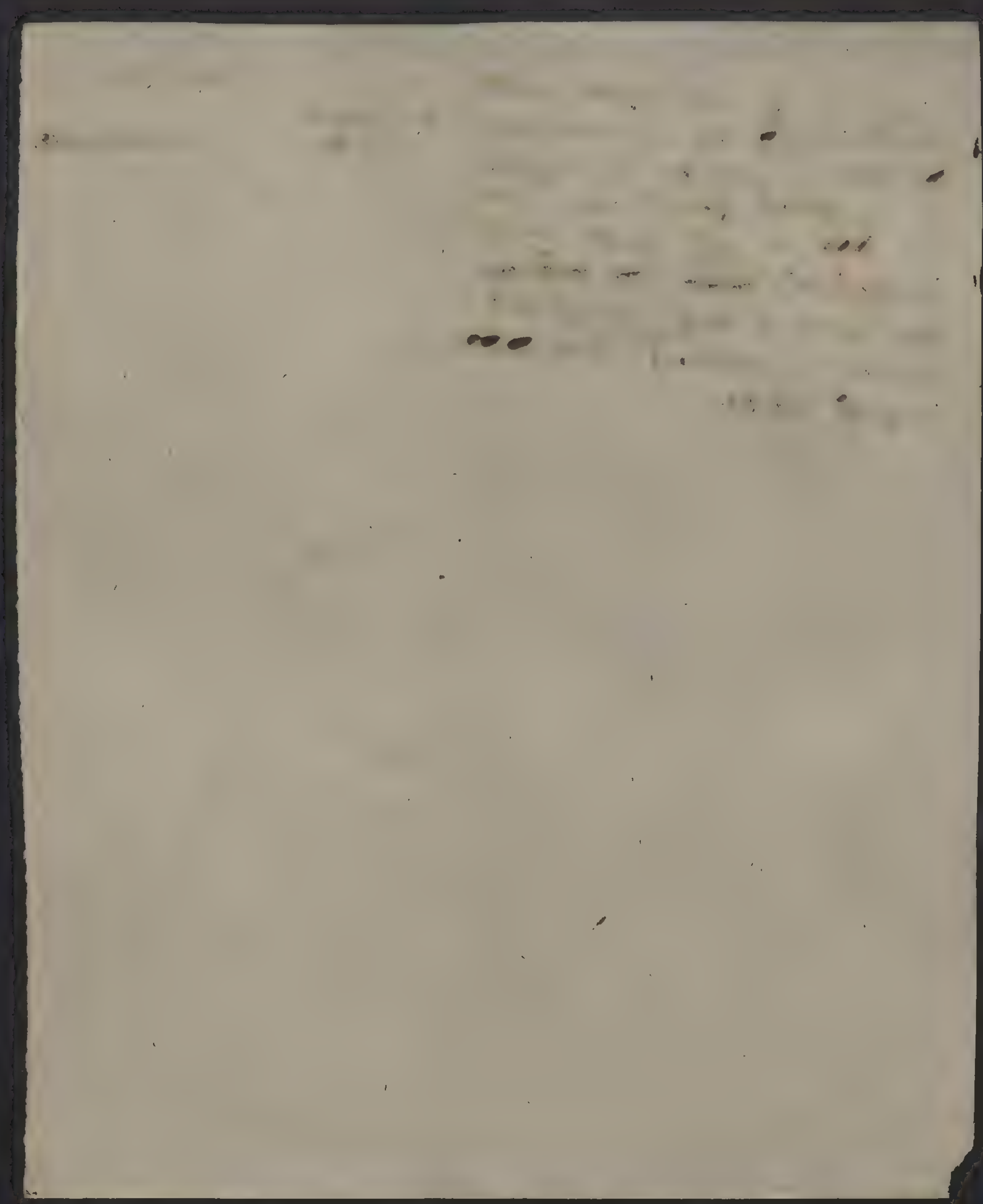

Prawo cywilne.

Rzymik [illegible] wyszczególnić w prawie prywatnem spadek. [illegible] wdo- wy majątkach (niby peculium), składający się ze służebnic, które w dom mężowski wprowadziła, lub które będąc zamężną kupiła sobie za pieniądze. Zebrane za ten posagiem, służe, żony ka- żdym rzeczy [illegible] zajmowały się posagiem, które zmniejszając, kupowały sobie za to służebnice, łyżki, odzież, lub rzeczy służące do wygody życia i domowych potrzeb. (Wszystko to gdy jako wdowa [illegible] zabierać [illegible]

Dziedzictwo (1) po ojcu swoim lub po mężu ludowym [illegible] lenniku, lub po [illegible] swoim czynszowniku, jeżeli ci u- mierając syna nie zostawili [illegible] ale syna tylko, córki [illegible] nie brały spadku przewyższając na [illegible]

[illegible] Wyprzątanie nie było.

Helvel, 20.

(zdejmujący) majątkowe nadranków, odzież, spadki. Żona nigdy posiadać

(1) Erbe

(według [illegible] zarazem pomiku,

(1) wstępując w powtórne małżeństwo [illegible] z [illegible] a przez tego winien jej był wypłacić [illegible] mężowski. [illegible] nim pan lub właściwy jej syn [illegible] wypłacali wdowie, gdy zapraszała [illegible] za mąż [illegible] powtórnie. Pierwszy

jednakowe.

Syn [illegible] po [illegible] męża, [illegible]

Dziedziczący po ojcu rycerzu [illegible] przed [illegible] matkę, poddając jej wszystkich [illegible] w czasie małżeństwa [illegible] nad to dać jej konia do pościgu, jak bywało przedtem (za życia męża); a drugiego dostarczyć dla sługi, którego dosiadał, itakież przy [illegible] konia zaprzężonego do wozu swej pani. [illegible] po [illegible], [illegible] był zostawić wdowę w używaniu całego majątku, dopóki zostawała w stanie wdowieńskim, gdy wdowa [illegible] w powtórne małżeństwo [illegible] dać jej wszystko to, co [illegible] wymienili wyżej (1).

Pan dziedziczący po mężu ludowym nie mający syna, dawał mniej: [illegible] tylko [illegible], [illegible] na [illegible] i [illegible] na [illegible] (2), [illegible] trzody i bydła. Syn dziedziczący zaś nie dawał nawet trzody i bydła.

Córka tak rycerza jak i ludowego męża

(1) Tamże XXI.

(2) Syn [illegible] dziedziczący (dziś [illegible]) Demiczi, do [illegible] uffe (dziś auf) słowo. XXII. [illegible]

Praktyce sądowej [illegible]

Tamże [illegible] użyto 2036 [illegible] na panu i dziedziczącym [illegible]

legumen super lectum exile aliás drawiczka.

p dalszego męża

należało wypisać (1). Pan wypisał je według słuszności i dawał je ~~[illegible]~~ w rzeczy ~~[illegible]~~ maleńkie ~~[illegible]~~, ~~a które~~ wyżej ~~[illegible]~~ wymienione. Wszak należało wypisać ciągle, ale jak, tego nie powiedziano.

(1) Bezdaten. XXI–II.

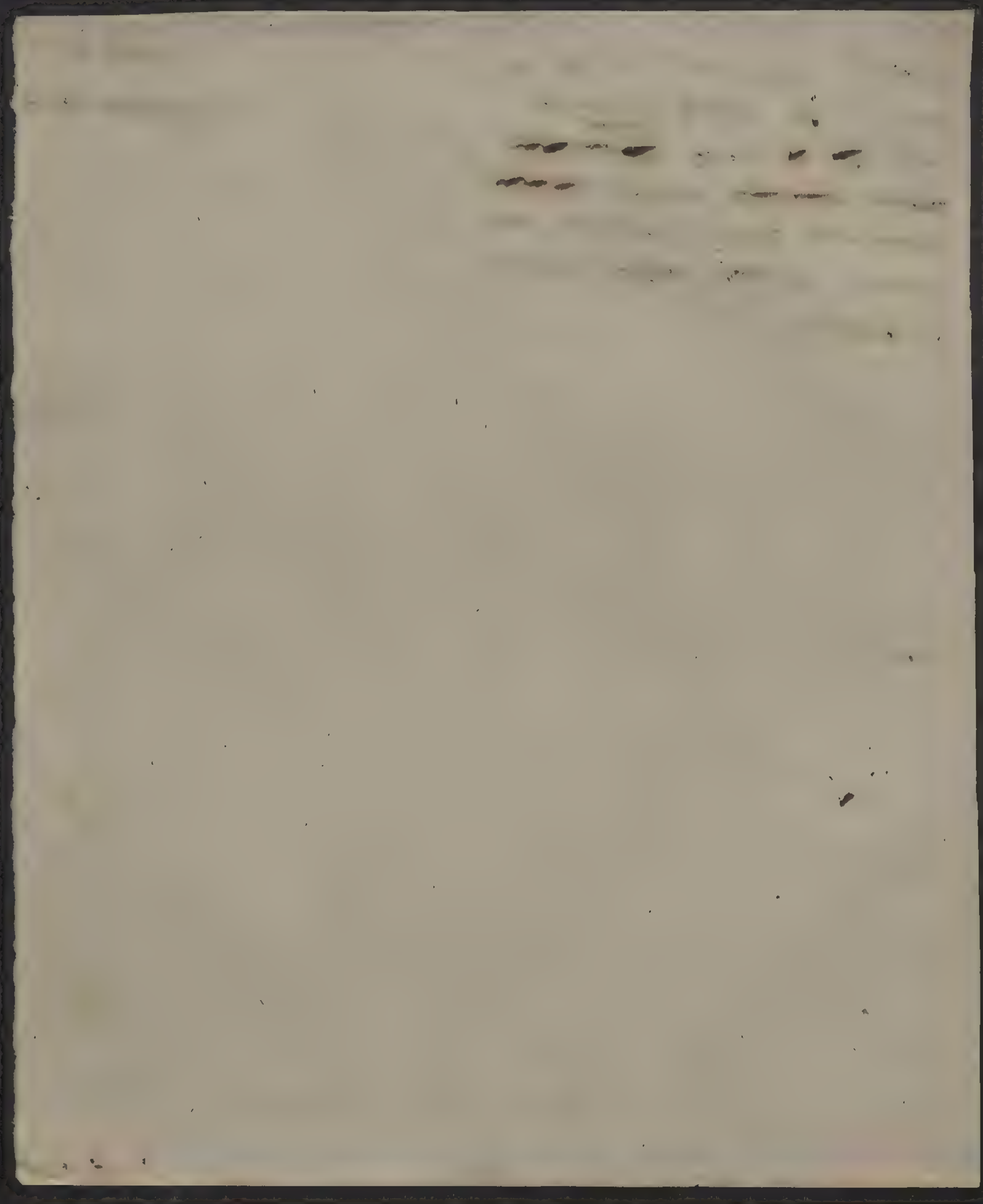

w/ Prawa karne. 30

Helcel, 22. a.

Prawie wyłącznie rozróżniano prze-
stępstwa z względu na osób, miej-
sca i okoliczności popełnione. Wszystkie bez żadnej różnicy ~~[illegible]~~ bądź ~~[illegible]~~, a które nakazano karać opładą
zdradnie i winy, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ pieniężną, pła-
cąc ją. Najwyższa odpowia-
dała stopniu główszczyzny i środkową
oznaczono ~~[illegible]~~ liczbą grzywien, a liczbę tę zwano
~~[illegible]~~ siedmnadziestą i
piętnadziestą ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ najniższą ~~[illegible]~~ nazwano
~~[illegible]~~ "Trzysta".
Liczba oznaczanych przez prawo
grzywien zmniejszana, zniżając wartość ich
wewnętrzną ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~
Wytłumaczyć sobie zdaje można
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Dla czego przy- liczba
~~[illegible]~~ wartości ~~[illegible]~~ swojej rzeczywistej (1), i w ~~[illegible]~~ -lenie, naj-
wały nie odpowiadała niższa liczba trzech set
~~[illegible]~~ (Trzysta) nazwa znaczyła czasem ~~[illegible]~~,
~~[illegible]~~ dziewięć tylko sztuk, lub nawet jedną
~~[illegible]~~ sztukę drobniejszej monety, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nazywanej.

~~[illegible]~~ Lelewela Polska wieków średn. III str. 77-80 ~~[illegible]~~

Hekel 22.5.

(1) Skoro [illegible] od wyrazu gład [illegible] wzięcia monetę a tylko że słowiańskich wyrazów wyrażenie w Du-Cange p. t. w. XVII

(p) Czytaj vardr. [illegible]

~~[illegible]~~ już na monetę najpierwszą "głajcem" nazywaną (?) obrzezywaną. Za [illegible] szczególnej gamy ku tory ela ale głajców wynoszących można było kupić ledwie nieco soli! Nie wielkie [illegible] o zapłacenie kary, która na tyrgu ~~[illegible]~~ ale najlichszej monety bywało skazywać. Skazujący na nią czyło ny. Skazujący na nię sądzia dawał przez to poznać dowodnie, że skazujący winnego formalności prawa dopełnić chciał.

~~[illegible]~~ Zakija publicznej [illegible] ~~[illegible]~~ vadzinie zabitego głowszczyzny ~~[illegible]~~ tylko monarsze za naruszenie pokoju, lub temu urzędowi [illegible] ochronę dwoje tej usługi. Zamierzam i wyżej [illegible] kupca, ludzi

~~[illegible]~~ głowszczyzna [illegible] za ~~[illegible]~~ czeladnika zdać się przykrwiła ~~[illegible]~~ słamun ~~[illegible]~~ głowszczyzna zaś dwu [illegible] tylko monarsze za naruszenie pokoju albo ~~[illegible]~~ temu na czyjej (czeladnika soli) zabito ; do właściciela ~~[illegible]~~ [illegible] należała ochraniać pokój. Różnica zachodziła co do zabójstwa na

z zabitego

[illegible] skojcem (1). Za
[illegible]
[illegible]
ni w liczbie ośmiu skojców a
kwartniki w liczbie trzech szylin.; co
znaczyło, że choć [illegible] gra należy
zapłacić, jednakże tę grzywną ledwie
[illegible], tym wynosić, kiedy się pła-
cimy ... rycerstwu kwartnikami, że zaraz
dawny przedtem na jego czasie ale-
[illegible] Szacowaniem do
[illegible]
[illegible] szeląg
[illegible] Za tę gra ma-
nely dalej ledwo była marna liczą-
mięcia ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Grzywna zadowalniać się
[illegible] czterema ... lub nawet
jedną [illegible] ... (2) [illegible] kara ... więc za
na czczą formalność prawa ... zwyczaj ... zeszła liczenia
[illegible]. Trwać ten [illegible] na groszki
do czasu [illegible]
kopy (3). Wszelako i wtedy, jak z [illegible] widać, kary
[illegible] niewidzialne, królewskiemi zwane, średnia-
dziesiątej nazwę nosiły.

z przyjęcia rachuby Praktyki sądowej od Helcla wydanej.

Helcel, 22.1.31

(1) Skojec szeląg od wyrazu skot pochodzący nazwę [illegible] znaczył dro- bniejszą monetę u ga[illegible] tylko ludów sła- wiańskich. Du-Cange [illegible] jedynie ze źródeł słowiań- skich wiadomości o wyrazie [illegible] czerpie.

kilka albo jedną
z lub szeląg [illegible] ... w owe czasy, ... w większej ilości chowanego (?) ... Sędzia za- miast brać

(2) Szerzej o tem rozwodzi się Dunin w ... rozdz. 44.

(3) Rozwiódł się o tem Lelewel w dziele Pol- ska śr. wiek. III. str. 41-4. 77 -80. 509-17.

drodze publicznej popełnionego. Bo jak wyżej mini- Hekel ez.
[illegible] na tej drodze zabił pasąc czy kopiąc
[illegible] czy ludowego męża (ge-
buer) zdaje za głowę jego nie karę
zwyczajną grzywien 30. [illegible]
wynoszącą, lecz pierwsza-
rzędną czyli na 5ta grzywien uce-
nioną [illegible] (1). Takąż ka-
rę płacił gwałciciel niewiasty, bądź
dziewicy bądź zamężnej, jeżeli jedna i
druga gdy [illegible] nie nara-
żała się na gwałt lekkomyślnie.
Narażała się zaś chodząc sama w
pole [illegible] i do lasu na jabłka lub
na jagody w towarzystwie, mieć [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] zdania.
Dziewka [illegible] która za ludowego męża służyła, lub też będąc
jego żoną (2) lawata grzesz grzy-
wien zcała, której nie karano w pole lub do lasu
[illegible] chodzić, a jednakże [illegible] tylko
nie dostawała tylko trzecią, czyli
kradła i ona grzesz [illegible] grzywien,
ale rachowanych [illegible] [illegible]
na drobną lichą monetę (3).
Podobnie karę do nich, miejsca i
okoliczności zastosowaną powinić
zdradziej. Wyjątkowe [illegible] prawa [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
wała: że [illegible] z monarcze-

takiego który wy-tłumaczenia powodania nie miał,

w pole

(1) Tamże VIII. XV.

(2) Eine magd oder Magd) adir eyn wip (dziś Weib) eyner gebures XVIII.

(3) Tamże XVIII.

(1) Lelewel III. str. 38.

go pastwiska złowadł nie wolno mu było podbić (zbadać) swoją mocą karą siedmnadziesta zwaną. Ogólnie zaś prawo brzmiało: [illegible] że z [illegible] mieszczanina tego samego (z opiek-) odprowadza cielęta z jednej ziemi lub nawet z pola do drugiego, ukrywa je, układa, zamordują, lub popala [illegible] gwałt główny (nie powiedziano wyraźnie jaki) na tym wymierzona siedmnadziesiąt grzywien karą, czternaście grzywien zwana karą, wiązałoby się wraz (1), więcej było od tej karą pięćdziesięciu grzywien. Popełnienie za kradzieży z wnami opłacano za kradzieży z mieszczanina piwnicy lub komory, lub że schowania opatrzonego zamkiem. [illegible] Przyczyna takiego wyróżnienia była, jak mniemam, taka, że skoro jaki upadał szybko [illegible], jako mniej strzeżony, należało większą karą ubezpieczyć, niż [illegible] piwnice, komnaty i t. p. z mieszkaniem mieszczan spojoną ściśle.

— pfaci dyle za karę ten co [illegible] badanie w

(2) Kradnący w domu prywatnego cielęta, rycerza lub męża ludowego, płacił dwanaście grzywien, i dyle płacił ten, który z cudzej [?] za jego bezbronnego pastucha z miejsca, a kiedy jej nie ma to z [illegible] ukradł co w niej się znajduje jego (3).

(2) Celte, XII. [illegible] w Salica XVI. 1. olel.

(3) Us (dis aus) synev de bolizen, daz ist syne dasche, adir ab her (dris en) nicht bolizen hat, wer im slyt us synem bütel. XII.

Dzieje

Powszechnie naiwnie, że powód ob- Helcel 24. 33

ostrzenia prawa jest ten, iż blisko-

ny (nie mając ziemi, a nie

posiadając żadnego niczego- der an (dzis ohne) wip (dzis weit) ist (dzis)

nie ma innego schowania jak

ściśnięte lub wrech, a więc kto z nie-

szczędnych lub rzeczy, a więc kto z nie-

go bradnie, uważa się jakby dam

ukradł.

Ostatniejsze ulegać karze złodziej, wy-

~~~~

~~~~

~~~~

kradający przez (z ula. je jest z niego

~~~~ gubić nie

~~~~ przez kradzież

~~~~ czyli zbaczać dyl-

ko torysta czy czerń przyczyn.

Uwzględniono w tym przypadku

~~~~ niektóry,

przyczyny które uczyniła wolny, a które jak właściciel ich

i na pewnem miejscu osiądły,

miał prawo gonić je z

przygotowanym do osadzenia ich ko-

szem. Gdzie które zaś je zdybać za granicą

a także zaorał przed zachodem, i zaś znajdować się

mógł dokończyć tam i po zachodzie. w innym przypadku przywłaszczający sobie

~~~~ spór.

Ty dzikie. Kto je znalazł w cudzem majątku,

~~~~ winien był dać je a tem

właścicielowi wolę, a ten powinien wynagrodzić
~~~~

go za to według ustawy. W innym znowu przypadku (1) Tamże XIII.
wszystkie przedmioty nie znajdował się ten, który wyśledzić
osiadłe w majętności
który umiemał być
być najmniejszym swojim. Prawy zaś
tych właściciel poszukujący je od-
bierał takowe z całym pożytkiem, (2) Tamże XIV.
który z nich miał chwilowy po-
siadacz. W przypadku gdy je posprze-
dawał po wyznaniu, miał prawo
żądać zwrotu człowieka i z tra- musiał być stawiony
jeden [illegible]
trzy nabudze [illegible] dowodził się, a żeby
nie za a do tego za karę trzy grzywien,
chwilowy posiadacz sprzeda, gdy
zapytany o pochodzenie ich
nie wyjaśnił, w jaki sposób prze-
szedł do ich posiadania (1).
Kto kradł siano leżące na łące
płacił trzy grzywien,
a ten co wozem po nie-
go zajechał i zabrał, płacił
tylko trzy skojce (2). Powód różnicy
odgadnąć łatwo. Ustrzedz się można
prędzej od jawnego niż skry-
[illegible] się złodzieja; dla tego też surowiej
karany bywał pierwszy, lżej
drugi.

Hebel 25. 34

Organizacya sądów.

Dwojakie były sądy: publiczne i prywatne. Pierwsze wykonywał sam monarcha, lub wyznaczony od niego sędzia. Wszelkie powództwa w sprawach [illegible] i kryminalnych, przeciwko wszystkim też ważniejszych [illegible] kraju nieszkodliwcom [illegible] rozpoznawano i karano. Sprawowanie cywilne [illegible] uczniów od niewolników, mieszczan [illegible] czynszowników i służących [illegible] sprawy [illegible] sądził [illegible] władca [illegible] służebników swych sądził [illegible] lub [illegible] strony [illegible]. Pod tym względem często przyznawano [illegible] wolna [illegible] była tym ludziom [illegible] się zapewniać przed sąd innego pana; [illegible] przez co tamtemu [illegible] przepadł (mu był) dochód, [illegible] z sądownictwa przez niego uzyskany.

przeznaczonych,

Z równiej się [illegible] rozstrzygały.

(1) Hist. prawa I. s. 425. Krytycy gorzko (patrz uwagę do Tacyta Germ. 12 w wyd. Oberlina) że wyraz centeni [illegible] nie przyznawania na co się Savigny (Gesch. des Röm. Rechts, wyd. drug. I s. 79 w przyp.) zgadza.

Organizacya sądów o jakiej wspomina [illegible] jawe sprawy [illegible] które według Tacyta istniała u Germanów. [illegible] Germanów jeden tylko sędzia wraz

ale jej się na co [illegible] wydaw[illegible] się dzisiejsi [illegible] cy dzieła jego i [illegible] jakie się zgadza [illegible] jego [illegible] wyraki [illegible] Ty religijny [illegible] nie (1). Poprawiwszy [illegible] je wyjdzie [illegible] jak [illegible]

(mówi) z tej uwagi [illegible] się sprawili [illegible] odbywania sądów w kilku [illegible] najmniej niemiec[illegible] kim [illegible] Skład sądów [illegible] dalekiej byli organizacyi nowej

z żądanym mu do pomocy towarzy-
szem odsądzać sprawy, a z postępem
czasu, który żadnym [illegible] się
nie da, z mniejsza ulatwiającego
sądziowskie jego stworzenie ludzi wzywać
tego i uwagę

[illegible]

w Dahrze do sąsiedztwa, ale więcej
jednak tyle sędzi [illegible], ile do ki-
szarya ... Oraz innych dawn-
dów które na to niżej przytoczę,
niech za przykład posłuży i co
o różnicy sądów polskich a nie-
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Lecz gdy widział (tylko) grubie [illegible]
[illegible] ludzi zdatnych, tedy ich
zaprasza ku sobie, i pyta o radę
[illegible] pana [illegible] spodoba,
[illegible] mu się [illegible] niej sądzi; jeśli zaś
wtedy według [illegible] zdania,
nie, to sądzi według swego zdania.

[illegible] (W hi-
storyi [illegible] przechodawców sło-
wiańskich (rzekło wywód sądownictwa
[illegible] (polskiego a niemieckiego) po-
wiedziałem, że w Germanii za czasów ludowych

Jest nader ważnem co [illegible] pomnik udzielił [illegible]
[illegible] a różnicy pol-
skiego a niemieckiego sę-
dziów. Wiedzieć należy (nie czytamy w
[illegible]) że nie zasiadają na są-
dach polskich wraz z sędzią
przysięgli (ławnicy); lecz gdy
w czasie sądu

równie u Szwewów jak nie u Szwewów, gmina, która najwyższe sądownictwo dzierżyła w swych wiecach, sprawy wybierani na wiecu i dla każdego ze swych powiatów, na które się Szwewie dzielili państwo, wysyłani Sędziowie wraz z jednym zastępcą, również na wiecu wybranym (1). Ten zastępca, dodany Sędziemu do rady i dla powagi, był dlań ławnikiem. Za panowania Franków nad Skaldą, nie dodawano Sędziemu stałego zastępcy, zwykł był on z pomiędzy zapewne urzędu jego otaczającego ludu, wybie- sądzinwskie rać siedmiu zdatnych do rady ławników i pytać ich o zdanie. Toż samo było w monarchicznej Polsce. Król był najwyższym Sędzią, jego zastępcą Kasztelan, jego Sędzia, Starosta, Włodarzem, Komornikiem zwany. Sądząc z nich każdy pytał się dobrych ludzi o radę. (Od czasów Kanuta Wielk. Duryw. czy ani Radziowie zasiadali w stałych zamianach.) Od czasu rozwoju monarchicznej władzy używał król

] i jak mniemam

u wsie

przesądzała najważniejsze kary (czyli de które) śmierci pieczy za sobą: wszelkie inne sądzili

według odmiany czytań rękopisów stoi w radzie

Toż samo nagłada u Szwewów od

(1) Jak bywało u Szwewów i nie Szwewów, ... Wyrzucały Tacyta (germ. 12. wyd. Oberlina) Savigny (Gesch. des Roem. Recht. wyd. 2. I. §. 79. w przyp.) wyraz centeni: w Hist. prawod. 2. §. 425. przedstawiona na inny zasada sprawiedliwości.

(2) W lex salica L. 3 przepisano rachinburgis idoneis, domyślam się, w dodatku do tego co w hist. prawod. III. §. 164. 182 powiedział że wyrazy rada (ratio) i głos złożyły się na nazwę rakinburgii, rachinburgii.

Do rady znakomitych ziemian, których
Kmieciami, Radziami, ziemskiemi za-
wnikami (Landschepen) nazwali Czesi
[illegible] Utworzyły się rząd różne,
kolegialne [illegible] używające się sądy. Obok których
wyraźnie oddzielny sądy ([illegible]
[illegible] i z wyroku od siebie wydanym
zdawać sprawę temu, który go wy-
znaczył Sędzią. [illegible] Sąd za-
wników [illegible] w osiemnastym już
[illegible] nie wybierano Sę-
dziów (1). Co do przestępowania sądów cywilnych
Co o przestępowaniu sądów cywilnych mi-
ni pomnik uskarżywała się w Czechach szy-
[illegible] Polacy w ustawy [illegible] prze-
czyjemi. [illegible] a tem zaszczytną zmian-
giem krótko [illegible] a [illegible] czytelnik może porównać z
[illegible], ciekawy szczegółów
[illegible]
[illegible] samego źródła (2).

Na przykład strony nakazywał Sę-
dzia Komornikowi zapisać obwi-
nionego, który uchylał się aż do
trzeciego razu nie stawić, z przy-
czyn prawem dozwolonych. Nie
umiejącego ich przywieść skazy-
wał Sędzia i kazał grabić na rzecz
sądowych kosztów i nakładu po-

Ladbywane po dawnemu. Odbywał je jeden

odsądzał lud; odsądzał go i u nas, ale z postępem [illegible] z pośród ludu.

(1) Savigny tamże I. c. Za Grymm D.Alt.pr. 770-11. Helsam Glos. sav. pr w. Umstand.

(2) Pamiętn. warsz. 1822 [illegible]

~~tak [illegible]~~

prawda. Gdy stanął, winien być, przed
odpowiedzią na zapytania mu dane ~~[illegible]~~,
~~winien~~ zwrócić z siebie wszystko,
co nie było mu koniecznie, dla
okrycia ciała i t. p., potrzebne. Co-
kolwiek ~~mu~~ dla ~~[illegible]~~ poparcia swej sprawy
~~się~~ kazał mu przyniesie ~~[illegible]~~ Sędzia, winien
być wyznaczonym w dniu czternastym
po odbytym ~~[illegible]~~ ~~na~~ terminie:
na cokolwiek skazał go, winien dni-
jednie po upływie czterech nocy; ina-
czej ~~[illegible]~~ sprawę przegrawszy
przegrawszy być i t. p. Jeżeli mimo przy-
jęcia od siebie świadków, a potwier-
dzenia ich od sądu, odezwał się jednakże na terminie
~~[illegible]~~ że są przekupieni, wtedy sprawa ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zstępowała z drogi cywilnej ~~[illegible]~~
~~prawa~~ na drogę kryminalną.

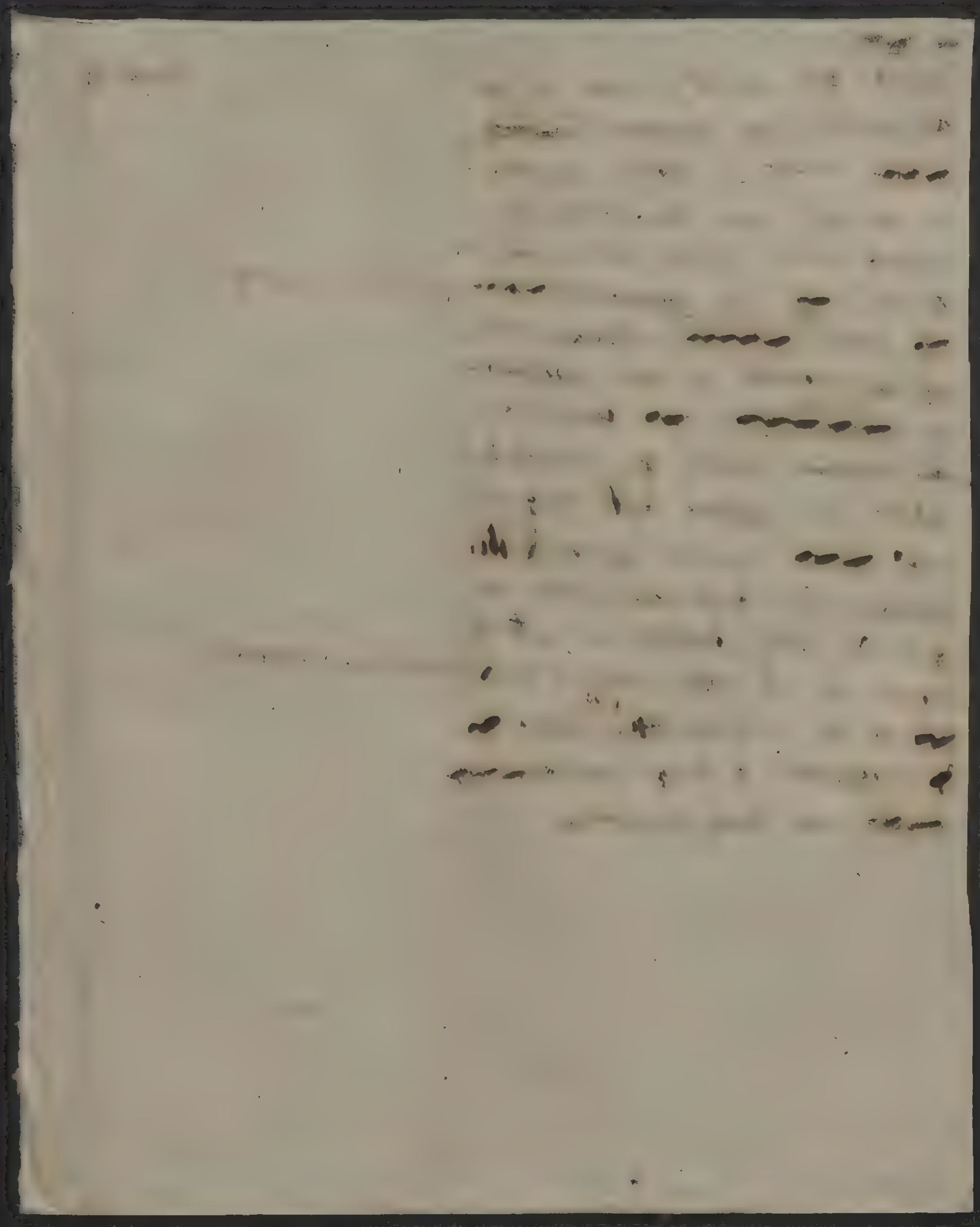

Hekel, 28. ii. 37

wręcz/

Nie przedmiotem na sąd wyłączanej sprawy, lecz postępowaniem przy wykryciu prawdy, na której miał się oprzeć wyrok, różniło się karne sądownictwo od cywilnego. Jak atkurrem wszelkie przestępstwo, zbrodni samej nie wyjąwszy, tak i wszelkie wynagrodzenie za ukrzywdzenie mienia, karanie za grzywnami, [illegible]

albowiem kara za szkodę się ... niewolniczej i środki przychodziły ... ukrzywdzona ... zwalniały od niej winowajcę. W prawie cywilnem rozumiano przez nią karę ... niewolniczą ... skazując ... ukamienowanie ... przez postępowanie sądów karnych (wykrywanie) środków i przysięgi.

Przez ... prawdę przez ... okrzyk "pomagajcie!", ślad, ludzie przez ... liczenie ... wyjaśnienia sprawy wyłączonej a i sąd boży. Użyć ich. Dla ...

zabójstwo i złodziejstwo (liczone w to i rabunek) należało koniecznie. Dla

(1) Her (dziś er, t.j. Sędzia) rutu (dziś thaoh) guade wen man iu (dziś ihn) darumb betir (dziś darum bitteh). xx.

Ze strony pokrzywdzonego jak i ... Za kara ta nigdy być jak sędziego[1] dawana, ... nie stanu w sprawie polityczne prawo, za zdradę kraju/zniewagę (ukamienowaniem) a za kradzież rzeczy najwyższych na opędzaniu niewolniczej skazujące.

winowajca na

wymierzano za naruszenie ... (stracenie majątku ...) ... zdrada kraju była karą

~~Hand, 15.~~

2

Sędzią albo sam monarcha albo
wyznaczony przezeń Sędzia. Prócz
publicznych były sądy patrymo-
nialne, które wykonywał pan
włości nad czynszownikami i ludź-
mi służącymi u niego. W tych
sądach każdy co czynszował lub
służył prawować się powinien był,
a jeżeli pozwolił zapozwać się
do sądów patrymonialnych innego
pana, zbawił kary części przywłasz-
Tym sposobem karcem przyhamował
~~karczma ... pana ciągną~~
~~nych z sądownictwa~~

naznaczania na karę za przestępstw
mniejszej wagi, jakiemi była zniewa-
ga słowna i uczynkowa, uszkodzenie mie-
nia, szkoda w bydle i ogrodach, wy-
... świadkowy i przysięga. O wszyst-
... w prowadzeniu sądów kar-
nych ... rozprawiano.

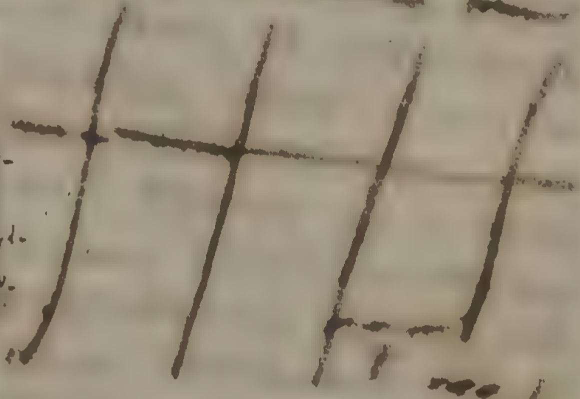

Postępowaniem zgodnem zdaniem się różnidzi prawo cywilne od karnego, a każde Unrecht postępstwo, równie zbrodnia jak krzywda, opłaca przynajmniej szkoda karana; i i ... wynagradzać równoważący odwetem i a ... Dziś i jeżeli się poprawić ... zgodnie z ... zwiąsali. Dwa tylko byty zajętki zdradza (wraju) śmiercią, przez ... wanie, karany krzywda. Opłata ... nie ... niesie (niedwu Dziedzia) nie ... gła być darowana

za nią przez ... tego sprawy

(1) Heer / dziś ... / dziś ... (dziś ...) quade ... man ... / dziś ... da- ... (dziś ...) ... Darum ...). xx.

Przedmiotem sprawy była zależność ... Dziejowo, zniewaga rodzinna lub rzeczywa skażenie mienia, szkoda w bydle i gradach

Oświetlimy wyżej o [illegible] zniewadze rodowej, jeżeli [illegible] zniewadze rodowej, jeżeli się kmieć niewolnicy (schalk) zawróło. Przez [illegible] zniewagą rzeczową rozumiano ... ich rycerzy i ... [illegible] ... stanu, [illegible] wszystkich mężów ludowego stanu, na drodze wiejskiej, na [illegible] na drodze wiejskiej, na ... w karczmie. Ludowy mąż gdy ... zaś w karczmie bez uśmiercenia go, pobił rycerza bez uśmiercenia go, gdy ... mu za karę trzeć grzywien, gdy przeciwnie rycerz ludowego pobił, ...

[na co już wyżej zwróciliśmy uwagę]

składał tylko Trzyska. Lecz, Trzy-
stan za (pokoje) [illegible] w karczmie
miał przy (płacono) stołach [illegible] (1). Rozróżniamy jeszcze czas
w którym kijalska w karczmie na-
leżała. Włodarz lub jest Szafarz
albo Kamornik wykitły pośród miesz-
czanami brał za pokoje rzeczy przy-
jezdnych, mógł się tamże znajdować
dom. Zabudowanie dla (była) gospodarka
pana; ale (będąc biały) nieszpanach, kiedy
już nikt do karczmy chyba dla ga-
nego najdłużej wyszyszał, [illegible]
(tylko) Trzyska (2)
mógł żądać

[[illegible] rycerza i księdza, swego-
[illegible] a [illegible]
i za ludowego my-
ża lekko]

Z ludnych mężów ci, którzy gromad-
nie mieszkali we wsi, nie utrzy-
mywali (sobie) pasterza, lecz sami pa-
sali swoje i każdej wsi by-
dło. Mówiąc lub nikt mógł pasz-
czenia jedną sztukę, za co
on nie odpowiadał jeżeli na gwałt
krzyczał, i ten krzyk odpowiedział
świadkami. Lecz jeśli z woli swej
mady pasał na gruncie wsi innej,
nie odpowiadał za szkodę chociażby
nie krzyczał (3).
Rzeczywiście prawo
mądrze rozumowało, że gdy ten

Który na gruncie cu-
dzej wsi pasał, musiał
pasać odległe od niej, bo w publicznym sama
wieś pasała, więc by
próżno (był) wyrzekł o ra-
dunku gdy
nikt wydy-
szeć nie mógł.

(1) Des villens Drey hundirt (drei hundert) acht scot; Des gebuers III hundirt Drey scot. – XV

(2) Tamże XV.

(3) Tamże XVI.

~~Heller 29.~~

~~[illegible] [illegible] się na uwagę, że na siódmy się [illegible] nie przydać gdy [illegible] od wsi pasące się [illegible] przyzwany. W pobliżu [illegible] sąsiednią samą nie dozwoliłaby okrom niwy swoje wypasać mus~~

Przypuściło/ przyzwajone prawo i [illegible] do skuteczności, że może się [illegible] przy będąc czyimś nie-trafić, [illegible] nie dozwoli jego być przyjacielem, nie dozwoli jego by-dlęciu pasać się swobodnie. Lecz przy-padek taki musiał się rzadko zda-rzać, gdy dozwolono pasterzowi prze-sięgać na to jemu samemu, czyli, według wyrażenia się prawnika, mieć taki zarzut na swą uwagę (1). – Jeżeli się zdarz-yło na swą [illegible] bydle do pastwiska przypędzi-ne bydło do pastwiska przypędzi-ło, a przy nim [illegible], według uznania [illegible] gro-szkody, według uznania [illegible] gro-mady (2).

Chmiel w ogrodach blisko siebie poła-czonych gdy przerastał przez płot do ogrodu sąsiada, a ten pozwany o usunięcie go nie uczynił [illegible] zadusić, stawiał przez to w konieczności właściciela chmielu, [illegible] z ogrodu swego, że go dojrzeniu go musiał przeleźć przez płot sąsiedni, i zebrać swój chmiel w cudzym ogrodzie. Sąsiad zabronić mu tego nie mógł. Miał wtedy prawo żądać [illegible] wynagrodzenia za płot, pod czas przełażenia nad-

(1) Her (za er) ne-me uf (dziś auf) [illegible] (dziś seine) [illegible] (dziś [illegible]). Tamże XXVI.

(2) Nach (dziś nach) Der gebuer gil lekner. Tamże XXVI.

wyrzucony. Uchylić się, zakryć nie dadzą,

~~[illegible]~~

przecią-gają na własność sąsiada, do czyjego ogrodu chmiel przerósł (1).

Gdzie owocowe drzewa do ogrodu cudzego ponad płot przerastały, sam właściciel ogrodu, pod który z owoców korzystać mógł ile z nich spadło, zrywać i trząść ich nie miał prawa. Jeżeli drzewa przeszkadzać mu zaczynały, winien był sąsiad uchronić sąsiada od szkody, mogącej nastąpić przez zacienienie ogrodu od drzew sąsiednich. Szkodę stąd nastąpioną wynagradzano karą Trzysta (2).

~~[illegible]~~

Śladowi winien być ukazany ~~[illegible]~~ ukryciem. Złodzieja dostrzeżonego goniła gromada z ukryciem do wsi sąsiedniej; ta zaś z ukryciem gnała go do sąsiedniej, i tak następnie, pędziła za nim, aż złodziej został schwytany. Wieś do której ślad z ukryciem doszedł, a ona nie goniła go dalej, płaciła główszczyznę.

(1) Tamże XXVII.

(2) Tamże XXVIII.

czyj.
Morderca leżący na ziemi, lub w wodzie nie mógł być zabrany i pogrzebiony dopóki Sędzia nie wyprowadził z opola śledztwa, kto człowieka tego zabił, lub utopił (1).

⌐ przed którą zażalenia zaś odbywany,

Lice, czyli rzecz o którą, obliczenie czyli ukazanie przed Sędzią (skąd nazwa lica) ⌐ że utwierdzoną zasadą, upoważniała do żądania sądownie tego co już posiadając dowiódł iż mu zginęło, ażeby po upływie 14. nocy stawił zachującą (zachodzącą) czyli tego od którego rzecz kupił. Dawniej rozumieli że go stawi, odchodził, i albo, jak było to w niektórych krajach Polski, dostawiwszy go ⌐ albo na samo miejsce sporu przybywszy z nim, kazał temuż zachującemu zdać się świadectwu.

⌐ utwierdzonej

⌐ na granicę kraju w którym się odbywał sąd

Gdy więc o to spór toczył przed samym monarchą, należało sprowadzić zachodzącą do sądu z najodleglejszych nawet krańców kraju (2).

(1) Tamże VIII. X.

(2) Tamże XI.

(1) Tamże XXXII V.

(Kto nie miał świadków miejsca
albo walczył bronią gołą i prze-
ciwnikowi właściwą, albo po roz-
palonem żelazie stąpać lub nieść ~~[illegible]~~
[rozżarzone] ~~[illegible]~~ (w rękach), [albo] ~~[illegible]~~ związane mając
nogi i ręce pływać po wodzie. Zwycięż-
zony[ego] poczytany[ego] ~~[illegible]~~
się za ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ przekonanego ską-
dawnie i zabicia kary nakazywa-
no mu (1). ~~[illegible]~~.
Na tem kończy się prawo zwy-
czajowe, pomnikiem onym objęte.

lub mimo związania
pływającego, ~~[illegible]~~
uważano za

Helcel, 31. a.

Przedsięwziąwszy [illegible] rozważyć [illegible], kto? kiedy? i dla jakich przyczyn wziął się do wydawania [illegible] na widok [illegible] przy czem [illegible] wyrzucimy [illegible] tem [illegible] dla wydania i wyjaśnienia przyczynami.

(1) Germ. XI. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant.

(2) Obyczaju ucieczen (dziś [illegible] wierzchu) nachten.

Wiadomo że objęte nim prawa spisał Niemiec, rodem Prusak, pochodzący z Malborga. W spisie okazał się Sagen. IV. [illegible] gorliwym zwolennikiem (niemieckich zwyczajów) wielbicielem czasu [illegible] rachuje bowiem [illegible] z Tacytem zgodnie (1), [illegible] na nocy, (przestrzegając wtedy tylko mowę o dzienniku sądowym (2). [illegible] (nigdy nie przekraczający) niechi dzieła uwijemu [illegible], na czele jego przedmowę, [illegible] naśladującą nie tylko układ zwierciadła saskiego, lecz poniekąd i treść owego układu. [illegible] Jakoważ prawo Prusaków, Greków i Rzymian, to jest właśnie ludów [illegible] których i Zwierciadło mówi, [illegible] nie wspomina [illegible] o zawojowanych od Niemców Wenedach (Serbach) lecz, przechodząc wprost do Polaków, gdzie o nich: że jest to lud cięż[illegible]

Jak wyżej wspomnieliśmy [illegible] i że [illegible] powtarza tu słowa jego)

ich zwyczajów
ści (z przyrodzonego od swój [illegible]
ści odstępny), i chcieć często zatła-
zmiany (od swoich szczegółów rzą- [illegible] rządów
liwanych?) i przecież gdy [illegible] uważać się od wpływu obcych [illegible]
w [illegible] rze tak iż [illegible] uchować przeto
[illegible]
[illegible]
zasługuje [illegible] na szczególną
uwagę, zwłaszcza pod wzglę-
zasady
dem praw swoich, które nie
im/ jak Niemcom były i są narzucane od
Rzymian, ale (swojskie, oczywista-
nie urządzane im/ od [illegible] krajowych
mędrców, tak po [illegible] (gminach) sta-
nowione. że gdy
W samem dziele [illegible] wiary, jak
Polacy nie z ręki Cesarza lecz
Papieża chrzest się przyjęli, czyli wprost
dyecezya (kościoła) nie od Niemców lecz od Rzymu
[illegible]
[illegible] mieli urządzoną, (prze-
sami też
[illegible]
[illegible]
[illegible] i dla siebie, zagajający sobie sądy, a
mieszkających wespół z nimi Niem[illegible] osobne posiadający
[illegible] raz z gospodarstwie [illegible]
gdy dla ludzi odręb-
ne mając prawo i sądy
[illegible]

31. aa, ~~8.~~ 112

(1) Przedmowa do księgi prawa str. 8.

Mniemał Helcel (1) że ów spisywacz, "czy też żył w Polsce, czy też przebywał w ziemi Krzyżackich Dzierżawy, będąc w jakiejś wiejskiej kolonii niemieckiej sołtysem, lub wójtem w miasteczku, spisał tylko stosunki prawa polskiego, o jakie się najczęściej ocierał." Mniemał dalej, "że dla podobnych do siebie

[ze zrzesz odbywanych przez siebie sądów.

naczelników gmin,
kolonij niemieckich
w Prusach lub na
Pomorzu pozakładanych, założył
swą księgę; że ta-
ko znając część
był bliskim świad-
kiem, chciał udzie-
lić o tem wiadomości
dalszym Niemcom,
obok starobytców
polskich w Pru-
sach i na Pomorzu, nie-
szkającym."

Mniemania te-
go nie podzielając,
odpieram je tą u-
wagą: że gdyby rot-
tysom lub trójlem
był ten, który dla
użytku ludzi tegoż

chu lewając w

31. 6. ~~39~~ 113

co sam [illegible] (!) Przypomnienie
[illegible], tacby był mi się, str. XVI.

napisał o tem co dawano naszło w niższniej, lecz wyłącznie o tem co żyło i praktyczne miało jeszcze znaczenie, czem równie na wsi jak w mieście miewali prze[illegible] i panowscy ziemscy słyszność codzienną.

Domysł Adama hr. Sierakowskiego (!), że będące w mowie prawo zwyczajowe jest właśnie owem prawem, które Prusacy w r. 1249

życiem od sąsiadów Polaków przejęli", a upada ⌈ przez to, że w takim razie nawo rzeczone nie byłoby się okazało zbiorem pewnych tylko [przepisów] umyślnie po[wy]szukiwanych, w celu, o którym wnet powiem, lecz przedstawiłoby się raczej w obrazie praktycznego i do codziennego użytku zastosowanego prawodawstwa.

Na koniec uwagi właściciela rękopisu Neumana [na] którym Volckmann i Donniciel o jego pracy (1) przysłał, są te boje: ⌈a która

⌈ z tejże samej przyczyny, czyli upada

(1) J. Lewitz w Alt preus. Monatschrift Koenigsberg in Pr. 1869. IV. str. 357.

[illegible]

„że prawo rzeczone w małej tylko części Polski z pruskiemi Niemcami graniczącej mogło pomieścić, [illegible] i służyć [illegible] za podręcznik prawniczy dla jakiegoś urzędnika zakonu krzyżackiego

w Prusiech, (zdaje [illegible] uwaga) Wiadomo jest [illegible]
się, być błędnie [illegible] nie dalszego prawa
(dejże ... powyższe przyczyny: bo gdyby dał ... było w dalszym) [illegible]
[illegible] w początku nie [illegible] (2). [illegible]
by ... podręczniki [illegible]
głównie samej tej- (e. Kazurae) [illegible]
[illegible] bezpośredniego
[illegible] póki stanie [illegible]
hołdował, lecz bierać [illegible] innych,
przestawił pra- [illegible]
wo polsko-pruskie, czynach, i rycerz
stosownie do ustaw (sam będąc lenni
z r. 1249. 1252. 1278 (1) kiem) nie mógł
zredagowanie. (Nadto) Prze- bić piśmienny [illegible]
czone (pruskie) prawo co [illegible]
innego niż przed- [illegible] należy
stawione w po- [illegible] takowa): uchyla
[illegible] opiewa(ł) się [illegible]
(i jest) [illegible] z [illegible]ów, [illegible]
[illegible] jest od [illegible]
[illegible] Dawniejsze; członków (jest) [illegible]
[illegible] (jąc) nie tylko Chro- nej; rycerza głowa
szacuje się

z jakich przyczyn powstał ów pomnik? Od pewnego czasu
na to pytanie według swego zdania

francuskich i galickich, lecz nawet starożytnych czasów. Kiedyż więc rozczytującym się i z [illegible] odpowiedziałem w historyi włościan, że kiedy kraj polski

Przedewszystkiem pytam czy za panowania w Prusiech krzyżaków znamienne prawo polskie miało dalej tylko [illegible] jakich wspomina pomnik? czy prawo cywilne i karne miało takoż przestać? czy przedaprawanie sądowe cywilne i karne tak się odbywało jak jest wskazane?

zasad przez napady zakonne zniszczony, potrzeba wymagała zaludnienia [illegible] przywodząc

ze przywilejami, a tego co [illegible] ma [illegible] prawo dziedziczenia aż tylko wyższej godności, uszacowaną łową przyznaną przywilejami.

~~opowiedziałem w historyi~~

[illegible] uważam, że chociaż prawodawstwa piastowskiego, jak go według ustaw przedsiębiorę, jak go według ustaw przedstawiłem w drugim i trzecim tomie historyi prawodawstw słowiańskich, odpowiada temu który w pomniku wyłożony, to jednakże, zdaniem mojem, nie można twierdzić, że ów tylko przedstawia prawo a ten bezprawie, czyli żeby w ustawie był jedynie rozum a we zwyczaju bezrozum. Prędzej się wzięło do spisania zwyczajowego niż ustawnego prawa z potrzeby. Od niepamiętnych czasów jak [illegible] we wszystkich pismach swoich tak najnowiej i w historyi włościan okazałem, dwojaka, słowiańska i niemiecka ludność zamieszkiwała Polskę, a u każdej z nich, według zasady powszechnie przyjętej we wiekach średnich

Dokładniejszy wyjaśnienia wydaje prawa zwyczajowego na większe prawodawstwo, o [illegible] dalej co prawodawstwo to prawu zwyczajowemu zawdzięcza.
Zawdzięcza mu nowy ustrój stanu kmieci, który przyszedł na zmieszczenie z rycerstwem zrównania i na zakazie trwać w niewoli, i na zakazie trwać [illegible] po zwolonych mężach. Zawdzięcza nowy ustrój dany prawo

[illegible] rządników z Niemiec. Ci co ładnaść do zwabili do Polski (byli to [illegible] Sołtysi) pragnąc jak bliżej [illegible] zaporwać nawadem do którego przybywali [illegible] i przedstawili [illegible]

Jednym z takich spisów jest wedrug mego mniemania ten który stanowi [badanego odemnie] pomnika. [illegible] Domyśl mój (opieram na tem, że [illegible] (nim wyrazy, które oznaczają niewolnika i niewolnicę (Schalck, Dirne) i na Knieć) odwróć brak takich, które (jak [illegible]) [illegible] [illegible] przez kres XIII upłynionym, przeto i sam pomnik musiał być w owym czasie spisany, w którym z przyczyny częstszej wojen zabierano jeńców i na niewolników obracano ludzież z przyczyny tej samej rycerstwo, równie z kmiecy jak szlachty brane figurowało jeszcze jako wyższy nawadu. Tak samo po [illegible] drugi zwyczaju istniejąc według w znacznej części [illegible] do sądów wielkich [illegible] Znaner nad Zakazy [illegible]

[illegible]

(1) Do małopolsk. [illegible] wcielona przepis o przeciwnościach §. 46. kradzież z zabaty §. 50. 57. pasterz §. 52. łąka §. 59. pogoń za zbudz. §. 56. owce po za płodem §. 63. Do wielkopolsk. [illegible] małopolsk. z r. 1350 [illegible] mężczyzna §. 17. [illegible] XIII. XII. XXVI. IX. XXVII. XXI — II. 9

Jz. r. 1347.

wyjęte 20. [illegible] z [illegible] dzsiątych [illegible]

[Nie mu ukraść jego rzędów i sądów. Przeciwnie [illegible] aż obraz naszej kilku razy, czyli spisywał zwyczajowe prawo kilku

ponieważ są w) powinny były znaleźć w nim miejsce, gdyby był rzeczywiście w XIII. [illegible] dopiero jak XIV. wieku [illegible] [illegible] Chrześcijaństwo za [illegible] upoważnia do wiązka, że gdy po [illegible] Władysławie II. na nowo się [illegible] rozpuszczały się za czyca nowy jego prowadzone i na nowo jak czas niszczone wojny, i odwód niewolnictwa z jeńców wojennych upowszechniać się znowu w Palacce a szlachta i kmiecie zarządzi jeszcze się w odrębne stany nie ukończyły nań, i tylko samo rycerstwo [zjednoczyli] było od ładowego niżej [illegible] w prawodawstwie wtedy czyniąc i rzeczywiście sobie [illegible] jako pomnik przedstawia, a które [illegible]

[illegible]

i znać musiano w Palacce, boda sama ludność nad chudwami, że je po dawnemu nazwą Braćmi wodami (nad Zakazy i Wieśdy) mieszkała. [illegible]

9

W [illegible] Wspólnej Wiadomości (str. 300) domyśliwadam się, że prawa zwyczajowe, a którem tu rozpisujemy, spisano w XIII. XIV. wieku. Uczeni Helcel i Feliks Zieliński (w Bibl. Warsz. r. 1860. IV. 300. przyp.) nie mówiąc nic o XIII. wieku, przyjmują XIV. z innych względów powodów aniżeli ja wychodzą. [illegible] Ale pomnik nie podaje nam ich domysłu a w pierwszej [illegible] [illegible] w zakresie policyjnym i karnym nawet prawa podaniu wyżej według pomnika; powołując mniemanie moje trzecią wielkiego statutu, także i pomnik przywodząc przepis zwyczajowego prawa.

[na podstawie którego (ja) powołuję na świadka kuśnika Gala, który o szczególnym policyjnego i karnego prawa dał samo mów [illegible] w pomnik. Powołuję też przepisy wielkiego prawa ze zwyczajowego wzięte, które gdy się ze zniesienia dłom saskim zgadzają, z przeto i do okoliczności za wielkim XII. przemawia.

(Ponieważ z postępem czasu)

swoich się wydobyć prawo krzy-
maków, i dowolnie się z pod tych praw
na szkodę kraju nie usuwać, [illegible]

[illegible]

twierdzić azeby przestępca ka-
rany był według prawa w miej-
scu popełnienia zbrodni obo-
wiązującego. Tak i zwyczajny
we (w narodz.) ... opiewało pra-
wo zbiór wzmiankujemy, że ... opiewając
zwyczaj i uprawa wzajemnie
się wzajemnie, co jeden

znowu okoliczność da

Świat ... naprowadza na myśl, że prawo jednej była druga redakcya,

zasady okoliczności bliższe po upływie XII. wieku

redakcyą pomnika prawodawczy, i którą zaledwie tylko wszystko co składu w pierwszej objęła nigdy lecz wsunięte do niej i przepisy w składzie wardęskim i zgryskich ustawach najczyściej ...

[illegible]

zwalczona w Prusiech, w czasie zachwianej także krzyżac-kiej potęgi, (Kiedy albowiem przez pokój) w Toruniu po dwa kroć (r. 1411. 1466) zawarty, dzierżawy krzyżackie na niej Polsce zdobyte, znowu do wracały

[illegible]

Takowa była przewidzieć, że musi nastąpić co nastąpiło, a co opowiem usprawiedliwi wrażeniem mój wniosek o wieku XV. czyli o czasie redakcyi drugiej.

Łonać się o tem, że nie wszystko co pomnik podaje za polskie jest rodzime, a wszystko z niemieckiego przejęte. ...

[illegible]

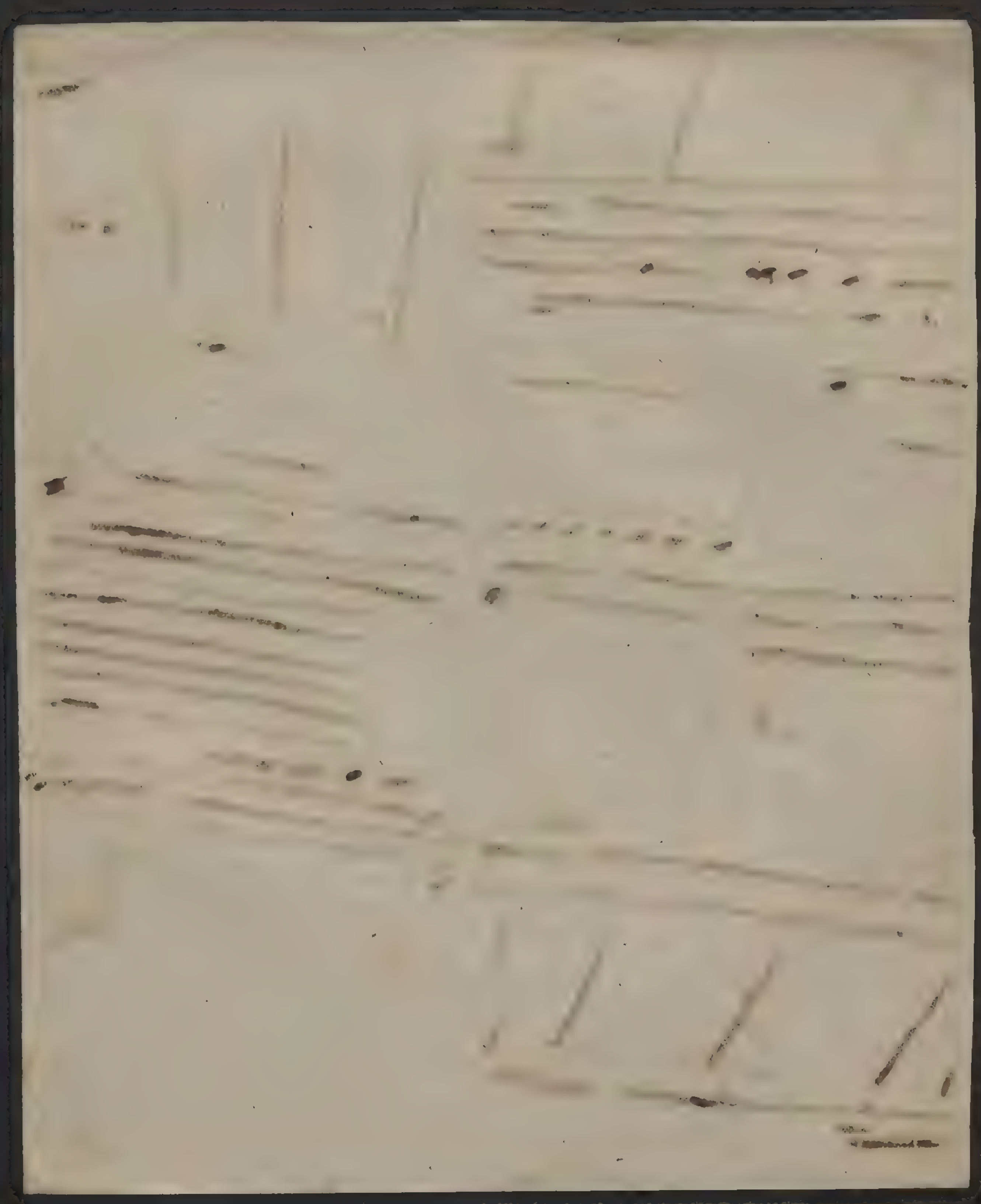

Cl. 47

średnich i wielkich, 30 grzywnami, tego
teraz nawet czytelnych czasów? A ta- wo rycerskie 15. o-
kież prawo miało to szacowana i t. d.
krzyżackiemu u-
rzędnikowi służyć
za podręcznik?

Czemuż więc
było? i czem udo-
wodnić że ten nie
było za czasów uda-
wanym ?

Do udowodnienia
tego pewnika
czy rękopisu nie
wystarczają, nale-
ży zająć się wewnętrz, i tamże szu-
kać dowodów śledzić na to czego się
Rozpoczynam śledztwo od uwagi jako następującej.

Osiedlania od Niemcy
Krzyżaków wzdo-
...anych a nigdy

34-37. 6.

Oszadzani przez krzyżaków Niemcy w zdobywanych a nigdy zupełnie nie zdobytych Prusiech, [illegible] przewidując, że jedno z dwojga nastąpić musi; że albo ogień niemieckiego cesarstwa panowanie rozciągnie nad krajami Prusom przyległemi, albo Polska i Litwa zjednoczone nie tylko zawładną Prusami (lecz sięgną i po za Krzy- wnutego jeszcze należące do Polski [illegible] Pomorze;) mówię, przewidując, ostrożni i myślą daleko w przyszłość wpatrujący się [illegible] Niemcy, uznali za rzecz konieczną obeznajmiać się z prawami narodu, z którym się im prędzej później, w sposób przyjazny

[illegible]
lub nietrzeciających, że dziesięciny kościelne przyjdzie. O tym ze zwierz. II. 49. §. 5.9.
celu wziąć się do spisowania granic
[illegible] znaczenia innych, czynego znaku, tam-
[illegible] Rusinie, że II. 29. §. 2. Prawo
że się [illegible] o pasterzu [illegible]
[illegible] duchownym, tamże 49. §. 3.
narodowości 55. §. 4. h. Chmiel, tam-
znają. Pokazało że 53. §. 1. Obrzęch,
się [illegible] tamże 72. §. 4. i t. d.
znajduje [illegible] ciele.
[illegible] [illegible] prawi
kich do [illegible]
[illegible] [illegible] w [illegible] nie [illegible] żeby znano i w Polsce, a tem samem i w Prusiech (?), że
[illegible]
krzyżując się z temi które przez Słowian z Niemcami zespolonych były w dawnej Germanii w księgach prawa że, jako

~~[illegible] Także~~
~~prawa, która w od-~~
~~[illegible]~~ na ludowych
i na szlachec-
kich, jak niemie-
ckie, [illegible] oparte, ~~[illegible]~~ so[illegible] takie które
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

mogą nastręczyć dla niemieckiego pod rządem Polski ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przeszłego

(ludu więcej od
niemieckiego prawa ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ kierunków, i tych więc powodów ~~przez~~

Rozważmy oba
prawa, postawio-
ne w [illegible] po-
rządku.

[illegible]
[illegible], kie-
dy zasługa, czy to
w [illegible] czy
w czynności (ko-
[illegible]) [illegible]
na krajowej, [illegible]
[illegible] nad [illegible]
wynikła, że

[nie wahano się nachylić ku nim,
~~[illegible] swoje prawa.~~

~~po uchyleniu z nich jednio [illegible] [illegible] prawa je wydobyte na korzyść, z tem jako po wiślickim przewodzie, uwydatniły za-księgi, z lepszym niż ko-dyfikacją sługiem~~

~~Cóż powiemy o zbiorach spowiadawanych przez pierwszych redakcyi z wiślickiem prawodaw-stwem~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~Połączenie się niemieckiego prawa z polskiem nastąpiło już przed wi-ślickiem prawodawstwem i powla-~~
~~rzało się wciąż~~ ~~[illegible]~~ że ~~[illegible]~~ ~~pol-skiego~~

Nie pierwszy to był przykład zespalania ~~[illegible]~~ mowy
~~[illegible]~~ się praw obu, polskiego i nie-
mieckiego, i ~~[illegible]~~ samo ~~[illegible]~~
~~[illegible] z wiślickiem prawodaw-~~
~~[illegible] dla polskiego~~
~~[illegible] [illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~ludu~~ ~~[illegible]~~ nie mogło bowiem
~~[illegible]~~ inaczej w kraju przez
dziać się ~~[illegible]~~ [illegible] narodowości zamiesz-
~~[illegible]~~ lud dwojakiej narodowości zamieszkałym, i w którym dwojakich zasad
prawa, pojednanie i ciężko kwestię
niały.

musiał walczyć ze (w Eigen adit (dziś
czasem ... ...ay (Dziś trzy)
... nie ... XXIII. Również zrobiono
[illegible] dzień w tym względzie
wszelkiego słowa ... z ... nie-
duchownej, zmusił ... zmówią
... do walki w Księgi. zabk. 1. 32. 5.
... swojej sprawie. XI. 45. 8. 9 i 5. 4.
Jeden tylko
co do obu zacho-
dził wyjątek, że
tak monarcha jak
i ksiądz musiał się
nie walcząc ...
... tylko stu-
denci i rzemie-
ślnikowi, ...
... do ...
[illegible]

Wyjawszy zdra-
dę kraju za którą

kamienowano, uwa-
żając karę tę ostry-
dniejszą od każdego mie-
cza (1), dozwolano
okupywać się za
wszelkie inne przestępstwa, ja-
koto, za zabójstwo
i gwałt wyrządzo-
ny niewieście, a
złodziejstwo i wsze-
lkie naruszenie
cudzej własności.
Trzymano się przy tem
dawnej, już u
ludów germańskich
w obiegu będącej,
zasady, a uważającej stan
osoby, czas i miej-
sce przez prawa uwzględniać (2).
Zauważyliśmy wy-
żej że wymagano

(1) Wyższe i niższe
duchowieństwo za-
miast karać mię-
czem kamienowa-
wał lud w (czasie) Trowska-
nia po śmierci Mie-
czysława II., czy-
niąc im przez to,
jak uważa kro-
nikarz Gallus (I. roz.
19.) wielką przygarść.
(2) Lichorn S. 71. w
przyp. c. d.
(3) Gallus II. rozdz. 49.

ażeby się niewiasta nie narażała na gwałt lekkomyślnie, udając się w puszcze miejsca samna a nie w towarzystwie innych niewiast, jak zwyczajnie były czynić Morawki zbierając po borach jagody (3): w takim bowiem razie [illegible] trzykarano

Helcel 40

gwałciciela
Zmiało się szkodliwe dla kraju
(następstwa: starostom bowiem nadużywać praw, i gdy sędzia w ukaraniu wszelkiego rodzaju przestępstwa, wykraczali sobie wtedy prawo lekko karzące. Podpalacze z pod polskiego wydawywali się prawa, uciekając do miast i wsi na niemieckiem urządzonych i według samże [illegible] zujących chcieli być sądzeni. Toż samo czynili gwałciciele niewiast, zasłaniając się niemieckiego prawa u przyjmując [illegible] glie.

(1) Stat. wiśl. IV. §. 7-9.

Co widząc Kazimierz W. uradził wraz z obradującemi na wiecu panami, i do statutu wiślickiego dopisać, niskie [illegible] wyjmującego, wspomniany każdy wszy, nowo wydane artykuły (1), w których postanowił: że w przypadku pierwszym zbrodniarze karani być mają w sądzie polskim, a w przypadku drugim (należy sądzić prawem zaniedbanym) znajdujących się [illegible], że w ogóle [illegible] dla danego sobie przyj[illegible].

łeżu nadużywa, uważać go przywi-
lejów.

Nie Polak mógł uważać się do
prawa teutońskiego, ale Niemiec
do polskiego, i jeżeli w ~~polskim~~ —
pierwszy według zwyczaju w są-
dach niemieckich używanego by-
wał sądzony. Działo się to przez
nadużycie, przez narzucenie
mu praw niemieckich. Jasny do-
wód tego mamy na tak zwa-
nych sądach bożych (ordalia), o
których (o nich potem) dodatkowo do tego ~~[illegible]~~ wzięto w literaturę prawodawstw
słowiańskich.

W braku wszelkich innych dowodów,
Sędzia słowiański kazał rzucać
losy, lub wróżby używał, dla wy-
śledzenia prawdy. Niemcy zawoju-
wanym od siebie nadbałtyckim
Słowianom kazali nosić w rę-
kach rozpalone żelazo, używa-
jąc na dno [illegible] lub zmuszali ich
[illegible] wrzącym kruszcu. Być
może [illegible] ~~[illegible]~~ według wyrażenia się dysz-
dem, według wyrażenia na te środek,
planetów, inny na te środek,
zapewne stawienie i walka z
wyzwaniem do niej sędziów i rycerzy.

Wszystkie te środki do wykrycia praw-
dy nad Łabą (1), w Meklemburgu (2) i w Polsce (3),

(1) Kronika Hel-
molda z łacin-
skiego języka
na polski prze-
łożona Jana Papłoń-
skiego przetłu-
maczona i wyda-
na w Warsz.
1862. [illegible]
I. [illegible] 83. tej
kroniki, i po-
równaj ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

Il r. 1159. w Meklen. Urkund. Nr. 174 gdzie mowa o sądzie: qui purgari vel [illegible] calvaria [illegible] igniti ferri, per vomeres ignitos examinaverit.

Nr. 179.

(2) R. 1207. Tam-
że (Mekl. Urk.) judicium candentis ferri vel igni-
tarum vomerum aut quaevis alia.

(3) Do ordaliów których przy-
wiódł Lele-
wel, Polska średn. wiek. tom III. str. 92., dodaj r. 1278. dipl. cl. Tumba, nr. 34.

służące, kiedy chcący nie słuchać sług-
gu prawa wyrokiem.

~~[illegible]~~

Że bywały w ogniu nikt dziś nie prze-
czy, ale bywały tylko wtedy i gdy
w najwyższym sądzie, czyli na
królewskim dworze, rozstrzygała
się sprawa Niemca. Już samo się
kusiem dziedzi u nas, co i nad
Łabą, gdzie Słowianie w swoim
się, a Niemcy w swoim praw-
wali sądzie: nie zaś nawadowaśi
zapomnywały się w ustawniej uścisku-
się przed monarchą (1), jak ~~[illegible]~~ więc,
według przydanego ~~[illegible]~~ z r.
1347. akta urzędowego wyłączenia
głowy, używana na ten cel kapłana
do zaświadczania żelaza i wody,
jak i w Polsce (2), ale ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ używa-
na całego obrzędu tego w
~~[illegible]~~ w sprawach wydawanie w sądach nie-
mieckich jak rozstrzyganych. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zwyczaj, który zamienił w ustawę
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ karcinuiz N. Słam-
~~[illegible]~~
niów: że gdy się sprawa Niem-
ca w sądzie polskim toczy, ma
się to dziać wedle właściwego sę-
dziego tzn, którzy ~~[illegible]~~ uznawani nad
~~[illegible]~~ prawami ~~[illegible]~~, i aby ~~[illegible]~~

(lub wydanych
na ten przypadek
rozporządzeń,

gdzie już według
przestawieniem jego
sądzono.

(1) Zbiór. gaśk. III
69. 2, i 70. 5.
n. 2.

(2) Pomnik XXIV–V.

(3) Ut accusati de
crimine incendii
sive exustionis,
etiam inventi in
civitatibus aut villis
Teutonicalibus,
extra forum ipso-
rum trahantur,
et in jure Poloni-
co, tamen coram
judice competen-
ti, teneantur re-
spondere. Stat.
Wisl. IV.
9. 7.

lub w polskim
ale po niemiec-
ku i w przytom-
ności niemiec-
kiego sędziego

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~dzisiaj, a wtóry~~ każdy przestępca sądzony był według prawa, jakie na miejscu spełnienia zbrodni obowiązuje (1).

pg7

(1) ubi crimen commissum, illo jure, quo ~~illo~~ vita tunc usa fuerit, debebit judicari, sive sernu-navis. Stat. Lith. IV. §. 9.

37–69.

~~[illegible]~~

Rozprawiając dalej w rzeczywistości, o tem, co wyjątkowo [illegible] do
prawodawstwa, że nasuwają się najpierw [illegible] znaczenia
ustawy, [illegible], stosunki majątkowe małżonków, o których się po Tacycie (Germ. 18.) [illegible] z
tak zwanej Saksonów ustawy (lex Saxonum) dowiadujemy. [illegible]
Widnieje z niej, że u [illegible] Angrian (Angrivarii) ludzie [illegible]
[illegible] wschodnich i zachodnich Polan (Ostfalai, Westfalai, lub Ostfalahi, Westfalahi), potomków Swewów jak
[illegible] (w pierwszym artykule o tem mówiliśmy,
Dopełnieni [illegible]
[illegible] była ustawą
zachowywaną [illegible]
[illegible]
[illegible] w pewne sztuki [illegible]
[illegible] nie wejdzie zostawała. Po jej
[illegible]
[illegible] jak majątek żony, który ona
w dom męża wniosła, tylko sama po-
siadała, lub (w czasie małżeństwa społecznie z mężem dorobiła. Według §. 1. ustawy dla Polan wschodnich i Angrian, należał zwany majątek
[illegible]
[illegible] do niej za ży-
cia, a do synów po jej śmierci. Według tejże, dla zachodnich Polan (w §. 4. [illegible])
[illegible] dalej majątek [illegible] Dzielił się po śmierci [illegible]
na połowę, i na jednej miała
wdowa, na drugiej syno-

wie. Jeżeli synów nie było lub ich wymarła, [spadkobiercami stawali się jego krewni.

[dalszej

[prócz zabierał ten co go dał za mąż niewieście, lub

Oba te prawa, się za świadectwem pomnika, zwyczajem, się w Polsce utrzymujące wygasły z postępem czasu na kształt u innych Sławian nazywane rodowe majątki, które u nas ojczysty-mi i macierzystemi dobrami z postępem czasu mianowano. Z nich, dziwnym zbiegiem okoliczności, wyrosły zapisy posa-gi, wyprawy wdów i t.p. Osobli-wszy, których prawa do ludowady, każą wnioskować, że nie z pierwszym zawiązkiem towarzyskiej społeczno-ści prawiców naszych, lecz za cza-sów monarchii czyich nastały lub uznane, jak i rozwinęło z nich szczątki.

[prawa

Monarcha przekazując rycerzy i opatrywał ich dobra-mi. Po

ojcu szarbę rycerską pobiór syn, córka nie była do niej zdatną, i dla tego dziedzi-czyć nie mogła. Wdowa dziedzi-

czy bezdzietną zostawiano jej zawsze (ma-
jątku dożywocie w stanie wdowieństwa
zachowała. Jeżeli zamyśliła wstą-
pić w powtórne śluby, synowie
dać jej wyprawę musieli. gdy ich
nie było wyprawiał ją z domu zwierz-
chni pan nieboszczyka jej męża i za-
bierał zastrzeżone czyli posażną będące
dobra. Wyprawiona przez synów zabierała wszystko co
w dom mężowski wniosła, i co w po-
życiu małżeńskim własną pracą zdo-
była. Prócz tego należały się jej wóz i wierniki czyli para koni; jeden dla niej, drugi dla pa-
cholika który prowadził jej konia za-
przężonego do wozu. Wyprawiana wdowa przez
zwierzchniego pana przez jego tego wszystko
przyjściwo zabierała zgodnie z Saksonów
prawem które zwierciadłem
saskiem (I. 24. §. 1. 3.) nazywamy.

Kazimierz wielki wyniósł do znacze-
nia ustawy ten zwyczaj, ...
jest, z postępem czasu stosowany nie
dyktowany do rycerzy lecz i do tych
ca... (nie przestając na własnym majątku ziemskim przykro-
wali do niego z królewskiej posiadłości tyle ile się zdało, i) służbę rycerską z przyłączonej

pełnili [illegible]

[illegible]

należy wszystkim [illegible] tak zachodnich

[illegible]

Co [illegible] da prawa Ri-
lan zachodnich, należy zauważyć że jeszcze,
że gdy, jak w historyi prawodawstw
(V. 4.45) powiedzieliśmy, cały ma-
jątek gospodarstwa spadał u Germanów na męża i gdy mąż poza da-
mem zdobywał w bojach ma-
jątek a ona [illegible] przez danowe
mądrze prawadzone rządy [illegible] pomnażała go,
[illegible] przeto za-
ma przez się wywiązała się z tąd zasada teutońskiego prawodawstwa
[illegible] Germanom [illegible]
[illegible] nie znana a spółności majątkowej (1) małżonków [illegible] ściwa
[illegible]

?

(1) Wyraz dowodu [illegible] przez [illegible] stada [illegible]

(1) Eichhorn w §. 62 mówi: Von einem gemeinsamen Eigenthum beider Ehegatten an irgend einem Bestandtheil ihres Vermögens, drift man nirgends eine Spur an gibt.

(do owej, która) 14.

przeszedłszy do Polski drogą zwycza-
ju sprowadzała im spólności podobnej
przechodziła na synów
po śmier-
drogą spadku (1)
ci ojca, rządziła matka całym ma-
jątkiem, dopóki nie posta-
nowiła, porzucając stan wdowieński, zaw-
rzeć powtórne śluby małżeńskie.
Wtedy następował dział majątku.
część należącą się
ojcu zaliczano dzieci, część matczy-
na dzieliła się na dwie po-
łowy. Jedną oddawała im matka,
w co wchodziła nie tylko posa-
gu na darowiznowego, ale i własnego jej
majątku; drugą wnosiła w dom nowo zaślubio-
nego męża. Też samo następowało gdy
umarł ojciec. Rządził on majątkiem
całym, dopóki go trwanie nie zarad.
lub nie objawił woli poślubić drugą żo-
nę. W ów czas wydawał dziecim ca-
ły matczyn majątek, i połowę własne-
go.

Wnioskę rząd wyświetly, że przed.
ustaniem owej spólności majątkowej
u zachodnich Polan (Westfalski) istniał u nich podobnie co i u innych
Słowian wyłącznie rząd posagowy, mocą którego
każde z małżonków sprawowało majątek swój
odrębnie. Ta zasada ... się
u Rusinów, począwszy od ich Praw.
dy aż do Swodu, który już zachował, utrzy-
mywała i utrzymuje (2).

(1) Hereditates communes w stat. małop. §. 29 wielkop. §. 18. wiślickim szwan. dym §. 24. kaliskim §. 79.

(2) Hist. prawod. III §. Przegląd najnowszych prawod. 43. Stasian str.

Widać że spólność majątkowa między małżonkami niezyskała się w Polsce upowszechniła, gdy dopiero prawodawstwo wiślickie wyraziło się o niej piśmiennie. Przed niem same tylko zwyczajowe germańskich ludów prawo napomyka- ło coś o tem, w którem się [illegible] słowiańskie, domyśliwałem się (1). [illegible] Nie pominąłem więc, jak Prof. Bobrzyński u- trzymuje (2), twierdzi tej, ale nie mając (niegdyś dostatecznych) [illegible] na to dowodów, nie rozpisałem się o niej szczegółowo. Dziś dowiedziałem się z pomnika elbląskiego do- wiaduję o zawrądzie majątkiem [illegible] małżonków przez wdowę, i koniecznym [illegible] wypuszczeniu jej z niego, przyczepiam spólności majątkowej małżonków polskich do przepisów [illegible] o tem istniały niegdyś nad Bałtykiem, i zanim nim ... że spólność ta wyłącznie w miastach chrześcijańskich, a między gałąź z czasem siedlisko, a między małżonkami stanu szlacheckiego ustała zupełnie. Powód do tego dało rycerskie prawo, które [illegible] zreorganizowawszy Kazimierz Wielki, szczątkom majątkowym [illegible] dał nowy ukrot. Ponieważ zwyczajowe prawa aż do statutów wiślickich

(1) Pierwotne Dzieje Polski i Litwy str. 201-5. Hist. prawod. III. s. 37.

(2) Prawo Polskie prywatne II. str. 128.

; wyodrębnić się rodzinę rycerza usiłowało, a o potocznych jego krewnych nie dba- ło wcale, przez …

trzechlinij z dobra ziemskiego rycerz z małym dalekim od monarchy wyposażonych z dobrem ludz- kości nie zgadzających się wcale [ ]ów. Chcąc zawsze

przemyśli- wając nad tem, jakby rozsąg ich można by- ło pamię- tać, nie od siebie nie dawszy, uciekł się do gwałtów

się już dawno, a dostrzegłszy że możną ciągnąć z czynszownika większe niż dochód korzyści, podciągnął go pod prawo puściny, mniemając że w tem nic złego, gdy prawu temu sam uległ. Zmierzał do…

prawodawca wi- dział przez szlachtę trzeci (k- sięcia), odumarliznę książęcą między ko- ściół i dalszych niekoniecznie krewnych podzielił. Tenże umyślił fundacji dla rodzeństwa rycerza z linii po-

pochodzącego i

bocznej (puściznę rycerza bez syna zmarłego im [illegible] a nie skarbowi

monarszemu przekazuje statutem wielkopolskim (c. 17). Tenże [illegible] prusagi córkom rycerskim (zabezpiecza je przez [illegible] je

statut małopolski pierwszy (c. 30–7.). Tenże na koniec wyprawę wdów panujących, dożywocie [illegible] wręczy i przy „przyprawa" (dorobku, jak wyraz ten pojmujemy) przy nich pozostaje. Dalej sięga praktyka sądowa, rzecz nakierowana więcej, że połowę wszystkiego co w domu mężowskim służyło dla niej może z sobą bez zabrać w prawdziwe służby wdowa chce. Statut warteński (r. 1420) [illegible] obrót z jednakże prawo rozszerzył je z drugiej strony

Bojar rozciąglejsze znaczenie wyprawie. Nie-

[illegible]

Szczegół ten, jak się domyślam, w drugiej redakcyi wskazuje, że nie o parze koni jak pierwsza

ż znaczne jak na owe czasy natenczas (np. 100. grzywien)

R. 1430. nr. 2302 eum equis valentibus pro curru ad suis wojszczyky.

R. 1416 nr. 1485 pro [illegible] curri (za cziirru) equis woysnyky.

Drugi ustęp (?) nie oznaczył ich liczby, mówiąc [illegible] zabrać z sobą): [illegible] niej dwie pary [illegible] i te konie robocze, pociągowe i pługowe wszystkie, cenę trzech grzywien przenoszące po dobrowie zabrana.

gdyż ważniki jej na parze ograniczały się koni, których cena nie była określona. Według statutu warteńskiego podzielono konie na rasę (drogocenne, do boju zdatne) i na robocze. Wyprawiona z domu wdowa zastawała pierwsze synom, drugiemi się po połowie, równie jak i rogaciznę ludzież gardeniką mężką przez cenę trzech grzywien nie przeniesioną dzieliła. Ponieważ w dymszczyzny działowe przechodziano że ile koni za życia męża pozwoliła się, ni tyle ich dać jej do wyprawy należy, przeto jeżeli się okazało że się pozwoliła szczęściem (1) przez to praktyka sądowa przyznawała jej tyleż, i to nie lada koni, lecz drogocennych, czyli, jak dziś mówimy, cugowych, karecianych (2).

Szczegół ten i inne podobne mu, z wyjaśnieniem się pomieszane z ale na wyższą naciągnionem stwierdza, z Dożwala, równie jak i przestronę w uchwale Łęczyckiej zawarłszy, wniosekować o dwuch redakcyach tegoż pomnika. ⌈ tyle koni iloma się niegdyś

(1) R. 1416. nr. 1485. pro vi. curri (za currus) equis wasnyky.

(2) R. 1430. nr. 2302. cum equis valentibus pro curru alias woźniky.

~~o nic mówi Zel. ... Warsz. r. 60 ... przyp. 7~~

⌈ należy dać bliższą wiadomość o szczegółach aby do pierwszego zauważamy że wyrażenie są pomnikać iż należy się wdowie dać

ważiła" (1) (Andrzej" że „nie ważem" (2)
ale "powarzem (– na vezaraki mięklo zawieszonym)
a każdownie [illegible] ma (wysłanym" wiążąc się [illegible] za życia męża,
[illegible] prawo (żądać samego już wdowa)
powarzu a nie zwykłego ważu (3), obuliczności la, mi- (2) zwyczajowego prawa na nowej redakcyą
[illegible] [illegible] nie wapółczesnym nie przekazuje się wcale.
[illegible] [illegible] (spólnie z drzewlami
siedzeń przędła, lecz (na [illegible] się lie- Do [illegible] czasów, kiedy małżonka
dy (– na porządku XV wieku) [illegible] - nyecza
[illegible] się w bielehce (harowie) [illegible] [illegible] raz-
[illegible] na puduszhach jedwabnych
[illegible] siedając, i jeździła (na [illegible] zaprzęgiem.
[illegible] (w uchwałach Łęczyckich (z r. 1424–6) a Władarza i Ko-
merników przywiedziony, a dwiedawnie
w pomniku wyrażony, wskazuje na
czasy warzeń słuszniemu statutowi (r.
1420. 1423) blizkie.

z dalszego ciągu zapatrywania się na
prawie rzeczowe [illegible] prze-
konywamy się też, że

F Co do drugiego, zdaje się nie ulegać wątpliwości, że szczegół

rzekazywać musi, gdyż

(1) Ale że o dziś się mówi ale się chodem) każde.

(2) W pomniku stoi wagu, i (jak się i dziś mówi) wagen,

(3) R. 1476 ut. 1485. pro culcitra cum duobus cussinis pepenny dictis, pro uno [illegible] [illegible] pulvinaribus sericeis.

pomnik odpowiadają do prawa osobne wyra-
żami: Erbe, Eigen, Gut. wyrazy te choć słowiań-
skim Dziedzictwo, władztwo (własności),
Dobra (1) odpowiadają, jednakże obu zasady rzeczowych
wyrażeń odstępują daleko od
siebie. Dozwalają wnioskować, że pra-
wa rzeczowe Słowian według rodzimych
pojęć co do nabycia własności rozwinę-
ły się i rozwijały odrębnie od nie-
mieckiego.
Erbe według domysłu Grimma (2) powstać
miało z wyrazu gockiego arf, którego zna-
czenie niewiadome. Z tego widoku
bra niewiadome oznaczać
rozważany oznaczał prawa służące do
własności. Lecz własności tej nabycie nie tym się sposobem u Słowian co u Niemców uskuteczniało. (Nabyć własność)
ziemską mógł u Teutonów jedynie
ten, który z rodu świetnego pocho-
dził, a u Słowian przeciwnie miał
każdy prawo przywłaszczyć rzecz za-
każdy prawo przywłaszczyć sposobem. Przyczy-
na tego była naturalna. Woj-
na owa pojęć była naturalna
ną oddychał Skandynawczyk i dla tego wszystko
co przyniosło mu najwięcej korzyści ciągnął do siebie.
Według
najstarszej księgi pieśni skandynaw.
skiej Rigsmal zwanej godziła się do-
bijać o nabycie własności ziemskiej
samym tylko Jarlom (Książętom kró-
lom): ale ci dobiwszy się jej nie wad-

(1) Patrz u Miklosi-
cza wyrazy Djedina,
własnie – własca,
Dobr, Dobro Dobyje.

(2) W R. Alt. str. 492. W
wörterb. pod. erbe
odsyłają do szczeg.
w Gesch. der Deutsch.
Spr. str. 39. tam
sama twierdzi, ale
na str. 709. z wy-
razem erbe łaciń-
ski orbus niepo-
trzebnie porówna.

nili się jej uprawą, ale, według wy-
rażenia się tejże pieśni, dawali ją
w posiadanie ludowi za opłatą czyn-
szów. Od zasady tej odstąpić mu-
siał. Jednak ten który przesiedliw-
szy się do Germanii przybył do
rzeszy swewskiej. Każdy członek
gminy, bez względu na pochodzenie
i ród, otrzymywał u nich uposażenie w
roli, które w dalszym ciągu używa-
li, które w dalszym ciągu trwa-
nia swego w gminie, zatrzy-
mał, jak w pierwszym artykule do-
pełnień powiedziałem, na zupeł-
nej własności.

Ta zasada puszczona w niepamięć
odżyła znowu na korzyść szlachty
i królów w czasach następnych.
Powstała stąd zasada tak u Niemców
zwanej Landeshoheit, upoważniająca tego co się urodził szlachcicem, lub został lennikiem Króla, do władania lu-
dem na pewnej przestrzeni kraju
zamieszkałym. Wasalstwo, lenność i t.p.
o których w historyi prawodawstwa
dużo złego wywiązało się stąd.
Z innej zasady wzięła początek własność
ziemska u Słowian. Nie zdobycz ale po-
siadłość spowodowała ją. Kiedy ze sto-
sunków ekonomicznych wypadło że role
gmin na wyłączną własność podzie-
lić musiano, postępowano w tym
względzie podobnie jak dziś się postępuje przy oczyn-
szowania, tudzież przy uwłaszczeniu

ludu wiejskiego. Tego zasadę (rząd krajowy) je zasiedziałym na roli, bądź już na posiadłość czynszową, lub na własność wyłączną przyznaje. Tak też prawo własności ziemskiej dali pierwsi, ile wiadomo, Frankowie, przez ustawę salicką w pierwszej połowie piątego po Chr. wieku zredagowaną, skąd w dalszym rozszerzeniu ustawy tej, jak w przydatkowych wyżej dopełnieniach (str. 100–2) opowiedziałem, powstały wsie i folwarki. Rzeczona ustawa (salicka) wyraziła się w tym względzie nader krótko, dawszy prawu napis De alodis, co ja w historyi prawod. (I. s. 521–9) tak wyrozumiałem: że dla (al) tego była dana posiadłość synom, iż ojciec (at, drugi przypadek ma oda) ich, dzierżał już poprzednio. We dwa wieki po salickiej zredagowana ustawa Rypuaryjska sięgała dalej bo aż do dziada (1) i (Zawrok, że się własność posiada prawnie, każe ustawa ta wnukowi wywieść posiadłość prawnie od tegoż czyli od dziada. Po ustawie tej w lat dwieście spisany pomnik czeski, zielonogórskim od Szafaryka nazwany rękopisem, mówi z tego powodu o dziedzinie, która się od dziada i pradziada dostała ojcu w posiadanie (dědiny otne).

(1) Terra aviatica znaczy toż samo co dědina, którego wyraz (dziedzina, dziedzictwo) jest do dziś we wszystkich narzeczach słowiańskich w użyciu.

Wyraz Gut (w przedmowie do pomnika i w rozdziałach VI. XIII. XXII.) raz dobrze przekłada Helcel przez majątek, ⌊ drugi raz mylnie przez imię; właściciel bowiem który na czynszu siedział, nie posiadał własności w znaczeniu właściwem (Eigen), większej gdy jej prawem przecięny zabierał panom ten, który mu własności swej (w posiadanie oddał, ⌊ również wyraz Erbe ⌈ mylnie przez Dziedzictwo oddał, bo sam pomnik nie inne ⌊ znaczenie przyznaje mu co wyrazowi Gut. Właściwiej więc wyraz Erbe przez spadek oddać natomiast, gdyż ten, odziedziczony równie na dobrach ruchomych jak i nieruchomych, w posiadaniu ⌊ będących.

Dalej tej

⌊ a więc właściciel jego imienia od niej nosić nie mógł.

⌈ w rozdz. XXI. XXII. napotykany

⌊ lecz jedynie takie samo

⌊ a nie we własności

Zwyczajnie zwała się ~~Erbe~~ Erbe z dziedzictwem (dedina), w skutek czego zwano-
ły się stosujące dla obu prawa. Wło-
ścianin (gebauer) siedzący na ziemi
rycerzowi w posiadanie danej, lub
własnością dziedziczną każdego zo-
stająca obywatela kraju będącą, przy-
znać mógł do ~~[illegible]~~ posiadło-
ści, i ~~[illegible]~~ wcho-
dził w prawa przez zasiedzia-
łość / dziedzina sukcessio, heredi-
tas / nazywane. To były dwojakie,
czynne, że je tak nazwę, i bierne: z
pierwszych wyszłowało czynsza-
wich, ~~z drugich [illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ i zewat
je

chyliły się we wydaniu pomnika cztre [illegible]

jeszcze(1) Volkmann

[illegible] dwadzieścia jeden rozdziałów roz-
dział go, a w nich umieścił
organizację sądów i sądownictwo,
(1) ludzie prawo karne i cywilne. Wypuścił
więc z rozkładu prawa publiczne,
ne, które częścią do organizacyi
sądów i sądownictwa (podział kraju,
urzędy) a częścią do prawa cywilne-
go (rycerstwo, lud) odnieść. Zdający
sprawę z jego pracy J. Lewicki, poważny historyk powstania
upominał go, ażeby w pomnika
wniknąć, nie [illegible] które z wyżej przytoczyliśmy, ludzie ażeby
[illegible] zdaniem Neumana [illegible] objęte rzeczonym pomnikiem
[illegible] więkiem prawo- prawo
dawstwem i prawem niemieckim
porównać z upominania te [illegible] mówić porzucać bez ... gładko, gdy
wydawca
dał się a Volkmann inny sprawa zdawca rozumiejąc
wyrazić, nie [illegible] rzeczy(2)
[illegible] nie mógł pisać
sem czego nie znał. I nie ma się cze-
mu dziwić, gdy nawet dla prawnika

(1) pisze [illegible] lichin, Helcel w XI [illegible] lichin, [illegible] Dobrze z pomnikiem pierwszy, [illegible] publi[illegible] dził

(1) Mówi Adam hr. Sierakowski w Przypomnieniu się XIV. v. Volkmann.

(2) "Ohne Sachkenntniss" mówiono w Literarisches Centralblatt für Deutschland. Jahr. 1870 nr. 42.

51.

jest i będzie nie mniej zbędne obja-
śnienie rzeczone prawo, bez wdania
się w szcze-
gółowe nad niem badania
uprzednio. Okazał to na sobie
wydawca polski, który aczkol-
wiek zręcznie, nie wszędzie [nie tylko na odcienie znaczenia wyrazów jak przekładamy nie rozważał, lecz i]
przełożył na język ojczysty wy-
razy gebuer, rittermessig, dirne, rzeczownik [w. Gul. Sigen, Erbe,]
gege-
nude przez apole raczej domyślnie raczej
niż zasadnie
oddał po polsku.

Gebuer wyraz niemiecki
z łacińskiego gipuro, Bauer, słu-
ży znaczący w pomniku wło-
ścianina, jako wyrażenia i pod-
danego, błędnie tłumacz polski porównał z kmie-
ciem. Wyraz chłop
jednak (więcej) odpowiedni,
i ten też w przekładzie waż-
niejszych działów VI. XV. XXIII. a tymniej kmieć rycerskie służyć, a chłop tymniej
figurować powinny gdyż tem mógł i
(Rittermessig oddano przez (

szlachcic", ale oddano mylnie. Powiedzia-
łem w Historyi włościan (str. 61–63)
że prawo zwyczajowe a krwawem ~~[illegible]~~ mo-
wa, nie zna szlachty, a znało rycerzy
tylko. Mógł być do nich policzony
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ hardy, i co nie uzna-
jąc nad sobą pana, dowolnie roz-
porządzał ręką swoją. Taki zgła-
szał się do monarchy ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, że chce wstąpić w szere-
gi rycerstwa, wymagał od niego uposażenia
~~[illegible]~~, i wraz to stawał się
rycerzem. Wyraz "swobodny" był tu stosow-
niejszym ~~[illegible]~~ niż "szlach-
cic".

[illegible] tak szlachcic; [illegible] pa-
[illegible] "może najęży prawo zasiadać rycerzem" kiedyby sługą mniejszy. Mógł zaiste mężem
[illegible] (zasiadać [illegible] [illegible]-
dy co nie uznawał jak nad sobą władzy pana, chciał [illegible] pa- zaciągnąć się do wszelkiej służby i nie będąc do niej z przyda-
[illegible] majątku obciążony.
[illegible] Dopóki (co władną przyiadał lechy
[illegible] (dobra ziemskie, ten, jak
[illegible]
we wszystkich swych dziedach po-
[illegible]

(Pomnik odróżnia Magd [illegible]
od Dirne. Tamta była służebnicą
da niewolnicą; kupowano ją ku-
wiem i jeżeli uciekła ścigano. Ale
ten co ją i gonił nie mógł upro-
wadzić gwałtem, lecz do sądu sprowadzić
wadzić i sam swoje prawo do niej
udowodnić był konieczny (XVII. XXVIII.).

(Sara niemiecka prawo pomieszał zna wyraz ge-
mak który na to co polskie opole, okolica,
[illegible] wychodzi (1). [illegible] w wydaniach Volkmana i Helota
(VIII. XI) stoi gegenote. [illegible]
Czy to nie zaszła omyłka z sprawo- [illegible]? Sędziów [illegible] bowiem,
dawana mylnie przeczytaniem [illegible], nie brak w niemieckim tekście.
[illegible] jak wyżej zauważyliśmy [illegible]
[illegible]

(1) Grym w RAH: 327. ... co u Djuhanie gemalum

~~ku XIII. wieku, ~~ ~~[illegible]~~ kiedy i Zwierciadło saskie udwierzone zostało; a zmiana okoliczności ta, że napisany jest w języku XIV. i początku XV wieku sięgającym, uwiadamia do domysłu, że co o odmianie wdowy rycerskiej mówi (pomnik wskazuje na warunki stadu.~~

Przejście do prawa ustawowego ~~które~~

Lecz zostawmy ~~[illegible]~~ ten o ~~[illegible]~~ pomnika, ~~[illegible]~~ przejdźmy do drugiego ~~[illegible]~~ (jeszcze) wcześniejszego (prawa zwyczajowego ~~[illegible]~~ który podaje. Helcel, który dał nam ~~pomnika~~ nazwał ten pomnik "Przewodnik sądowy". ~~Przeżeń~~

~~[illegible] jest ten [illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~Starał~~ ~~się~~ ~~[illegible]~~ ~~się~~.
objaśniał ~~[illegible]~~ nas
bliżej (własnym naszym) krajem,
który się odrósł
czasu owego Sza-
farzyka, od jego naj-
większe ~~[illegible]~~ w
państwie polskiem
(posiadał) znaczenie. Kra-
jem tym była Ma-
łopolska. W niej jaśniała w pełnym [illegible]
blasku stolica ~~[illegible]~~ całego pań-
stwa ~~[illegible]~~; w
niej był uniwer-
sytet w owe cza-
sy jedyny na pół-
nocy [illegible]
[illegible] odbywały się
zawsze koronacje le-
piej niż we Wiel-
kopolsce itd. [illegible]
rządzone; w niej

[w Pradze czeskiej kawiem
założona po królewskim
dopiero wszechnica nauk. ~~[illegible]~~
W Małopolsce też

najwięcej się

skupiał [illegible] przemysł i handel krajowy; w niej jednoczyło się polityczne, domowe i naukowe życie nie tylko Polski, lecz i z-unijowanych z nią (krajów) Litwy, Rusi, i Prus, i [illegible] a) przez wieki i razem ległego Pomorza.

— Wszystkie te kraje wraz z garnącym [illegible]

wnosiły swe sprawy [illegible] przed sąd królewski, dla odsądzenia ich w instancyi najwyższej. Także tych sądów,

[illegible]

r jeszcze w owe czasy nie miała zniemczonego Szlązka, ludu od polszczyzny nie odrywającego,

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
odbywanych tam
i po całym kraju
obszernej Mało
polski [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ile ich czas uszczę-
dził, z nadludzką
prawie cierpli-
wością przeczy-
tał, ich rozbiory
na ciele, ale
zdrowe na umy-
śle, jak mnie u-
stnie i listownie
upewniał, Felcel, i w liczbie wyżej wyrażonej, utworzył z wyjątkiem tych dzieł, [illegible]
i [illegible] z nich [illegible]

Skład nie przewidali. Olbrzymia

~~[illegible] [illegible] o to-~~

~~rzie literackiej dzie-~~
~~ła swojego (mniej 456~~
~~które w drugim [1390] po-~~
~~łowie umieścił. Sam-~~
~~le lat trzy (r. 1388-90)~~
~~czasu, że blisko sto lat~~
~~trzymał (r. 1394-1504)~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ la i w

źródła jak ~~[illegible]~~
prawa jak ~~tudzież~~ i dzie-
jów polskiego na-
rodu, a mianowi-
cie wewnętrznych
głęboko się zanu-
rzająca praca,
obznajmiająca nas
nie tylko z pra-
wem zwyczajowem
bez ~~[illegible]~~ i usta-

niemieckiem ówczesnej ~~[illegible]~~ Polski, prawa o-
raz, jak oba te pra-
wa wpływały na
siebie wzajemnie.
Wykazując co się
z nich u nas i u
naszych sąsiadów, użytkowie Morawian, Czechów i Węg-
gierów
samo z siebie wy-
robiło, a co przejęły
jedne ~~[illegible]~~ ludy od drugich,
stawia niczem nie-
zbity dowód na to;
że można ~~[illegible]~~ zabiegów ~~[illegible]~~
się, ażeby tym i o-
wym zwyczajom przejął się nawet
naród, mimo czasowego ~~[illegible]~~
ulegania jego wywieranemu w tym względzie ~~[illegible]~~
naciskowi na Polaków, nie prze-
jął się jednakże tem
i owem ~~[illegible]~~ aż do szpiku
i kości, i znowu, ~~[illegible]~~

[illegible] nazwy. Pracowitej mu, ażeby się (bo nie kwapił, nowostek/ przyswajać je, zbyt [illegible]

[illegible]

chętnie, nawet (niekiedy)

przesady. Lubo- nie, i/

wał w tem co raz

trzy jak [illegible]

je [illegible] wszystkie [illegible] ko-

rzyści te dając nam

Dziś tworzyć, [illegible]

[illegible] jak

naród polski rozumiał

zwyczaj i ustawę,

jak rozwinięte z ułu

rząd prawo wyko-

nywał, i jaka zkąd

odniósł ko-

rzyść, stawiając

pracę. [illegible] obok

tego nadraju dział,

a nawet wuj już nie rozstał się nigdy z tem co raz przyjął.

słowemi się dziś szczy-
cić Francya (1) i czem
obfituje się. Nie
mogę (2).
[illegible] W [illegible] zrzadzi [illegible] ... ępnie
[illegible] dziejów
polskiego nadania
prawa one, stano-
wiąca tu prawa;
Ledwie tknęła nie ma-
ło zagadnień [illegible]. Dla
trzech dziś żywych,
w których najwię-
ksza przyszłość
je [illegible] których
tłumaczę sobie
najpiękniejsze mi
są: Historya pra-
wodawstw słowiań-
skich w latach
1832-5 napisana i głoszona

(1) Beugnot, les Olim ou Registres des ar-
rêts rendus par
la cour du roi sous
les règnes de Saint
Louis, Philippe le
Hardi, Philippe
le bel etc. 3 volumes
in 4to. (Anthoine de
Saint Joseph, Con-
cordance entre
les codes civils é-
trangers et le
Code Napoléon
4 volumes in 8vo.
(2) [illegible]
Warnkönig 5 [illegible]

i w latach następnych lepiej
w. opracowana 1856-
1865 szczegółowie wy-
dana, Polska pod
względem obycza-
jów i zwyczajów
w r. 1842. Wspomnienia Szubskie w
r. 1851-2 i inne.

(Dopełniwszy raz drugi)

do którego ~~obecnie~~ dopełnieniem, [illegible] ~~[illegible]~~ przez zwrócenie oglądając tu uwagi na ~~[illegible]~~

Trzeciem jest wydawnictwo starodawnych prawa polskiego pomników. Drugiem dziełem mojem, które przez wydawnictwo ~~[illegible]~~ do tego kodu niele ma napis

~~mówić o tym, jak prawo ustawodawcze i zwyczajowe w dziełach oddziałało,~~

Trzy te dzieła nie tylko z prawa zwyczajowego zaczerpnięte były, zasiłki się nazwiem, lecz przybyło im też niemało zasobów i z prawa ustawowego, do którego wyłuszczenia przystępuję.

[illegible]

XII. Prawo ustawowe polskie i jego twórcy najpierwniejsze.

Gminy po polach rozsiane, stanowiły dla siebie prawa, za wiedzą rozumie się, i wolą najwyższej władzy krajowej: były ...

...iego w innego ...

~~... [illegible] ...~~

~~... [illegible] ...~~

~~... [illegible] ...~~

~~... [illegible] ...~~

~~... [illegible] ...~~

~~... [illegible] ...~~

~~...w Gnie... ch wię... miejskich stano- wione, zastąpiło tak nazywane magdeburskie ustawodawstwo, tudzież przywileje nadawane obcym gminom osiadłym w Polsce, jak o tem w historyi prawodawstw (I. 6. 202-4) mówiłem.~~

~~... [illegible] ...~~

~~... ojcowskim tak na- zywanych ... ar- tykułów, z których naj- starsze sięga końca XIV wieku nie się- gają daty, tudzież z wyjątkiem sta- tutu żydowskiego nazywanego, kilka~~

F przez Kró- lu

przez monarchę

Z nikim się nie znosząc czynił dla siebie ustawy, które F władzy wyższą ... kraj nie miał. Duchowieństwo ~~...~~ na synodach prowincyonalnych stanowiło także ustawy ~~...~~ jego: którym podległo ... duchowieństwo. Działo się to na mocy przywileju, który ~~...~~ duchownej, jak mówiliśmy wyżej, służył władzy już za czasów ... przydającego w narodzie zwyczajowego prawa.

Lecz kościelne tylko, a świeckie o tyle tylko o ile się ...

~~Ustawodawstwo kościoła pol- skiego najdawniejsze, ile z małą liczbą do naszych cza- sów, ... swem dziełem Helcel. Już samo powiedzieć można o ustawodawstwie Ka- zimirza Wielkiego. dalszego Ustawoda- wstwa ~~...~~ jak kościel- nego jak statutowego także ...~~

Prawa w gminach wiejskich stanowio-
ne ustawami mało już mało, ale nie
ustawy, bo, jak w tekście wskazano
(str. 52–60, 188) uchwalane, a pusz-
czane w niepamięć używano, ogła-
szane jej pismem i drukiem. Już samo rozu-
mieć należy o prawach miejskich,
ludziom [illegible] a nadawanych gminom
obcym, które w historyi prawo-
dawców (I. 4. 202–11) wyliczyliśmy,
że dotąd dla tych praw nie ukaza-
ło się takich wydawnictw, jakich doczekały
się stanowione na sejmach i zjazdach ustawy
[illegible] temu nikt się [illegible]
dziwić nie będzie, kto pamięta, że
i do drugie [illegible] w ubiegłym stuleciu
mało, gdyby się nie był zjawił
mąż, który zebrawszy liczny zapas
rękopisów, wydał z nich tak nazy-
wane prawodawstwa wiejskie w no-
wym dotąd ani widzianym ani na-
wet domyślanym porządku. Były
prawodawstwa te już dawno przedstawio-
ne w drukach, z których pierwszy
w XV wieku, drugi w XVIII, trzeci
na początku XIX (r. 1831), za stara-
niem Jana Wincentego Bandtkiego wy-
szedł, na widok publiczny, ale ponieważ autograf druków tych zaginął, a odpisy
podejrzywano o nieprawdzi-

pokazaliśmy, niżej je

~~[illegible]~~ 102.c

~~Urząd dziedziczny przez jego stwarcy na sejmie we Wiślicy uchwalony, ale przyjęcie go drudzy nie zadowalniał.~~

~~Herkel rozkołowany rzeczone prawodawstwo na cztery statuta, rozkłada w jedną zebrawszy całość, niewszystko z onych czterech stanów składał jeden, który nazwał Zwodem zupełnym statutów Kazimierza Wielkiego.~~

~~Praca jego razem się z nowem wydaniem Wiślickiego prawodawstwa (r. 1856) pojawiła. Okazała się z niej że były jeden i drugim [illegible]~~

~~61. such dziełach nie jest jakiem uprzedtem pod pióra prawodawcy w Wiślicy. Przeto nie zadowalniał tych średniowiecznych z wyższego stanowiska zapatrywać nań umieli.~~

~~nagi, prosto przeład prawodawstwa jego nie zdawała się nigdy na całość nie mowiąc jego samego [illegible] prawodawstwo we Wiślicy ułożone, lecz nawet podobnego mu.~~

~~[illegible]~~

że prawodawstwo wiślickie, z prawa zwyczajowego i ustawy nowego dawnych czasów spisane, ~~razem~~ a spisywano ~~w Wiślicy~~ nie raz lecz razy kilka; że (co Lelewel wywiódł pierwszy) ustawy owe, statutami powszechnie we wiekach średnich zwane, ~~[illegible]~~ zebrawszy Wielkopolanie a odrębnie od nich uczyniwszy toż samo Małopolanie, zjechali się z niemi na sejm do Wiślicy, i tamże, w

mości, przeto pisząc prawodawstwa rzeczonego
~~[illegible]~~ nie zdawało się mnie na ga-
bie nie mówię tego samego oblicza
jakie miało prawodawstwo w Wielkiej
rzeczone, lecz nawet ~~[illegible]~~ podanego mu.

Tak więc ~~[illegible]~~ podzielając myśl Czac-
kiego, twórcy i ja w pierwszem wyda-
niu historyi prawodawstw słowiańskich
nie śmiałem, a w drugiem śmielej
przystąpiłem, i rozbiegłem na części mi-
słowiańskie prawodawstwo, i z rozlicznych
oddania jego ~~[illegible]~~ oblicze. Wynik jego
i moich badań równocześnie (r. 1856)
i ogłoszonych, zawarty w następują-
cych rozprawach, wychodzi na to:

Γ/II. s. 194.–197.)

Lwłaściwe

62. ~~71.~~ 70

r. 1347 z dwuch jeden statut, wielko-
lko-małopolskim zwany, uświęco-
szy, położyli przeszli kamień węgielny do budowy
do kodyfika-
cyi polskiej; że k' woli kodyfika-
cyi tej dopełniwszy statut małopol-
ski r. 1356 (co Helcel wykrył) przystąpił Kazimierz Wielki w r. 1368 do uło-
żenia ze statutów prowincyonalnych statutu, że chciał uważyć państwowego, czyli do utwo-
rzenia kodeksu praw
całe państwo polskie ja-
kiem władał oknowej-
żywać najlepiej.

Tak na prawodawstwo wielkie po-
gląd ten nie zadawalił Lelewela, nie
upatrujące w rzeczy-
nem prawodawstwie nic więcej nad
zlepek dwuch statutów, wielkopolskie-
go i małopolskiego, i zlepek ten uło-
żony ułatwił od cza-
sów Kazimierza Sprawiedliwego do Ka-
simira Kazimierza być mówiąc, że
wielka tu na sejmach uchwalanych w różnej dobie
ledwie przegląd, na to, iż z zamę-
tu który panował w polskiem prawo-
dawstwie

stanowiska
i tak wysokie twórcy jego przyznane

który z badaczów naszych
pierwszy Dawnyśliwszy, że

~~Nam~~ wywiódł w pracy dziś Kazimierza
Wielki, iż prawodawstwo (stąd też) działanie jego w tym
względzie skończyło się na kilku zlew-
ku dawnych statutów, ~~[illegible]~~ dla ~~tego~~ czego też
praca jego miała ważna przeszła w
zapomnienie w ~~[illegible]~~ krótkim ubogim cza-
sie po jego śmierci.

Mniemania te szczególniejszą zwracają
na uwagę, zastanowić się nale-
ży nad tem: czy rok 1347 przez
Helcla i innych, a rok 1356 przez
samego tylko Helcla ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ do u-
stawodawstwa wiślickiego wpro-
wadzony, może się w historyi
ustawodawstwa ostać. Za-
tegoż ustawodawstwa ostać. Za-
stanowić się też potrzeba, ~~nad tem~~,
czy leży w tem coś prawdy co o klejnocie ustaw od czasu Kazimierza Spra-
wiedliwego pochodzących i o
lekceważenia działania Kazimierza
Wielk. rzekł mąż uczony, również
jak i nad tem, która droga czy
przez Helcla i przez ... czy (przez Helcla i) zestawienie do wyro-
zumienia treści prawodawstwa wi-
ślickiego obrana, rodzaj mniej dopro-
wadzi do celu. Na koniec zważyć
da jeszcze, co o ... działa-
łań prawodawczych Wielkiego Kazi-
mierza ~~w~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ po-
wiedzieć.

63.

Dobrze uczynił Helcel trzeci statut dopełnieniem małopolskiego; dodać atoli przepomniał, że był wyłącznie cząstkowym statutem, gdy głównie wziął sobie za cel poprawę przepisów w statutach z r. 1347 o sądownictwie cywilnem pomieszczonych i karnem [illegible] wydał Kazimierz W. że go w r. 1356. [illegible] ców statut

~~mające w rękach wyłączną datę statutu zaczerpnięte między latami 1348. 1351. 1356.~~

nie uwzględniany egzystujące
do żadnej z ... ostatecznie, lecz chwiał się bez przyczyny:
ostatnia jest naj-
więcej przybli-
żona do prawdy,
i statut trzeci
... prawdopodo-
bnie między
tym a 1368 rokiem
...
opiera się
data, ... o którą
z powodu ustano-
wionych w owym
roku (1356) sądów
wyższych prawa
niemieckiego, uznał
... ten sam, ...
który więcej nad
dwa statuty w wie-
szlichiem prawo-

dawstwie nie chciał (1) Polska wiek. śr.
dopatrzyć (1). III. str. 590. w przyp.
wszystkie cztery działa wielkie
a [redacted] tak
się chronologicznie
dobrze układają,
tak też rzeczowo
przystają ściśle
do siebie. (2) Tak działa da- Dwa pierwsze
[redacted] dopełniają
się wzajem,
a wszystkie
trzy czwartym,
który
[redacted]
cofał
[redacted] lub obo-
strzał co niestosownie do czasu owe trzy postanowiły, a uzupełniał w upuścidy...
[redacted]

czny tego dowód
mamy na Sołty-
sach, których w
statucie pierwszym
(S. 43) w rzędzie
rycerstwa po-
mieściwszy, w
czwartym (S. 10)
wielce upokorzo-
ny, tudzież na
Kmieciach, któ-
rym w statucie
drugim (S. 30) do-
zwoliwszy wypa-
lać się z ojczyzny
z innych tylko wa-
runków pewnych
ściesniono ze przyczyn (w
czwartym (S. 35.)
– przyczyny. Wy-
dawca mieszczę

65. 117. 73

w nawiasie podo-
bne i treściwe
takie przepisy [które mu swemi statutami objęte]
~~[illegible] statutów~~
~~[illegible]~~
-naprowadza u-
wagę czytelnika
na zmiany, na
obostrzenia i t. p. [w czwartym wyrazem statutu.]
Wskazuje że tegd
nie czyni wodze-
dzie (St. wil. T. 5
N. IX. s. 10).

Dzieli się po-
dział w równać pi-
gmeja z olbrzymem,
wszelkie prawo-
dawstwo z kolo-
salnem Rzymian
[illegible], na [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]-

rzno usystematy-
zowanym, to całe-
le należy przy-
znać, że także sa-
mą dążność co
Justynian objа-
wił do kodyfiko-
wania prawa
Kazimierz Wielki,
z tą jedynie ró-
żnicą, że Cesarz
wschodniego pań-
stwa rzymskiego,
miał na celu
nie samo tylko
prawo lecz i nau-
kę prawa, o którą
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

troszcząc się i polski prawo-
dawca, nie umiał jak wyższ
rzeczem troszczyć się gruntow-
nie. Nie ukwalifikowawszy do-
~~[illegible]~~ obowiązku który jedno-
mieli Sędziów, zostawił władzę do-
wolności, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nie zmuszając ich
~~[illegible]~~ nie [illegible] na literę prawa a nie zmu-
szając [illegible] ilekroć sądzić korzy-
stając ~~[illegible]~~ ilekroć
uważał się za uważny. Miał prze-

musiała pozostać,
gdyż w niej nie
widział mężczyźnie
księgi prawa
wykładać na ka-
tedrze i zasiadać,
a na sędziowskim
stole wykładać
ją Sędzia, albo-
wiem nie we-
dług ustawy ty-
lko, lecz według
zwyczaju winien
był sądzić.

Tyle (o rozkła- mieli będzie
dzie statutów we-
dług czasu po-
wstawania ich
i używania ~~ustaw~~
~~zwyczajów ich~~
~~ustaw~~. { [illegible]nim da- {

widocznym tem ściślejszy obra-
wszy czuwać nad tem;
ażeby zwyczaj, niby chwast
~~nie [illegible] zagłuszał prawa,~~
padły nie
które sam ginął, gdy nie raz
widział się zmuszony przypomi-
nać sędziom, że ściśle prawa a
nie zwyczaju trzymać się w roz-
strzyganiu spraw powinni. O szcze-
gółach wszelkim mówić niżej damy
na to Dawno.

nie wydawa wyroku tele
zwyczaju chwilowy wyrok
[illegible]ace, i Sędzia

tej ~~[illegible]~~ pójdę ~~niech będzie~~, weźmę raz uwagę zarzuty, które uczynił Lelewel, przymawiając mi (1).

Nie w porę się z niemi wybrał i nie rozważył, że tykając mnie, dotknął sam siebie. Zarzuciłem i zarzucam redaktorom wiślickiego prawodawstwa brak wskazówek o powstawaniu i rozwoju praw. Toż samo mnie wiedzy zarzucił

(1) Polska śr. wiek. III. 481.

Lelewel,
im ~~[illegible]~~, gdy bo-(1) Kołłątaj śmie-
rzy się o histo-ryi I. str. C–III.
szczególniej w tym (2) Hist. prawod-
wodawstwie rzeczonem ~~[illegible]~~ I. s. 197.
historyczności o- wynaleźć nie mógł
wej znaczej (jak
odwołując się do
jakichsiś zapisków
XII i ~~[illegible]~~ XIII wieków
których nikt nie
oglądał (1). ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Twierdziłem więc (2)
i twierdzę: że je-
dynie przez poró-
wnanie prawo-
dawstwa kazimi-
rzowego z pra-
wami innych
Sławian można,
jeżeli nie dowieść

to przynajmniej u-
prawdopodobnić,
że to i owo pra-
wo lub ustawa
w takim a takim
mogła powstać
czasie. Dziś przy-
był ~~inny~~ nowy dowód
na to. Objaśnio-
ny wyżej po-
mnik zwyczajowego prawa, ~~który~~
~~objawia bez-~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] Malbor-~~
~~[illegible]~~
wykrywa co i kie-
dy w Polsce ~~według~~
~~zwyczaju lub u-~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

i zkąd to i owo, że zwyczaju sędziowskiego lub niemieckiego, a co z uchwał prawodawczych [?] kulejącego [?] prawa- ta.

obowiązywało, ~~z których~~ ~~nie jeden~~ ~~przyznajemy w statucie i [illegible]~~ ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~.

~~Obliczmyż te dowodzi jak wielki~~

~~wpływ na ustawodawstwo między innemi prawa zwyczajowe, i jak wiele starszych wieków stworzyło się z ustaw [?], ażeby według nich [?] przeciw wpływ zwyczajów na ustawy. Jakiż, gdy według wyżej przytoczonego dowodu księga cała w Elblągu odbyta wpłynęła na trzy statuta pierwsze, na statut czwarty nie wywarła żadnego wpływu~~

na rzymskie hołdowało ~~[illegible]~~ zasadzie: iż sędzia i na zwyczaj i byle ustawie nie przeciwny, zważać przy wyrokowaniu powinien (1). Przyjąć atoli taką zasadę ~~w prawo~~, niebezpieczniej było [?] w narodzie nauki na niskim stopniu posiadającym [?], i więcej ulegającym [?] zwyczaju niż ustawie, niż na ~~[illegible]~~ zwyczaju niż ustawie, a najmniej na rzymskiem prawie (leges), jak wyżej powiedzieliśmy; dla tego też chcąc w Pol- znającym [?] ... w urzędnik Stanów [?] najwięcej ... kodyfikowano prawa, kodyfikowano je jednakże [?] marnie, bo tu [?] nikt ustaw nie słuchał, a sądów [?] na to nie było, ażeby ich chciał słuchać

Wielki i większy niż zwykle sądzimy wpływ wywarła na statuta prawa zwyczajowe, któremu przecinając dalszy wpływ przez czwarty statut, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nie [illegible] ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~ ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~ ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~ ~~[illegible]~~ z ku- rzeniem ~~[illegible]~~ (decidere ~~ab~~ evellere) ~~[illegible]~~ na szanse [?] ku tym [?] wyczerpania [?] jego brak nauki prawa w przeszkodzie. W Polsce Kazimierz (r. 1364) dopiero w prawodawstwie daniej: ~~[illegible]~~ za ukończone [?], że i pra-

(1) C. r. C. Quae sit longa consuetudo (VIII. 53.

~~[illegible]~~ [mogły i jak się we wstępie do czwartego statutu wyraziło nawet [?], i niby chwastu, zagłuszającego ~~[illegible]~~ roślinom ~~[illegible]~~ zdrowego ziela, wyrwać

L za Króla [?] po Kazimierzu Król. w Polsce panującym

~~[illegible] przekładzie i [illegible] jedno-[illegible] znajomej w stalu-ci i na natężenie [illegible] niemniej wyrazi [wyrażnie] znajomy.~~

Jeszcze jedno zrobił mi przymówkę, ale w niej sam wskazał przyczynę dla czego nie mogłem zrobić tego co mnie żądał. Zarzucił mi (1): żem nie dokonał czego ~~[illegible]~~ Helcel dokazał, bądź że mi nie dostawało do tego dostatecznych pobudek, bądź pociągu, choć uwinie-

(1) Polska śr. wiek. III. 314 w przypp.

rzem go był mieć
z powołania sa-
mego. Usprawie-
dliwiając się
z tego zarzutu
odpowiadam: że
choćbym był chciał,
opuszczając ba-
dania nad pra-
wodawstwami Sło-
wian, jąć się wyłącznie
tej co Helcel pra-
cy, to jednak brak
środków mate-
ryalnych nie do-
zwoliłby mi na-
gromadzić tyle
zasobów o da-
wnem prawo-
dawstwie pol-
skiem, zebrać ty-
le ciekawych rękopisów, ty-

le) pamiątek, na któ- (1) Patrz nr 3411 -
rych brakło nawet samo- (2) Patrz piąty to-
mu Lelewelowi (1). tej rozprawy do-
[illegible] datek.

[illegible]

zebrać wszystkie-
go i nie tylko któ-
ryś z dołu, gdy
dotąd ciągle od-
krywamy niezna-
ne (2).

[illegible]

Kończąc rzecz o pracy Helcla nad usta-
wodawstwem podjętej
[illegible]

~~[illegible]~~ a szczegulnie
~~[illegible] [illegible]~~
wiślickich statutów
do ~~na~~ prawa zwy-
czajowego, ~~[illegible]~~
ustawowe, (które ~~stano-~~ roku 1368
~~wiono~~) po ~~[illegible]~~
już nie oddziel-
nie przez osobne
sejmy, dziś pro-
wincyonalnemi
zwane, też (układane z kio-
rowo na obradach
od Wielko i Mało-
polan, tudzież, od
czasu powstania
statutu wart. kie-
go, z ~~od~~ Rusinami społnie
~~[illegible] [illegible]~~ nie-
wanych.

które po ustawodawstwie Kazimierza Wielk. nie ustało rozwijać się dalej, tudzież o jego wpływie na prawo

Wiślickie pra-
wodawstwo określi-

wszy stosunki ma-
jątkowe, ~~które~~ na
zasadzie zwyczaj-
jowego prawa za-
chodziły między
dziećmi a matką
ich, tak wdową
jak i w powtór-
ne małżeństwo
wstępującą, ule-
gło z postępem
czasu zmianie. Sta-
tut warcki (§. 2. 3.
5.) nowo ujął je
w kluby, z powoła-
niem się na sta-
tuta wiślickie w
~~ich~~ zwodzie (§. 101.
79.) ~~wypaczone~~ zawarte. Tä
statuta te, [illegible]
na prawo pisa-

4059.

ne pamiętał się, (1) R. 1471 nr. 95 ...
przydany matce
na opiekuna stryj
małoletnich, gdy
wdowa w nowtór-
ne związki mał-
żeńskie wstąpi-
wszy, z dóbr ojczy-
stych, pomimo
upominania się
u niej o to drugo
rzędowy, ustąpić
dzieciom nie chcia-
ła (1).

Uchwały w Pie-
trkowie i Opokach
r. 1454 zapadłe
upominały, aże-
by sądy odbywa-
ły się według prze-
pisu statutów wi-

ślickich i wartoń-
skich, a według
samych tylko war-
teńskich strzeżo-
ne były akta u-
rzędowe, i służy-
ła żydom ziemska
dawność (1). W lat
dwa odwołano się
do tych statutów
względem prze-
kładania sądów
z terminu na ter-
min (2), a w lat
czterdzieści dwa
(r. 1496) widziano po-
trzebę przypomnieć
przepis statutów
wiślickiego i war-
teńskiego, i trwa-
łość mu nowym

(1) Bandtk. jus. pol. 278. 280. 289.
(2) R. 1456 nr. 3584.

statutem na sejmie piotrkowskim upo-zanić (1).

Wr. 1448-9 wnoszono (2) przepis statutu wiślickiego z Zwodu s. XX zawarty, o naganianiu Sędziego.

Do prawa karnego odnoszą się sprawy, które w latach 1459. 1463-4 rozruchami (3) z powołaniem się na statuta i przywileje Kazimierza Wiel. mieszczanom krakowskim (r. 1358) dane, ~~[illegible]~~

(1) Bandtk. Jus. pol. str. 335. 339.

(2) Nr. 3342. 3386.

Patrz nr.

Z. Nr. 3722. 3728. 3772. 3991.

~~po~~ (1). Podawszy do tego co statut warteński (S. 25–6), o szkodach w lesie i [illegible] bartników, odwrotnie do ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

S. 129. 52. Z urzędu nostanowił; ludzież na uwagę wziąwszy tę okoliczność, że zwyczaj nie odzierał się w zacios tych statutów, które na póstawie narodowego obyczaju ~~[illegible]~~ układane na sejmie, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

nieużycia używa-
to usławę, iżby ta
której prawa teraz-
cała wszelki zboczenia od
słuszności i prawdy. [illegible] W tym ce-
lu, chcąc dalego ustawy
a nie zwyczaju
jemu(1) niewo-
lny nie był,
sprawiedliwy sę-
dzia według swego zwyczaju, [illegible] okazał tego,
i że niczego nie opuścił przy
sterowaniu wyroku [illegible]

[illegible]

Tym sposobem, jak mówi Ostrzyca sądowa, przekonywał o bezstronności sądu i uprzedzał przeciwko sterowanemu wyrokowi stronę.

(1) Tamże r. 1466. nr. 3817 czytamy: id quidem <u>ultra</u> <u>consuetudinem</u>.

VI. Z pomników prawa zwyczajowego i ustawowego od Helcla wydanych, wyjęto nowe źródło dla dziejów Polski, osobliwie wewnętrznych.

74. a, ~~121~~ 31.

Pominąwszy statuta i uchwały mazowieckie, pominąwszy źródła prawa znane mi z rozpisów dalek, które wydanych w Starodawnych prawa polskiego pomnikach, [illegible] różnią się od nowo [illegible], weźmy na uwagę głównie samego dzieła Praktyki sądowej i opisom, co z niego przyszło nowego dla historyi prawa polskiego, dla [illegible]

(pominąwszy jedne i drugie) z których źródeł [illegible] nazwał Helcel

L. Polski pod względem obyczajów i zwyczajów na końcu przedostatniej, dla piśmiennictwa polskiego, razem od historyi prawodawstwa [illegible]

~~Historyi (c) [illegible] tom IV~~

~~który ma dziełu [illegible] zyskał najwięcej [illegible] wzmianki [illegible] w pierwszym dziale (w § 102) a [illegible] Praktyka sądowa nie wyjaśnia [illegible]~~

1. Historya prawa co zyskała nowego.
a) Co zyskał tom II. IV.

Przy opowiadaniu prawa politycznego wrzą-

~~Przy opowiadaniu prawa politycznego z którego nowe tomy [illegible] i czwarty [illegible]~~

historii prawa

Tem za podstawę swej opowieści
Dyplomata, a klucza do wyraźnie-
nia tego co one a szczególnem
prawie politycznem w sobie łączą, z zasadem w prawie zwyczajowem, a którem wiedzę malarstem rozsiane, po
po kronikach,

i wszelkich jakiego bądź rodzaju zabytkach przeszłości. Gdyby nie domowi jakakolwiek w tem co przed pojawieniem się dyplomatów bywało, spróbowalibyśmy je wyraźniej uwidocznić, próżno szukali skąd się to i owo wzięło a ludności, rządów i t.p., co w rodzinie, rzeczowem i t.p. prawie gadaty.

prawodawstwa wynaleźć zasady punktu oparcia. Do której prawie niezmiennej dotąd materyałów przybyło prawo zwyczajowe, które jak najpewniej w ustawodawstwie zawarte zaj... materyała stanowczego i źródłowego wiedzieć prawodawstw,

opowiadałem w drugim tomie historyi prawodawstwa nakreśliłem obraz prawa polskiego

W drugim tomie historyi prawodawstw przedstawiłem obraz politycznego prawa polskiego (aż do wieku XIV. jak się tam wskazanych) ubiegł zwyczaj, czyli jak się ze zwyczajów, ustaw i zdań publicznych nie rozwinęło prawa księga.

[illegible] zwyczajo-
wego prawa [illegible] daje oglą-
dać w pełni część jedną tegoż prawa (wnawym / zawartego) w domie, [illegible]
a drugą ukazuje w dom. dzieciom. [illegible] W owego tamu
[illegible]
Ja olin nic nie należy nie [illegible] do-
dać. Jest zaś mi mało dodażyć
do tomu czwartego pomienionej ko-
lacji, który sama i drugi jej tom
[illegible] opowiadający, sięga
[illegible] jak wiadomo aż do wieku
XVIII. Ponieważ zakład ten [illegible]
większy będąc z Praktyki sądowej
dalej poza rok i czas na którym
się sama ta Praktyka kończy nie
dochodzi, opowiem więc co w prze-
ciągu XV° XVI nowego. Od poło-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ciągu dalszy objęło tam czwarty,
który aż pod koniec wieku
XVIII sięga. Tak daleko nie do-
chodzi Praktyka sądowa, bo się tylko
na wieku XV kończy [illegible]
domian [illegible] w przeciwnym
[illegible] dwunie-
kowego okresu (wiek XIV–V) dostar-
czyła wiele nowego dla p
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

I poznania zbliska
rodzaj i sądów w
owczesnych i później F [illegible]

F danie historyi prawodawstwa zbadanych.

ua. Kanona i jej

Kawona i jej ... połowy

Na początku drugiej połowy XV wie-
ku weszło w zwyczaj zwać karwany [illegible]
kruszcu całej ... które się wówczas
dostają z Wielkiej Małopolski [illegible]
... połowy mniejsza jak była poszukiwana ...
... przy rzece San ... lit ...
na wschodzie, [illegible]
... a za tą rzeką leżała,
używało się Ruś (2), ... [illegible]
... w zakład
jednej monarchii między prawa i przy-
wileje odrębne. Karwana używa-
ła je wciąż, i zdawna uchwa-
ła je nie zawsze wyłącznie dla niej,
ta nie zawsze wydana (4). Na dwa lata pi-
sząc ... wydana (4). ... prywilej (5)
... używała i Ruś, jej prawo ...
... zwyczajowe ... wielce uciążli-
we zbiegu ... zagadnienie dalej ...
prawo magdeburskie (6). Ruś ...
... liczyła na ruble (7). ...
... nad tą monetą ... [illegible]
... Krak-
... Dzida Helcla. F R. 1496. nr. 4459.
... (8) wspiera Dzida Helcla. ... rangy (akrogte?) ... quatuor armamen-rum (?) mielio-rum (?) alias rubly.
... miejsce ... Polski ... Krajów
i Mazowsze, gdzie nastąpienie ...
... od niej ... sztaby

(3) W Krakowie była ulica literatów ... (R. 1415 ... nr. 1387). Nawet Am(2) ... krwi Grabowskiego ... Dzieła pre-mu ... Lwów na-zywał się kapoz.

Głównem karwany miastem był Kra-ków ... [illegible] głównem Ruś Lwów. Dzieło Helcla ... padały a ... szczegóły ... znane. Tad ... ulicy ... dawno zapomniana ... nazwa ... Brajeżego ... dnia ... pełnie nieznanem (3). Karwana i Ruś prawie ... wchodziły

(1) R. 1456. nr. 3566–3582.

(2) R. 1463. nr. 3707. in Russia in Premislia.

R. 1442. nr. 3070. Judeus de Lapha alias Lem-puli.

(4) R. 1456. nr. 3584.

(5) R. 1456. u Bandtk. jus pol. 292–3.

(6) R. 1495 nr. 4567 Brześ-litewski użyskał takowe.

(7) R. 1437. nr. 2723. duo mi-ria illa-rum (si-clarum) argentea-rum alias rubble. F

(8) W Dział. I. str. 193–6. ... IV. S. 349 porówn.

Wkz.

(1) R. 1418. nr. 1169.

~~...~~ ani ~~nie ...~~, tak ~~przeto~~
w sobie a swoich siłach ~~...~~
~~... ... ...~~ miały
przed sobą ten ~~widok~~, że się albo stanąć albo
zdobyczą sąsiadów, ~~...~~ (Cze-
chów, Niemców (Krzyżaków), Pola-
ków, ~~...~~ albo zjednoczyć się muszą z jednym z tych państw,
~~... ... ...~~
~~... ...~~ aby ich od ~~...~~
przemocy tych krańców sąsiadów ~~...~~
którym nie czuły wewnętrzne-
go w sobie pociągu. Ślązak odda-
wany od Czechów rzucał się sam
w objęcia Polski, i Władysław IV. król
czeski nie był od tego, aby
go jej nie ~~oddać~~, pod nader
łatwymi, jak ~~...~~ ani, wa-
runkami. Ale Polska ani przyjąć go nie chciała, ani Czech, gdy
~~... ... ...~~ jej ich krainę swoją ofiarowali. Wtedy
~~... ... ...~~
~~... ...~~ zbliżenie się nie zaszczepili Polacy ~~...~~
~~...~~ swojego ducha, ażeby przez ~~...~~
chwiejącego się ~~...~~ zupełnie
~~... ... ...~~
~~... ...~~ Tem silniej przez
husytyzm wzięła się teraz (do którego ~~...~~ Turowała nie jest
~~...~~ rozbudzona szlachta,
~~...~~ z pułkami się przez nadzieję wał!
inteligencja, która zasiadając w urzędach

[Potem ~~...~~ Szląsk już pod na-
~~...~~ przyjmującej ~~...~~
~~...~~ jego do
Rusi ~~...~~

nie zyskała sobie serca

Do 61. l.

(1) R. 1308 nr. 1169.

(2) R. 1145 nr. 1144.

Szląsk aż do r. 1163 był jednolitym z Polską krajem. W tym roku dany na udział synom wygnanego Władysława II. puścił się w dziwnym dla dawnej ojczyzny swej kierunku. Dotykaliśmy ~~[illegible]~~ go w w dziełach poprzednio wydanych, biorąc na uwagę prawodawstwo, obyczaje, piśmiennictwo. Dzieło Hefela dostarczyło kilka danych na stosunki majątkowe ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~bogatych~~ książęcych i szlacheckich rodzin ~~majątkowe~~ (1), ~~[illegible]~~ ludzi na prawne (2), na herbownictwo i t.p. ~~herbowe~~. Międzynarodowe ~~[illegible]~~ obu krajów ~~[illegible]~~ prawa

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

~~nią ... między ..., ...~~
~~Dla tego ... ...~~
~~... (1) ..., i ... międzyna[ro]-~~
~~we obu krajów ..., przyjęło~~
~~za zasadę, ... szlachecko-~~
~~... ..., a ... za~~
~~... ... ...~~
~~... ... ...~~ [mię]-
dzynarodowe ~~...~~ obu krajów, przy-
wo przyjęto zasadę, że szlachectwo
szlachta uważa się na równi z pol-
skiém, pomimo ~~...~~
~~...~~ że pierwsze na-
~~...~~ szczycą się tylko herbownością szy-
chajem Niemców, a drugie na her-
bowności i zawołaniu wspierało.

Uznał wyraźnie tak Lelewel, herb na-
zwał godłem, zawołanie hasłem (2).
Uznał i Helcel, wyraziwszy się ~~...~~ atoli
drugiem, że dotąd nie jest mu ~~...~~ dobrze
znane, albo wcale nie znane (3). Nie
uznał Teofil Żebrawski (4) Uwaga Helcla ~~...~~
~~... twierdzi, że wprowadzili by...~~
rzecz heraldyczną w zamęt, gdyby ...
jak ... ją czynię: wyraz ..., da-
nus, proclama, chcieli uważać za coś
odrębnego, nie mając do tego żadnych
w zasadniczych powodów; że gdy Dłu-
gosz odróżnił jakie przymiotnik...
nie zrobić, i gdy herbów od zawołań

~~[... po- sadach dla obu krajów się przy- jęto (1).~~

(1) Ks. 1175. nr. 1174.

(2) Polska dzieje i rzeczy jej IV. str. 316. nast.

(3) Dawne prawa polsk. pamięt. II. str. 38.

(4) Kilka słów z powodu recenzji i t.d. w Krakowie 1864.

nie wyczerpał, przeto i ja wyczerpywa-
nia jedne od drugich nie mam
prawa tem bardziej, kiedy nawet
wyraz <u>zawołanie</u> nie jest źró-
dłom znany, a właśnie ja prze-
ciw niemu <u>proklama</u> wybrałem
[illegible].

Sprawa Herbu wcale mnie nie za-
stanawiając, wyrażę je krótko
[illegible], który najprzód mądrzejszy węz-
łem, mierne skarby, nie miał czasu
porachować je nawet, a cóż do-
piero rozważyć ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ na co naj-
korzystniej mogłyby one być użyte.
Nie dziwi mnie replika uczo-
nego Zebrawskiego, pomnąc na
to że już dzieło Odmowy zupeł-
nie dawało, za którego czasów ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] by się już prawie zupełnie
~~[illegible]~~ z godłami, czyli tak
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ porównane z klejnotami, a
zwanej z imieniem
herbami. Wszystkie jednak były
wtedy przez <u>arma</u> lub przez <u>cle-
nodium</u> dowodząc szlachectwa, i jo-
rzeli się zawołanie dało wyrazić
zwyczajnem się lub herbem
w których do-
oznakiać. Przyszedł się heraldy-
[illegible] nie bracając się

wcale mnie nie dziwi. Jego rzeczą było zebrać materyał, który miał dopiero później rozważyć. Ta też zkąd się zawołania wzięły, i w jakim znaczeniu do herbów zdawały, tego nie badał, ani pytał o to, czemu Szlązacy jedni i Morawianie, gdy dowodzili szlachectwa, nie powoływali się na zawołanie, ale na sam herb tylko (1), a drudzy powoływali się istotnie (2). Nie dziwi też uwaga uczonego Żebrawskiego i zdanie jego o zawołaniach przed wyjściem dzieła Hefela, i co w niem o nich czytał tego nie wiedział.

Rzecz całą wyjaśnimy niżej w obrazeczku o heraldyce polskiej. Tu potrzebowaliśmy o niej ku woli Szlązka, ażeby sprostować słowa Cebewela, który twierdził, że heraldyka ⌐ kraju tego, ponieważ się odrębna od Polski, jednać z jej heraldyką zachowywała F

F Nie rozróżnił rzeczy mało znanej. Ci Szlązacy którzy trzymali z Polakami znali zawołania, ci którzy z Niemcami musieli ⌊ je. w niepamięć, z powodu o którym ⌐ w innym obrazeczku domyślać się będę.

(1) R. 1424. nr. 1991. 1997. 1423. 1971.
(2) R. 1448. nr. 3335.
(3) Polska dzieje i rzeczy jej IV. str. 368

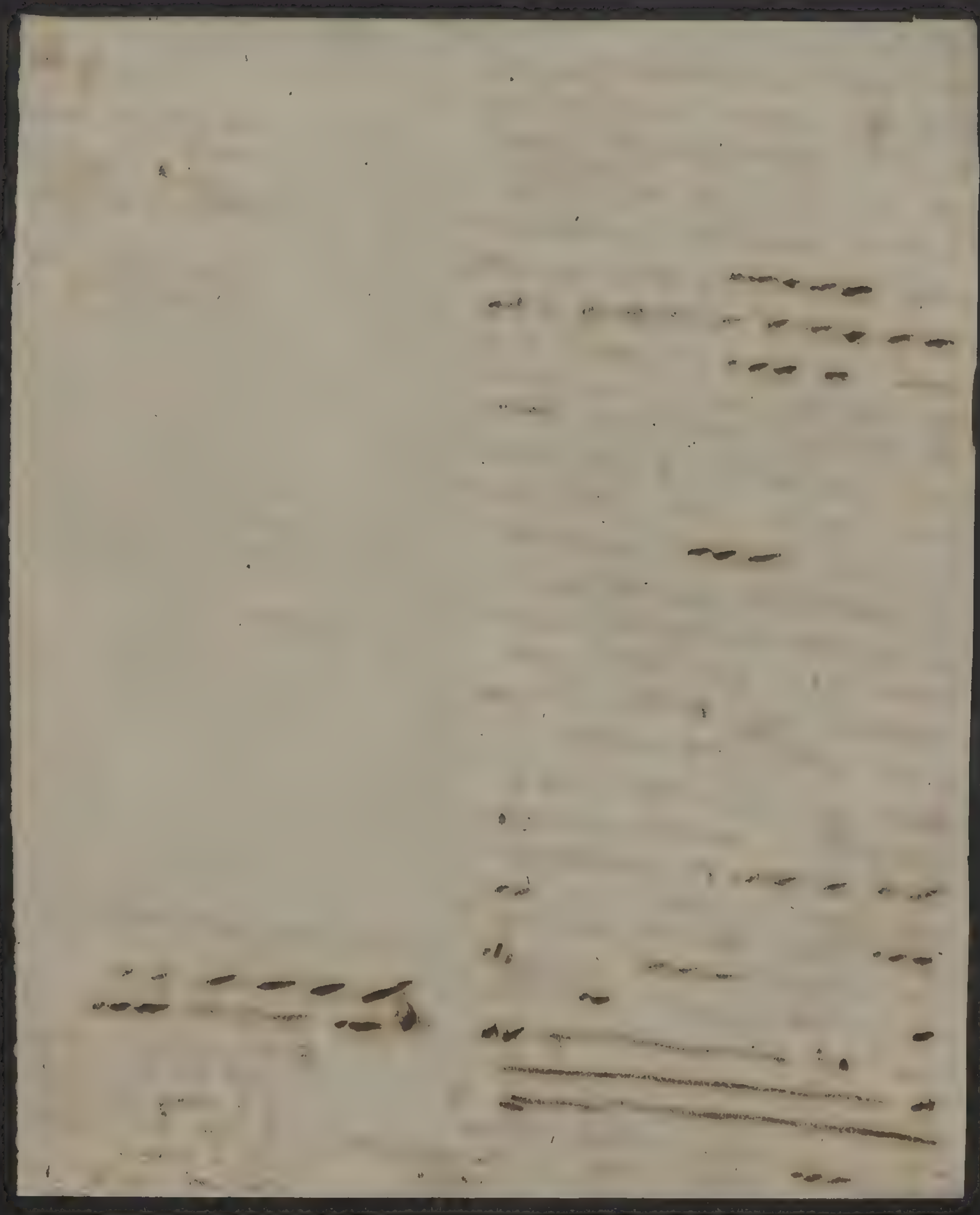

2. Król, jego rodzina i książęta udzielni.

Polska pod panowaniem Jagiełły synów i wnuków miała [przez tylko] króla, który w dziesiątym życia swego roku (Władysław Warneńczyk) ukoronowany będąc zostawał pod opieką (1). Wyjechał zaś nie powróciwszy się już więcej. Od chwili prawnuk Jagiełły, Zygmunt August, w dziesiątym roku życia królem ogłoszony (r. 1529), a w roku następnym koronowany został, gdy jednakże nie pierw jak po śmierci ojca panowanie z mocy prawa objął, przeto w czasie małoletności ojciec a nie obcy opiekuńczą nad nim wykonywał władzę.

Ponieważ król polski dwa państwa sprawował, więc na czas wyjazdu swego na Litwę zastępcę sobie naznaczał zwykle w osobie Kasztelana krakowskiego, który pierwszeństwo miał między świeckimi Senatorami, ~~naznaczał~~ (2).

Choć jeszcze rządów kraju nowy Monarcha nie objął, już jednak rozkazy od niego odbierano (3).

(1) R. 1434. nr. 2567. Johannes de Thamów Tutor Regis domini mei gratiosi.

(2) R. 1445. nr. 3269. ~~Castellanus et~~ Capitaneus Cracoviensis nec non Serenissimi Regis electi ad Poloniam locum tenens.

(3) R. 1447. nr. 3286 per mandatum literale Kazimiri Magni Ducis Lithwanie, z r. 1446. nr. 3269 porównany.

władza ~~Opieka~~ w czasie małoletności Króla wykonywająca ~~rządy~~ kraju ~~[illegible]~~ miała ~~[illegible]~~ swoich w trwaniu zastępców, którzy na pomińcyi nadzwyczajnie w imieniu Króla rządząc, ~~[illegible]~~ Raz tylko, po śmierci Jana Olbrachta, kiedy jeszcze Aleksander rządów ~~[illegible]~~ nie objął, sprawował państwo brat jego Biskup krakowski i Kardynał pod nazwą ~~[illegible]~~ Wielkorządcy (2) Królestwa.

(Chcieli za władzy litewskiej niekiedy nadużywać ~~[illegible]~~ naród, miała ona jednakże moc i siłę. Wszelkie przeciw uchwałom sejmu i statutom kraju wykroczenia uważając Monarcha za ubliżenie sobie, karał natychmiast, skazując winowajcę na ofiarę pieniężną, lub ~~[illegible]~~ wywołaniu z kraju. Tak uczynił Jan Olbracht, który za nieposłuszeństwo rozkazów, a nie za przywłaszczenie praw monarszych na znaczną sumę, bo 3000. grzywien, mu wyliczywszy, wynoszącą przeciw winowajcy, skazał (3). Tak

O piastowaniu się nazywał ~~[illegible]~~ monarchy (1).

(1) R. 1434. nr. 2599. Juravez jerre.

(2) R. 1503. nr. 4542. vigore mandati domini Cardinalis nec non gubernatoris Regni Poloniae.

(3) R. 1498. 1500 nr. 4483. 4522.

najniedbalszy z wnuków Jagiełły ~~[illegible]~~ Aleksander Król wespół z senatem (z Adamem z Ko-
ronnych ~~[illegible]~~ ogłosiwszy
go zgodnie z wolą sejmu ska-
sował (1).

(1) V. 1504. nr. 2552.

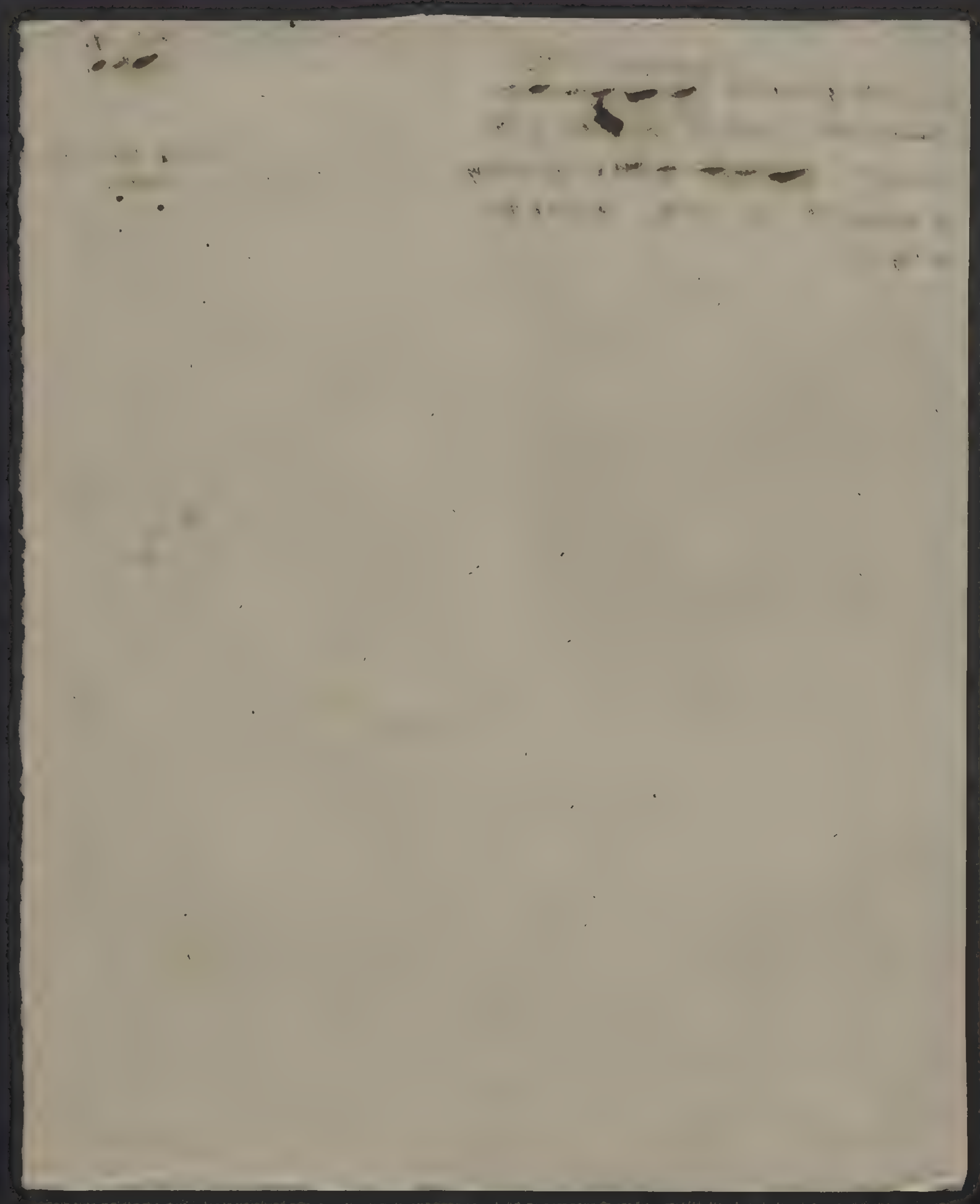

chociaż

81.

świątnicy w sądach ziemskich do kraju za nią więcej jak za obywatelkę nie uważały prawo, też gdy jednakże nie prawa zamierzonej, przez nauki prywatne skargę wezwać sądy się przed sądem, lecz sprawą do sejmu do rozstrzygnięcia odesłały. Tak przeszły sobie z Zofiją czwartą żoną Władysława Jagiełły (1) za rząd nie dał dać prawa, lecz sprawy do sej- — w latach 1448-9. 1451.

(1) M. R. 1451. nr. 3444. Domini dixerunt, quia non videbant causam Reginam proclamare in Judicium.

Ćwierć wieku naród przemawia lekko, i wymienia je w urzędowej mowie, szumnych na to wyrazów dobierać (2), ale z względu w sądach ziemskich jej małżą- sprawiać.

(2) illustrissima gia, r. 1467. nr. 1091. Reguli alias Cracovie. R. 1434. nr. 2539.

Dziadowych książąt sami już dysfer mazowieccy przestali księgi sądowych których dysulowa prawa niwami, choć że kolizyi z

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ na ~~[illegible]~~ tron Władysław Jagiełło opiekunem się Polski przed koronacyą tytułował, a Rusi mianował się panem ~~[illegible]~~ dziedzicznym (1). W tymże samym czasie i ~~[illegible]~~ pozostanie książąt mazowieckich książętami się pisali ruskiemi (2); częściowo wcale ze swej strony Polska nie przeczyła, z przyczyny że dokąd wiedziała o tem, iż prędzej później, wejdzie Mazowsze wskład

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Karanyj za też nastąpiła wdanie. ~~Już sama mogła się stać ze Szlązkiem, [zwłaszcza] gdy się nie raz zawiodła na ~~[illegible]~~, i gdy książęta ich częściej i starszej, krawędź niebiezpieczeństwa się o pobocznej z ~~[illegible]~~~~

Już sama mogła nastąpić ze Szlązkiem, zwłaszcza gdy książęta [ujmującemi] ~~[illegible]~~ [sprzyjali Polsce] ~~[illegible]~~ wiedząc ~~[illegible]~~ że łączyć się z ~~[illegible]~~ [nią] ~~[illegible]~~

Zbadać Bielskiego

Wszystko miało się k' temu.

(1) R. 1386. Tutor Regni Poloniae, supremus Dux Lithvanorum, Dominus Russiae naturalis. R. 1388 Rex Poloniae Russiaeque Dominus et heres, u Bandk. Jus pol. 189. 191.

(2) Kazimierz Nowy ani we wschodnim ani w zachodnim Mazowszu (ob. o tym podziale hist. prawod. I. s. 199. 200) wcale nie panował, tytułował się ~~[illegible]~~ Dux Mazoviae Russiae (R. 1472. nr. 4108.)

82. ~~Hetnet~~ ~~[illegible]~~ 91

Przez mazowieckich i szczególnie Pię-
tłowiczów, nie miała już Polska
~~[illegible]~~ innych książąt udzie-
lnych. Na pierwszych rachowano
jeszcze, na drugich nie było się
co oglądać, marnieli bowiem odda-
jąc się niedołężnościami czeskiej korony, a pod rządami ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Austryi, zmarnieli do reszty(1). ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

W sprawach polityce polskiej i litewskiej, a więc de-
raz i stawali książęta mazowieccy, lecz ~~na~~ z politycznych ~~[illegible]~~ względów, ~~[illegible]~~ puszczana płazem. Wezwany

(1) Hansa Schweinichen pamiętnik, w II. tomie Bibliotheki pamiętników i podróży w Dreźnie r. 1870 wydawanej.

Helcel

Prawa te kronikarz Boguchwała wyliczając między należące się książęciu jako właścicielowi ziemi które się jemu jako monarsze należały. Do pierwszych ~~należy~~ [illegible] ~~należące~~ ~~się mu~~ ~~od~~ [illegible] liczono dyladem czyli

obywatelami, a tymbardziej (choć ich tem mianem stanu czy jej) lennikami ... znano nadać im innej nazwy (1). ... nie umiejąc

mając pod swą opiekę książąt oświęcimskich i zatorskich król polski, zaznaczył wyraźnie, że ich z feudalnego zwalniając, przy książęcem prawie pozostawia zupełnie (2). [

kiedy po wygaśnięciu rodu jagiellońskiego, czyby książąt namysłała, z rodu Piasta jedynych lignickich, jeszcze żyjący mieli prawo do polskiego tronu, nie orzekać ... koronny, upadek moralny książąt dzielnych (Królów czeskich, a lennictwo niemieckich, usunęły ich od tronu polskiego na zawsze. Fryderyk II. król pruski, widząc Maryę Teresę zakłopotaną tem, że czy o upadek wielu koron po ojcu spadłych na nią upominać mogą, korzystał z przykrego położenia uwięzionej posiadaczki Szląska, wydarł

(1) R. 1507. nr. 4548. cujusdam Wadowicze jure feudali post mortem [illegible] ad Regem Poloniae devolutam

(2) R. 1454. Liberd. feudi et homagii, duci oświęcimski et zatorski (exhibitae, Dudać). Vol. I. 1014-5.

[Jakie było znaczenie tego prawa książęcego, napomknęliśmy wyżej, a resztę a tem powiemy niżej. Nie wrócił atoli Szląsk do Korony, choć mógł wrócić, gdyby czy Polska nie była ohamiała husytyzmem

L w pamiętniku wyżej przywiedzionego Hansa Schweinichen jaskrawo przedstawiony, dzięki temu przeszłości [illegible] przez szlachtę

jej go, i pokojem w Hubertsburgu r. 1763 zawartym
prawie cały zwrot części górne-
go zabezpieczył ~~gotse~~. ~~Wezując~~
jakkolwiek tej szkody Cesarzowa wydarła
Polsce nawzajem księstwa oświę-
cimskie i zatorskie ~~wydarła~~, bez
względu na to, że je ~~ona~~ ta od
Dziedziców tychże książąt za go-
towe pieniądze niegdyś ~~[illegible]~~ ku-
piła.

3. Dwór króla i jego rodziny, urzędnicy i służebnicy dworscy. 35. Helcel

Ogólną nazwą osoby dwór składających, wyższy [illegible], Dworzan (Curienses) mianu (1). Z nich najbliżej monarchy stojący, i mający podręczną na wszystkich się i niższych Dzielili. Takimi byli Pokojowcy (Cubicularii), zwani też Łożnicy, że sypialni, gdzie stało królewskie łoże, dozgądali (2) z tych [illegible] wyższi naych, wyżsi [illegible] Podkomorzych [illegible] Komorn [illegible]. W jakim gangunku stanu nad Do nich Ochmeyster [illegible] raz, ile wiemy, zmianowany (3), i czy rzeczywiście był Dworzaninem króla, lub raczej królewiców, odgadnąć trudno. Zdaje się że królewicowała nazwa jego miejsca przeszła na Marszałka nad miechu przeszła na Marszałka nad [illegible] mianu i chwiejącego (4), [illegible] miano i chwiejąc się między dwoma nomenklaturami gadnąć urzędu dworskiego w Europie zachodniej oznaczającemi (5), przy nazwie Marszałka, jak w dawniejszej Marszałka, jak w Drawniejszej naszej historyi prawodawstwa [illegible] wykazaliśmy. (§ 37. w przyp. 3), [illegible]

[illegible] kiedy [illegible] przez nie urzędy utwarowano [illegible] mieszkanie królewskie i utrzymanie porządku na dworze, [illegible] powierzano [illegible] urzędzie którzyby skarbu królewskiego pilnował. wnet się [illegible] stróż emrze-

Dwór, monarchy, [illegible] narodni, Królewicza

(1) R. 1504. nr. 4548.

(2) R. 1423 nr. 1921. Cubicularius ducini Regis [illegible] nr. 2511. Cubicularius Regalis supremus

R. 1453. nr. 3564 Cubicularius alias Łożny Regalis, i legaż v.

(3) R. 1442. nr. 3100.

(4) R. 1448. 1489. nr. 4348 Marsalcus curie regalis, Regalis Majestatis

[illegible] ze [illegible] szego

(5) R. 1495. nr. 4567. Curie norme Marchia, Marsalum z nazwami Marchii, Marsalum u djukalska porównany.

[illegible] przyjaciół, zwana go naprzód

czonego [illegible] skarbu(1), następnie go mianowano Podskarbim, jeden z najwyższych urzędników ziemskich sprawował (2) ten urząd.

Dworzanie doglądający kuchni, piwnicy króla i królowej, ludzie [illegible] noszący monarszego pcudzoziem- [illegible] nazwę, mianujące się ogólnie mistrzami. Był Kuchmistrz, Czesnik i Podczaszy (3), co weszli w poczet ziemskich podsędków. Reszta tych Mistrzów, choć znamionowała ważne na dworze stanowisko, zaznaczając [illegible] i urastać się wydajny dochodów monarszych, [illegible] skarbowych liczyła się do służby [illegible] dworskiej.

Do znakomitszych służebników liczył się: Lekarz (4), Cyrulik (5), Golarz (6), Obeni pomocnikiem do spraw skarbowych w sądzie koronnych (7), na koniec Rozkazowca / Rozgonowca, zwany Heroldem (8). Do niższych liczyli się różni posługacze, zwani ogólnie zamkową czeladzią (9). Takimi byli:

(1) R. 1424. nr. 1978. 1995. Cugius thezauri domini Regis

(2) R. 1448. Castellanus vissegradiensis. Vicethezaurarius generalis et principalis nr. 3363.

(3) R. 1414. 1442. 1445. Magistri coquine Regis, Regine nr. 1340. 3115. 3238. Subpincerna r. 1390. 1390. Tomi I. nr. 1597. 358. Subdapifer domine Regine [illegible] nr. 425.

(4) R. 1487. nr. 4322. Physicus Regie Maj.

(5) R. 1429. nr. 2276. Magister Cirulogus.

(6) R. 1471. Balneator balnei ad s. Stephanum et Barbitonsor domini Regis

(7) R. 1474. nr. 4120. Procurator causarum z r. 1499. nr. 4510. Procurator in omnibus causis quas habet (Rex) vel habiturus est coram quocunque Judicio seculari Regni.

(8) R. 1471. Orator Domini Regis alias heralth.

(9) R. 1398 nr. 281. famulares castri Cracoviensis.

dku na dworze, (1) Pomyślano o urzędzie któryby skarbu królewskiego pilnował. Wnet się pojawił takowy, tworząc go naprzód stróżem monarszego skarbu (1), następnie go mianowano podskarbim. Jeden z najwyższych urzędników ziemskich stanowił (2) ten urząd.

Dworzanie doglądającej kuchni i piwnicy Króla i Królowej, tudzież pilnujący monar-

(1) R. 1424 nr. 1978. 1995. Custos thezauri domini Regis.

(2) R. 1448. Castellanus resperiensis Vicethezaurarius serenissimi prin-cipis

czego skutku, musieli
urzędnicy ci, na-
zwę, mianowicie
się ogólnie i Mi-
strzami, czyli Kuch-
mistrz, Cześnik,
Strukczaszy (1), i
ci weszli w poczet
ziemskich paddo-
stojników. Reszta
tych Mistrzów, choć
zajmowała wa-
żne na dworze
stanowisko, otaczu-
jąc monarszą o-
sobę i troszcząc
się o wpływy do-
chodów skarbo-
wych, liczyła się
do służby. Dwojo-
mo już

(1) R. 1414. 1442. 1445. Magistri coquin. Regis, Regine nr. 1340. 3115. 3238. Pincerna r. 1389. 1390 w tom. II. nr. 159. 358. Subdapifer domine Regine tamże nr. 125.

przyjawiły się:

W tych wśród poza Metalowemi Urzędnika-mi przyjęczych [illegible] Skarbnik r. Urzę-dow, Pisarz ziemi (z Kancelaryi swa-wolnego [illegible] ziemi), Kamarnik (Camerista) któ-ry u Kasztelana służył, i Miecz-nik (gladifer) zwany na przemian królew-skim i ziemskim (1)

(1) Bibl. Szaraszk. str. 177. 221. 251. [illegible] art. 33. Cod. [illegible] II. str. 29. 30 gladifer re-galis, Cracovi-ensis.

~~Drogacze~~ jakim ~~był~~: Skarbnik Lan-grem później nazywany (1), Trębacz (2), ~~Dzięki~~ ~~mieszczki~~ Cięzelnika ~~później~~ ~~mianowany~~ który grabił Skrzyni-kami skarbowych (3), Pobudka zam-ranny ku (4) który ostrzegając godzinę ~~p~~ na/ ~~wydanie~~ ~~za pan~~ budził załogę zam-kową, Wrotny, który pilnował bramy zamkowej, stojąc przy bal-bej oddzielnie (5)

(1) R. 1420. Cursor domini Regis, nr. 1744.
(2) R. 1469. nr. 3987. Tubicen Regalis.
(3) R. 1425. nr. 2030. Pignerator regalis. Porown. Lib. prawod. III. §. 225.
(4) R. 1433. nr. 2510. Dahlam pobudkae castri cracov.
(5) R. 1439. nr. 2771. David ianitor wrothny. Paulus ianitor privis parte.

Na dworze monarchini nie było dworzan, były panie i urzędnicy. Pierwsze działano (?) na dworze (1) i wszędzie, a te nie dziewicami jak dawniej (2), lecz panięckami (3) nazywano teraz. W poczet ich wchodziła i mamka królewskich dzieci, i ochmistrzyni, która nawet po odkarmieniu Królewiąt jedna miała (?) (4). Wszystkie te białogłowy usługą się monarchini zajmowały wyłącznie. Mężczyźni zajmowali się dworu gospodarstwem i usługą królowej pani. Na czele wszystkich stał Mistrz dworu (5). Na pierwszem miejscu trzymali Podkomorzowie. Z nich ten który pod swoim nadzorem miał płaszcz monarchini, nosił nazwisko od tegoż płaszcza (6). Pisarz królowej (7) zamykał szereg urzędników jej.

(1) R. 1430. nr. 3457. antiqua domina generosissime principisse domine Regine

(2) R. 1396. w Rzyszcz. III. nr. 182. mylnie *formosa* za *Zarmiga* wydrukowano. Pod rokiem 1467. nr. 3867. są (?): Vyelach, Raphael, Zformosa, Barbara pueri

(3) Dawniej (patrz przypisy) Zcan (?) sunt *puella* curiensis (tak się wydawała Jadwiga małżonka Władysława Jagiełły). Teraz (r. 1418. nr. 1567. *Dominicella domine Regine* Polonie

(4) R. 1426. nr. 2056. Anna uxor Andree de Wilczkovicze nutrix reginalis filiæ Regis Polonie.

(5) R. 1451. nr. 3445. Magister curie Reginalis

(6) Pod r. 1423. nr. 1097. wymieniony *Subcamerarius Reginalis*, a pod r. 1445. nr. 3233. występuje *Succamerarius pepli Reginalis*.

(7) R. 1458. nr. 3600. Notarius Regine Polonie.

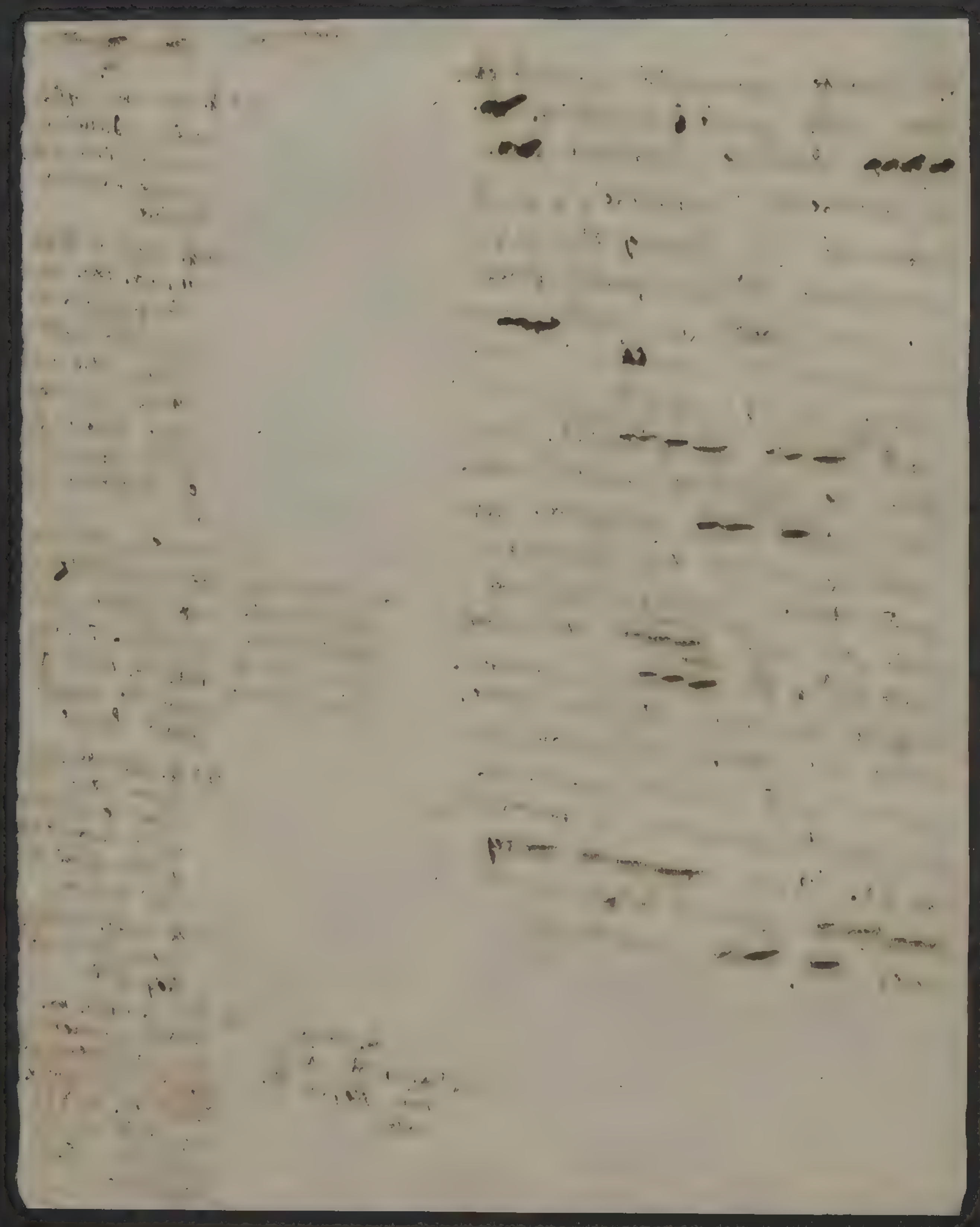

38.

~~Dwór~~
97

Dworowi Królewiców dwóch urzędników przydawano. Jeden pilnował porządku i potrzeby upatrywał, Mistrzem się Dworu a niekiedy i Marszałkiem zwano (1); drugi Nauczycielem lub kierownikiem nauk bywał nazywany. Takim był dawny nasz kronikarz Jan Długosz, którego już Nauczycielem, już Mistrzem, a oraz Nauczycielem wyższym na... mianowano (2). Nominata lwowskiego arcybiskupstwa, który przed tym urzędem inny z tytułem pewniejszego dawniej urzędu cenił, ge... więcej (3) od niewinnego...

4. Ważyły się lusy między urzędami ziemskiemi a dworskiemi o pierwszeństwo, ~~przewyższył~~ ziemskie się i karanne podzieliły.

(1) R. 1434. nr. 2539. Marsalcus Regulorum alias Crolewiczow. R. 1467. 1471. nr. 3894. Kalik. illustrium natorum Regis Magister curie

(2) R. 1479. nr. 4216 instructor, r. 1480 nr. 4239. informator, i sequ. r. nr. 4223. Magister et instructor.

(3) R. 1479. nr. 4216 instructor et ad ecclesiam metropolitanam leopoliensem Nominatus.

Tenczyński
1.

Czynności urzędowe dworskich [illegible] czuła się na samych tylko wewnętrznych sprawach dworu; cały krąg spraw publicznych odbywał się poza nim w ziemskich urzędach i sądach, na rzeczy, przychodził tu jako niezależne rozstrzygnienie sprawy. Przypodobywali się do wyraku dostojnicy zwani nawet „panami" bez dodatku pewnego urzędu który pełnili (1). Niżsi od nich, urzędnikami zwani zaś oficjałami (2) wyrazem wielce dwuznacznym, przypisywali się niższych jeszcze od siebie dostojników „wielmożnymi" (3).

Nie były też niżsi najniżsi urzędnicy [illegible] w sprawy się czema [illegible] były.

Godnem uwagi jest jak dziś zwane „nominacyą" niższego urzędnika [illegible] przypisanie, [illegible] bądź przez spadające głosów zgromadzenie zebranych, bądź przez pisarskie z rozkazu monarchy. Przydostojnika z rozkazu [illegible] sprawdzenie do zwania poświęceniem, obyczajem dawnym w pierwotnym kościele a dziś w samej tylko cerkwi używanym (4). Nie-

Tenm.
1728.

Władza publika, lecz

(1) R. 1398. nr. 88. wymieniony Dominus Lanciciensis, nazwany r. 1399. nr. 469. Castellanus Lanciciensis [R. 1400 nr. 620.] Dominus Cracov.

(2) Officialis mistrz gerenidalis hoc est Camerarius mówi Jan Olbrach (r. 1500. nr. 4522), a używa w r. 1472. nr. 3184. [illegible] swojego sługę swoją danym mianem (officialis seu alias urzędnik).

(3) Magnificus [illegible] r. 1487. nr. 4331.

(4) Moje [illegible]

gdy wyraz łaciński "strzyżenie" oznaczający znaczył też cięcie (excidi) oburzało

Zastanawiając się nad tą okolicznością, że z ludzi ubieraniskich jedyni Polacy i Czesi

Zastanawiając się nad tą okolicznością, czemu to jedni tylko Polacy i Czesi, a wedle Szafarzyka najmniej, czyli Owiajnikow innych panami, wnioskuję, że wyraz ten nie jest ubierańskim,

gdy według niemców pojawił się najpierw pod Karpatami F.

mieszkających języka doszedł się do przekształcenia (1), E mimo akcją, uwagami swem zdanie. Mimo Miklosicz (3), że z polskiego wszedł się raczej wyraz ten w pamiętniki ubieraniskie uważa dalej i zamieszkał w nich.

(1) Polska pod względ. obycz. I. str. 55.

(2) Polska str. wieków wyż. tabl. Pamiętn. II. str. 187.

(3) Lexicon p. w. pan

F. czasu tylko z Polakami i Czechami wywołał, a posz... szedłszy za Karpaty zamieszk... giem, wnioskuję znowu, że

E zgadzając się z Lelewelem (2), lecz ja

Γ kiedy go nie ...(inaczej i znać nie uważał potrzeby; i

z mienie

ckiego językiem do- (1) Polska pod wzglę-
dał się do polskie- obycz. I. str. 55.
go (1). Zganił mi (2) Polska st. wiek.
to Lelewel (2), lecz wyd. 1856. Patrz II.
ja mimo naga- str. 187.
ny obstaje przy (3) ~~Lesławian s. 70. pan~~
swoim. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

ciw ... *(in margin: mniemając)* ... tak
skiego uczyniał
się następnie wy-
raz ten w pomni-
ki słowiańskie no-
woszej daty, i za-
~~[illegible]~~
~~[illegible] w [illegible]~~ (3).
Gdy wyraz
„pan" oznaką był
dostojnika, „po-
strzyżenie", brze-
ciwnie zmarnio-
nowało ...

(2) ~~[illegible]~~ patrz Carl. Rob. Sachse Historische Grundlagen des deutschen Staats- und Rechts- Lebens. Heidelberg 1844. str. [illegible] zaz. gdzie pan wymieniony jest jako czysty i wszelkiemu urzędnik. Zkąd sprawdź co Miklosich w Lex. pow. pan prawi

~~Uzupełniając mniemanie swe dodam, że hanowerscy Polanie posiadłszy w okręgu ten wyraz pan upowszechnili go z tej strony Karpat.~~

uzupełniając swe mniemanie tym dodatkiem, że hanowerscy Polanie przyjąwszy ten wyraz od Niemców upowszechnili go z tej strony Karpat (3) i zkąd się dostał za Karpaty.

ka niższego, któ- [illegible] postrzygnach-
rego sobie wyższy, patrz Cyrynia i Alt.
na pomocnika. 146-ty i mojej [illegible]
przysposobił. wyższy [być odpowiedzialny za swego grzechy w urzędowaniu przewinił.] [illegible] księgi I. 210–30.

Postrzyżenie, było na słusznej obyczaj uwagi, przez księży katolicki przyjęły i uświęcone, wskazuje, nie ma ani z obywatelskiemi, ani duchownemi przyczynami (!) żadnego związku. Nie święcono [illegible] w czasach przedhistorycznych mogli z urzędem między obywateli mieć związek, ale w historycznych zaś nie, ani w języku, za świadectwem zbawników obywatelskich, ani z pomników dotąd znanych, dowiedzieć się o tym nie można; owszem przypuszczalnie o tym mowa, z wyjątkiem wdzięcznego zasławienia w związku.

~~czyli jednak [illegible]~~ ~~ojca strzyżenia~~ ~~przy swem przysposobieniu nie~~ ~~[illegible]~~

Urzędnik, chcący się dać przez niniejszego rodowitego zasłużyć, powinien był sługowym czynem objaśnić że go sobie na za-

[illegible] przez [illegible] co miało [illegible] cyi, że gdyby w [illegible] crem wykroczył, odpowie za nie- go. Nie chciał-li ten uczynić tego wi- nien był razem się z nim do (wyższej) [illegible] ności zabrać, i ka- zać mu ją w swo- jej przytomności wykonać (2). Cóż więc ryzykował na tem, że miał zastępcę, kiedy sam musiał być [illegible]? Zyskiwał, bo miał ulgę w pracy: kazał pisać swemu podwła-

(1) k. 1469. nr. 3992. Tylko ministeria- lis misit suum familiarem, tom- sum ministeria- [illegible]

(2) k. 1448 nr. 3362 ci- tavit raso mini- steriali alias go- tem służebni- kem [illegible] [illegible] [illegible]

dnemu, a sam przy-
kładał pieczęć,
czyli, jak się
wyrażany [illegible]
pisywał się. [tylko] Czy-
chcąc na to
strona, aby ją
chcąc chwilowo
zwolniono z toku
sprawy, nie tylko
Sędzia, który
czy Woźny czy je-
go [pomocnik] (1), dzię-
czył [jej] pozew, [chcąc]
~~by~~ przez tak zwa-
ne accessorium (2)
wniesioną spra-
wę obalić na te-
raz, [ale] ~~[illegible]~~ [wykładowała też czy wręczający jej pozew pomocnik / urzędnicy] ~~[illegible]~~
~~czy [illegible] [illegible]~~
jest rzeczywiście, no-

(1) Sądowózek, we-
dług wyrażenia
dziś się Mazurów, o czem
przed- hist. prawod. T. S. 332.
porównaj.
(2) Exceptio, patrz
tamże s. 417.

strzyżony(1). Ten jeżeli natychmiast nie udowodnił, że nim jest, winien być w naznaczonym przez Sąd czasie, usprawiedliwić się z zarzutu(2), że zaprzestawał, uprawiania na wsi nie... [illegible]

~~[illegible]~~

majątek, gdyż jest rzeczywistym

(1) R. 1426 nr. 2112. quod non assitueret se ministerialis, quia non est lonsus.

(2) R. 1421 nr. 1810. ministerialis debet docere infra duas septimanas, quod est ignatus, vulgariter ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~, szczególniej ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ba-
ryjskich czasach
ku zaznaczeniu nie-
wolnikowi golo-
no głowę, ażeby
go tem łatwiej
można było po- + jak mawiano,
znać, że jest nie-
wolniczem isto-
tnie. Niewolni-
ków (przynajmniej nie było w
Polsce; byli jeń-
cy wojenni, pod-
dani itp. i te)
używały ich u-
rzędy do pomo-
cy. Używały naw-
dzi swobodnych,
nawet nie osia-

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mającym
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

gburzy (1) czyli nie posiadający
ani ziemi roli (a więc jest przyjezdnym nie
odpowiedzialny), albo ~~[illegible]~~ gburzy da-
lszym kawałku gruntu nikt nie
przyrzekł zabrać, przygarniając ich
czyli kaucyonując, uważano ich ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ a przez to uwierzytel-
niając zaręczona ~~[illegible]~~ (przez akt u-
rzędowy, ~~[illegible]~~) przez po-
ręczających go (2).

Urzędnicy pierwszymi nie od-
bywały się ~~[illegible]~~ już przez
szczury, ale przez naznacze-
nie go (nominowanie, jak dziś
mówimy) i odebranie od nie-
go przysięgi, że wiernie speł-

~~[illegible]~~

~~[illegible] (1)~~ gołota

~~latami~~, jakoby galeni zowiące, u-
życia na wysłowie-
czenie wyrazu
goły łacińskie-
go wyrazu nasus,
co jest wymienione
z wskazać miało
wszakże nie ułaci-
wie. Słów samo
odpowiedziec nale-
ży o wyrazie con-
cus, lancinatus (2).

Dodajmy i
landsurzędnik
wyższy niż
i nowicjusz,
kanclerz nie po-
nie pomocnika, nie
zjmował mu więc straszony.

(1) Gołota ~~pawka~~ prawka hist. prawa. III. 8. b. w przyp. i Zelewela Polska śr. wiek. III. str. 504. w przyp.

~~czyli [illegible] na pawężnych [illegible]~~

~~gadaczy [illegible] a na [illegible] a więc [illegible]~~

(2) r. 1478 nr. 3362 Cravit [illegible] ministeriali alias golim sługą obnikiem sine principali.

(2) r. 1483 nr. 4276 ultum est lonsuralus, alias per e tla[illegible] cruficium domini num Collatinum Cracoviensem; [illegible]

włożono, jak czynili
niegdyś katoliccy
kapłani wycho-
dzącym ział dzie-
ciom i jej młodzień-
com, lub jak to
dziś jeszcze czynią
wszyscy [illegible] i za-
[illegible] że duchownej
młodzieży, gdy ją
[illegible] pozabijać za
na kapłanów świec-
kich lub zakon-
nych. Że ~~[illegible]~~
~~[illegible] który~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~spo-
~~[illegible] sobie, da-~~
~~wał~~ [illegible]emu
(twórny tego za przy-
kład) na znak, że
czynność jego uzna-

[illegible]

ni co mu nakazanem będzie (1). Taki tylko zwał się „przysięgłym” i „przysięganym” ...

~~[illegible]~~ — III k. 1421. nr. 1810

~~[illegible]~~, dignatus, ~~[illegible]~~.

czyli wszczął mu (2) R. 1426 nr. 2718 non pro- [illegible] alias [illegible] przysiągł się.

na urząd, ~~[illegible]~~ pełnił [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] stąd

na [illegible] jak

dziś [illegible] i

przysięgłym (2) zwa-

no. Taki tylko mógł zbadać [illegible]

[illegible], ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, dzia-

łał ~~[illegible]~~ [illegible],

gdy posiadł

pryncypał jego dzia-

~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ jego ~~[illegible]~~ czyli ~~[illegible]~~ przy[illegible].

„Gdybym” jednakże przysięgłym więc mającym zawsze [illegible] gotowy (3). Taki sługa sam przysięgany [illegible] zastęp-ców (4), za wiedzą [illegible] się [illegible] przysięgi czyli [illegible] przysięgany [illegible] się przysięganym od siebie (zwano go Bedelem) winien być [illegible], gdy go żądano, że ten drugi działając, ~~[illegible]~~ jego [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] gdy, ~~[illegible]~~ nieprzysięgany czyli nie przysięgany i wtedy tylko

(3) R. 1483. nr. 4276. per Valdali-num przysięgany

(4) R. 1469. nr. 3992. Ministerialis misit suum famulum [illegible].

[Przydać]

[illegible] nego [illegible] R. 1471. nr. 4052. [illegible]
[illegible] lis recognovit, quod
tego nie [uczynił (?)] [illegible] debitus
[illegible] czym [illegible] dedisset intromissionem
[wszystkie] [bo nie uwięziony] [illegible] et [illegible]
spełniony nie po=catorem.
[illegible] Przywiedziony [illegible]
tkóre prawnych. zej wyjątek, r. 144[illegible]
Panowie [illegible] nr. 3312. głosi: Cita
dworskie [illegible] -vit raso ministe-
stwa [illegible] a ius [illegible]
mi, [illegible] -rebnikiem sine prin
[illegible] tworzeniu się cipali.
[udzielających za dziesiątków] [illegible] (3) R. 1464 nr. 3455 [illegible]
[illegible] premus Cubicula-
[illegible] Podkomorzy rius regalis et [illegible]
[illegible] -camerarius Cra-
szy do dworu, ra-coviensis.
stał najwyższym
dworym (3). Kaszte-
lan, naprzód po-
borca królewskim,

Polsce, Saszów Dworskie dziedzictwa z tłomaczeniami, lecz wraz z dworem z chwilą utworzenia się ministerstw, których jeszcze nie było. Podkomorzy ziemski przeszedł do dworu, został najwyższym Sędzią (1). Kasztelan [illegible] najpierw Podskarbim litewskim, następnie Podskarbim na koniec (zostawszy [illegible]) miał wojska Hetmanem i za najwyższym [illegible] pod [illegible] pod sąd Hetmanów który urzędy starościńskie drobniejszych, urzędy starościńskie drewniejszych (2). Także kolej marszałek przechodził. Był marszałkiem litewskim [illegible] Marszałek dworu [illegible] Marszałek (wyższym nazwany [illegible]) (3). Jakiś przeszedł Podskarbi i kanclerz. Jeden był Podskarbim monarchy, drugi Podskarbim królestwa (4); [illegible] drugi [illegible] jeden Kanclerkiem do Podkanclerzym (5), a Jakiś był aleu do siebie stosunek?

Wielka i nader wielka zmiana jaka zaszła w Polsce przez połączenie się jej z Litwą, sprawiła, że urzędy na dworskie i ziemskie podzielone, i za Kazimierza króla oddzielone od siebie, zlewać, [illegible], [illegible] się w hierarchii urzędniczej porządek w [illegible]

(nie pow[illegible] tak alba ra[illegible] (6))

T. 4132. [illegible] filii olim Cancellarii Regni Polon.

(1) R. 1464. nr. 3758. Supremus cubicularius regalis et Succamerarius Cracoviensis.

(2) R. 1446. nr. 1425. Castellanus Polaniensis qui [illegible] officium regalem recolligit. R. 1448 nr. 3363. Vicethesaurarius principis. R. 1487. nr. 4317 Castellanus Leopoliensis ac Regni Poloniae Campiductor generalis. R. 1498. nr. 4499. Campiductor Regni Poloniae et Capitaneus Sandecensis.

(3) R. 1437. nr. 2695. Marsalcus Regni Poloniae. R. 1448 nr. 3337. Marsalcus curiae Regalis. R. 1488. nr. 4337. Marsalcus supremus Regni Poloniae.

(4) R. 1440 nr. 3363 vicethesaurarius principis. R. 1491. nr. 4382. Regni Thesaurarius.

(5) R. 1475. nr. [illegible] vicecancellarius Regni. Nak dwie [illegible]

przypilnowywać zarzeli.

Nie pierwszy raz za Zygmunta Au-
gusta [illegible] zawarcia unii z Pol-
ską z Litwą [illegible] utrwaliła się

[illegible] tak dalece, iż odkąd aż
do upadku kraju mało co nie-
go zaszło w tym względzie.

Jagiełło, zgodnie z tym i wznowienie
dostojników królestwa i świeckich
dwór składał na nowo, używali
[illegible] przez już tych już urzęd.

Nie widać ażeby jaka [illegible] (zaraz zawarowanej) między niemi
mniej ciaśniejsza była różnica. Ten
nazywał się dostojnikiem dwor-
skim, kto na dworze przebywał.
[illegible] owego mianowany urzędni-
kiem królewskim, [illegible] zastawał
poza dworem;

[illegible] skarżywany bywał na karę
pieniężną i tej nie znał. Przy-
kład tego dał monarcha na ziemianie,
[illegible] którzy chcieli
za dworem przebywać,

się odtąd nowa [illegible] hierarchia
[illegible] ściśle, która [illegible]
dawała Litwa,

się odtąd nowa
hierarchia, gdzie
jedna na urzędy
koronne i nie-
zależna, na dwor-
skie i ziemskie
dostojnikowa, [illegible]
Litwa

i w ów czas
urzędujący tylko
gdy mu dano ja-
kie zlecenie. Ale wtedy
musiał go spełnić,
na [illegible]

jednak że się ~~do~~ który do ~~my jednakże być~~ urzędnikiem monarszym (1) — Już samo rozumieć należy i o Marszałkach, Podskarbich, Kanclerzach. Już o Komornikach, Podkomorzych i t. p. Wielki był ich początek a rodem dawno, ~~były z ich~~ był z ich nazwy który ~~[illegible]~~ wyższy, który niższy. Tak bowiem w polskim przedsionku pod, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ już ~~w [illegible]~~ ~~[illegible]~~ niższego ~~[illegible]~~ do usługawania ~~[illegible]~~ już sędzią (2), już do urzędowego samego urzędnika, a nawet Dworzanina, stawszy który miał innych pod sobą (Podwojski, Podskarbi, Podkomorzy). Wyższym przeto ~~[illegible]~~stawać się w ów czas dopiero przed dworem będącym, ~~[illegible]~~ gdy, zbliżywszy się do urzędującego monarchy, został od niego poleceniem jakim zaszczycony (3).

— winien był pełnić co polecono

— rezydującego przy dworem

— stanowczemi... ski jak i

— super, co na już samo wychodzi co

(1) R. 1500. nr. 1522. derrigena et officialis Nostre Serenitatis, hoc est Camerarius.

(2) Podwojski w Lexicon Mikl.

(3) Porównać wyrazy vice, sub, które lub w klasycznej lub w średniowiecznej łacinie, znaczą ~~[illegible]~~ w zastępstwie ~~[illegible]~~ (Du Cange po sub.) ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zastępującego będący

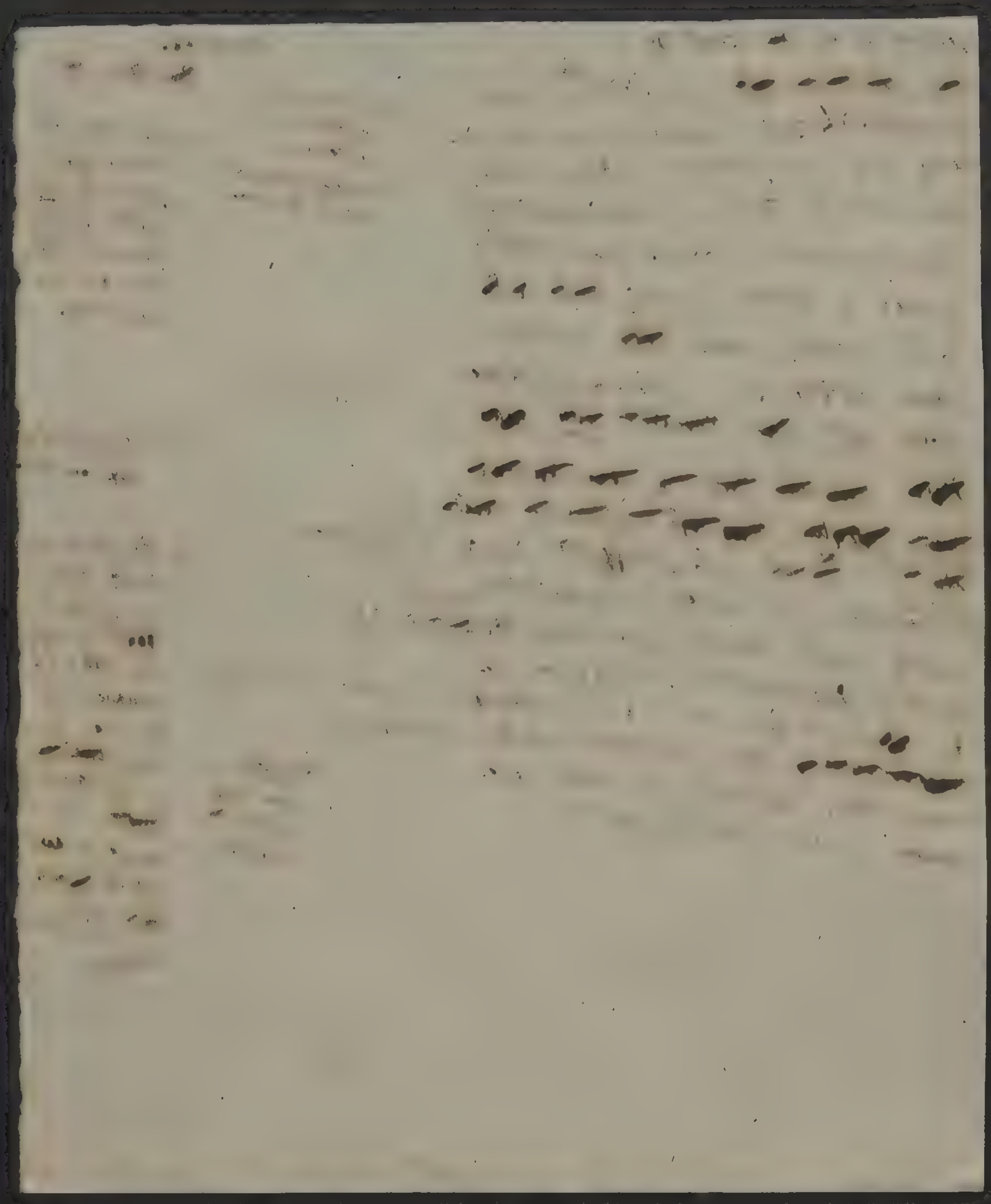

Nad Łabą tam gdzie jeszcze panowali
książęta słowiańscy istniały dostojeń-
stwa kasztelańskie (1), a w Polsce
tam, gdzie już nie istniały grody, jako już niepotrzebne, były
kasztelanowie od dawnych grodów zwani.
Z liczby ich wspomina Lelewel, którzy
kruszwickich kasztelanów, na Ku-
jawach r. 1420, w Łęczyckiem 1505,
w Sieradzkiem jeszcze r. 1520 i w latach na-
stępnych (2). W dopełnieniach [illegible] Lisiewski
rozprawy swej (3) o kasztelanach
powiedział on, że według statutów łęczy(ckich) kasztelanowie
w senacie nie będą
gdy zasiadali w senacie wówczas
jeszcze do mniejszych czyli powiato-
wych policzeni (4). Wyżej przywo-
łanych kasztelanów akta sądowe (5),
a wyżej jeszcze ba aż do r. 1398. od-
naszą kruszwickich (6). Rozumiało się w
tym względzie przez samemi nawet ⌐ rzeczone akta
luminami. Czytamy w nich
że dopiero w r. 1775. kasztelanów bu-
łowskich na prośbę posłów ukra-
rzano, i po wszystkich kasztelanach
naznaczono im w senacie miejsce (7).
Nie wiedział więc sejm że stano-
wisko tych dostojników, nie tak sta-
rożytne jak raczej uznania, a sa-
mi

~~Takie też poza statutami aż do r. 1400~~

(1) Na Pomorzu w Kamieniu był r. 1176. Mekl. Urkund. nr. 121. Zaviz (Zavissa) castellanus de Camyn

(2) Niesiecki wyd. Bobrowicza I. str. 331-3.

(3) Polska dzieje i rzeczy jej IV. str. 181-218.

(4) Tamże str. 217.

(5) [illegible] nr. 672. wymieniony Mikołaj z [illegible]dzina kasztelan kruszwicki

(6) R. 1398. nr. 276. Baza castellanus Lucaviensis

(7) Vol. VIII. 180.

kasztelanami
dzając ~~miast~~ gród który już da-
wno przestał istnieć, jako niepotrzebny.
~~ga się ....~~ Wiele
niegdyś zakorzeń na nim, ~~był~~
~~ki~~ gród bowiem na samym krań-
cu Podlasia, ~~krainy~~ dawnych Jać-
wingów krainy, na samej granicy Kra-
lewskiego bis[...] (c), od Ja-
ćwingów częściej najeżdżany, gród
pierwszorzędny w Łukowie, ~~.....~~ jeszcze
~~.....~~ ~~.....~~ ale przez Litwę za-
za~~.....~~ ~~.....~~ bezpieczniej, ~~.....~~ wszystkim z tej strony
~~.....~~ Polska, nie potrze-
~~.....~~ bował ~~....~~ dłużej.
~~.....~~
~~sie.~~

(c) Umowa Bodzanty a Dziersław z r. 1359 u Prandk. jur. [illegible] 163.

98

~~Helmold[illegible]~~
~~Niemcy~~ b.

O dostojnikach i ziemskich urzędnikach mamy kilka nowych danych, które wyłożymy.

Starodawny dostojnik Wojewoda, pisze, że już nigdzie u Słowian nie był monarchą, zasiadał ciągle z wyjątkiem wszakże w Czechach. Jeszcze w drugiej połowie XII wieku składali mu nad Łabą datek, wojewódzką daninę (1), [illegible] inny datek zwany podaca. Tamten szedł na korzyść jego, ten jeżeli składano mu na ochronę kraju, której często nie ochraniał, na co był przeznaczony, (2), wtedy, jak się dorozumiewam, z własnej kieszeni wynagrodzić był winien, co własnowolnie z[illegible]. Takie znaczenie miał podaca i w Polsce, nazywając ją poddana (3).

Meklenb. Urkund.

d. 1174.

(1) R. 1158. nr. 65. Twargiwoniza qui censque ducis dicitur. Tak r. 1169. nr. 90. 113. a r. 1170. nr. 96. wagiwolinza mylnie wyrażona

(2) R. 1169. nr. 148 (mówi książę Meklenburski): ex quo principatum in Slavia suscepi, podacam meam id est argentum ad defendendum, atque servitium quod mihi debebant provinciales (klassenvari) impendi (znaczy, opuścić, darować, Du-Cange p. w. impensio) ipsi.

(3) R. 1399. 1417. nr. 483. 1504. Pawiń. mikł. w. podannie.

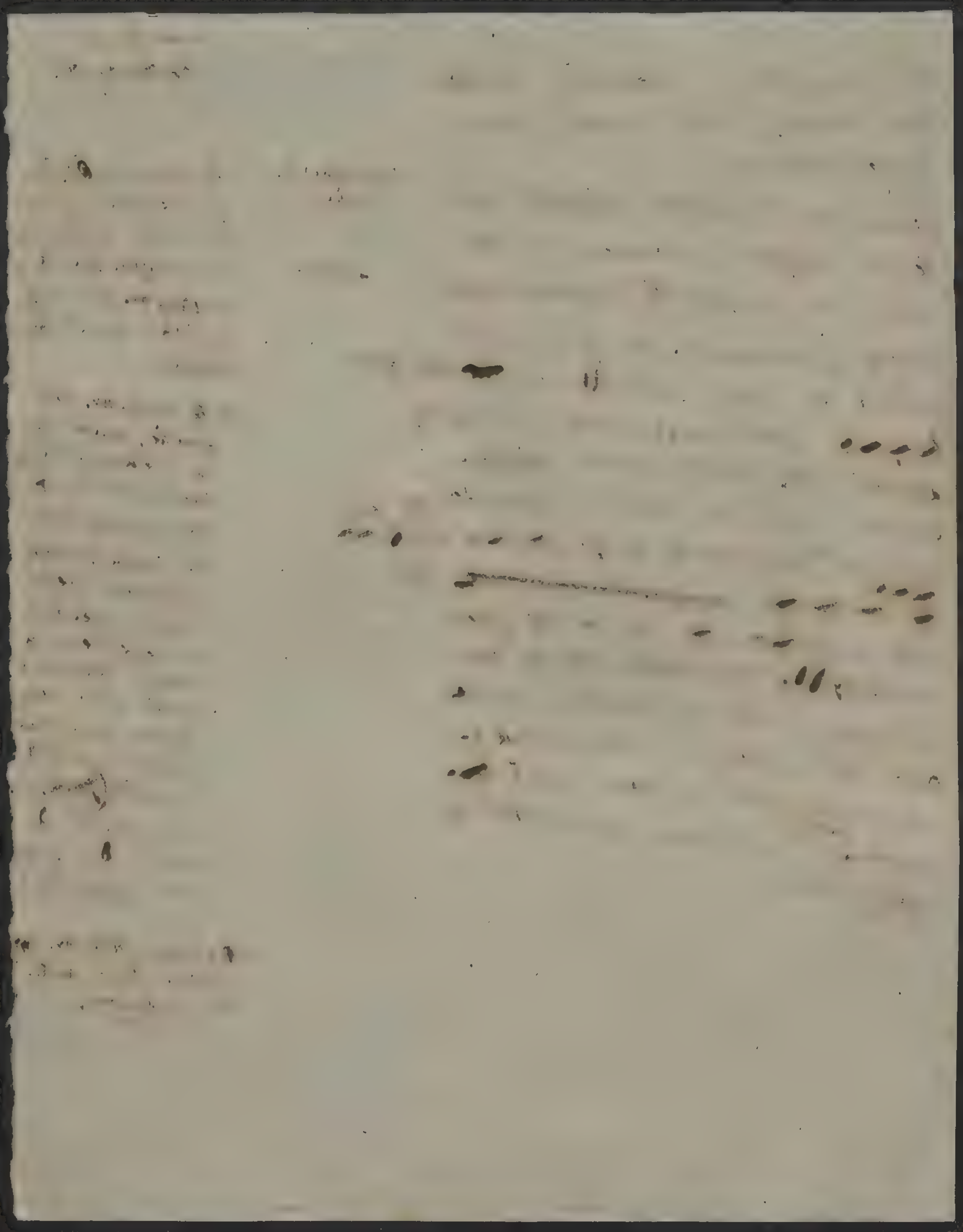

Z dostojników prowincyonalnych a [illegible] nowo wystąpili [illegible] wielkorządzca Krakowski [illegible], i [illegible] Starostą generalnym małopolskim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] r. 1398. (Niejaki Krystyn wielkorządzca, r. 1398 powróciwszy swój urząd, objął probostwo w Korczynie, i następnie miał sprawę z swoim we wielkorządztwie zastępcą o dług pieniężny (1). Zasiadał r inny wielkorządzca [illegible] w sądzie najwyższym teutonickim na zamku krakowskim (2). [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(Wiadomości o Starostwie jeneralnym podane) [illegible] r przeczuje mniemanie Lengnicha (III. II. 4. 2), jakoby [illegible] dostojnik ten w nowszych dopiero czasach [illegible] przybrał r tytuł jeneralnego, r samowolnie będąc po prostu Starostą tylko. Pokazuje się bowiem, [illegible] [illegible], że nad wszystkimi małopolskiemi Starostami górując (3), musiał nazwę tę z urzędu a nie z samowoli.

(1) R. 1398. nr. 277. Cristinus alias Procurator generalis terre Cracoviensis, nunc Rector ecclesie de Korczyn contra Vitalem Viceprocuratorem Cracoviensem actorem juravit.

(2) R. 1424. nr. 1983. 1985.

(3) R. 1499. nr. 4911. Licet hic (in Sandec) Capitaneatus est, non est tamen generalis: sed hic (Cracovia) Capitaneus est generalis, et illi omnes tenentur obedire. Sprawowai urząd należy Wiel-prawd. w. 4. 97. wyd. Dwuy.

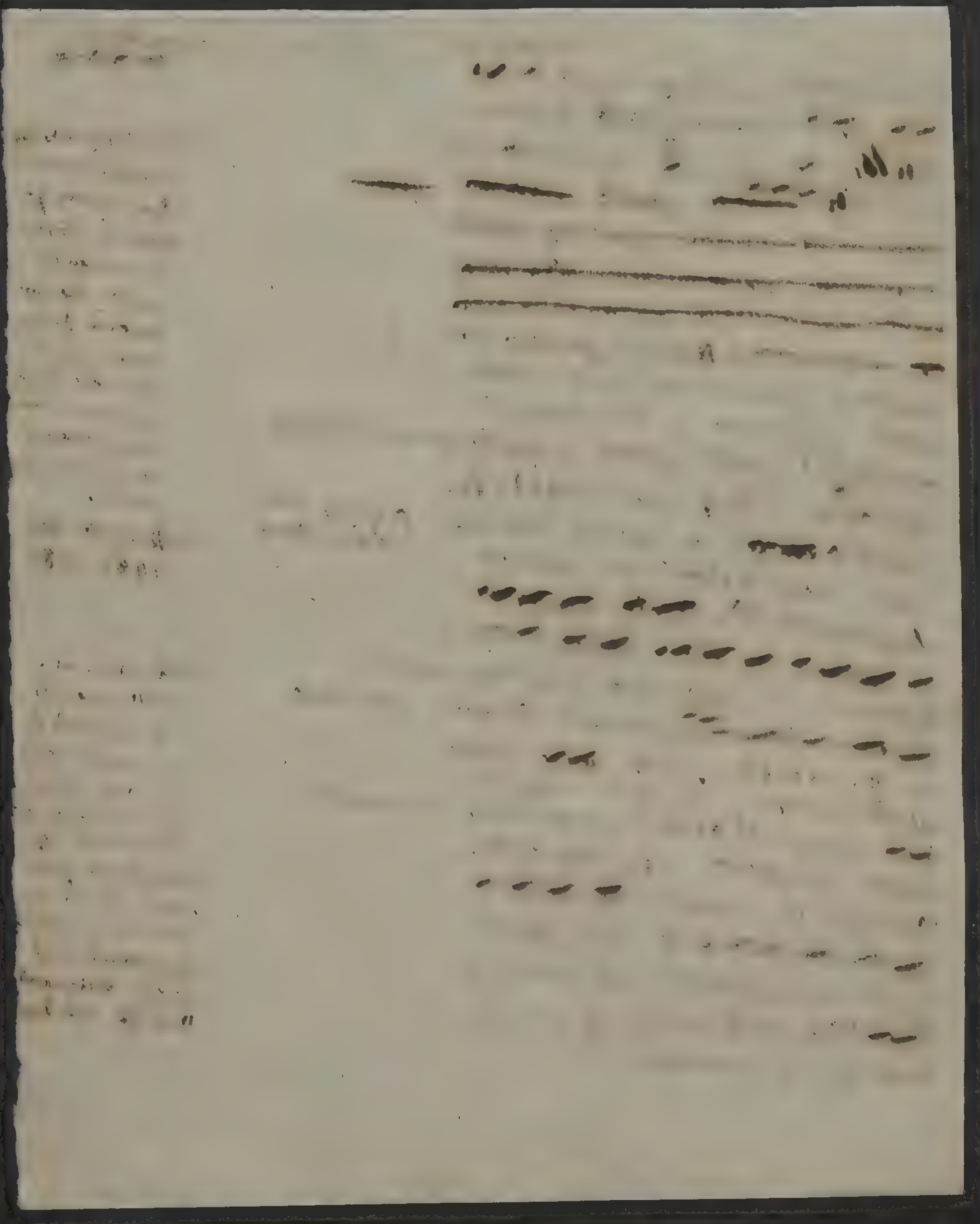

Z grodzkich ~~urzędników~~ Burgrabiego,
z ~~urzędów~~ ziemskich Wójtów ~~prawo~~ urzędy prawob-
rani się ślady dla wyższych nawet
dostojników i ~~...~~ ~~...~~
Czytamy ~~...~~ że Kasztelan
sandomierski był oraz miejscowym ~~grodowym~~
~~...~~ Wójtem (1), a Kasztelan zaw-
sze Burgrabią krakowskim, i ~~...~~
burgrabiowski urząd wyższy wójtowskiemu
krakowskiemu udzielał (2). Żadne-
go związku nie miał z nim Pod-
wojski: był on bowiem prosty ~~przedający~~
sądów miejskich. ~~...~~ (3).

Starościch niegdyś grodowy, Justycya-
riuszem i Sprawcą zwany (4), karo-
wał takie drogą do karanego da-
wał szlachectwa, którą sam z czasem nad
narodem przybrał z mocy swej władzy, którą na-
szych ~~...~~ z dyplomatu z r. 1464.
wskazuje, zapozywać przed swój
sąd przestalowanego a szlachcicowi
i po udowodnieniu niewin-
ności, uwalniał go zarzutu (5). Sam
zaś zwalniając zarzutu ~~...~~ bezpra-
~~...~~ przestalowany a ~~...~~ bezpra-
wia, ~~...~~ ~~był~~ usprawiedliwiać się
z zarzutu ~~...~~ przed Kasztelanem lub
Starostą krakowskim, których władzy
ulegał bezpośrednio (6).

(1) R. 1442. nr. 3039.

(2) R. 1471. nr. 4066.

(3) R. 1451. nr. 3455. Budellus (Bodel), alias Podwojski.

(4) Hist. prawod. III. §. 174. w przyp.

(5) R. 1451. nr. 3476.

(6) R. 1448. nr. 3361. mylnie 4259.

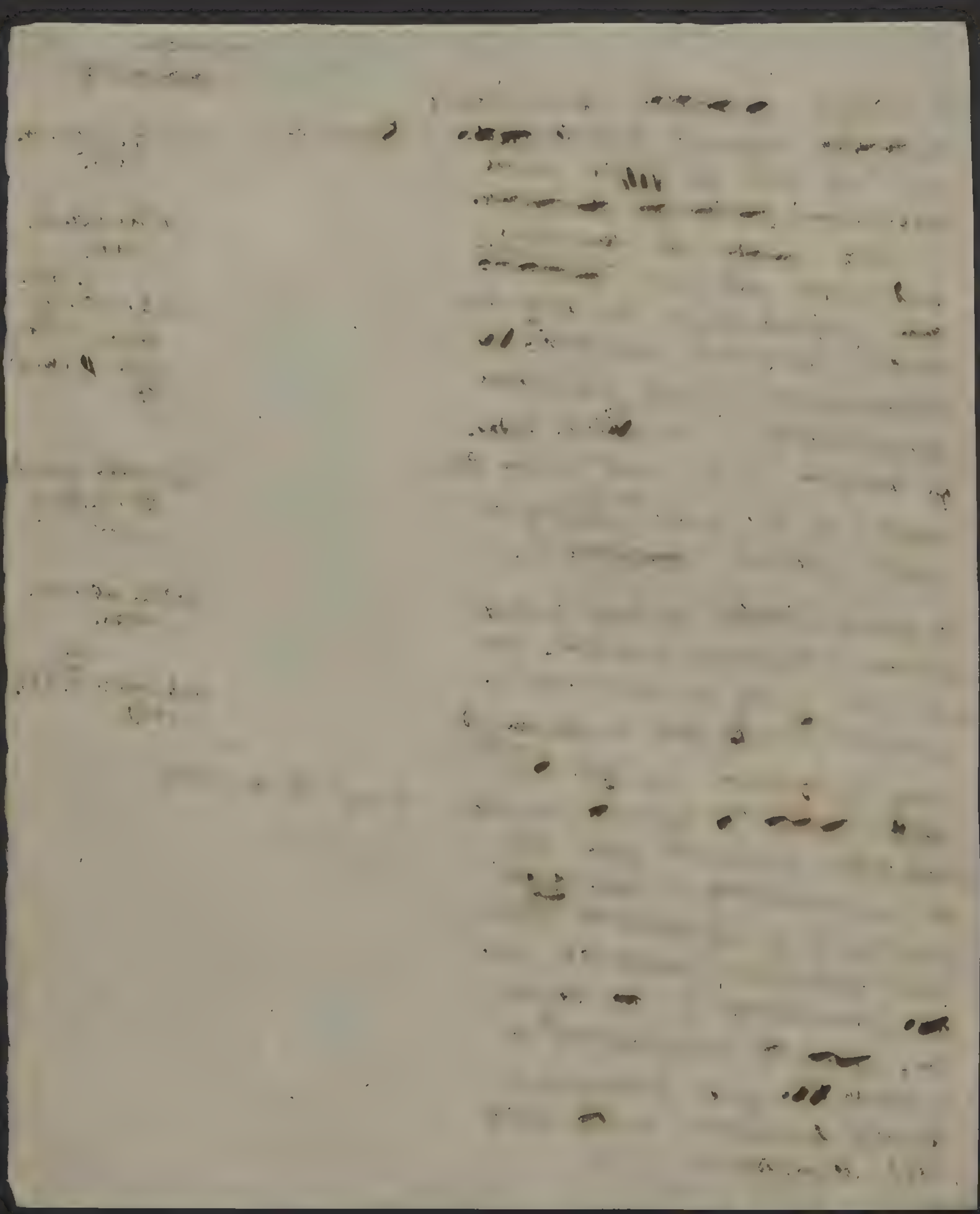

100. ~~81.~~ ~~[illegible]~~ 110

z służebników nowo wystąpili Dwor-
nik który u Wojewody służbował(1),
Miernik (mensurator) i Drużyny, który
służbowali u Kasztelana i u Starosty [(2)] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Drahowiczkach
~~[illegible]~~ jego wykazuje ~~[illegible]~~ Cum u
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
podatnym mu urzędzie i służbie w książ.
wywod. IV. s. 72. gmiedział, ~~[illegible]~~
jego chorążek ~~[illegible]~~ równie z drużyjenitwem
jak z urzędem i służbą słychać ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Miernik jest do odgadnienia
trudniejszy, nie znajduje bowiem z Miernikiem w
wymienionym samże (IV. s. 256) wzmi-
nki. Powiedziano u nim że ~~[illegible]~~
u Kasztelana i Starosty [(3)], ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ niewysłużył ~~[illegible]~~ sądy, (3)
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mierzył co / mierzy że miał głu-
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pośpiesznie z podatkiem
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ czapowe zwanem.
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Kra-
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ kówna
~~[illegible]~~ u Drużynie zmianka (4)
~~[illegible]~~ nie wykazuje znaczenie jasna ~~[illegible]~~ urzędu.
~~[illegible]~~
Przy każdej bramie zamku krakow-
skiego stał Wrotny ~~[illegible]~~ Brał strawne codziennie,
gdy z cym kuchennie chle-
ba, ~~[illegible]~~ z niejakiej części potra-
wy i miary piwa (5)

Wrotni (od-
dźwierni) którzy przy bramach
zamkowych war-
towali. ~~[illegible]~~
Czemby był
Dwornik, o
na to

(1) R. 1420. nr. 1737. nazwany Curias curie domini Pala-
tini, i dwór nr. 1736. Dwornik de Domo Palatini. Ta-
kiż pod r. 1431. nr. 2383. Dwornik de Domo Palatini Cra-
coviens.

(2) R. 1480. nr. 4235. mensurator alias miernik krakowski domini Castella-
ni et Capitanei Cracoviens.

(3) R. 1450. nr. 3406. emolimenta,

(4) R. 1424. nr. 1976. w przyjęciu Hel-
cla

(5) R. 1439. nr. 2771. quodlibet diurnum (dzienne, strawne) acto panes al. bochnycz, acto fiscel-
la (miseczka) et cantharum (miara) cerevisie.

Brasze-
arum / Du-cange p. w. brasgium / Talia
mliwo gla-
dawe

~~Ona utrzymanie [illegible] [illegible]
i jego Dworu [illegible] mogłem do
wolnie rozporządzać~~ [illegible]

102. ~~Wetat de~~ 111
~~ziemstwo~~ d.

Dzierżyńcy, jak kasztelanowie i inni mieli upoważnienie w czynszach które zadadali im książęcie ~~[illegible]~~ zamieszkali w ~~[illegible]~~ ach przeznaczonych na ich wsiach (1). Dawali rzeczone czynsze ~~[illegible]~~ (w pieniądzach lub zbożu), według miary miejscowej, gdzie dobra ~~[illegible]~~ leżały (2). ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~sprzedają jak~~ Burgrabiowie i ~~[illegible]~~ pobierali płacę, lokowaną na żupach wielickiej i bocheńskiej, które razem z urzędem mogli odstąpić czyli sprzedać, nie inaczej wszelako jak za wiedzą króla (3). Wr. 1467. Praca ta była znaczna. Do tego Radmarszałek Królewicz a do tego Radmarszałek Królewicz i Szymon krakowski ~~[illegible]~~ skarbowi i Szymon krakowski za 260 zł burgrabstwo krakowskie za 260 grzywien i stosownie ~~[illegible]~~ także wyraźnie u króla (zezwolenie na tę sprzedaż) sprzedający przyrzekł ~~wyraźnie u króla~~ (4).

[talko zastanie, albo]

(1) R. 1432. nr. 2407. Kmetones omnes de villis spectantibus ad Castellaniam Cracoviensem
(2) Rok tenże nr. 2414.
(3) R. 1446. nr. 3271.
(4) R. 1467. nr. 3890.

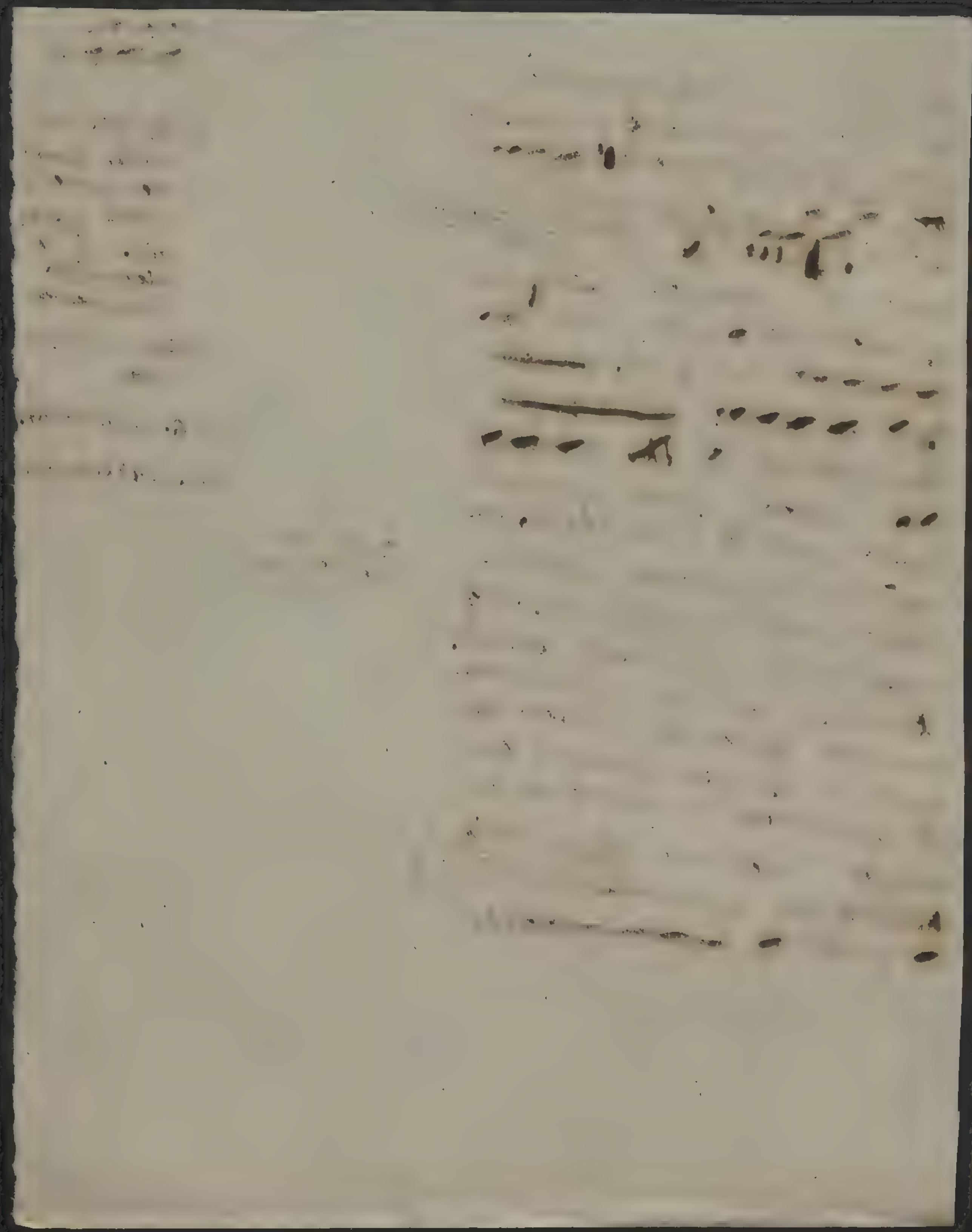

Od czasów Kromera różni różnie rozpatrywali duchowieństwa i urzędy. Przedostatnim na tem polu badaczem dziejów był Julian Bartoszewicz, ostatnim Joachim Lelewel. Ten w dwóch rozprawach r. 1844 i 1856. Trzecią o urzędach szczególnie uwzględnionych zakładał (1). Do jego pracy ten dodatek zrobiłem.

(1) Patrz jego dzieło Polska dzieje jej i rząd. IV. 155–218.

Do prac obu zwalniwszy ten dodatek, zamykam go tą uwagą, że cudzoziemcy piszący o Polsce i pisma swe przeczytający do niej, dawszy ich ustawy (nie były swojskiemi) dzikiemi i [illegible] których w całe. Wymownym na to dowód daje akt notaryalny z Rzymu do uniwersytetu krakowskiego r. 1454. wydany(1)

(1) Powiedziano że tu przeto: Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Vicecomitibus, Baronibus, Militaribus, Militibus, et aliis personis quibuscunque jurisdictionem temporalem per Regnum et Ducatum predictum exercentibus, r. 1454. Cod. Un. II. 144.

113

1484. ~~Helcel 84.~~ ~~Sejmy~~ 1311

Do liczby dziewiętnastu sejmów za Kazimierza Jagiellończyka, mianych, przybył jeden, odbyty r. 1484. w Lublinie. Dotąd nie znaliśmy go wcale. A czemuby nadzieja na nim nie powiedziała zapiska, która o nim podała wiadomość (1). Każdy dygnitarz, który się udał na sejm, mógł żądać ażeby sąd sprawę o którą zaczął zapozwany zawiesić, aż do powrotu z sejmu. Komu innemu prawo to nie służyło (2) wcale.

(1) R. 1484. nr. 4285.

(2) R. 1449. nr. 3405.

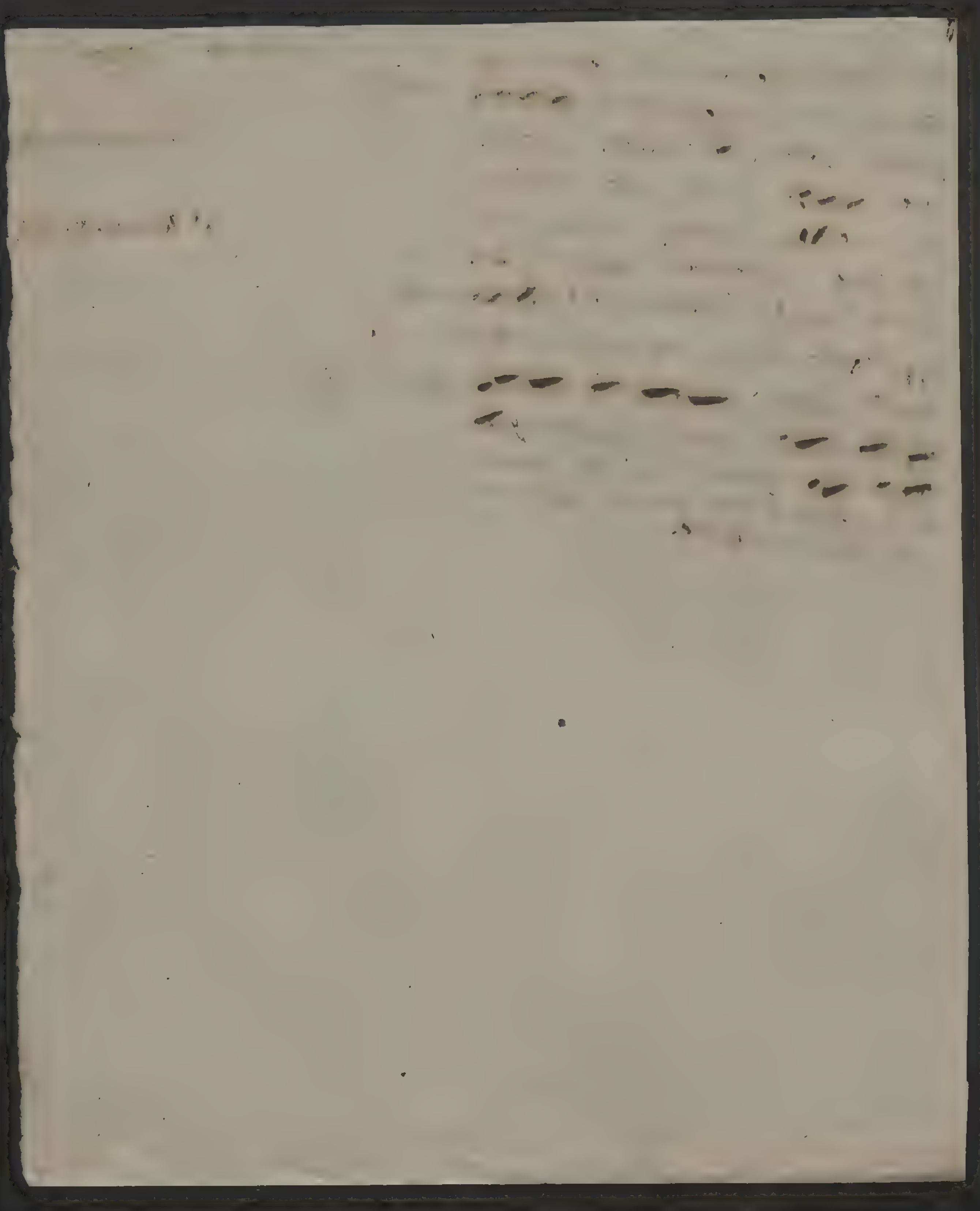

Dział drugi zyskał wiele. Wykazałem że w historyi włościan i wykażę dalej w zamierzonej historyi mieszczan, gdzie się wydarzą stosunki miast do wsi, mieszczan do włościan, i zgoła wypadnie wszystkiego cokolwiek {się pojawiło z nowo odkrytych źródeł, a} dotyczyło się wewnętrznego stanu kraju.

Dział trzeci, który mówi o kościele i jego prawach, nabrzmiał najwięcej niejedno.

Na czele duchowieństwa stał Arcybiskup gnieźnieński, którego zwano naprzód duchownym całego państwa ojcem (1), a później mianowano Prymasem (2). Miał on kolegę Arcybiskupa lwowskiego, który się piastował [illegible], zaś pierwszy nad [illegible] [illegible].

(1) Paternitas / Działuński p. t. w. 7, r. 1434. nr 3193.

(2) R. 1423. nr 1939 Archiepiscopus Metropolitanus, a r. 1445. nr 3237. Archiepiscopus et Primas.

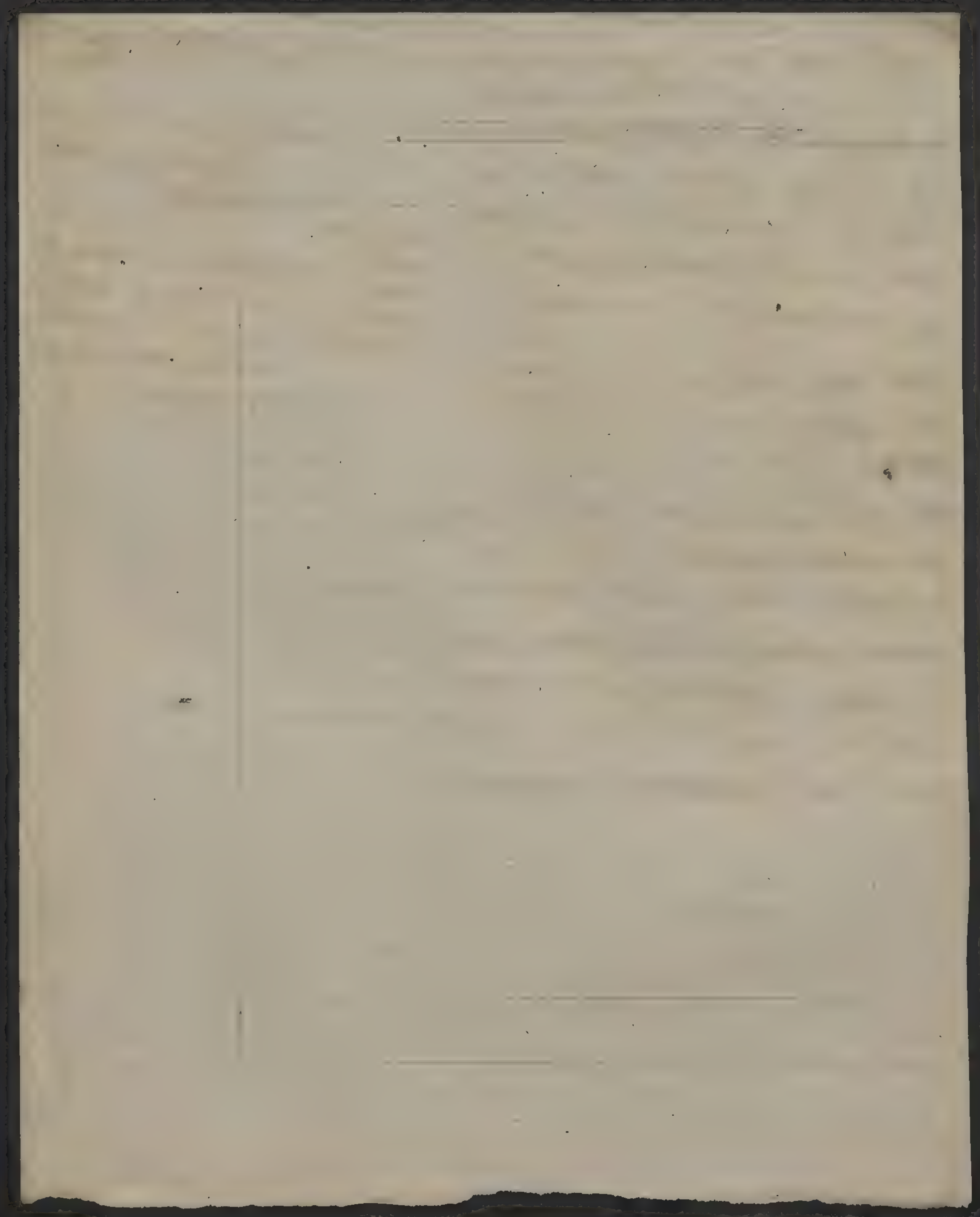

Dział drugi, który mówi o kościele i jego prawach, nie wiele nowego przynosi.

Na czele duchowieństwa stał Arcybiskup gnieźnieński, dziedzicznym ojcem całego państwa (1) naprawdę, następnie Prymasem (2) zwany. Metropolita ... r. 1423 nr. 1934 ... pierwszy ... Arcybiskupa lwowskiego, ~~który się pierwotnie~~ ... ~~sobie pierwszy nad~~ ... katolickiego Kościoła) zamieszkałym ... dej która na ... Rusi do Małopolski z początkiem czasu policzona ~~została~~ (3) ~~zwrot~~ ... już lwowskim już kamienieckim Arcybiskupem (zasiadał następnie) zawsze pierwszym żydowskim (4); który / dalad. ~~...~~ (czy r. 1125 czy 1229?) pierwsze było zajmował miejsce w hierarchii Kościoła polskiego Biskup krakowski, z Arcybiskupem na biskupiej godności zrównany zostały (5); ~~...~~ lecz gdy Zbigniew Oleśnicki ~~...~~ z przyczyny iż kardynała tytuł uzyskał, chciał z powodu tego pierwszeństwo przywłaszczać

(1) Paternitas (Du-Cange p. 4. w.) r. 1434. nr. 3193.

(2) R. 1445. nr. 3287. Archiepiscopus et Primas

(3) Porównaj Lengnicha I. 8.

(4) R. 1491. nr. 4449.

(5) Księga prawod. II. §. 287.

sobie, Kazimierz Jagielończyk po-
stanowił na sejmie (1), że ma
być po dawnemu, czyli że
Arcybiskup gnieźnieński ma
w hierarchii kościelnej przodo-
wać, [wszystkim Biskupom, a krakowski zajmować w ich rzędzie pierwsze miejsce;] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ litewskim
~~[illegible]~~ tytułował się (ka-
pelanem (2)

W r. 1453 pojawił się w osobie
Przecława księży Dominikanów
krakowskich, ~~[illegible]~~ inkwizytor (3). Nadmie-
nia Czacki (3) o ~~[illegible]~~ inkwizycji w Polsce, lecz
~~[illegible]~~ bliższej o niej ~~[illegible]~~ wiadomo-
ści nie daje.

(1) R. 1451. u Bandtkiego Jus pol. 259-60.

(2) Na [illegible] urzędzie z r. 1463. nr. 3722. czytamy: Stigneus Praepositus Cracoviensis et Aule nostre.

(3) R. 1453. nr. 3513. 3518. Inquisitor a Sta Trinitate in Cracovia. Patrz Czackiego Dzieł T. I. str. 318-20.

Na czele Duchowieństwa całego państwa stał Arcybiskup gnieźnieński, a po nim pierwsze między Biskupami zajmował miejsce między (1) Arcybiskup, a od roku czy 1125 czy 1229. Biskup krakowski. Arcybiskup ów, jeszcze przed nadaniem Kazimierza Jagiellończyka, dem (2), nazywany Prymasem (3), przewodził nim na zawsze sam jeden. W zakresie podaniu znalazł się Biskup krakowski. Był pierwszym księdzem w dyecezji ~~[illegible]~~.

~~[illegible]~~

Według świeższego zwyczaju ~~[illegible]~~ wszystkie świeckie przyjmowały kapłaństwo, duchowni dodawali do ~~[illegible]~~ szczególnych duchownych nazwy świeckiej godności, którą zaraz zajmowali Duchowni (5). Najwięcej [illegible] w ów czas, (miało to miejsce po świeckiem duchowieństwie) [illegible] wolna była ~~[illegible]~~, i świeckie pełnić ~~[illegible]~~, i być. Tak się stał, na raz świeckim duchownikiem i prałatem.

⌐ jak mniemam)

(1) Pamięt. hist. pol. II. 5. 204.

(2) R. 1451. u Bandt. jus pol. 259.

(3) R. 1445. nr. 3237.

(4) Akt urzędowy Kazimierza Wielk. z r. 1342. przedstawił do potwierdzenia biskupowi Jagiele jako sam prymas (w Zapisk. Helcla nr. 3724) Zygmunt Stary przyznał Arcybiskupowi ~~[illegible]~~ i Arcybiskupowi [illegible] ~~[illegible]~~.

(5) R. 1477. nr. 4187. Przepisano z Zbiorami ich Zapisanemi Sprawiedliwości.

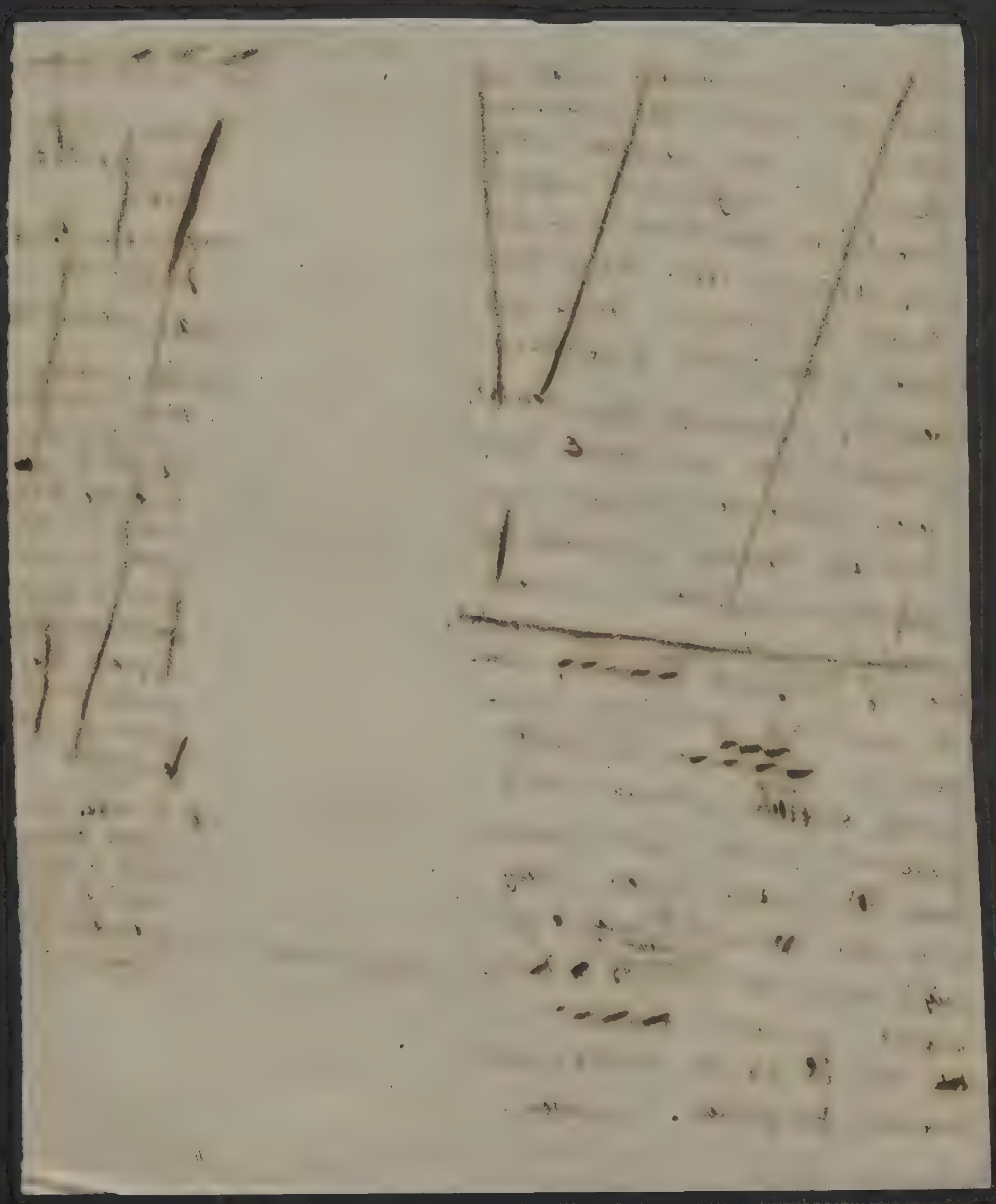

Są do zauważenia jeszcze dwie okoliczności. Pierwsza, ~~[illegible]~~ że Biskupem być nie mógł, kogo na tę godność monarcha nie przedstawił Papieżowi (1). Druga, że ~~po [illegible]~~ ~~[illegible]~~ gdy przyjęto, iż i świeccy mężczyźnie Duchodami kościelnemi uposażani być mogą, naśład zwyczaj nazywać ~~[illegible]~~ takiemi duchodami opatrywanych ~~[illegible]~~ "Duchownemi ziemianami" (2).

Dział czwarty gospodarstwo narodowe ~~[illegible]~~ przedstawiający-ma ~~[illegible]~~ kilka danych o skarbowości, z których widać, że dań zwana

(1) R. 1461. Cod. Un. II. 203.

(2) R. 1472. Cod. Un. II. 19. clericus conjugatus Culmensis dioecesis.

Dział czwarty gospodarstwa na-
rodowe wybierającej i przedstawiającej
~~[illegible]~~
~~[illegible] tak zwana~~ stacya
ciągle istniała; i w miarę potrze-
by mogła być nawet nakazywa-
na. Wydatek na nią nie po-
nosił sam Dwór, lecz rozciągał je na
~~[illegible]~~ miasteczka i wsie leżące
w dobrach Dwierżanych (1). Utrzymy-
wał się i

Lud sielski

(1) R. 1452. nr. 3786.

~~Ciężary, Skarbowość~~

jak zwany dadek na wojnę(1), tudzież na utrzymanie zjezdnych osób w czasie kadencji na gruncie odbywanej(2), Panujący czy to dla dobra powszechnego kraju. Panujący je i sam monarcha z czynszów wpływających z dóbr skarbu królewskiego, (z dóbr jego wodnych a znajdujących w dzierżawie, (jak zwanego dochodu miasta)) czysty dochodu leżenia czyli przedniego(3) ... dzisiejszej objaśniona kwartą, jak zwanej czwartą, o której w historyi wspominałem (IV. §. 338. V. §. 1340) rozprawiałem. Ponieważ daninę składały miasta (4), przeto stwierdza się zkąd mniemanie mo... je, że oznaczała opłatę od placów, na których się pobudowano.

Wielkie dochody brać musiał monarcha z kopalń, gdy na nich ubezpieczał płacę swych urzędników i służebników, których wynagradzał posadami górniczemi(5). Wydzierżawiano jak kopalnie jak i warzelnie soli położone na Rusi; zwykle brał je jeden dzierżawca (6)

(1) Wojenne, expeditio belli, quando contingat movere Terram ad bellum. R. 1479. nr. 4214. Zbiór praw. IV. §. 189. 319. porówn.

(2) Obyczdne, zamki.

(3) R. 1422. nr. 1857.

(4) Zakładające w opłacie wymieniono r. 1462 nr. 3694.

(5) Tak w r. 1440 wrót... w Bochni, (nr. 20549) nakazano oddawania ... służebnym żupnikowi.

(6) Salis utrinque (Wieliczki i Bochni) et Russie Zupariis. R. 1449 nr. 3975.

i rozprzedawać im ich płody. Zakupywali je ze składów [illegible] nawet dygnitarze (1) i rozwozili po kraju, sprzedając [illegible] Obcym, skąd rozchodziła się da[illegible]. Mniejsze dochody szły z kopalń siarki, w której gdzieś obfitowały Swoszowice pod Krakowem (2).

z pod Przemyśla ku

Nie mało szły i z ceł miejskich. Krakowianie dzierżawili zwykle mieszczanie (3) i sztukę do pobierania ich pewnie urządzali (4).

b) Historyi wewnętrznej dam [illegible]

(1) Kasztelan lubelski, tamże (r. 1469 nr. 3979)

(2) Przedsiębiorcę tych kopalń nazwano r. 1436. nr. 2686. Oświarcha montanus.

(3) R. 1474. nr. 4157. Centralis mercator et telonator Cracov.

(4) Cantor pensator alias wazny (dozorca wagi). R. 1448. 1462. nr. 3350. 3662.

cały najważniejszy praw dyk... [illegible]
[illegible] -chać w takim zakresie obraz szczegółowy tych
[illegible] przedstawić, w jakim dał nam prawo
publiczne oglądać kramer, [illegible]
do toj. rzeczy brać, przedstawiać [illegible]
jakiej [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] prawo [illegible]
[illegible]
[illegible] zaliczane są za swojskie i dla
czego przyjęte. Tak też ducha prawa te-
go [illegible] al szczególnie
[illegible] na którem się duch
[illegible] słowiański
Jeden wszędzie nie poznasz wcale. Jeden
słowiańskiem ród i spadko-
branie.

W ogóle każdy co się
zajmował się prawem jakie

Z Druków zaznaczy nie dbając [illegible] przed-
stawiając, a za czy druki te przed-
stawiają prawo, jak się, że zwy-
czaju ustawy [illegible]
[illegible] rozwinęło, czy lub
ono jest polskie, czy do Polski
od niej

§ Byłby rady, jak w historyi prawa §
dawała wykazywałem, niby powszech-
nie czyli małe republiki w zam-
knięte, których miejsce gdy następnie
gminy w zrastaniu państwo-

L domowej zawisty

~~Historyi prawodawczej [illegible]
zyskać wiele dla wyjaśnienia ra-
[illegible] i [illegible]~~

~~O rodach niektórych stwierdziłem że~~ ~~one pojmowanie były~~ nigdy pań- ~~stwowemi w głębi samych ziemiany~~ ~~dami~~ które gdy zmiany ~~w uważeniu pań-~~ stwowem zwykły ~~[illegible]~~ ich nurz- ące, wtedy co do ~~[illegible]~~ same- go tylko prywatnego i karnego prawa były, że aż tak wyra- źnie, same sobie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w politycznem prawie bynajmniej w niem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ (ob- jaśniając to przykładem) ojciec, ~~[illegible]~~ nie był zależny od syna, a ten od ojca; chcieli jeden też brat od brata: chciał li jeden głosować ~~[illegible]~~ na publicznem zebraniu za drugiego, musiał na akcie podpisem własnym na to upo- ważnienie stwierdzić, że ma na to upo- ważnienie. To samo rozumiało się o braciach, tuż o stryjach i o ich synowcach. Także o uczestnikach jednego herbu. W tym względzie porównać należy podpisy na ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ manifeście ukazującym na- ~~[illegible]~~ pierwszeństwo Kroloni Zyg- muntowi III wyprowadzającym [?] ~~[illegible]~~ piśmiennego prawa ~~[illegible]~~ uważają Zbigniew w swoim herbarzu

(1) Wyłuszczyć go dalem w Badaniach do Dziejów ~~[illegible]~~ prawa polskie- go str. 2 [illegible]. Hen- ryk Schmitt objaś- nił ten akt uczo- nym komentarzem ~~na czele~~ tomu III. Kurzyleciw [?] Jawa- rzysztwa przyjaciół nauk poznańskie- go, gdzie też sam ten pomnik w po- dobiźnie umiesz- czono.

~~Każdy ród za całość~~

Ta sama Długosz uważając [każdy ród w swoim herbarzu] ród za całość, kreśli każdego dzieje, i charakter jego przedstawia ~~[illegible]~~, (w rządzeniu) majątkowe (nie wdając się) wcale, gdyż, wiedząc, że w łonie praw prywatnych ~~[illegible]~~ żyć zasady z publicznemi ~~[illegible]~~ w ścisłym ~~związ~~ku.

Dobra ziemskie lub miejskie (1), ale z pod prawa miejskiego wyjęte, i posiadane albo prawem, jak się wyrażono (2) „przyrodzonem", albo nabytem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, że je dzisiej szo prawo wszystkie, jedyne ~~[illegible]~~ z przedkarpacko-słowiańskich które moc prawną majątkiem ~~przyznające~~ ~~[illegible]~~ posiadanym na zasadzie przyrodzonego prawa przyznaje przy rodowemi je/ rzeczone dobra nazywa (3) „~~dobra~~ i ~~[illegible]~~ słusznie, gdyż (należały) do rodu zupełnie, ~~[illegible]~~ (każdy) (mógł) je ~~[illegible]~~ (wycofać) z rąk tego który ~~[illegible]~~ będąc obcy rodowi nabył je od bezdzietnego rodu członka (4) a dóbr ~~[illegible]~~ właściciela, [w Polsce z posagiem darowizny lub nawet kupna] zmieniona atoli prawodawstwo tyle że ½ darowania bezdzietnemu raz ~~[illegible]~~ dozwolnie. Nabyte posiadać w rodzie musiała (5). Wszelako i tą wolno było skupić z nabywcy na mocy prawa z bliskości (6). ~~nie posiadający [illegible] ~~ ~~[illegible] spadkowy tegoż właściciela najbliższego lub [illegible]~~

(1) R. 1472. nr. 4076.

(2) R. 1390. nr. 227.

(3) Patrz mój Przegląd najnowszych prawodawców Stężan. Art. I. str. 56. 58.

(4) Tamże degentur aliis pensy, proles carens sterilis. R. 1437. ~~[illegible]~~ nr. 2701.

(5) R. 1476. nr. 3213.

(6) R. 1471. nr. 4054.

~~Helcel 97 b.~~

narchy (jeżeli dobra te z wzgl. urzędu wyjęty), a pozwolenie nabycia dyktuje (1).

Przyrodzonem, jak się wyrażano, lub umówionem prawem zdawały się wspólne dobra. Po śmierci ojca oświadczali spadkobiercy: że te a że majątki (wszystkie odziedziczone) będą posiadać spólnie póki się nie zechcą podzielić, a wszelkie inne, lub co nastąpnie każdy z nich wyłącznie nabędzie, chcą posiadać oddzielnie. Drugie posiadać po śmierci spadkodawcy te dobra dziedziczna po mieczu: owe, jeżeli się będzie nie podzielił wcześniej, mógł każdy jego spadkobierca zażądać do podziału, co nazywano dziedziczeniem po mieczu (2). I dobra macierzyste wszystkie ludzie, brane, jak macierzyste, kądzielnymi, albo zaraz na podział albo zostawały w posiadaniu spólnem.

Innego wcale prawa używały dobra które nie odziedziczywszy, kto z cudzej łaski, lub kupił je za pieniądze własne. Temi

~~(1) R. 1441. 1476. nebo 1471. 1476. nr. 2913. a. 3263. 3648. 7054. 7056.~~

(2) R. 1441. nr. 2913. a, w porównaniu z r. 1480. nr. 4311.

ich nakazywać

mógł [illegible], bez żadnego [illegible] na własne nawet dzieci, względu dowolnie rozporządzać (1). Nie rozporządzone przechodziły na spadkobierców jako rodowe. Też należało rozumieć o macierzyźnie i babiźnie (2). Praktyka atoli sądowa przekonała snadź, czyby i tych dóbr nie można poddać pod rodowe. Kiedy aż wreszcie u władzy prawodawczej [illegible] ta przez naczelną sejmową wyrzekła: że gdy prawa boskie i ludzkie dozwalają każdemu rozporządzać tem dowolnie co nabył (3), przeto bezdzietni mogą i nieruchomościami (4) [illegible] na jakichkolwiek krewnych rozporządzać dowolnie. Jak też przesadnie zapewniać jeszcze Andrzej Zamojski sejmowi (5).

nie tylko na krewnych (a czem wyraźnie nadmienić [illegible] ale i lecz

(1) R. 1480. nr. 4224. a. [illegible] (1449, 3400)

(2) R. 1464. nr. 3767.

(3) R. 1511. vol. I. 376–7. Disponere de rebus suis.

(4) Powiedziano dawniej że bona sua hereditaria, co że nie znaczy odziedziczone lecz nieruchome widać z praktyki sądowej tekstu r. 1480. nr. 4224.

(5) Zbiór praw sądowych II. art. 15. 5. 8.

które [illegible] w tej zmierza,

wrone pisanie [illegible] [illegible] (że bez zna-
jomości jednolitej i ogólnej
historyi prawa Walunimow le-
gum, a tem samem pojąć [illegible]
polskiego prawa
[illegible] które się [illegible]
[illegible] na zwyczajach ziemskich
i na praktyce sądowej.

nikt nie jest
w stanie zro-
zumieć naszych

Lecz zważmy na tem, a przy-
stąpmy do wykazania całymy
starodawnych pomników Hebela
nowego wyskali z całego ogromu
w czterech tomach

2 Dla dziejów Polski pod wzglę-
dem obyczajów i zwyczajów prawo-
dawstwa jego.

Domowe życie przodków naszych
i ludów z nami zamieszkanych
odzwierciadla się życiu ziemian

Podobnych
[illegible] przykładów z Praktyki sądo-
wej przytoczyć można wiele. Po-
przestanę na wymienieniu kilku. Widzieliśmy wyżej że,
niemal temi samemi słowami [illegible] zeznała rzeczona Praktyka o
[illegible] rozmiękły [?], posa-
gu wiana i przywianku. [illegible] Przydadzą też zapewne
nie nowe szczegóły o opiece, na których aż w
historyi prawodawstw (III. §. 37. 54.
V. §. 51–2, [illegible] 161.) [illegible] domyśla-
łem z daleka. [illegible] Nabycie własności
przez zasiedzenie czyli tak na-
zywane nawsye, nawsze (słowo dam-
że, V. §. 139 [illegible] objaśniłem mylnie), uwzględniła
rzeczona Praktyka sądowa [illegible]
[illegible] i rozstrzygła dokładnie. Orga- Pogląd mój na
nizacyą sądów i postępowanie ludzkich [?] rozwinięcie ich
sądowe cywilne i kryminalne uzupełniła, [illegible] i zachowywanie w całości.
[illegible]. Zgoła najciekawszą i naj-
więcej pouczającą część dziejów na-
rodu, [illegible] jest [illegible] czyli prawo radowe i spadkowe, po-
dobnie jak je w historyi prawo-
dawstw opowiedziałem, przedstawiły
Praktyka owa,
~~nie prawodawstw [illegible]~~
~~Praktyka sądowa [illegible]~~
~~na [illegible] w [illegible]~~
[illegible] usprawiedliwiła mniemanie Helcla [illegible]
[illegible] w dwudziestym piątym obja-

Dla Dzieła,
Polska pod względem obyczajów i zwyczajów [przedstawia] jęz[yki] ... my zyskali ... nowego? ... w czwartko- ... mikuł ... Helcel 7B.

115.

[illegible] ... Polski, Litwy i Rusi, pod Jagiellonami zjednoczonych. ...

Do nowszych ... unijowanych ... z nimi ...

[illegible] ... że drugi i trzeci stan (po największej części) będąc na wpół niewolniczem osadzony prawie, w rządu wchodził w stosunki prawa tem samego ze stanem szlacheckim, przypadki ... najwięcej u szlachcic ... we wyjątkach ... (odpowiadając ... z niej; ...

[ludzież mieszczanie i kmiecie ... nie posiadali ... się do ...

(skoro za panowania ich równie szlachta jak kmiecie ... z przyczyny jednakowej ...)

com czasach ... po skonie Kazimierza Wielk. aż do wstąpienia na tron ostatniego z wnuków Jagiełły (Zygmunta Starego) i obyczajach Polski, opowiadać o zwyczajach ... ubiegłych, ... ograniczam się na podaniu samych tylko rysów; z tych albowiem najwięcej a nader mało ... najmniej kolorytu i barwy, mogłem dostarczyć Dziejopisowi ... zdawa[ły] ...

gdyż pomijam czyli

{ ... spierającym się o to "co moje co twoje" ...

jedynie przedstawienie rzeczy z punktu prawnego i musiała chodzić inaczej.

... sędziów.

aby ich słuchać chciał ...

Z żalem wyznać muszę że nadzieje moje i przy wydaniu przed tym dzieła wcale się ... mało spełniły.

Dziełu bliżej leży (w ...) powiedzieć ...

Życzeniem mojem było i jest, aby (jak w kronice przedmowy do dzieła wyraziłem) wieszczym duchem obdarzeni pisarze, wpatrujący się i wmyśliwszy w dawne życie przodków naszych, wprowadzili w świat dawny, przez rozbudzoną grę dramatu, przez naturalne a bynajmniej ... malowidła ludzi ...

li Sędziowie.
Ukrzyżowano się u nas już dawno za tem, ażeby pisarz odtwarzając przeszłości, stawiający na świeczniku dziejów postacie nie urojone (1) ale rzeczywiste. Karnodzieje płynną wymową, i co się wielce troszczą ono (2), [illegible], głosząc zasługi dla dobra ludzkości przez historyczne postacie podejmowane, uczyli też jak należy zdejmować żywe obrazy z teraźniejszości i przekazywać je dla nauki i naśladowania potomnym. Wchodząc w ducha podatniej myśli, z uwzględnieniem przed trzydziestu laty (r. 1834) przedstawił [illegible] w dziele swoim czterotomowém, Polskę od czasów najdawniejszych aż do roku 1650 opisującém. Wzięto to sobie za cel „bawić jak powieść", tudzież podawać zarazem „wieszczym duchem obdarzonemu pisarzowi do napisania powieści takiej, któraby przedstawiając przeszłość, nie przeistaczała dziejów, i w niczem nie naruszała prawdy."

(1) Biblia Królowej Zofii zwana szaroszpatacka mówi na str. 205 o Lechu, którego nie zna ani oryginał pisma ś. starego zakonu hebrajski, ani jego autentyczne przekłady, czyli vulgata grecka LXX tłomaczów, ani ludzkie łacińska.

(2) Żądano już w r. 1422 (Cod. Crac. I. 140) ażeby takiego proffessora ś. teologii obdarzano probostwem qui perfecte et sine impedimento potesit libere proferre Polonicum sermonem praedicando.

Żaden, [redacted] z europejskich powieściarzy nie obrazował dziejów swojego narodu, nienaruszając jej. Sam Walter-Skot, przed którego umem i wzrokiem myśl się podobna przesuwała, grzeszył przeciw historji, i również ten, co go o to łajał (Adam Mickiewicz), nie przedstawiał jej wiernie. Zgoła zrywał się jeden i drugi do układu dziejów sposobem powieściowym; ale pomimo że Lelewel do takiej pracy zachęcał, nikomu się nie chciało brać szczerze do rzeczy. Zaledwie że ten i ów powieściarz, wyrwany płatek z dziejów wsuwał do swej pisaniny, a i ten czynił to niewłaściwie i niezgrabnie, bo że się tak wyrażę, przypinał niby kwiatek do kożucha. Jedna tylko ile wiem, Klementyna z Tańskich Hoffmanowa stanowi wyjątek w tym względzie. W przestworze lat kilku, cudną powieść o domowem życiu wieszcza z Czarnolesia utkawszy na tle dziejów zawartych w swej czterotomowej Polsce—jeszcze w rękopiśmie wówczas będącej, i tylko w urywkach do wychodzącego w Poznaniu Dziennika Domowego pod redakcją N. Kamieńskiego—podawanej, dała chcącym próbować sił swoich w tego rodzaju pismach, gotowy wzór do naśladowania. Nikt się atoli nie znalazł, któryby umiał i chciał naśladować tę ochmistrzyń naszych mistrzynię. Zaledwie ten i ów powieściarz zdobył się na to, że wywoływanym z grobu nieboszczykom, dał niby to historycznie gadać (kładę nacisk na ten wyraz) sposobem Krasickiego w „Rozmowach zmarłych“,—ale dawał gadać tylko. Bo gdy nie umiał rzeczy nakierować na to, ażeby dziejowo rozmawiali o dziejach, przeto znawca historji dostrzegał łatwo, że takimi nie byli owi umarli, zanim ich ujął sen wieczny; że ich fałszywie przedstawił niezgrabny dziejopis; że ubiór w który ich przybrał, nie układa się w fałdy i sploty historycznego ustroju; że maniery ich cudackie nie odpowiadają wiekowi w którym żyli, i t. p.

Ale czegośmy dotąd nie mieli, dziś choć jeszcze nie ze wszystkiem, posiadamy w szpaltach pisma czasowego, które pod nazwą „Kroniki Rodzinnej“ wychodzi w Warszawie. Spółpracownik pisma tego, szanowny Władysław Chomentowski, przedstawia naszą przeszłość w tem z mòją myślą zgodnie, że wybierając z bogatych w zdarzenia ważne dziejów postacie, przedstawia je plastycznie i otacza atmosferą właściwego im czasu. Wpatrując się w nie gotowyś powiedzieć, że je wymarzył, że w swej wyobraźni wypoetyzował je teraźniejszy przeszło-

[redacted]

Lukowski

(1) Mickiewicz w Literaturze Słowiańsk. II, 138, z Samistnikami: Wybór kiego II. 93–98 porównany.

(2) Polska śr. wiek. II, 167.

ści lubownik, że czego nie było ~~udał na to co~~ ~~istniało~~ ale przypatrz się pomnikom dziejów, z których je na jaw wydobyto, a przyznasz, że wskrzeszone przez niego osoby są to starodawne wizerunki, które ruchem, mową i całem swem wzięciem, ubiegłe lata a nawet wieki przypominają.

Nie mogłem wyjść z podziwu, cudne opowiadanie szanownego dziejarza, noszące nazwę „Synowie Hetmana" czytając w rękopisie łaskawie mi do przejrzenia udzielonym. Obejmuje ono koniec panowania króla Jana IIIgo i początek Augusta II Sasa. Wysnuł je z pomników wiekowi jednemu i drugiemu monarsze spółczesnych, i przedstawił nadobnie. Wątek do obrazu, praktyczne stanowisko niewiast polskich w czternastym i piętnastym wieku przedstawiającego, wziął p. Chomentowski ponajwiększej części z prawa polskiego w ~~praktyce~~ sądowej owych wieków przedstawionego, a wątek do obrazu, na którym Synów Hetmana upostaciował, żywcem z historji wyjął.

Przypatrując się uwydatnionym na tym obrazie twarzom, przyzna każdy, że chcąc teraźniejszość przeszłością zaciekawić, wkopać się, że tak powiem, należy w pomniki dziejowe, i z nich, niby z martwego głazu, ręką sztukmistrza wyciosane postacie stawiwszy na jaw, właściwem im ożywić je życiem. Tak przedstawioną przeszłość rozgłosi po świecie wieszcz boskiem ogrzany natchnieniem, tłumom ją zrozumiałym im wyśpiewa głosem, i w czarowny ubraną wieniec dostępną dla mas uczyni.

Na takiego śpiewaka czekamy jeszcze. Mam nadzieję, że poprzednik, że goniec jego, dziejopis, wkrótce nam go przygoni.

~~Władysław Aleksander Maciejowski~~

~~udał~~

~~miał rzeczy na które na głowy dziejowe nam rozmawiali o dziejach, przeto znawca historyi dostrzegł tałwo, że takiemi nie byli oni umarli zanim ich ujął sen wieczny, jakiemi ich przedstawiono, że ubiór, który ich przyl~~

Praktyce dla tego

{ k'woli więcej i tych cuky

powietrzach nie układa się we fałdy
i sploty historycznego ustroju, jakim ~~któ-~~
~~rym~~ się przyodziewali za życia.

Ale czegośmy dotąd nie mieli
posiadamy dziś w szpaltach pi-
sma czasowego, które pod nazwą
„Kroniki Rodzinnej" wychodzi
w Warszawie. Spółpracownik
pisma tego, szanowny Włady-
sław Chomentowski, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
nowszej nazwą „Synowie
Hetmana", którą mi w rękopisie ukazał czytając,
~~[illegible]~~
a która koniec panowania
króla Jana III i początek Augu-
sta II Sasa przedstawia. Usnuł
ją równie nadobnie na tle
~~[illegible]~~ historycznych pamiętników, jak
wiek XV [illegible] Praktyki sądowej [illegible]

chać więcej ciekawej jak ja żądałem, ko-
wyłącznie historycznie, z [illegible] ciem
poezyi zupełnem, przejęciem naszej [illegible]
[illegible], w tem jednakże [illegible] my-
ślą [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] się wydzierając z [illegible]
rzemia ważne dziejów plastyczne,
otacza je atmosferą właściwego im
czasu wpajając się [illegible] rzeczy,
że te są wizerunki
[illegible]
[illegible]
kunsztem twórcza, świeże z martwego
obrazu wynurzone, ubrane w ciało
i dzisiejszym ożywione życiem; ale
wpatrz się [illegible] a przyznasz, że to
stare wizerunki, i że je ma dzisiej-
sza atmosfera, ale swojemu królowi
właściwa otacza. Nie
miałem wyjść z podzi-
wu [illegible]
szanownego [illegible]

Składał się dworem [illegible] z gródki pańskiej, domem mieszkania czeladzi, futorem, folwarkiem zwykle za miastem. Dwór składał się z izby przeznaczonej na zamieszkiwanie (stuba) lub też z izby wielkiej biesiadnej (stuba palacii) i z izdebek (camerae). W bogatym dworze bywało izb biesiadnych kilka, które dla gości budowano z sufitem, a przeciwnie bywał w izbach zwyczajnych pułap z prostych desek (1). Biesiadne izby owe przedzielano na zimowe, z piecem lub tylko kominem, na wschód [illegible] (2). [illegible] Domu [illegible] zwykle [illegible] przeznaczano jedną izbę na czarną, jak nazywano, jak mniemam dlatego że była dymna: a [illegible] w niej z ogniska [illegible] co dziś [illegible] pochodził się dym po izbie, i jeszcze w Krakowskiem [illegible] Kraju [illegible] miejsce czarnej izby przybywało w domu komory i izdebki (3), a nawet [illegible]

przeznaczonym na stałe mieszkanie pana lub [illegible]

palepie (na ognisku bez komina [illegible])

(1) R. 1457. nr. 1745. Duo camere et duo palatia penes stubam, palatium ligatum (z sufitem.) Du-Cange p. w. palatium mówi: domus excipiendis hospitibus destinata.

(2) R. 1469. nr. 3791. palacia caminata, galaria estivalia.

(3) Tak [illegible] gdzie czytamy: domus cum cameris opar[illegible] dania familie (czeladzi), i r. 1469. nr. 3947. gdzie: nigra stuba, camerae, stabula, celye (alkierz?).

izba biesiadna, chwilowym że się tak wyrażę dom ozuwał się dwo-
rem. Bywało, że gdy pierwsze ... mieszkania pana
przejeżdżającemu się po gorących
dakrach (1). Przeznaczony
dom na folwarczne wyłącznie
gospodarstwo, fołwarkiem (2) zwano.

Dwory i domy otaczały ogrody.
Świadczyły one, a poniekąd w XV wieku
ale ogro-
sadownictwa, ogrodnictwa ale ogro-
dowizn najmniej. Sady w ogrodach
orzechy włoskie, grusze, jabłonie,
wiśnie, i owocowe bliżej nieznane
mi drzewa (3); ale sadzone w nich
lodygowate i gdzieniegdzie wawrzyny,
ludzie siane jarzyny
drogocenniejsze od tych, które
na lat kilkadziesiąt wprzód (4) ...
Bywano po ogrodach i polach.

(1) R. 1415. nr. 1411. Stuba palacii, camere, stabulum.

(2) R. 1443 nr. 4413. domus, stabularia extra muros (urbis) dicta phalkwarg.

(3) R. 1415. nr. [illegible] merage

(4) R. 1359. umowa o dziesięciny w Raudnh dug fol. 168, daje same ogrodowizny [illegible] R. 1415. nr. 1444 wymieniona.

...iami pani, prze-(1) R. 1415. nr. 1411. ...
...dziajcemu się ba palacii, camere,
...w... dobrach(1) stabulum.
Przeznaczone dom.(2) R. 1493. nr. 4413. do-
ra folwarczne wy- mius, stabularia o-
łącznie gospodarst- extra muros (...)
stworzwano futo- dicta phrithross.
rem (2). ~~(4) R. [illegible]~~

Mehle udpowiadały ukazującji miesz...
...wory i domy ~~[illegible]~~
otaczały ogrody. Świad-
czyły one o postępie
w XV wieku sado-
wnictwa, ale sadownictwa ~~[illegible]~~
wyłącznie z bynajmniej warzyw.
Stały w ogrodach
orzechy włoskie, gru-
sze, jabłonie, wiśnie
i ~~[illegible]~~ bliżej
nieznane mi krzewy czy ~~[illegible]~~
rośliny (4) ~~[illegible]~~ (3); ale sadzone
w nich tędygowa-

(3) Długosz z Cod. Univ. II. 158.

(4) R. 1415. nr. 1411. sdei: pannis: cemusiis: mensis.

kania. Wszystkich Zbi-
gniewa Oleśnickiego
szady Boże pokryte
obrazami(?) a ozdo-
ne ~~[illegible]~~ oponą
(parawanem) przykry-
ną w chanki i malo-
widła. Na stołach po-
ustawiano puchary. Sa-
ła samże biskupia la-
ska ozdobna herbem
jego i godłami Wę-
gier i króla pol-
skiego. Gdy wychodził
mieszczanie przed nim
[illegible] laską za równie
mieściano jej ~~[illegible]~~ gdy na szcze-
gólnym [illegible]
[illegible] na wierny
[illegible]
[illegible]
[illegible] (3).

[illegible] i ałabiaste wa- (1) R. 1359. umowa o
[illegible], tak też sia- dziesięciny w Bank[illegible].
[illegible] jaroyny, nie by. Jus pol. 168, także sa-
[illegible] drożacenniej - me ogrodowizny co
[illegible] od tych, które r. [illegible] 1415 nr. 1411. wy-
na lat kilkadzie- mienia.
siąt naprzód (1) wi-
dywano po ogrodach
i polach.

Z uwagi na [illegible]
[illegible] i mało zamo-
[illegible] rolników, [illegible]
nie wiele [illegible] o [illegible]
[illegible] [illegible]
mieszkańców do-
[illegible] i folwarków;
[illegible] nie takiej one
były doniosłości, a
[illegible] mienia
[illegible] zapomnieć
[illegible]. To też

117.

130

Widać ?

dego części wyżej z pra-
nika niemiecko-pruskiego przywiedli
ca obyczajach narodu pru-
skiego nacechowanych, tudzież czę-
ściowo według statutów (odpowiedzieli w życiu) że
z pruskiej wyzuwały się wyż-
sze narodu stany, ale mało
po mału. Jeszcze w czasach naj-
wyższej w Polsce a krzyżackim
wrzawy, przeciw ulricow, w mi-
czem się inaczej nie okazywać
wszystkich wysoki dygnitarz, ko mi-
strzostwa i starosta, posiadać plastrz
szkarłatny i atłasowy szubę, pod-
bite sobolami, oszacowane na
grzywien sto czterdzieści. Ale który
sam był najlepszą wmięszał jego
mechanicznie, a zbiera Jelena
przerabiać pieniądzy, zasiągnął ją
u wierzyciela z warunkiem, że gdy
wypadnie mu występować na
dworze (1), w żałowny za-
przestać. Ale z lenie mu się
stracić. Przestawszy czasu

(1) R. 1470. nr. 2323. si pro honore ejusdem opportunis ek de predictis vestibus indigeret.

i pruskich sądowej a życiu domowem i stanowych prawnych,

zawada / spostrzegać

~~[illegible]~~ się wielka uważadość w
mieszkaniach i sprzętach domo-
wych, w/ służbie dworskiej, w/ kolasz-
rach, klejnotach, pojazdach, ko-
lejnu a tem pomniejszony.

W powodzi ubiorów, które dla ich rozmaitości wyliczyć trudno, odznaczano szuby i pasy, polskie i litewskie (1) [różniące się krojem.] ~~[illegible]~~ Podbijano je sobolami, kunami (kunakami), liszkami, zajęczami, kiciłkami, gronostajami, krzeczkami, i jakimś nieznanym nam futrem (2); a pokrywano aksamitem i suknem, tak krajowem (3) jak i zagranicznem, ~~Szuby [illegible]~~ ~~[illegible]~~ lunskiem oczywiście i machelskiem (4). Kolor sukna tego bywał karmazynowy (rubeus), żółty, zielony, brunatny (5). Szuby nosiła szlachta, a mieszczanie i kmiecie ubierali się najczęściej w

(1) R. 1466. nr. 3858 schubam mardurinam lithwanicusem, jakiego kroju?

(2) R. 1425. nr. 2036. pelles nowogradsky (nowogradzkie?). Futra zajęcze i t.d. wyliczono pod liczbą 4071. 1679. 4070. 3752.

(3) R. 1398. nr. 202. wymieniono: unum glamen panni Tynczensis (z fabryki na Tyńcu?) pro XII. marcis.

(4) R. 1466. nr. 3858. pannus lunsky (Helcel pisze linsky mniemam dla czego?) machelsky. Pierwszy wyrób odnoszę do miasta Lionu, Lugduni, w południowej Francji, drugi do Mecheln w dzisiejszej Belgii.

(5) Tamże

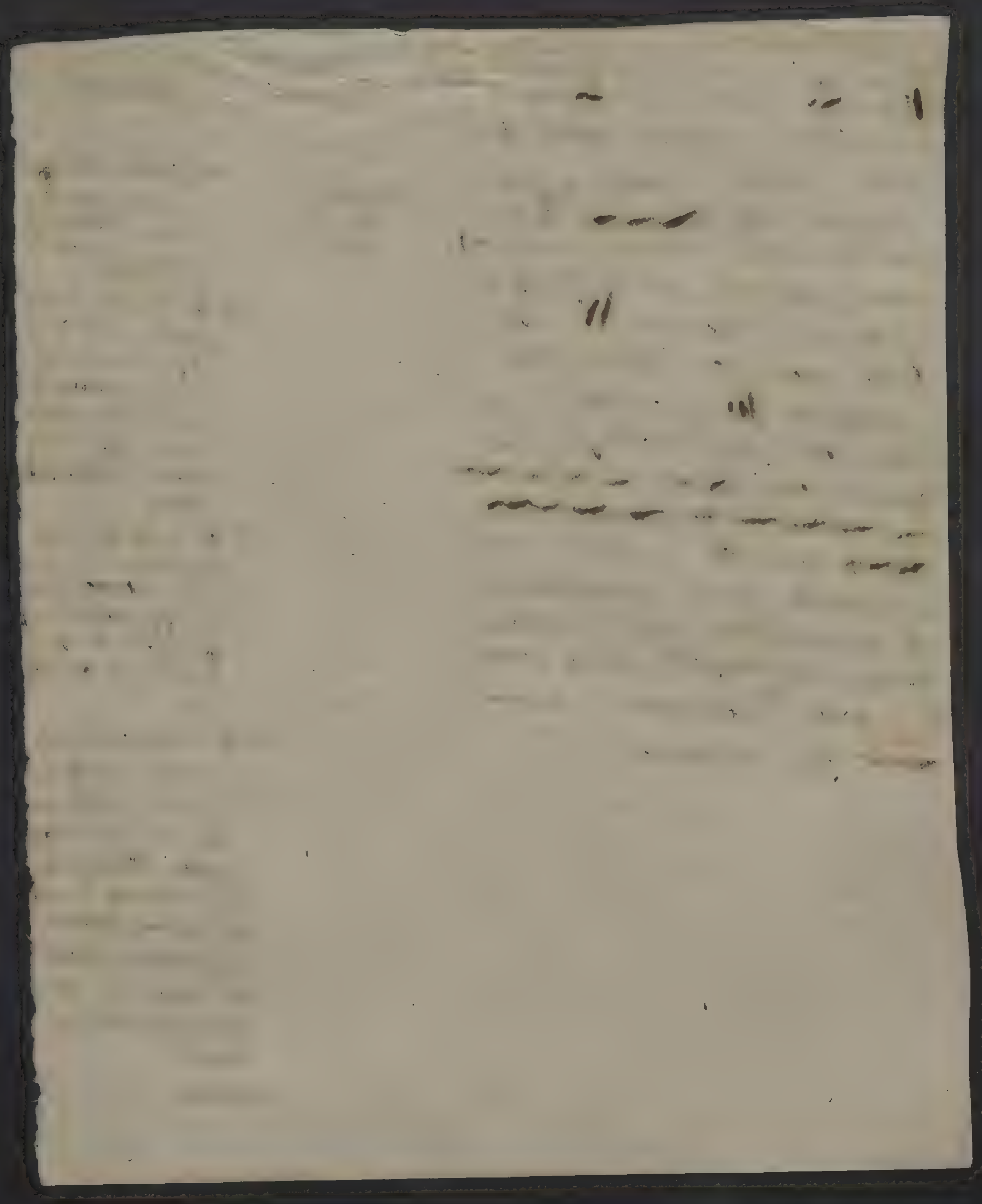

119.

~~(1) R. 1411. nr. 3350. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] liczne [illegible], odmalowano szuby i pasy (5) Pończosze, [illegible], [illegible] [illegible] i [illegible] podbijano, po- krywano je aksamitem i [illegible] tak krajowem (2) jak i zagranicznem: [illegible] [illegible] [illegible]~~ i płasz- cze zdobione kosztownemi klam- rami (3). ~~Drugie~~ Szuby bywały od spo- du i zdała, obwieszane dzwon- kami (4). Zdobiono je też ~~[illegible]~~ nerkami (4). Sadzo- no drogiemi kamieniami (7). Sadza- no się na pojazdy, które na pasach zawieszane ponieważ się ~~[illegible]~~ miękkały, pr[illegible] je zwa- no kolebkami (6). Przy kra- jach spadków dzielono się ru- chomościami, wymieniano de- ~~[illegible]~~ wszelkie których gu radzają sprzęty. Tych podróż- nie zasadzają w Tych podróż- ne z drogiego kruszcu robio- ne i chowane w futerałach (8). ~~[illegible]~~

~~Srzydły się [illegible] wszystkie panie- dynkaniu swych mężów za wszy- stkich nabytkami, z czego da- wania nie bywało. Nie wyszy- mniej nie bywało. Nie wyszy- dojemy nawet w urzędowych pismach na Piastowo [illegible] [illegible] paniach [illegible] [illegible] [illegible] z bydych Kasztel- nanych (9), a [illegible]~~

Jedne (ubiory) nadziewano na suknie (szuby, płaszcze) drugie podwdziewano

~~(2) R. 1398. nr. 201. wymieniono: unum [illegible] pianni [illegible] [illegible] [illegible] xiii [illegible] [illegible]~~ 132

(3) Płaszcz karmazynowy z srebrną zapinką dał w zastaw [illegible], r. 1447 nr. 3319.

(4) R. 1437. nr. 3700. cingulum cum nolis. Objaśnia ~~rzecz Du-Cange~~ p.w. nola, nolus.

(5) R. 1402. nr. 905. lapis quidam preciosus.

(6) R. 1414. nr. 1785. calepca cum dentibus decturis pu- [illegible] (wez- głowia).

(7) R. 1425. nr. 2036. coclearia rubinica. Du-Cange p.w. ruda 7. objaśnia nazwę sprzętu.

~~(8) R. 1443. nr. 3718. Dominica [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

~~Kuflikie i [illegible] [illegible] [illegible] bijano je~~

101.

a.

~~Dworzanie mieszczanie, ich zatrudnienia.~~

mieszczanów domów i folwarków; gdyż

Z wyjątkiem lżejszej i mało zamożnych [illegible] prawnych rolników, wiadomo wiemy a (sługach [illegible] nie dalej one były dawniejszej, ażeby się niemi miały żadnych zajmować szczegółowo. Ponieważ też [illegible] w (sługach swoich głównie figurują (zamieszkujących dworzy panie i panny. [illegible]

Panie naśladowała królową w strojach, meblach, ubiorach, klejnotach, pojazdach.

Podstolina sandomierska a Sancigina lubelska chowała na szyi dwarze pamiątka i Podkomorzych (1). [illegible] z dawnych [illegible] szczegółów zasługują na uwagę obrazy Bogarodzicy, przedstawiające Kule ze srebra, i pacierze złocane, dudzieści tak zwane „Pacierze” składające się z relikwii świętych do których się modlono. Jedne i drugie w krzesłach obrazka kształtne lub zagubi (?) innego zamykano za [illegible] Pacierze koralowe (3), [illegible] rodzaju były Pacierze koralowe, nawlekane na sznurek, czyli paciorki z koralu umbrine, które modląc się spuszczano. [illegible]

(1) R. 1450. nr. 3420 dominicellas, cubicularius.

(2) R. 1440. 1482 nr. 2820. 4347.

(3) R. 1423. nr. 1917 Pater noster De corallis

nano, ~~[illegible]~~ z pierwszych „zasłaniają", tak nazywane „karabielniki" / „jarmułki" (rodzaj czapeczek z kryzami / zydowskimi podobieństwa mających) i „rzemieniki" robione na drutach", i dla tego „drutanemi" (na druty nadziewanemi) nazywane (2). Wszystkie ubiory te były przeznaczone dla mężczyzn nie-wieście ubiorów trudno podliczyć, tak było ich wiele i tak rozmaitych.

(zmieniane po kilka w garderobie (1), ludzień

~~Hahart~~. 10.

(1) R. 1475. nr 1135. czecza bycługa. Być że to ubiór flisaków? (Kurak, ola tak do pływania różnego rozmaitego lub / rybaków?

(2) Patrz wyżej Przyczynkach p.w. drzanych tasz (za luziń).

Szczególny się uwydatnia pamięć tytułami owych mężów z urzędowania nabytemi, czego dawniej nie bywało. Nie wyszczególniamy ich zaraz w urzędowych pismach z czasu Piastów. Lelewel umyślnie wrzeka iż kadujów(?) się [?], odmienne tytularne pośledniego nie zauważył do czasów Jagiellońskich (1). Dopełniając badania jego uważam że nie tylko żony pa- nie [?] tytułami (w aktach urzędowych (2), lecz i wdowy czyli były dygnitarki (3).

Dla mężczyzn naj- korzystniejszy do nabycia i najkorzystniejszy był tytuł rycerza. Mąż wszelki szlachetnego stanu, chociaż zarząd rycerzem bądź minorchy(?) bądź używanego obywatela (4) uszlachetniony ... Jeżeli będąc szlachcicem zaciągnął się do monarszej służby, otrzymywał ...

(1) Artykuł Zaszczyty i tytuły w dziele Polska dzieje i rzeczy jej ~~[?]~~ str. 143–5.

(2) R. 1463. nr. 3718. Domina Ewa Castellana Lublinensis. R. 1468. nr. 3942. Domina Dorothea Castellanissa.

(3) R. 1463. nr. 3721. Katherina Castellana Cracoviensis antiqua.

(4) Hist. prawod. II. s. 156.

V: Krytyka i pożądana na końcu pióra które Helwet ukracać zaczął działalności dalszej.

W dziele tym liście ... do nim pisanym zaznaczona ... Helwet ...

W liścach do mnie pisanych sam Helwet p. zalety i wady dzieła swego niesłusznie, słusznie, ... i niesłusznie nie ocenił, nie jest bowiem jego winą że rejestru, ciekawości nie ma, gdy jesteśmy do dzieła nie ma, gdy jak zauważyć jest, tyle dzieł jest bez rejestrów, i pokazuje się mnóstwo bez rejestru, i umiejętnie.

Nie przyznaję mu też za winę, że znaczy w Wadzie pytania ciągle, co Drukarskich, i owo, ani innych Drukarzy pańskich, ... ile ich mógł Drukarzy do dzieła Iuzyłem w wydaniu, nie znam Dzieła ... naprawdę, a prawie, Ta bez tego ... tego zwodzą, które są do umysłu tego ... w błąd nie wiodą czytelnika, ale go w błąd nie wprowadzają, i spostrzec się na nich łatwo.

Żąda wady które szpecą Dzieło Helwetia, są do uniknienia, i dla tego mówię za o nich, ażeby do prawa-

Helwet ...

... dwudziestym

... czytający je

... pismo urzędowe upewnia-
jące go, że uzwalia ... Drugą ... do pol-
... (mając) ... ... iżnia
... wzajemnie ...
... się ... rycerskiej służ-
by ... do
... uzyskały że prawo im dawała ... przykładów zech-
ba wojskowe, z przyczyny że sam- cę, ... samemi prawie ...
de, do których od dawna nawy-
kli dawały chwilowe korzyści, zaś
pewniające im dochody z urzęda-
wania dopiuki rozdawali na urzę-
dzie ...
... [illegible] ...
... niepewny z owych cza-
sów któremi się za Jagiellonów
wpisywały ... Dla panów i szlachty nie-
ty najwięcej powabu miały nieg-
dyś cenione [... trwane ... i uczczenia.
... niego. Takim przyczy- które nadawała służba
dził do nich każdy z dawnich wojskowa, bo
hodny ... w ów czas
... pana (3) a gdy ... teraz z samo tylko szla-
chectwo ... urzędowe lub zwykłe
...
... tak kuilewskie (?)
... uważniejsza dla wojskowej służby ...
... Był jeszcze inny powód ...
... wzięcia się o nazwę rycerza.
Dawniej nich chwaszany niegdyś ...
... za pednio-
... wyjeżdżał je dopu-

(a) R. tenże nr. 374. Katherina Castellana Cracoviensis antiqua
(b) R. 1468. nr 594 domina ... Cancellaria ...
(c) Hist. ... t. 1. 14..
(d) R. 1500. nr. 616. literam milita-... xit ... sue ... ipere posse ... munia ... ra militaria exercere debere

wysług (1), [illegible] – czyli dawnych
[illegible] w posiadaniu dóbr (w prawie
[illegible]
[illegible] za wy-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
dzie zamienkowane wysługi [illegible]
nowiły odtąd osobny rodzaj dóbr,
z ojczystemi i macierzystemi
równanych, z dziedzicznemi [illegible]
[illegible]
rycerz, [illegible]
[illegible] od sumy na wy-
prawę wojenną łożonej (2). przez siebie wy-
Później nie było wojować już
rycerzem, a najkorzystniej było
urzędować, a najkorzystniej dosięgać
czyć jedno z drugiem. To też
do nazwy urzędu dodawano
nazwę rycerza (3), i szlachta poczęła
wojskowość z rycerstwa
[illegible] ciemne wy-
się po rzymsku i niemiecku zwać odtąd
zaczynała powszechnie (4). [illegible] w skutek czego
Ale po wojnach zakarpackich za
Władysława Warneńczyka, i po wy-
żądanych za Kazimierza Jagiellończyka
[illegible]
i dawna szlachcica
[illegible] malejąc, [illegible]
nazwa [illegible] do mieszczańskiej
[illegible] przeszła, że [illegible] teraz że
można było [illegible] szlachcicem który
[illegible] oraz wykonywał rze-
miosło, a jednakże przez
[illegible]

(1). Hereditates deservita w stat. wisl. II. §. 17.

(2) R. 1437. nr. 2717. bona regalia in pecuniis progenitoribus ratione serviciorum obligata. R. 1444. nr. 3197. Deservita ungaricalia

(3) R. [illegible] nr. 2931. Marsalcus Regni Polonie miles wroszer.

(4) R. 1422. nr. 1850. Jus militale seu haranicum, r. 1431. nr. 2346 in jure militali seu haranico sedentes, r. 1474. nr. 4039. militibus alias rycerz.

(5) Stat. wisl. I. §. 73. Militi plusquam szlachcie

(6) R. 1441. nr. 2945. Famosus dominus Petrus [illegible] dominorum Reginensium civis et Consul Cracoviensis. R. 1450. nr. 3911. Presentibus generosis dominis.

123. ~~Helcel. ?~~ 136

do szlachectwa nie wraca. Czytamy więc o szlachcie golarzach i łaziebnikach ~~[illegible]~~ (1) i krawcach (2) i wójtach małych nawet miast szlacheckich (3). Atoli sądowe ~~[illegible]~~ przemagały dążności podobnie jak ~~do czynu~~ szydzirano za czasów Kazimierza Wielk. pierwszeństwo ~~[illegible]~~ szlachty (4). Wymagano atoli, azeby ten co chwilowo porzucił rycerskość, udając się do zarobkowania miejskiego, wra-

(1) R. 1471. nr. 4078. nobilis Mykolaych Calneator et barbitonsor Regis.

(2) R. 1441. nr. 2975. famosus Dominus Petrus sartor alias Domine Regine, nunc civis et consul Cracoviensis.

(3) R. 1428. nr. 2168. Advocatus de Lanckorona nobilitatem suam compurgavit

(4) Statut wiśl. I. §. 43. militi famosa szlachie.

cał znowu do niej (1) { Kiedy więc

[illegible]

nawet ceniony bywał od [illegible] szlachcica, z zaciągu wy- służbowego, a nie z [illegible] służby nazywał się rycerskiej pełniące (2) rycerzem, a nie szlachcicem wyłącznie (3). W takim samym znaczeniu mógł się znaleźć i kmieć: i ten bowiem zdarzył pobierając żołd (4), lub pełnił służbę rycerską z wydzielonej sobie w tym celu roli. W drugim znajdujący się przypadku, gdy wezwany pod rozwiniętą do boju chorągiew, nie stawił się. { [illegible] szlachcicowi (6), jak i kmieciowi (7). [illegible] W przypadku pierwszym będący szlachcic, a zapewne i kmieć,

{ kiedy tego zajdzie potrzeba, i był niby dzisiejszym Landwerzystą pruskim.

{ posiadłości ziemskiej

{ tak zbiegł z pola walki (5), utracał dobra tak

(1) R. 1443. nr. 3180. exemtione se vindicavit in nobilitate (quia mater ejus pater suus cerevisiam propinavit), vo... circa nobilitatem quam cum probavit.

(2) R. 1472. nr. 4185. nobilis stipendiarius.

(3) R. 1471. nr. 4039. występuje w sądzie nobilis Zegota de Pisary Rycher alias rycerz cum nobilem Johannem

(4) R. 1445. nr. 3246. Pan chorążyński kmieci na żołd

(5) R. 1490. nr. 4364

(6) R. 1498. nr. 4484 ob non expeditionem bellicam

(7) Tamże nr. 4494. propter ejus non expeditionem ad bellum.

wynagradzał tylko ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zniesione, przez to skwa-
dy (1) że ~~się~~ nie spełnił swojego obo-
wiązku.
Zgoda, jak szlach-

(1) R. 1443. nr. 3165. quod fugeret de cede (z walki) et per fugam damnum intulisset.

~~Szczytem~~ ~~[illegible]~~ ~~miasta~~ ~~[illegible]~~, ~~czy~~li ~~naczelników~~ rodziny, był więcej ~~większy~~ u Słowian, ~~ale~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mimo zmiany ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ca, dla korzyści urzędowanie ~~[illegible]~~ z rycerskością ~~[illegible]~~, tak utrzy-ma jednocześnie z nią ~~[illegible]~~ zatrzymywanie po miastach, nie opuszczała ~~[illegible]~~ rycerskiego rze-miosła. W najgorszym przypad-ku, gdy jej znikąd nie dopisało szczęście, opuszczała swój szczyt(1), a garnęła się pod [illegible]. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Zkąd liczba ~~[illegible]~~ lub liczna, a nawet liczba dziesiąt rodzin wywodziły jednego ~~[illegible]~~ szczytu czyli jednej tarczy her-bowej, zamieniając ~~[illegible]~~ dawne zawołanie swoje (proclama) ~~[illegible]~~ na nowe, i często nowsze, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ osiadła przy ~~[illegible]~~ aż wreszcie tem, które za najodpowiedniejsze uważała dla siebie.

r zamożna Tarczą nawet

Chcąc to zrozumieć należy się.

(1) R. 1441. nr. 2913. a prost clipeum alias po szczy-cie

gnoi, aż do samego szczytu
herbowniczawa połęmego.

Ogłośni herbownik podobny jest do wspomnianego wyżej Wojda mia- sta Lelowa. ~~Miał~~ i on daruje z fantastycznym wizerunkiem który miał herb jego oznaczać, a któ- ry mu jego syn ~~...~~ odziedziczył wraz z przywiązanem do herbu ~~...~~ zawo- łaniem, przez co nie nabędzie już żaden Władyka, który ubogi a herbu i zawołania nie posia- dał wcale (1). Mógł się nawet obejść bez drugiego i nastawać tamtem w którym zawołanie do pier- wszego znaczenia, do wojennego okrzyku wracając, iże szlachcic- nami żadnego już związku nie mając, szły w zapomnienie.

Długosz w herbarzu swym, dwum z najstarszych klejnotów, Topora- wi i Róży, przypisał zawołanie Starza i Pa- raj ~~...~~. Tenże, od Topora od- czepiwszy Starzę, stawił ją w rzędzie herbów szlacheckich, ~~...~~ żadnego herbu nie oznaczających zawołaniem, nie wyjąwszy nawet owego Waldorfa, z imienia któ- rego powstał ~~...~~ herb ów. W in-

(1) N. 1417. nr. 1498. frater medietatis militie Wlgariter Wladica carens de- nadio et proclama- cione, mediamque plenam (gdanowy- rny) a progenitoribus quam habet de jure recipere.

Posiadał

Tenże w rzeczonej heraldyce swej

nem swem: Dziele (Liber Beneficiorum) wyrazu "zawołanie" (proclama) dwa razy tylko użył (1). Czemu? bo już od czasów Warteńskiego statutu zawołanie ~~prawie~~ stało się nie-prawdziwe w prawie. Mieli między klejnotnicy pierwszeństwo przed klejnotnikami przy wykupie dóbr ~~po na~~ ziemskich po klejnotnikach porzuconych; zaraz zaś klejnotnice wykluczały klejnotników z klejnotu a nie z tych, którzy pokrewieństwa prawo do spadku rycerzowali (2). Zawołania przeto

~~[illegible]~~

nie pierwszne; [illegible] samot- [illegible] herb wyglaszać, na dowód [illegible] szlachcicem. Chciało się że się [illegible] w spadkobraniu, [illegible] nie udział [illegible] należał, udowodnić prawo [illegible] herbem, lecz pierwszeństwo

szedł w zapomnienie ale nie pusty; ucznięte z pola prywatnego prawa przeszedł na pole publicznego przeszedł, pod nazwą herbnego ~~[illegible]~~, pod nazwą herbów. Kwapiono się wiele z niezrozumieniem tych, które się dały

(1) I. str. 135. De Domo quod habet proclama Warna, II. str. 77. De armis Wedii Salmanis quod habent proclama Olahck. Według zapisek Helclu, r. 1456 nr. 3568. Warna była zawołaniem ~~[illegible]~~ Rabiów (cancri).

(2) Hist. prawod. III. s. 270. [illegible] 1438. nr. 2732. pecuniam dat paratam (na wykup dóbr) sicut [illegible] sanguinea et clenodialis

Po części razili zabierając się do naświetlenia obrazowania historyi języka herbowniczwa, szlicu mojego, który nazwę heraldyki wyłącznie charakteryzuje, a zem jest. Że czy-li ród czy gmina wyprowadzała gdzie obrazę od wroga i przedewszystkiem znak jako się jej godził czyli podchadł (2), i dawała go swoim za hasło. Wyraz ten w pierwotnem znaczeniu swojem (jako znak umówiony), w samej rzeczy, że się dał wyrazić heraldyce ludu (3), w szlacheckiej zaklejnot nie przywiedzione jakieś stopień czy hiszpańskie czy niemieckie, będący pochodzenia. Wyraz ten w XII. wieku ... znaczył u nadbałtyckich Dostawszy się do Polski Słowian małej roli (4).

(1) Bibl. Warsz. r. 1864. III. str. 111-3.

(2) Godili wyraz słowiań. znany placere / patrz Lexicon Miklos/ skąd powstał wyraz gadła

(3) R. 1452. nr. 2790. cum proclamacione alias gadlem / z godłem /

F R. 1470. nr. 4425. cum ardenti vestigia gadla fugatur.

(4) Hist. prawod II. s. 255. Du Cange pr. w. clenodium, Sudreia Grimm Wörterbuch p. w. Kleinod

r stawszy się technicznym, utrzymał się wciąż

Zanowat długo w jej heraldyce wyłącznie. Z czasem wyznawał znak miejsce wyraz herb, który zamiast co i klejnot przygarniał. Ale wyglądawady wyraz godło i szczyt, które z technicznych stały się odtąd podrzędnemi.

Z razie nie pokojowego rodu od zewnętrznego napadu, ciągnął się pod opiekę naczelnika L gminowładców pod ochronę monarchicznych, przy stale wzrastanej obronie kraju, osiadana na chwilowy lub stały pobyt przy mniej radzimie, dla osięgnięcia stałopewnej korzyści. Przyjęcie przybierał jej herb za swój i zawodzi mi jej stracał. Skoro się ma wali zdała, że każdej będzie zamienić jedno i drugie na inny herb, inne zawsze nie, porzuciło gdzie innego rodu, i albo za jego szczyt chwytał, albo zachowując herb dawny, zwłaszcza jeżeli szlachcicem był już, zmieniał samo dąbe zawołanie. Bywało że gdy się

z późniejszej grupy rodu, a jeżeli i ten obrazeł się zachował ...

r a pierwotnego ornował Dziedzictwo

już herb posiadał własny,

mając się ~~[illegible]~~ więzi ~~[illegible]~~, zpowodowa-
ła nawet odpowiednią. Był nią wyraz
szczyt, lecz sama cię klejnot ~~i~~ jego herb.
znaczący. Oba albo tych wyrazów ~~w~~ mowie urzędowej
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wyłącz-
ne panowanie, i wyraz ~~szczyt~~
z heraldyki wygluzowały.

~~[illegible]~~
Kiedy za monarchicznych czasów
nie szukano w rodów i gniazd
ochrony, ale ~~[illegible]~~ za korzyścią
goniono, i przyczepiwszy się
do jednej powracano już, gdy skora się
inna dogodniejsza ~~się~~ okazy-
wała. Czynili to nie tylko ci, którzy
~~[illegible]~~ zamieniali swój herb
lecz i swoi, zamieniali tylko dla kontro-
li tego wyrazu. Odtąd ~~[illegible]~~
się w wyrazami ~~[illegible]~~ i szczytów
zamiast godeł, klejnotów i szczytów
używać będą na herb inny, tak
zawołanie dawne na nowe, stąd
różnica zawołań od herbów pań-
stwa, i różnica kwaterzew ze
krwi od takich z przyjęcia kto
nia. Odtąd monarcha uherbo-
wiać ~~[illegible]~~, to uszlachcać
zwarzał ~~[illegible]~~ nawet że do
woli ~~[illegible]~~ jaki gdzie kto
herb chciał, a od siebie dawał.

~~[illegible]~~

w poczet rycerstwa monarszego wpi-
sał, a był dotąd bez herbu i zawo-
łania, monarcha dawał mu jedno
i drugie i dar swój utwierdzał tak
nazywanym Dyplomem.

~~Wszystko~~ ~~to~~ nadrobił ~~wielkie~~
~~[illegible]~~ czasów nadania
znaczoną
~~szlachty~~
Przyjęcie do herbu wszystkich widoku
na spadkobranie gdy ~~[illegible]~~ kre-
wnych w rodzinie, która ~~[illegible]~~ go
za członka ~~[illegible]~~ od ~~monarchy~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nas ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

przykłada. W takim przypadku syn, brat i t.d. niezamożnej rodziny życiować podwójnie, gdy się dał przybrać od bogatszej rodziny. Spadek ojczysty nie przypadał mu, brał go hanciem po mieczu: uczęszczany w nowej rodzinie, przyszczepiony, przysiągł mógł się mu dostać po ojczyźnie, śmiejąc rodu. Przybrany od naczelny w poczet rycerstwa szlachcicem zadawał jeżeli nim poprzednio nie był. Na zawsze że szlachcicem nie jest gdzieś na świadectwo albo krewnych albo pisma lei-blegowanych brać, albo pismo lei-lewskie, albo herbowny zaszczyt i wydłużał zawołanie. Po takim wywodzie wzory zwołani czytelnik: dla czego klejnoty konie Nawina, Grakie, były jednego (Szary koń), herbu i zawołania (1), a Topór miał zawołaniem Starża (2) ? Pojmie: dla czego sięgał Ostroga (3). Pojmie dla czego sięga lęgi z godłem miano za najwyższą ciwarzę (4). Władysław Warneńczyk szlachectwem darząc wójta miasta Lelowa, dał mu herb fantastyczny, i wskazał do czego ma służyć dane zawołanie.

(1) R. 1413 nr. 1313. (1410.1428) 1410. 1433. 2168.
(2) R. 1409 nr. 1210.
(3) R. 1412. nr. 1306.
(4) R. 1470. nr. 4025. cum ardenti vestigio gadla fugatus est ex capsus.

Gdy dawny klejnot Szreniawa wyszedł na zawołanie, dla czego na Strzępy wydano Sprawa (3), i t.d.

Przekonana się, że i dowiedziono, że czem innym był herb a zawołanie, i że oba miały polityczne i rzeczowo-prawne znaczenie.

W grodku płyt [illegible] sięgała do brzegów miska; [illegible] nad tarczą wznosił się szyszak, w wierzch którego zda... bita [illegible] wieńczona hełmem, czerwonym, czarnym i błękitnym. [illegible] ozdobnienie ny... [illegible] na turniejach i [illegible] igrzyskach [illegible] [illegible]

a złotej tarczy opartej na czerwonej pomalowanej podstawie, złocona ręka gdzieś [illegible] ... ne w [illegible] zwyczajnym nie-czem

(1) [illegible]. 1434. nr. 3193.

zawołaniem miała herb temu być pogoni, [illegible] służąc

(1) [illegible] wyrazem nań [illegible] wołać miano [illegible]

[illegible] a herb w czasie bitów i rycerskich zabaw, [illegible] ryły, malowany [illegible]

[illegible] (na pierście-niu, tarczy, i na czemby [illegible]) miał świadczyć o zacności rodu, który w osobie swojej i [illegible] domowa swego [illegible] uszlachcony, i takiemi ozdobami uczczony (?) zaszczycić chciał [illegible] zasłużył(1). Pokazuje się stąd, że herbowni bracia byli dwojacy: pokrewni [illegible] i pokojowcami, którzy już za Dłu-gosza (um. 1480) zamienili się na [illegible]

[illegible] [illegible] w sądach zawodów, [illegible]

herby

Siedzież coraz większy napływ do Polski zachodnio-europejskiej heraldyki, ~~sprawił~~ wydźwignął między innemi i to, że przez godła zbratane miasta ze szlachtą (1), musiały zerwać to braterstwo, ~~gdy~~ ~~[illegible]~~ odtąd gdy przez zakaz nabywania własności ziemskiej, usunięto je zupełnie od rycerskiego prawa i współudziału w szlachectwie ~~[illegible]~~ ~~herby~~.

(1) Mówi się, w pismach swych, a osobnie w ~~[illegible]~~ Bibliotece Warszawskiej (r. 1848. III. str. 106–28), szczególniej rozważanymi, pierwszą [illegible] z celem dopełnienia co o herbach w Polsce Lelewel rzekł, i ludzie, dla [illegible] szczególnego ~~[illegible]~~ mniemania o zawołaniach, w piśmie i które [illegible] ~~[illegible]~~ wyżej przywiedzionem ~~[illegible]~~ objawił.

Odpierając zarzut o szlachectwo ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] świadkowie, że uderzony kwatem, i dowodzili przysięgą na to, iż jest ~~[illegible]~~ ze krwi i zawołania (2), że im jest spółkrewnionym, godłem, zawołaniem i rodowością (3), że klejnotem, zawołaniem ~~odpierając~~ ~~[illegible]~~ ~~klejnotem~~

(1) R. 1425. 1436. nr. 2038. 2636.

(2) R. 1398. nr. 721.

(3) R. 1406. nr. 1117. appunkavit super nobilitatem militis, quia frater ~~[illegible]~~ est Vitzco, nostrum clenodium et proclamacio nostra, et de sanguine nostra.

[illegible]

gniazdzie urodził (1) gdy który [illegible] pomniejszony [illegible]

jest chłopem, szanić świadków

na to: że posiada herb i imiona w innym [illegible] wydanie (2). Zatem się samym przy-

padku znalazłszy [illegible] szlach-

[illegible] szanić na świadków za-

innych tylko klejnotników (3) [illegible] innych

[illegible]

przyznawało pierwszeństwo stan

mężniej przed ziemią, w braku

krewnych [illegible] powołując

klejnotników do spadkobrania z

wyłączeniem obcej ziemi, która

przyjąć musiała szybko [illegible]

na koniec udowodnić się

chce się w domu szlacheckim

nie urodził chłopem jednakże

nie jest, gdyż odziedziczył [illegible]

[illegible] po ojcu i matce [illegible] swoje

i zawołanie [illegible] Opisał [illegible] że

[illegible] i wywodził chłopa (4), a świad-

ni świadkowie zeznali prawdę (5). że mówi

(1) R. 1403. nr. 984. quod sit frater ipsorum nobilis de domo et stirpe procreatus

(2) R. 1409. nr. 1205.

(3) R. 1451. nr. 3415. fratres clenodiales

(4) R. 1432. nr. 2428. Frater Lucas Valdorf civis Cracoviensis Bruum Lap[illegible] citavit, quod ipsum appellavit vitaldum clap. Qui Lucas volens probare arma, dixit se esse de armis tres strichy nigri et tres strichy albi, proclamacione: Na kra[illegible] patrem, [illegible] matrem Rybergin arma [illegible] cervarium.

(5) Tenże rok nr. 2454.

urzędników, a które się nie prze-
dały na to/, że do innych, [illegible]
drogą przypadkiem, przy-
czepiano, na tej zasadzie, że
z urzędu, a bynajmniej z zadatków
skazań zawodania [illegible] na niepa-
mięć. Pamiętam więc że dba-
łość (sum. ingen. ica przypominam)
przemilczeć o nich, gdy jednakże [illegible]
przyznawały ich w pismach pu-
blicznych zasady do ro-
[illegible] (1). Sejm
wraz z herbami i [illegible]
w roku sam z(?) podarzył jak sta-
rzeni się herbów, tak i [illegible]
wnieniu zawodań, i to właściwie wyglądało je
[illegible] z heral-
dyki polskiej. [illegible]
[illegible]

(Co za rzeczą niech przedłuży za
dodatek do Lelewelowskiego herbów
w Polsce rozwoju; a przed uczonym
mężem (Teofila Żebrawskiego mam
tu na myśli) niech sprawiedliwie nie
(z zawodu), jakim wyrzucając mu,
że nie odróżnił herbów od zawo-
łań, i nie wykazując, czy są do-
tąd, i nie [illegible] znakami,
mu, rodu, i znaczeniem [illegible]
postępować przez [illegible] moralną i [illegible]
mienną jego pracę. Może się ka-
mień uczynić, od czego się same
Może
[illegible] urzędowe [illegible] (kle-

(1) R. 1472-3. nr. 4108. gdzie stoi: De armis seu proclamacione.

z im być,

F z herbami! ten zaś

nie utworzył, przyzna-
jąc być zawołaniom
gdy go już w rzeczy-
wistości nie miały,
zlewały się w jedno z F

nas i herb, za raz odwiecznego od zawołania kiedyś, i znowu w odróżniając jednej od drugich, jak w zwyczaju przyjętym pospolitem przeździskiem, wyraża proclama na zawołanie nie przetłumaczył, lecz przetłumaczyły wszystkie urzędowe, stawiam na dawno szczytne Hetała dzieła, i na tem rzecz całą kończę.

przewróć się od ...

f. bodaj na zawsze!!

(1) D. imag. ... gdzie stoi: Jacussius Juramentum dicit fore (sc. esse) publicum, ipse vero asseverat, se nobilem de armis duarum tabularum unius sagittae et mediae valhae, et proclamationis Czawoj.

Wszystko w znaczeniu stanął ry-
cerz. Do czego przyczyniły się naj-
więcej pomyślne dla niego oko-
liczności; potrzebowano go ko-
niem, gdyż Polska, z młodemi przerwami
od wstąpienia na
tron Władysława Łokietka r. 1297 aż
do zawarcia pokoju wojowała ciągle
r. 1466 to z Czechami to
z Krzyżakami, to z Tatarami na
Węgrzech. W takim stanie
rzeczy, jak z jednej strony
korzystał kraj że się wzmaga-
ły jego siły państwowe, tak z
drugiej tracił na tem że moral-
ność rozprzęgała mu się we wszyst-
kich stanach, gdy wśród szczę-
ku oręża trudno przychodziło
utrzymać ten ład, gdzie upadek moralności popychał
do nieładu. Na dowód przy-
toczę co w tym względzie Starodawne
prawa polskiego pomniki podały, a
co przyszłemu [illegible]

przedłużyć jako zasób do opowia-
dania ~~na złe dziejów~~ o zamierzch-
łej przeszłości, na złe dziejów opowia-
dam.
Ważniejsze wypadki ~~dziejów~~ obcho-
dzące ~~ku~~ kraj cały albo z

wdzięcznego natchnienia wzywał sąd do
swych aktów, czasem wyszukując
przekręcając daty (1), albo
już z akuratności wniesio-
nego żażalenia, przez to chronił od zagła-
dy (2), albo podnosząc rzecz
czyli wcale nie [illegible]
drzącą do znaczenia [illegible]
go (3), zawsze rad ciekawości wiedzy,
i zachęcał do czytania dziejów zdarza-
ło się wielu że szlachcic wyszed-
łszy sądowo zeznawał że nie
umie czytać (4); co się jednak na-
der rzadko zdarzało.

Czem kto mógł przyczyniał się
do powszechnego dobra, [illegible]
[illegible] niewiedzy nad przewodni-
czącą [illegible] brał się
nie swoje. I tak [illegible] przysposabiając je,
do lekcji, i sam przepisywał [illegible]
leczył, z umyślnym czynił
ale chciał z niewiedzy
do skutkiem, miano mu za złe gdy
napadały żądał, równie jak i sąd
[illegible] obrońcy; ilekroć naruszony
się do usługi chciał być za swą pracę
wynagradzany (5).

Jak mimo szkół i uniwersytetu żywo-
[illegible] majętni nawet ludzie, co nie umie-
li czytać, tak też w narodzie z wieli-

(1) R. 1480 [1484.] poprawiana mylnie. Datw nr. 4302. z przypisk Helcla.

(2) R. 1490. nr. 4734 [illegible]

(3) Zaniewrawa (r. 1464. nr. 3753) podróż, jak się wyrażono, ad usque perfidos Turcas

(4) R. 1476. 1490. nr. 4154. 4367 quia legere nescio.

(5) R. 1455. nr. 3562. i r. 1399. nr. 535. porównany.

gwałcić, Sądu naszego i dalszych
ubiegających jedynym bywali, a du-
chowni Duchownym rozkazujem aż kład-
ni, a w grzechu świeckich występowali
bezbożnicy, admirały, rozpustnicy, i t.p. Przykłady te
~~[illegible]~~ rzucają cień na stan,
przedstawiając du-
cha czasu w ~~[illegible]~~ sta-
nie wyjątkowym.

(Księdza Jana Pieniążka uprzednio
Archidyakona gnieźnieńskiego w r. pochwycenie
1475. Oczekiwana Szczyckiego
czy ojciec. Podkomorzy krakowski
~~[illegible]~~ oddał go Księżnej-
ni na chowanie (1). Niejaki Je-
drzeja z Janoprawskiej Woli w Kra-
kowskiem zaporwana o zabicie
szlachcica na publicznej drodze,
wywleczenie trupa do la-
su, i porzucenie go psom na po-
żarcie (2). Stanisławowi z Jadła-
wnik i Żarnowca wydano przeciw-
ko, że napadłszy dom szlachci-
ca ze zgrają sześciadziesięciu spólni-
ków, których przyzywali swych
ce, zabił gospodarzowi dzie-
cię nu brata, i rozpłatał trupa na
cztery części (3).
Za zbudnienie zabójstwa na osobie
Mikołaja i za napad na dom miej-
scowego Plebana ~~[illegible]~~, zmu-
sił Księży krakowski błędnych
i zakazał parafiom grzebać na cmen-
tarzu (4). Wykład też szlachcica za

(1) Przyjęcie Helcla do nr. 4159.
(2) R. 1450 nr. 3422.
(3) R. 1477. nr. 4104.
(4) R. 1421. nr. 1800.

~~Hebel ...~~

(1) R. 1469. nr. 3930.

to że nadużnicy trzymać i płodzić z nią dzieci. Wyłącznie zostawać lat oszczędnie w klasztorze, i dopiero się ~~[illegible]~~ gdy na wyjściu z ... skarżą do sądu świeckiego przez ~~urzędnika~~ duchownego, zagrożony został konfiskatą majątku, jeżeli się nadużnicy nie zrzecze, i nie ukrywaliby funduszu dla spłodzonych z nią dzieci, nie wypędzi z domu swego kobiety, a nawet nie przestanie się o wydalenie jej z całej parafii (1).

Uczą i nas dzieje, że przy zachodzących zmianach w ~~[illegible]~~ zachodząc dalsze i nem życiu narodów, ~~[illegible]~~ w ~~ich~~ życiu duchownym ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pra- ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ sprowadzają przez do ~~[illegible]~~ ich prawodawcze ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ na dalsze wy- ~~[illegible]~~ które zde ... zmiany, ~~[illegible]~~ chodzą. (z kodeksów) ~~[illegible]~~ się z ustawodawczej jakie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, wczesnym na ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w historyi (prawodawstwa) prawodawstwa (V. 5. 44–5) wyrzekania małżonków; a ... od wieków ~~niewiasty~~ u zmienianych Polan zachodnich (Westfalski, dziś Westphalen) zwalczały (a czem na wspólność majątkową małżonków ... do u nich z dań zwanego daru dawanego ... po ślubie (Morgengabe), i w wpływu jego na częście uważana a ... dych ~~[illegible]~~.

~~Wie~~ = ~~[crossed out]~~ na polskie (1), na koniec z przepisem o
tych: nazywanym ubezczim, z których, których przyszedł
~~[crossed out]~~, ~~[crossed out]~~ z Niemiec z Mał-
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ księga w prawie zny-
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ czajowem Polaków
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ upatruje, rozwinięte
~~[crossed out]~~
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ ~~wawców zwyczajnych zaprawie~~
~~[crossed out]~~ ~~wady i szczegółowa~~
~~[crossed out]~~ ~~naszych ciągów~~
~~wręczonych wia-~~
~~[crossed out]~~ Polaków ~~[crossed out]~~ ~~przymiażąc al~~
~~[crossed out]~~ nieznane im / przed ~~w naj~~
wiekiem XV (nie przed XVI. jak ~~[crossed out]~~ w hist.
prawnd. III. S. 255.) ~~przedtem~~ mylnie) przyzianki
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ zwiniły ~~[crossed out]~~
naprzód w obyczajnich prawnych
~~[crossed out]~~ źródłach naszych ~~[crossed out]~~ następnie
w ~~[crossed out]~~ ich prawie ~~[crossed out]~~ prze-
wrot nie mały. Nie dosyć ~~[crossed out]~~
~~[crossed out]~~ były ~~[crossed out]~~ zabezpieczone ziemie do
~~[crossed out]~~ posag i wiano ~~[crossed out]~~ przez wiano,
lecz jeszcze żadna nad to dar ~~[crossed out]~~ jeżeli dzie-
~~[crossed out]~~ za utratę wianka, wica przyszło
jeu bywał w małżeństwie
~~[crossed out]~~ nie mając ~~[crossed out]~~ odebrawszy go (zrzekła się) kawiem czasem (2)
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ zwała ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~
~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ u ~~[crossed out]~~ i wiana ~~[crossed out]~~
się posagu ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ we wieku XV. ~~[crossed out]~~ przybył do
zgoda ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~ ~~[crossed out]~~
~~[crossed out]~~ przyzianek (3), przez ~~[crossed out]~~
który wiano przeszłoscie ~~[crossed out]~~ jak się wyrażano
~~[crossed out]~~ czyli przyprawiano ~~[crossed out]~~ (4) ~~[crossed out]~~ go.

(1) Dla tego iam w hist. prawnd. III. S. 28. w tym prawie dziad względzie, dodaj r. 1396. u Rzysz. II. 1. str. 345.

(2) R. 1465. nr. 3783. receptio racione crinalis alias dla vyencza, a jure quo dotis ex dotalicii recessit

(3) R. 1411. nr. 1260. pro dotalicio ex pro crinali dicto wano

(4) R. 1412. nr. 1308. emendavit racione crinalis wlgariter vyano.

Ktoś-sam wiedział, że to o przyznaniu przygadali polscy prawnicy polega na błędzie, a co o nim we Wałuninach przesądzi, z wianem

[illegible]

Nie wszystko też, że nie ma w jego Morgengaba żameżdu w egzemplarzach majątkowych u nas nie zauważa, na żadnego wpływu na prawodawstwo polskie nie miała, i t.d. (1).

Ale przywiedzione artykuły przywiedzione ryczałtowej przywiedzione zaś zasadnie 1505. 1523. 1588. a konstytucya z tej wyrażają się zasadnie

Chociaż Morgengaby ani nasze ani czeskie prawa jej nie wspominały i nie wyraz jej da w imiennie, i choć wyraz jej da w wnikliwe nie wszedł, jednakże wpływ Morgengaby na przywianki widoczny jest w dawnem prawie polskiem przez się

widoczny jest, i sama się stawiła nad tamtymi jako od śląskich [illegible] swój wywodzących

rozpowiadbszy się one nad niemi,

(1) Program do egzaminu przez Walenego Dutkiewicza. Warszawa 1866. pr. 127—[illegible] Spustrzeżenia str. 76—82.

(2) Vol. I. 336. 477. II. 1219.

Helcel ~~[illegible]~~
136. 6.

(1) ~~R. 1578~~ Vol. VI.

~~[illegible]~~ musiały być okaz-
ałe. Uchylona, jak dziś, [illegible]
~~[illegible]~~ w żadnym dla samej dyskre-
tnuwej pani (1). ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

(2) ~~z dowodów~~ ~~a do~~ ~~mieli~~ ~~przedu-~~ ~~przychodów.~~ ~~[illegible] 155.~~

Przechodząc do rzeczy (wyjaśniającej) uważamy
naprzód, że wrodzona wszelkim
dzieciom ułagodzić woli rodzi-
ców w końcu XIV. i na początku
XV wieku ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, dozwala
~~[illegible]~~ w drugiej połowie rozpoś-
... do rozmiarów wielkich. Wie-
pieku ...

(posag et ... crinalis

(1) ~~R.~~ R. 1418. nr. 1559. nazwane dotalicium alias
(2) R. 1428. nr. 2183.

~~(sub [illegible] warunkiem sła-~~ ~~bości i zach-~~ ~~wając~~

~~[illegible]~~ chodzi ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~woli~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ razie
~~[illegible]~~ (~~[illegible]~~) ~~[illegible]~~ (1) kiedy ażeli
wyposażał ją mąż, niej pojedzie z ~~[illegible]~~
warunek że jeżeli utraci ona
do rozwodu, ~~[illegible]~~ zapis (2). ~~[illegible]~~
zrobiony gdzie ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

(Posag ~~[illegible]~~ (leżący) i dalszy, na ma-
jątku swym nieruchomym zabez-
pieczający, kładł (mąż) warunek, że
jeżeli wpierw umrze z bedy żo-
na pozostawszy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
w majątku, zapis zrobiony (jej) ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wraca ~~[illegible]~~ (jego) rodzi-

(bezdzietnie,

(siedząc na wdowień-
skim stolcu według
wyrażenia ich prawa)

135. ~~Helcel~~ 1118

nie lub nie wróci wcale, i rozporządzi nim według swej woli. Znaczyło
~~[illegible]~~
czyli to, że w pierwszym przypadku zrobiony był ~~[illegible]~~ zapis na majątku rodzinnym, w drugim na nabytym (1).

Przy takiem ukracaniu zwyczajów osłabiały się prawa rodzinne, a nadbiała się prawa szczodra, na czem zawierały się w widoku szczęku, obyczaje szczankowały zawrawielce. Krewni mężowscy zawracali wdowie nieprawość szlaku, jakiej wrócić jej musiała, jak się wyrazano.

(1) R. 1445. 1449. nr. 3226. znan.

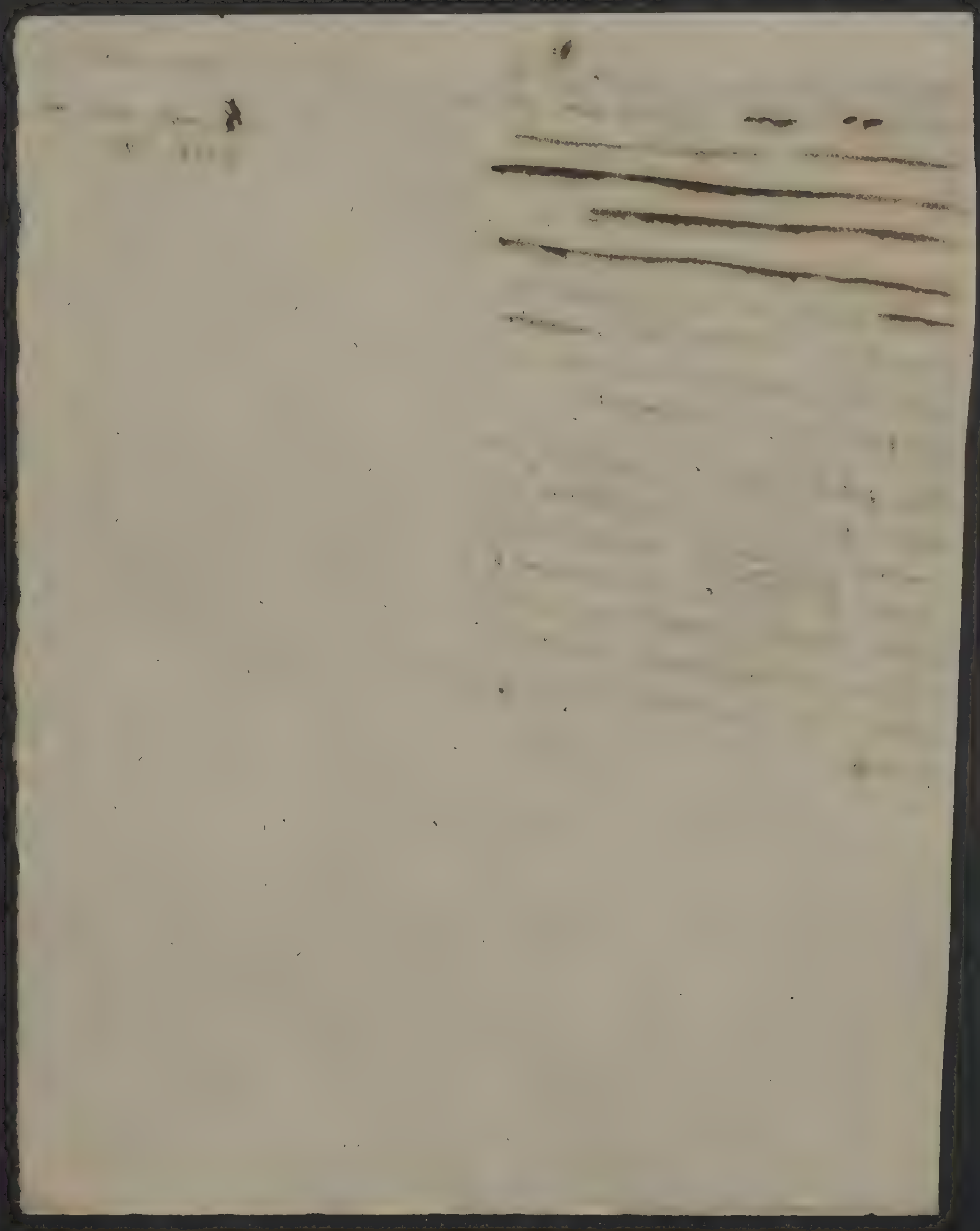

musiały być ciągle. Uchylona je dziś, zezdawiwszy w całości. Dla samej tylko królowej (1).
~~[illegible] tylko pozwolenia~~: Władczą wolą rządząca się mierzała umawiała się mając nastąpić małżeństwo ⌊ ~~z warunkiem~~ ~~że jeżeli~~ ~~[illegible]~~ wa zapłaci tyle a tyle za uciążniony zawód (2); lecz i rodzice zawierali umowę o wydanie córki za mąż: jeśli jej zezdawiana była wolna woli rozmyśla się, i nie dotrzymać słowa (3), Każda atoli mimo woli szlubować mająca nie wiązała słubą. Kiedy więc czytamy: że Dziewica która mimo woli braci idzie za mąż utraca posag (4), rozumieć prawo należy tak, iż wdowa będąc, choć przy rodzinie lub nawet przy rodzicach mieszkając, miała zupełną wolność wybierania sobie męża, ale dziewicą będąc panną winna była iść z radą krewnych, a szczególnie braci, brać męża, bo inaczej utraca posag.

136.a ~~Helcel [illegible]~~ 119

(1) R. 1670. Vol. V. 56.

(2) R. 1702. nr. 880.

(3) R. 1419. nr. 1224.

(4) R. 1461. 1496. nr. 3660. 4459.

⌊ bez niczyjej porady, i kładła warunek, jak sama jak i przyszły jej małżonek (2), na przypadek nie dotrzymania słowa. Żyjąca pod opieką rodziców/mogła zawarować ~~[illegible]~~ umowę bezwarunkowo/rozmyśleć się i zerwać ją bez żadnej szkody (3): ale Dziewica nie miała tej wolności. Jeżeli więc ~~[illegible]~~ osieroconą ~~[illegible]~~ pełnoletnia, jak rozumiem, wyszła za mąż nie mo woli braci utraca posag (4). W zakim

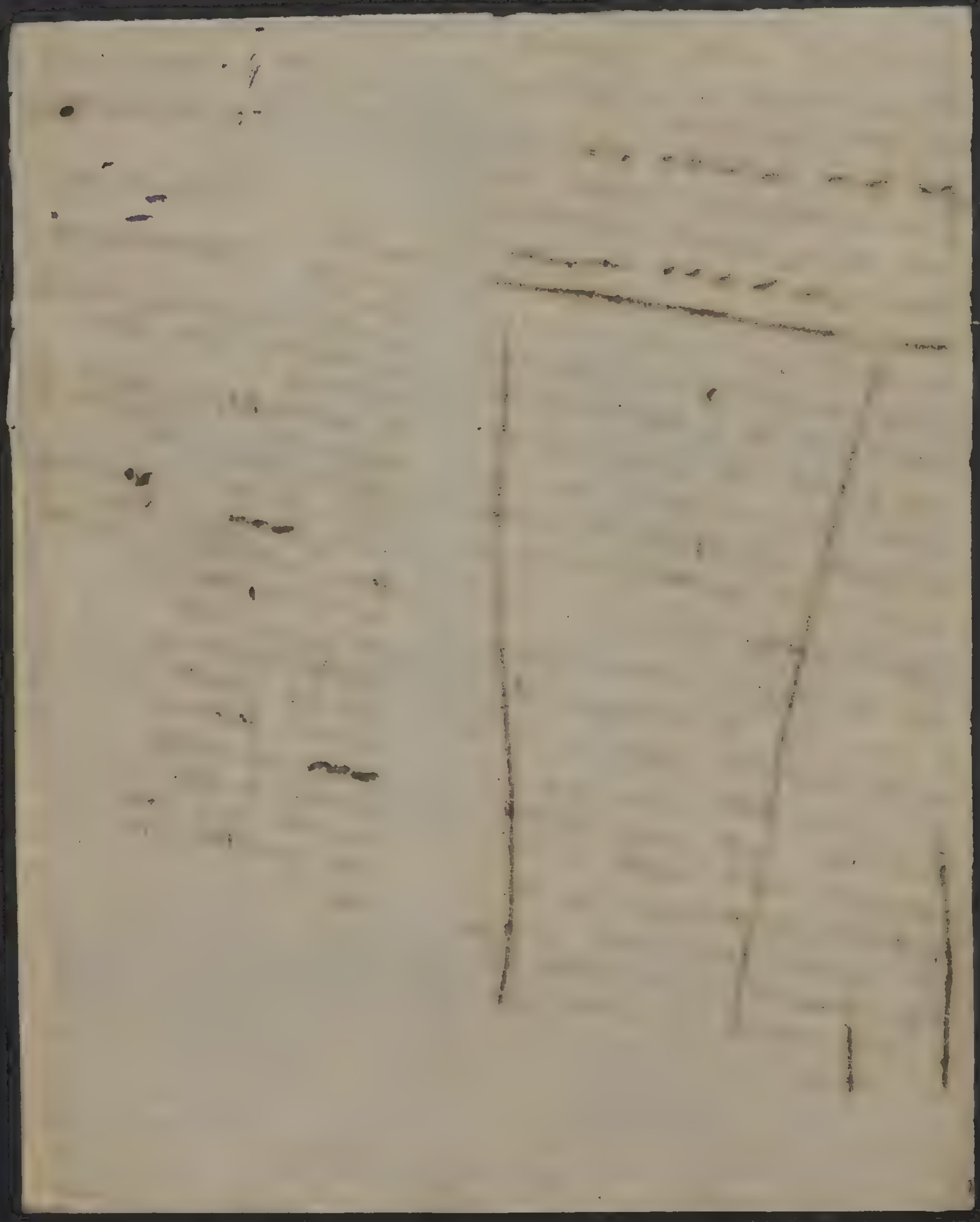

137

małżeństwa (1). Zarzucać dzieciom nieprawość ro-
du (2), zu-
wiać je wy-
łęgańcami (bę-
kartami, 3).
W takim ra-
zie dowodzić
musiała

zaprzysięgać jej go więc mogą; ale w
majątku nabytym z uważać od
niego tracić się i dający zamiast pra-
wa przekazać sobie z tymże po-
żegnaniem według upodobania, przy-
by pomarły przed jej śmiercią
w czasie małżeń-
stwa związane dzieci (1). Ktadź
atoli warunek przy szlubie,
że sama na całym majątku
spokojny wtedy tylko będzie miał
uwagę, jeżeli żona da narze-
nie przyjdzie (2).

W takim stanie rzeczy powinni-
śmy dozwalać mężczyznom uży-
wać się, byle z zawartego z
nimi związku nabywały prawa
małżeństwa; co znaczyło, że pra-
wo stawszy się żoną, może
ubiegać się o część mężowskie-
go majątku, należącą mu jej
z nabytego prawa (3); że dzieci
jej jako spłodzone prawnie (4)
nie będą uważane za wyłęgań-
ców (bękartów, 5). W razie atoli
zarzutu, że wszystko co u szlu-
bie i spłodzonych z mężem dzieci
utrzymuje, wierutnem jest kłamstwem,
musiała sądownie dowieść że tak

(1) N. 1445. 1449 n. 3220. 3440. 150

(2) N. 1428. nr. 2881.

(3) N. 1437. nr. 2725. jure acquisivit matrimonium in Bobyn

(4) N. 1467. w przyp. 13. do nr. 3943. De legitimo et kanonicho nati, De parentibus per ecclesiam desponsatis. N. 1441 <

< nr. 2944. sin (syn) de slubney maczerze.

(5) N. 1499. nr. 4350 non est de legitimo thoro, sed est spuria alias vylyeganyeoz.

[nie] Na zasadzie Praktyki sądowej Helcla,
jak się z następujących wyjątków [okazuje]:

że nadobnicę wrzynać i zbadzić mię ... z nią dzieci. Zbrodniarz zagrabił ... w klasztorze ... Daguero się wtedy schować gdy na wniesioną a to przez władzę duchowną skargę do sądu, zagrażać mu [sąd] konfiskatą majątku, a jeżeli się nadobnicy nie rozłączy, jeżeli ... na zbadzenie, ... z nią dziatwą gundaru, ... z nią ... a nawet z parafii nie wypędzi (1).

Wiadomo z dziejów, że przy zachodzących zmianach w politycznem życiu narodów, bywa najczęściej wi-dzenie ... ich życiu, które na ... prawa lub ... wpływa.

Z zetknięcia życia mieszczan Niemców szczególniej z zachodnich Polan (Westfalii) ... majątkowa i Morgengaba wypłynęły ... wpłynęły na wiana Czechów, a te na ... wywarły wpływ, rozszerzyły życie domowe przodków naszych za czasów ku-... Powstały stąd wielkie zmiany w stosunkach prawnych małżeńskich. Niewiasta traciła posag ... wiernie za mąż bez woli krewnych (3).

niej pierwszej ... sposobem ... (2) ... juste dotalicii ... wano.

... należy ... w historyi prawodawstwa (III. ... 255) mylne twierdzi: że od XV. wieku (3) R. 1466. nr. 3666. ... posagu ... sama ... i u Saksonów, jakiej w historyi prawodawstwa (V. ... 44-5) ... niewiadomo, wyjaśnienie się ... u Polan ... (2), ... im (3) na ... przed ... XV. przywiązki ... wiana znaczenie ... przyszłości.

(1) R. 1469. nr. 3930. Władysław Jagiełło r. 1396 (w Przyp. D. ... ser. 345) dał ... R. 1411. nr. 1260. pro dotalicio ... perverint dicta wano. R. 1412. nr. 1309 emendavit racione criminalis ... R. 1465. ... nr. 3783. recepit racione criminalis, alias ... a jure quam dotis et dotalicii recessit ...

ze lwała

Na odwrót

szlubnej (1).
(gdy ... sami/ tu zewni]
wspierali się sami ... umu-
wę o małżeństwo, (lub) to nie dotrzyma-
nie jej skarżyli nie miałaby, twierdząc, że
przyrzekłszy pójść za zmi-
enionego na lwała, A złamawszy
słowo, poszła za innego, który
ją zdradnie do małżeństwa na-
mówił. Wtedy dowodziła się z ni-
nim nie miała zmowy o małżeń-
stwo, przeto z tym za krzywoprzysię-
głą i z ... /ne-
niewalnie ...
rady lirewnych swoich przesłały.
znowu wspierali (że była żoną)
a nie miała ... owdowiawszy drugą.
(bywało że ... lub wdowią
Ta się przyznawała ... Prze-
ciwnie ... odpierała, że choć
ciwna strona
był szlub jednakże
nie były przykła-
dy małżeństwa)
nie spełniono małżeństwa/
gdyż małżonek zabity został/
zaraz po szlubie?) że mówi się
nie był ... /po-
wołani/ niesposob-
ny do małżeństwa? (4).

138. ~~Helcel 106.a.~~ 151

(1) R. 1437. nr. 2578. Debet probare alias dowesit quod est copulata.

(2) R. 1440. nr. 2848. benivole copulatam sum.

(3) R. 1434. nr. 2578. b. Debet caveat ipsam probare alias dowesit quod est copulata pravi sua, et ipsa Debet reprobare alias dowesit, quod non est uxor.

(4) R. 1471. nr. 4038.

illegitima est maritata nr. 2579.
F kiedyindziej

[przyznała wyz-
dziecku

[nie przeczac jemu że była niego, twierdziła naodwrót że ... prawną nie była, nie wziąwszy szlubu(3).

a do tego

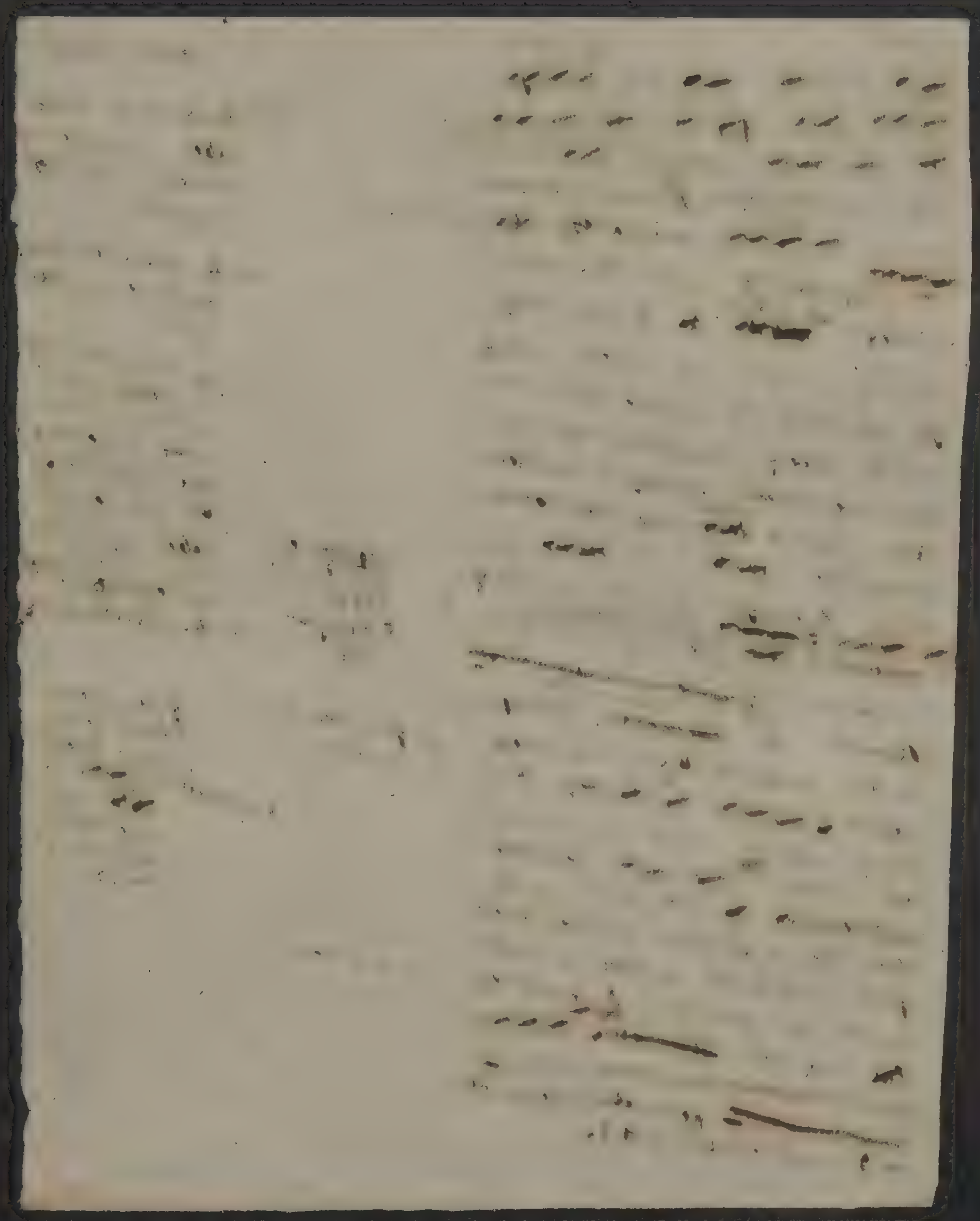

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~106. b.~~ 139. a.

zinstwo. Wtedy dowiedziała że była żoną ale nie ich bowiem, iże ślub przyjął z nim Dubrowski.

~~[illegible]~~ powiem neła swojego akroud ~~[illegible]~~ oswiadczyła, że tęgy sądowego ~~[illegible]~~ nie miała dzieci ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ żony ~~[illegible]~~ z mężem (3), ~~[illegible]~~ z nie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~.

Bywało i to, że niewiasta uskarżając się ~~[illegible]~~, iż gwałtu doznała na sumieniu, i żądała, aby jej wynagrodzenie, według ~~[illegible]~~ doznanej zniewagi, według ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ prawa (1), lub według ceny jaką naznaczyła sama, z tym dodatkiem, że gdyby gwałciciel nie był w stanie złożyć żądanej sumy, ~~[illegible]~~ ma ponieść śmierć (2).

Zdarzało się ~~[illegible]~~ nie tylko między szlachtą lecz i mieszczaństwem, że ~~[illegible]~~ [illegible] odpędziwszy od siebie prawą małżonkę, żył z porzuconą ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~.

(1) R. 1434. nr 2578 debet ~~[illegible]~~ probare alias dowesch quod est copulata.

(2) Tamże: debet reprobare alias odwesch, r. 1444 nr. 2849. beniv. le ~~[illegible]~~ copulata sum.

(3) R. 1471. nr. 4138. brał slub sed non erat ei conjunctus carnaliter, alias nye pokladal sie.

(4) ~~[illegible]~~ Tamże, Nicolaus cum ~~[illegible]~~ Helena ~~[illegible]~~ annis in domo una, ut dicunt uxore.

(1) R. 1449. nr. 3991. pro Defloracione ~~[illegible]~~ valoris ~~[illegible]~~ juxta jura ac statuta.

(2) R. 1439. nr. 2791. ancilla pro defloracione et violencia serti virginalis proposuit nem ~~[illegible]~~ pene banc judaris et virginitatis XXX marcas, vel colli amissionem.

się lubieżą. W dalszym przypadku gdy się ten duchowna władza nie upominała, sąd świecki pod karą sądu nadzieją, lub zagrożeniem uwięzienia najazdem, naprawienie nagrody pod prawa wyznaczonego (1).

za Pratysty sądowa pojedynczo
...ściach ... prawa padała.

1403/ 1475/ 977.
R. 1413. nr. 1311. 4146.
(1) [illegible]

(2) R. 1398. 1454. nr. 354. 555.

[illegible] wyrzeczeniu [illegible]

[illegible]

ne w jeden splecione uniwersalne z dawna
ciągną się ... w zwyczajach prawa z małymi zmianami, przejmowanymi,
... nieco zmienianymi
mogą zdaniem naszym ważny z nich dla
przysięga powszechnie, jako ale
powszechne przeszłość Polski ...
... będzie umiał zasłać
prawdziwie minionych czasów,
prawdziwie [illegible]

{Wolnemu było zaciągać dług na swą osobę. W przypadku więc gdy się nie uiścił dłużnik oddawał się w niewolę wierzycielowi (1). Zwyczaj ten prawa przypominało stanowczo chronecrada o którą tom V. (s. 413) mówi.
Pokura, jako jej samże (III s. 350–2. 367.) opisano, istniała w całej swej prawie mocy (2).
Sądy miejskie dawną surowość (nie-

139. b.

~~Helcel~~ [illegible]

(1) R. 1419. 1441 [illegible] 1641. 2965.

nie [illegible]dz. W takim przypadku gdy się o to duchowna władza nie upomniała, sąd świecki, pod karą ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ królewskiej [illegible] ~~[illegible]~~ siedmnadziesta grzywien, lub zagrożeniem konfiskaty nakazywał mężowi wziąć z powrotem żonę (1).

~~[illegible]~~

Zebrawszy w jedno, o czem się dotąd mówiło, ~~[illegible]~~, widać, że tak dziś nazywane małżeństwa cywilne jak przed ustaleniem się władzy duchownej, (według tego [illegible] w historyi prawodawstw upamię[illegible] [illegible], tak jak jej ustaleniu się i znowu rozprzężeniu, były głównym powodem nieznanych [illegible] między wdową a rodziną zmarłego jej ~~[illegible]~~ męża. Trwałość małżeństwa ~~[illegible]~~ uznawano, ~~[illegible]~~ małżonka ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ oddana rodzinie ~~[illegible]~~ który bez testamentu umarł;

jeżeli się [illegible], mężczyzna [illegible]
małżonkę nie uznana, a [illegible]
jej za wyleganiem przydane

poważających
mężczy(o tem szczególniej [illegible]

[illegible]

jak nazywa-
[illegible] się [illegible]
ny skutek wdowi, klawego [illegible]
czyzdek, w niezamężnej [illegible]
we czasy w spisanem od siebie
prawie zwyczajowem (rozdz. 21-2.) [illegible]
Niemiec z Szlązga. [Praktyka są-
nale-
dowa okazywała [illegible] /sądach, a tym była spółdzielnia

[illegible] się [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] prawną czy wdową przeda
wprawdzie(
[illegible] (1) Odwrotni-
zie mąż panny od wdowy [illegible] zwyczaje krakowskie, lecz kon-
ty [illegible] przeczyły wszelkiemu, ukoro-
styłucye sejmowe, i żadne ma- dziwszy mocni ów skutek wdowi(2).
zowiecki [illegible]

[illegible]

Za względem do opisu obyczajów i zwy-
czajów dalsze postarzyć może i w

[że się wskazano
uznać jej za żoną
szlachtę i
nie chciano
[illegible]
uważając
jako wdowę.
W takim przy-
padku sądu
jej prawo w
pomocy opatru-
jąc jej

jak wyżej rzekłem,
Wszelako i w razie
wdowie niechętnej nie
przyznawano.

za pomocą
dawnego skutku, [illegible]
przyznaku, bez względu czy
niewiasta

(1) Nr. 1471. nr. 4038.

(2) Hist. prawod. [illegible]
§. 40.

~~107~~ 140.

miejskich, przypominady. W Bochni kazał magistrat żywcem zakopać karczmarkę za assessorstwo rady miejskiej. Wojewoda sandomierski a starosta krakowski, zapobiegł atoli wykonaniu wyroku (1).

(a czem w historyi prawodawstwa V. L. 222. mówitem)

Kmieć który pokradł bieliznę i suknię, i mając kradzione rzeczy przywieszane na szyi, odezwał się do sądu „drwiący”, że nie ukradł ale znalazł te rzeczy nie ukradł ale znalazł je w gliwnym szczycie i przyswoił sobie”, skazany został za nieprzyzwoity żart oddanie temu którego okradł, ażeby sobie z nim według prawa postąpił (2). Katom przyjąć i wyraźnie też przeznaczono, że kiedy przedmiot kradzieży był drobniejszej wartości, że nie można było zawiesić go złodziejowi na szyi, odstępowano od tej formalności (3).

prawod. III. S. 3...

Wzywany po czterykroć do sądu w imieniu Króla gdy się nie stawił, bywał wywołany z kraju. Kto go pod swój dach przyjął, podpadał tejże karze (4).

(1) R. 1431. nr. 2376.

(2) R. 1456. nr. 3583. — asserens truffas et jacens. Du-Cange p. w. truffa objaśnia ten wyraz przez nequitia. Por. Prawow. hist.

(3) R. 1499. nr. 2514. szlachcianka skazany szlachcianką że jej utwory ... ojców.

(4) R. 1457. nr. 3590.

Według statutów nie używała żona a gdzie wdowa męża (1), jak było u Czechów, którzy dozwalali jej je- [+ żonie] dynkiem. Dowieść zabójcy męża, że go zabił ~~[illegible]~~ (2), lecz krewni ~~wdowa~~ do-chodzili kary za śmierć człon-ka rodziny.

Uszanowaniem dla religii prze-jęty nawet nie widział w tem nic złego, że szady, na wzór Izra-elski, spuszczały z wikarandy potwa-nego, który się wykrewał ~~[illegible]~~ na pielgrzymkę do miejsc świętych (3)

~~[illegible]~~

Zakończę, Pielgrzymkami. { rozpowiadanie [illegible]

do dziejów panowania Piastowiczów w górnym Szląsku, ~~[illegible]~~ do uzupełnieniem tego com w tym względzie ~~[illegible]~~ powiedział w ~~[illegible]~~ dziele Polska, pod względem obyczajów i zwyczajów opisującem.

Wszędzie wzmianka o książętach ruskich, historykom Rusi i Rusi nieznanych. Które

(1) R. 1463. nr. 3728.

(2) Hist. prawod. III s. 246.

(3) R. 1475. nr. 4145. Polska pod względ. obycz. IV. str. 120.

141. Helcla [illegible] Piastów szląskich T. 2. 155

Ponieważ że tyle badań nad dawnych Pia-
stów szląskich [illegible], nie
jest mi jeszcze zbadany. [illegible] Praktyka sądowa
ma kilka danych, których [illegible] pra-
[illegible] zrobić nie tylko na tablicy
genealogicznej domu czwartem (wyjątkiem [illegible] jest siódmy w
[illegible] arkuszowym) nader ważnego dzieła wydanego pod na-
pisem:

Atlas historique, ou nou-
velle introduction à l'histoire, à la
chronologie et à la geographie ancienne
et moderne; representée dans de nou-
velles cartes, où l'on remarque l'éta-
blissement des etats et empires du
monde, leur durée, leur chute, et leurs
differens gouvernements; la chronolo-
gie des consuls romains, des Papes, des
Empereurs, des rois et des princes,
etc. qui ont été depuis le commen-
cement du monde, jusqu'à present;
et la généalogie des maisons souve-
raines de l'Europe. Par Mr. C[illegible]
avec des dissertations sur l'histoire
de chaque etat. Par Mr. Gueudeville.
à Amsterdam 1714. (1), lecz nawet na
tablicach genealogicznych, znajdujących
się w niedokończonym Atlasie Reginy [?] warsze-
wskiej, przez Lelewela, jak on sam
zeznał w pierwszym końcie swojego
dzieła Polska, dzieje i rzeczy jej, i t.d. (a opracowanych.
Dane przyjmowane [illegible] w Helcla Dziele
dodawszy się słuszników prawnych książ-
zat szląskich [illegible] [illegible]

(1) W Mappografii dawnej Polski przez Edwarda Rastawieckiego w Warszawie 1846. wydanej, powiedziano na str. 48. że Chatelain zrobił.

+ Dzieła owe wymienionymi bliżej

Sądowe akta

Lallier [?] się w sądach [illegible] rozstrzy-
gały, atka [illegible]
[illegible] zmiankę [illegible]
[illegible] zrobi-
ty. [illegible] gminnat
niektórych z tych
książąt przyje-
chał [?] Lelewel, ale
czasu pa-
nowania ich, daty nie wie-
dząc, przyniesć nie mogł.
z Helcla zapisek

mięć i następujących przyjmujemy, że z nich w małżonkach niektórych z nich. Jemi się

Bernard zwany Biały książę na Koźlu (1); Jan książę na Niemodlicach (Mankenberg) (2) i Bolko (Bolesław) dziedzic Księstwa Opolskiego mający za małżonkę Elżbietę księżniczkę (Kałek?) Głogowa (3); [illegible] ; Wacław, Janusz książęta na Oświęcimiu (4); Bolesław f. książęta na Cieszynie (6); Janusz na Gliwicach (7); Przemko czyli Przemysław na Toszku (Tost) (8); Henryk na Bytomiu (Beuthen) (9); Janusz i Jan książęta na Raciborzu (9).

i Bernard książę na Opolu;

jeszcze w r. 1494 żyjąca Kazimierz

Drugi wydawca całego Szczegółu (Dodatku?) nie [illegible] Głogowie).

Co do księstwa Zatorskiego uważać należy, iż po sprzedaży księstwa Oświęcimskiego Królowi [illegible] w 1457 (Vol. I. 106-91) znajdowały się jeszcze księstwa w niektórych częściach w posiadaniu [illegible] książąt sprzedawszy raz do niego [illegible] zawarcia. Ostatnim z tych książąt był Władek bezpotomnie nie wiadomo kiedy zmarły posiadacz miasteczka Wadowice, które po śmierci jego Królowie polscy w posiadanie prywatnym dawali (11).

na Zatorze Kazimierz (zmarł) którego żona Małgorzata księżna [illegible] żyła jeszcze w r. 1494. i Władek, po którym nie wiadomo kiedy zmarłym miasteczko Wadowice spadło na Jana Olbrachta 1510.

Jako potomku spadła

(1) R. 1418. nr. 1612 w Donn. II.

(2) Tamże r. 1421 nr. 1782.

(3) Tamże r. 1427. nr. 2122. i r. 1448. nr. 3352.

(4) R. 1443. 1448. nr. 3160. 3366.

(6) R. 1448. nr. 3335.

(7) R. 1472. 1497 nr. 4006. 4474-8.

(8) Tamże.

(9) R. 1474. nr. 4123.

(10) R. 1484. 1490. nr. 4377. 4362.

(10) R. 1504. nr. 4549

(5) R. 1494. 1504 nr. 4475. 4549

powzięliśmy

zawiadomić o następujących, po-
że zmianą o ich nadzun-
kach, wyższych
chronologicznie jak są
w aktach sądowych występują
ci: Bernard zwany Pia-
sty książę na Karlu (1); Jan
książę na Ziembicach (Münster-
berg) (2); [Bolko (Bolesław), który
się pisał Dziedzicem Księstwa opol-
skiego, a miał za żonę Elżbietę
księżniczkę pierwnego Gdańska
~~Bernard książę na Opolu~~ (3); Wa-
cław na Oświęcimiu i Zatorze
który zwróciwszy się z hołdownictwa
czeskiego poddał się Polsce r. 1494; i
Janusz, który, za panowanie-
niem się z krainy zwanej Wada-
ie księciem zatorskim i Przemy-
ślem (Tost), sprzedał swoje
sławie Tost- sprzedał swoje
księstwo polskiej Koronie (4); Karek
(Kazimierz) którego żona
Małgorzata księżniczka racibor-
ska żyła jeszcze r. 1494. i Janusz wyłącznie
na Zatorze. panującego i
który wraz z małżonką swą Bar-
barą Koronie tejże prawa swe do
zatorskiego księstwa sprzedał (5); a
na którego krewnym wbudku, ...

Bernard książę na Opolu, Nie-
dzieci

wyłącznie na Oświę-
cimiu książę,

~~Radawad Ścia... szlachcic~~ 1. X.
156

(1) R. 1418. nr. 1612.

(2) R. 1421. nr. 1782.

(3) R. 1427. 1448 nr. 2122. 3352.

(4) R. 1443. 1448. nr. 3160. 3366. i r. 1457. vol. I. 187–191.

(5) R. 1494. 1504 nr. 4425. 4548, i r. 1494. vol. I. 241–46.

a niecy swej sprzedaży [illegible] pułkom terminu ~~sprzedaży~~ dostało się nie nadanie lecz niemieckim Kazimierzowi Janowi Olbrachtowi pułgłowu Królowi (1); Bolesław i Kazimierz książęta na Cieszynie (2); Janusz na Gliwicach (3); Przemko czyli Przemysław książę na Toszku (4); Henryk na Bytomiu (5); Janusz i Jan książęta na Raciborzu (6).

Wacław i Janusz, sprzedając księstwa swoje, wymówili sobie: że prawa

1457. Vol. I. 169.

(1) R. 1504. nr. 4548.

(2) R. 1448. nr. 3335.

(3) R. 1477. nr. 4096.

(4) R. 1472. nr. 4096.

(5) R. 1474. nr. 4123.

(6) R. 1489. 1490. nr. 4357. 4362.

143. ~~Helcel 119~~.

prawa ich wszystkie spadną na Koronę (polską) po śmierci sprzedawców. W dalszych czasach Janusz dalej sprzedawał za swego życia te prawa które własności jego uchodziły stanowiły, ale nie tykał wiele tych, które były własnością księstwa. Tak więc w r. 1502 sprzedawszy prawa swoje książęce klasztorowi mogilskiemu, w co i sądownictwo wchodziło, sprzedał mu same tylko z sądownictwa ciągnione dochody dopiero

Kiedy po śmierci księcia Janusza, nie wiadomo nie, w którym roku nastąpiłej, prawa księstwa i księcia spadły na ich nabywcę, na króla polskiego, przeszedł też od klasztoru, aczkolwiek sądy polskie dla wszystkich

w sprawie majątkowej w granicy księstwa książęcych

Rodowód Piastów śląskich 187

(1) R. 1502. diplom Cl. Tyniec. nr. 158. nadaw... warunek jak w akcie poddawczym Koronie polskiej r. 1456 vol. I. 185 zastrzeżone do.

[illegible]

oświadczył: [illegible],

że co się tyczy sądownictwa pa-

nowili Klasztorami sprawowali się nie

w sądach zakonnych lecz polskich,

(zwłaszcza gdy jedne i drugie

odbywały się już w imieniu polskich

[illegible]), ale co do ciężarów z

mocy [illegible] księstwa karane przypada-

jących, w tych [illegible] zwolnionymi czas dopiero

może być [illegible]

gdy księstwa w prawach zosta-

nie z Koroną porównane (co III) jak

z Voluminów legum wiadomo,

dopiero w [illegible], na-

1454 [illegible]

stępnie.

[illegible] Właściwie rzeczami przedając Ko-

ronie prawa do książąt Oświę-

cimia i Zatora służące im, że-

znali, że to za porozumie-

niem się z braćmi swemi i krew-

nemi uczynili. Czy jednym z

dziedziców miastem

mieli być [illegible]

(Cod. D. 1552. Dipl. H. Jurid. 168.

ku Wadowice (1) dziś cyrkułowego, któ-
re pomiędzy wsiami Chocznią (2) i
Barwałdem leżąc należały do ma-
jątków Władków, zdradzonych nie
wiadomo a co przez Sarażyn
oświęcimskiego (3)? nie wiadomo. [illegible]
gę [illegible] [illegible] małżonka
[illegible] Zeznania uczynione a [illegible]
[illegible]
[illegible] swych w kroni-
ce Księży Bernardynów kalwaryjskich, które
[illegible] w latach 1612–1759
spisane, nie zgadzają się z właści-
wemi wydanemi od Hełcla. Przyczyna
każdy się te, [illegible] jako i dzisiaj
lat od [illegible] księżycu swej ka-
niki wcześniejszej, na większą (wła-
snej) zasługę:
Według kroniki rachujem się miał kra-
[illegible] jakiś Władysław Skrzyński, zwykle
Władkiem zwany, który miał już władę
nie żyć, kiedy Król Kazimierz Jagie-
llończyk księstwo Oświęcimskie zakupił. Dała-
[illegible] Kalwary-
róny przyszedł. Rozkłaje te, [illegible]
na Władkowa, żona swego Władka
miała prowadzić dalej, jako niezała-
mana spuścizna na głowie w
[illegible]

(1) R. [illegible] nr. 1544 oppidum Wadowice ad Joannem Albertum Regem Poloniae jure feudali et morte Vladislai olim Wladkonis Ducis Zathoriensis [illegible] devolutum

(2) R. 1447. nr. 3327.

(3) R. 1458. nr. 3667. [illegible] praedecessorem Joannem Wladkonem de Barwald.

kralikowie. Jak mówi kronika.

Nie przeczą, że Włodek, Dziedzic Wadowic niewątpliwy, a wsi Choczni i Barwałdu wymieniany, mógł się przeciw rozbojem, gdy cała niemal rodzina książąt oświęcimskich i zatorskich rozbijała i rabowała po drogach publicznych. Wskazuje może na to zdrada popełniona na okrutnych nadziankach przez Kazimierza oświęcimskiego, który zapozwany r. 1458 a to, aby zdradę udowodnić, gdzie nie stawił się zapozwany. Ale każdy żył Włodek nie tylko za panowania Kazimierza Jagiellończyka, gdyż, jak wzmianka, lecz i za syna jego Jana Olbrachta, król ten wstąpił po śmierci ojca swego na tron 1492, a dziedzicem zwanym po Włodku jako swoim dziczył miasteczko Wadowice. (Zalewski?) nadały także wsie Chocznia i Barwałdy, gdyby na króla nie przeszły, to atoli pewno że obrade dziedziczne do dóbr koronnych przeszły wraz z książętami oświęcimskiemi i zatorskiemi przy pierwszym rozbiorze Polski.

przecz z nadziankami

(a) Sprawy Józefa Łepkowskiego: Kalwarya Zebrzydowska w Krakowie 1850 (patrz str. 106–110). Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa. Odbitka z Roczników Tow. naukowego w Warszawie ogłaszana ... (patrz str. 133–137). W latach koronnych były rzeczy przeszłości w dziełach ...

(str. 123) 1423. gdzie w Wadowicach i Barwałdzie powiedziano, a Choczni opuszczono. Czemu?

dit Kornel Czerwiński

Sam zaś [illegible] po którym [illegible]
[illegible] Księżniczkę
[illegible] Oświęcima
1); [redacted] [illegible]
[illegible] się [illegible]
[illegible]
[illegible]
r. 1454; [illegible]
[illegible] na Oświę-
cimiu Księ[illegible], któ-
[illegible] porozumie-
niem [illegible] dobremi
[illegible] Wacławem
Księciem Zatorskim
[illegible] Toszeckim (Tost) sprze-
dał swoje księstwo
[illegible] Koronie (3);

(2) R. 1433. nr. 91. Cod. dipl. univers. Na Atlasie kurzen. zana jego Anną nazwana.

(3) 1456–7. w Cod. univ. II. 164 i 187–191. W Cod. univ. II. 37–38. pi-sze się Auswanczin (z czego Niemcy utworzyli wyraz Auswitz), drugi raz Osswyanczin.

(Kazek czyli Kazimierz na Oświęcimiu i Nowem-miescie Zatorem nazywanem, mający za żoną Małgorzatę (?) [illegible] co nas dające na dziś dzielnicach Księżne Na[illegible]cian

I Księżniczkę raciborską. Ja

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

Idąc dalej:

[illegible] ... [illegible] uy-
[illegible] na żałonie
pani jej, który
[illegible]
[illegible] Barbara ko-
[illegible] która prawo
[illegible] do zatorskie-
go księstwa sprze-
dał (1), [illegible] któremu
krewnemu [illegible] Władku,
[illegible]
[illegible] polski [illegible]
[illegible] dostał się
[illegible] kiedy
miasteczko Wado-
wice Janowi Olbra-
chtowi polskiemu u

(1) K. 1494. 1504. nr. 442: 4548. i r. 1494. vol. I. 241–46.

144.

O Księżętach na Zatorze (co jeszcze zauważyć należy.) ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ wyżej

~~[illegible]~~ Wacław książę oświęcimski i zatorski sprzedał się w r. 1457 Koronie (1) i ~~[illegible]~~ Zaniejszy po nim Janusz aktem w Gliwicach r. 1457 sporządzonym sprzedał (Polsce) swe prawa do pierwszego odnoszące się na księstwa (ziemi ducatu) ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ królowi za odbiór / za sprzedaż 50,000 grzywien szerokich groszy praskich pokwitował Koronie (2). ~~[illegible]~~ Tenże wraz z małżonką swoją sprzedał r. 1496 i księstwo zatorskie za 80000 czerwonych złotych węgierskich, z dożywociem i aż do śmierci obojga małżonków 200 grzywien polskich i szesnaście bałwanów (bancus) soli (3).

~~Tego zaś nie widzieliśmy. Z dzieła Hefela nie pojmujemy się, że w pierwszym księstwie znajdujących się dóbr Barwałdzie do właściciela, szlachcic Władek i żona jego Katarzyna [illegible]~~

r jak wyżej widzieliśmy

Księżętach

(1) Vol. I. 104-5.

(2) Tamże 104-191.

(3) Tamże 241-5.

dzięki sam Katarzyn[illegible], przeciw-
[illegible] [illegible] [illegible] jęzia się w
sumę nie zakłóci czemu ni pobu-
nie, [illegible] ci [illegible] upa-
dła w sądzie
mieli procesu różne, z powodu
których gdy przez Stanisław a wie-
czystego
miewali spory sądowe, które już
prowadzili akcje, już sama Ka-
tarzyna tej, już [illegible] je na
nich wiedli przyjaciele, wydającego przez
ciało Stawiński oświecimskiemu o
zdradę popełnioną na akcji Wład.
[illegible] Na czemby za-
lach [illegible] [illegible] Na czemby za-
leżała do zdrada tego nie po-
niedziano, wieść [illegible] że jakiś
Władysław Skrzyński, [illegible] Wład.
[illegible] swany, trudnił się [illegible]
jem jeszcze przed zakupnem [illegible]
[illegible] księstwa, i że po jego
śmierci prowadziła dalej do sze-
[illegible] Katarzyna
miała żona jego [illegible] [illegible] [illegible]
za co [illegible] [illegible] [illegible]
żądała v. 1477. czy ów Wład-
[illegible] który ten sam którego Jan
Bek [illegible] [illegible]
Ulbrecht nabywca Zatora przez [illegible]
po księciem zatorskim [illegible], i
po którym, jako [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] odziedziczył [illegible]

Wieś Chrzanów, v. 1477. nr. 3323.

[illegible] grunt pieniężny [illegible] v. 1476. nr. 3323.

1458. quod [illegible] Dominum Wladkonem [illegible] Wladkowa de Barwald.

Jest atoli pewne, że kiedy powodami do sądu Stanisław [illegible] zawrzeć Dowodów, nie zdaniu się w sądzie

Izmaelym bezdzietne

~~Hehel 113~~ ~~Hehel~~ rodowód [illegible]

Na pracowicie zebranym rodowodzie Lordów i książąt ruskich a szczególniej halickich, który się znajduje przy dziele wydanym we Lwowie 1852. (w czterech częściach (Dzieje drewnago Galicko-russkago kniażestwa) zwróciwszy co do panującego w Smoleńsku między r. 1417. a 1455. księciem uwagę, że imię jego nie jest wiadome. Karamzyn na ostatnim książąt smoleńskich rodowodzie, dodatkowo do jego dzieje gossudarstwa rossijskago umieszczonym [illegible] uwagi tej nie zrobił. U Hehela(1) mowa jest o Michale (zapewne u Karamzinie) księciu smoleńskim uchodzącym (z Rusi, który go zapytał, gdy niedo sąd [illegible] prócz w Krakowie, czy chce według [illegible] obyczaju ruskiego czy cerkwi przysięgę zdawać? (2). Ten to zapewne książę panował w ów czas w Smoleńsku, części królewskiej księstwa litewskiego. Zmiankują akta szczą-cym [illegible] dawne o jakimś Kazimierzu litewskim księciu królem od Czechów obranym(3), bliższych o nim wiadomości nie podawszy.

r. od Dyonizego Zubrzyckiego

(1) R. 1442. nr. 3465.

(2) Cum unde debet jurare, utrum secundum ritum Christianorum vel Ruthenorum.

(3) R. 1440. nr. 2846.

ogólnie

3. Piśmiennictwo ~~polskie~~.

W przedmowie do [illegible] wydanego przeze mnie (v. 1047–21) [w moich tomach z dodatkiem] piśmiennictwa polskiego, [illegible] z dodatkiem, objawiłem życzenie, ażeby pracę moją, [illegible] i szczodrzejszy język należy, ważyć, dopełnił znawca dziejów, zapaśny we władzy i bogaty w pomysły, doświadczony w badaniach tego rodzaju. [podobnie jak się wyraził] Zawiodłem się w nadziei. Sypnęły się tak zwane historye literatury, i w niektórych z ich pocztu ocieniono wyzyskiwania moje [illegible] oznaczyw[sz]y [illegible] krasomówczy [illegible] w liście do Adama Mickiewicza:

Szlad bez jeden za drugim, owczym ciągnąc pędem,
Słowa składał najpierwszy i wszyscy tak rzędem
ale nikt wcale rzeczy nie przyswoił [illegible] tylko moje zdawał[o] się, włożył myśli, rzecz całą przyswoił sobie, i na tem poprzestał. Jeden tylko

Profesor Nehring (pisze się Nehring) odznaczył się w tym względzie. Ale uczony mąż [illegible] kilku wzorami języka polskiego pochodzącemi z rozmaitych czasów [illegible] zbogacił [w całym piśmiennictwa polskiego], zmniejszył wartość przysługi uczynionej dziełu, [illegible] w dodatkach pomieszczonych [illegible] miała u mnie [illegible] mniej niż od Prof. Nehringa [illegible] Adam Mickiewicz [illegible] zrobił [illegible] inaczej ode-

mnie ~~[illegible]~~ jeden i drugi z pomników języka polskiego z XV wieku (są w Dodatkach do Piśmiennictwa pod liczbą 16.18–19) ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Ta zresztą dał
~~[illegible]~~ pomimo nie uczynił dzieła, którego życiowy mu... Lucyan Tadeusz Rychowski, w Historyczno-krytycznym Zarysie Literatury polskiej w dwóch tomach w Krakowie 1868 wydanym: ku naprzód jedyne podał w nim ~~[illegible]~~ wskazał ~~[illegible]~~ Daly z-chć mu prawdziwe w piśmie ~~[illegible]~~ Adam Maciejowski w piśmie pod napisem Piśmiennictwo polskie, wydanem w zakładzie imienia Ossolińskich wydanem we Lwowie 1842–44. w dwunastu tomikach[2] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ i powtórze, nie zgłębiwszy rzeczy, mylny sąd o wszechsłowiańskiem (panslawizmie), zbłąkanie, po wyjściu ~~[illegible]~~ Pamiętników ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przez to w świat rzucony, powtórzył. ~~[illegible]~~ przez to w błąd czytelników, zamiast wyjaśnić im rzecz, i wskazać prawdę. Ponieważ jak w przedmowie do drugiego tomu ~~[illegible]~~ pisze ~~[illegible]~~ historyi literatury polskiej w dalekoobszerniejszych ramach, przyjść ci ...

(1) Patrz jego Dzieła: wydanie zupełne przez dzieci autora ogłoszone w Paryżu 1860–70. w ośmiu tomach. Patrz tom IV. 119.

~~Zadanie da jako dane: ale jak się spisał w tym względzie~~

Lubjarmiński ~~[illegible]~~ więcej. Nie ~~[illegible]~~ mial ogólnie na całe nic innego jak ukazać, że czytał Piśmiennictwo moje (1), ~~[illegible]~~ poznać że się poczuwa do winy, którą mu wytknąłem (II. 934–5), i że na uczyniony ~~[illegible]~~ zarzut nie ma co powiedzieć.

(2) Patrz V. 171–8.

Zarzucił Rychowski dzieła swego uświadczyć że mając się

niż dalej

sobie

cie wszelkich ustaw i niedostatków które[by] nigdy się zna- ~~242.~~ 147.
163

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] wraiyście za-

przeczyłem [illegible]: żem zagorzały

stawianofil, że w stawianiczyźnie wszy-

stko dobrem, wszystko swojskiem wi-

dzę; że Lelewel gorliwym był patry-

otą Polakiem, a ja panslawistycznej

szkody ciężkim uczniem; że kiedy

jego zagrzewała miłość ojczyzny,

mnie jedynie sprowadzi nauka nie

mająca żadnego związku z obecnem

życiem narodu."

Sława że się czczą gadaniną! zagorza-

łym miłośnikiem stawiańszczyzny nie

byłem nigdy i nie jestem; z przywiązaniem [illegible]

jor o niej wyszukiwam co ślusznie

swojskiego a co napływowego wyka-

zując co jedno i drugie ma do pochwa-

lenia a co do nagany, nawodząc jej niedo-

statków na to za czem ciągle-

gać a czego unikać powinni [illegible] Odgadujący [illegible] [illegible] na uwadze całość, bo inaczej nie

mają [illegible] wyrozumi się [illegible]

[illegible]

[illegible]

mnie nikt. Lelewel nie wyjaśniły, [illegible]

przeczyłem. Nam [illegible] Drahim,

i w [illegible] niewczesnych nie

tamym zadomnie [illegible] [illegible]

bawiąc [illegible] tego zdania, że stawiant[illegible]

---

lezć w spomnionem wyżej dziele jego, k'woli [illegible] wyszedłem się [illegible] wyjaśnie- ciem kte- daw w moim życiorysie (*), przy [illegible]

(*) Valor Tygodnik Wielkopolski z r. 1872. nr. 36–7.

Uczynionym mi przeczu zarzutom

[illegible]

wspomniany słowiańszczyzny [illegible] niech ma [illegible]

każdy ją przedstawił ją

~~...~~

wym względzie, a być nim konieczne, gdyż inaczej Ducha kierującego zbawiennymi nie odgadniesz, i jeden lud zbawienski dziejów swoich bez rozpatrywania ich w dziejach pobratymczego

inaczej lud zbawienski jest dziejów własnych, bez pozyskiwania wiedzy zarówno dziejów ludu pobratymczego ~~...~~ wy-~~...~~ dokładnie. Zapoznanie się wzajemne z dziejami i urządzeniami ich ~~...~~ politycznych, co naturalnie dało Duchowi pobudzenie do utrzymania ich w zarodku i rozwoju, ludzie zaś niewoli do zastanowienia się nad ich dodatnią i ujemną stroną ~~...~~ Jej zasady braterstwa [i wszystkich w ogóle stawiam] tem się już przy pierwszem z historycznej prawodawstwa występieniu, u nas jest Helcel, i pozasad jej niewiny, u nas Lelewel. Ten jednak ~~...~~ wnika zbyt głęboko jeszcze ~~...~~ mowa drugiej ojczyzny (1), inaczej jej odemście zastosowanie w praktyce (2). Oprócz tego ta

(1) W roku 1848 pisał z Brukseli do przyjaciela: "ziemia ta zasadniczo całego mego życia, jest ona moją drugą ojczyzną, i jeżeli kiedy oddał jaką usługę memu krajowi, to nie gdzieindziej tylko na polu ziemi..." Patrz list XX Dzieł Lelewela wydany w Poznaniu 1864 na str. 457.

(2) Tamże str. 627 ... [illegible]

dzy nami zachodzi różnica, że gdy
on uprzedzał się a nie jednem co
ze współczesnem życiem narodu mia-
ło związek ślady, gdy niewał prze-
widzenia które wychodziły na przy-
widzenia, i gdy wmawiał w czytelni-
ka wiarę w to co po swojemu
wywnioskował z dziejów, i ja prze-
ciwnie, opowiadając ~~do~~ dziejowe wypadki, nawodziłem niebezpie-
czeństwo stronniczości ~~[illegible]~~ na to ażeby bez żadne- czytającym me pisma, ~~[illegible]~~ badali ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, sami, i
go z mej strony doradzenia się, wyrozumowanie ~~[illegible]~~
zając wskazane sobie ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ źródła historyczne, przekonywali się
naocznie ~~[illegible]~~ o prawdzie.
~~i tak sam [illegible]~~
~~[illegible]~~

Wychowski prawiąc o ~~[illegible]~~ swojem uczestnictwie w panslawistycznej szkole czeskiej, ~~a [illegible] o [illegible]~~ a twierdząc ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ narodzi
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, że ~~się~~ w poszukiwa-
niach naukowych sam tworzę sobie drogę, i ~~jednakże~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zaprzecza sam so-
bie, mówiąc, który być naśladowcą tem, którego zdaniem jego, stojąc o własnych siłach z własnych materyałów wyrabiając gotowych dla zbudowania własnej budowy budowę, robota ~~[illegible]~~ łamany ~~[illegible]~~
Odmiana ~~[illegible]~~ nawet uprawianej odemnie związku z życiem narodu, i pisarstwa któ-

~~a przez to wyrażę się o własnych sługach w dla zbudowanych z własnych materyałów wyrabiam swej budowy~~

~~i ja sam a przez żadnej szkoły naukowej materyałowi, z pisma swej wyrabiam,~~

ze druków oglądałem uważa za nader niedołężne dla tego, że się z niemi nie odnoszę

[illegible] do [illegible]

zdań recenzentów o dziełach [illegible]

nie znanych mi [illegible] pojęcie wzięły!

A więc to wszystko co mówię o życiu [spółeczeństwa [różnych warstw

co mówię

polskiego nie ma związku z życiem polskiego narodu? A więc zdań recenzentów dane o dziełach których nie czytałem uznawać mam i odnosić się do nich?

L i nie powtarzam ich myśli. Co za

myśl [illegible]

Lecz poznajmy [illegible] rozprawienia o [illegible] gdaszone przez

Historyi literatury [illegible]

dzieła który przez zawsze zasób na- tejże historyi

ogromadzony od innych dla siebie [illegible]

[illegible] sami od siebie

dla nie następców dla użycia nie

przygotowali i poznajmy, może tylko 941-2

którzy, jak w Pismach II przez

dziełem, wady ważne, nie znali

wady nie uważyli, a dla danych

rzeczy ze źródeł czerpiąc pierwotnych

zapomniadają postęp Historyi rzeczywistej

dawne czasy [illegible]

my

[illegible] przedstawił jako [illegible] być może [illegible]

[illegible]
[illegible] ze starodawnych prawa polskiego pomników [illegible] wszystkiego tego co w niem o cywilizacyi [illegible] Słowian w ogóle a [illegible] Polaków w szczególe [illegible] na jaw wyszło.

całkowity składu prawa [illegible]

i że rzadko przy ich uważaniu się pojawionych [illegible] Pozmieniana [illegible] Polskiego jak i Sła

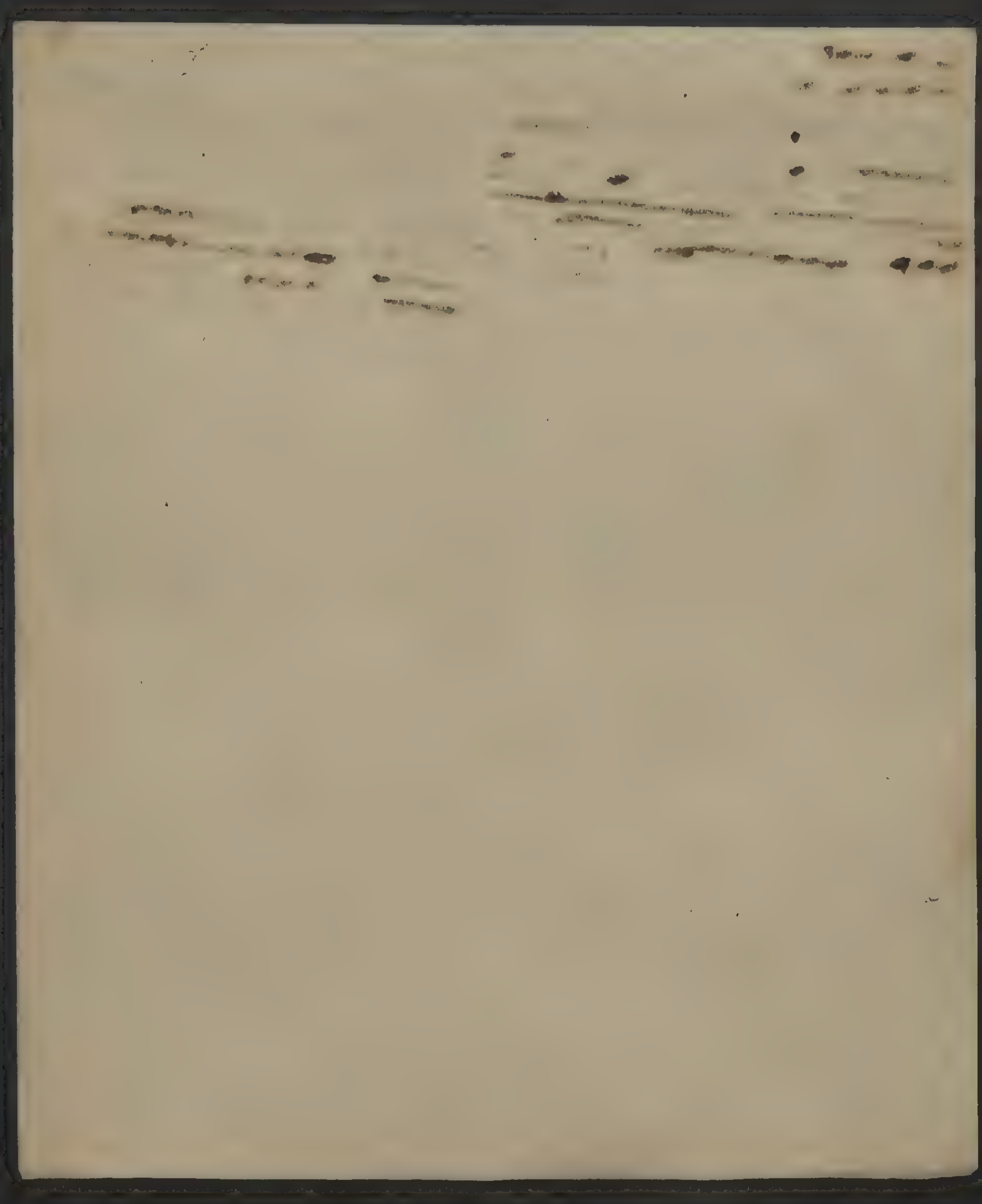

[illegible] o wsiach, (1) Kod. [illegible] nr. 37[illegible]
mi[illegible] (2) R. 149[illegible] nr. 9[illegible]
w [illegible] nie [illegible] szkole [illegible]
[illegible] jeszcze [illegible]
kościele bywała
[illegible]
[illegible]
[illegible] do niej
[illegible] lat [illegible] dla o-
[illegible]
[illegible]
[illegible] do ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wsi szlacheckiej (1) [illegible]
[illegible] szkół [illegible]
[illegible]
[illegible] (2)

† po różnych miejscach

Nauczyciel szkółki
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

wydziałach zało-
żony; [illegible] chlebę
pieczył [illegible]
[illegible] uzyskał
stopień nauko-
wy. [illegible]
nabytym [illegible] a-
ktach urzędowych
dodawano do na-
zwiska, czy świa-
dka (1) czy [illegible]
[illegible] (2) że [illegible]
do stopień uni-
wersytecki. [illegible]
[illegible] uzyskał [illegible]
[illegible] drugi
prawny, trzeci
nauk lekarskich,
czwarty litera-
tury (artes). Za po-
średnictwem ich

(1) A. 1351. nr. 3445. [illegible] s [illegible] artium. 51. nr. 3445

(2) A. 13[illegible] [illegible]

(3) [illegible]

~~że koloru czarnego odciągnąwszy pod warunkiem, że jak kiedy się zdarzy zasiadał w [illegible], [illegible] uroda [illegible] te [illegible], ażeby się [illegible] w nie [illegible].~~

~~[illegible]~~ musiał być w znaczeniu (1), gdy miał zachowanie u szlachty, wszedł z którego występował jako godny (?) nauczyciel. Skromne snadź było jego utrzymanie nawet po miastach, kiedy wielki magistrat, nauczyciela [illegible] szkoły [illegible] którzy mieli stopień uniwersytecki (2), miejskiemu [illegible] Pisarzem [illegible] ażeby miał lepsze życie dla tego ażeby miał lepsze uposażenie. Po wsiach, miastach a nawet w stolicach, nie gdzieindziej jak przy kościele bywała szkoła. O jednej powiadano że wstępował do niej [illegible] dla ograwania się, gdy zjeżdżał na nabożeństwo ze wsi sąsiedniej (3). W Krakowie było ich wiele. Była i na zamku (4).

Czuwał nad wszystkiemi zakładami naukowemi uniwersytet a ście-

~~Helcel 114.~~ 1511 6.

~~(1) Pro [illegible] v. 1430 nr. 2327.~~

167

~~(2) R. 1441. nr. 1934.~~ [illegible] w aktach szlacheckich.

(1) R. 1454. nr. 3555. Stanislaus Rector scole.

(2) R. 1463. nr. 3726. Rector et Notarius civitis (miejski) Magister.

(3) Ibid. [illegible] nr. 3723.

(4) R. 1498. nr. 4489. Studens scole castri Cracov.

rych wydziałach zaliczony. Za chlubę poczy-
tywano w nim uzyskać stopień naukowy.
Stwierdza się i w
aktach urzędowych dodawano do
nazwiska, czy świadka, czy
urzędnika (2). Pierwszy wydział
był teologii (3), drugi prawny,
trzeci nauk lekarskich, czwarty
literatury (artes). Za pośrednictwem
ich upowszechniały się głębsze
nauki w narodzie, przez dzieła
rękopiśmienne na pargaminie
kreślone aż do pojawienia się dru-
ku w Krakowie, i układ [illegible] używania
szmacianego papie-
ru (3). Już w XIV. wieku widzi-
my się po sądach i księgi
teologiczne (4), w XV i księ-
gi prawne (5). Teologowie [illegible]
[illegible] tradycji
się i literaturą (6), co powiodło cie-
kawe umysły,
do u-prawiania gałęzi w historyi szcze-
gólniej. Czytając kroniki Długo-
sza, [illegible] się z nich o dawności herbów,
zkąd rodzinne związki a zacno-
ści [illegible] je rodów, za świa-
ta i nieraz dowodem do sądowych sporów (7).

należytym

ze przyznawała stopień uni-
wersyteckim.

(1) R. 1451. nr. 3445. Dominicus Jacobus baccalarius arcium

(2) R. 1437. Baccalarius, Notarius.

(3) O należytość za ozdobnienie [illegible] papieru, był spór sądowy. 1472. nr. 4081.

(4) R. 1399. nr. 425. librum omelie (homilije) [illegible]

(5) R. 1443. nr. 3072 Judex castri Cracov. obligavit librum Decretalium

(6) R. 1414. nr. 1326. magister arcium et lector theologie sacre

(7) R. 1420. nr. 1712. Herb Starykoń spowodował spór sądu.

Celowała nad wszystkiemi szkoła główna uniwersytetem nazywana powszechnie.
Mówiąc o ~~[illegible]~~ o niej ~~241.~~ 151.

168

~~Celowość nad wszystkiemi zakłada~~
~~mi naukowemi uniwersytetem~~
~~nazi pogląd~~ pewien, a wewnętrznem domów jej
~~[illegible]~~ urządzeniu ludzieża ~~ozdobach~~ które w
dawnych życia żyły z sdużkie twórej   Li już to
jej naukom, ~~poświęcając się~~ i z ja-
kim dla kraju pożytkiem, pożytecz-
cały się ~~[illegible]~~ ~~zakończy~~ oraz
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~zakładu naukowego~~

Będzie to przyczynek do rozpraw o dawnej wszechnicy naszej, które w przedmowie do ~~[illegible]~~ Dyplomataryuszu jej w dwóch częściach zwierzu w Krakowie wydanych przyrzeczono.

Wyraz łaciński universitas ma dwojakie, prawne, a które tu nie ska-… i naukowe znaczenie. ~~[illegible]~~ Drugiem pojęciem wyrazu tego rozumieć się ma przez uniwersytet wszechnica szkół ~~wszystkich nauk, za najpo-~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ które udowadniają w nich ~~[illegible]~~ postęp ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ udzielają naukowe stopnie.

na jednem miejscu zgromadzonych, w których umiejętności wyznawcy wykładają nauki potrzebom swego wieku odpowiednie, i tym

Budynki dla pomieszczenia w nich uczącej się młodzieży, ~~[illegible]~~ zwykle z ~~[illegible]~~ funduszów prywatnych zwano w średniowiecznej łacinie bursami. Wyraz ten znaczenie swe od dziwnej nie powszechny ~~[illegible]~~ znaczenie przywiązującym go wyszukanego ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pod początek ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ niemieckiem Bursch wiele

41-
958
41.
Lsławianej 917 | 113

1052
1043
/9

2 | 113 | 26
10/13

niewłaściwie, bo [struck] w Polsce nie
oznaczała bursa uczni[1], ale rzecz. (Z
bursa krakowskich najsłynniejsza (z ba-
ski Zbigniewa Oleśnickiego krakowskie-
go biskupa ~~powstała~~. Liczyła pięćdziesiąt
izb, ~~[struck]~~ w który początek nie wcho-
dziła obszerna komnata przeznaczona dla ~~rządcy~~
~~[struck]~~ przełożonego nad gmachem
ludzież ~~[struck]~~ biblioteka, kuchnia
~~[struck]~~ Z woli założy-
ciela mieszkali w ~~niej~~ Studenci, ~~przy-~~
~~[struck]~~ w liczbie najmniej stu, wszel-
kiej narodowości i stanu, równo
ludowi jak szlachcicy, do nauki prawa (kanonicznego) i
kanonicznego przykładający ~~[struck]~~ się.
~~[struck]~~ Na wstępie winien był za-
płacić kopę groszy, a mieszkać
mógł w gmachu nie dłużej nad
dziesięć lat. Z wstępu, że je-
~~[struck lines]~~
~~[struck]~~ Ubożsi Studenci pobierali ~~[struck]~~
~~[struck]~~ zasiłek pieniężny na kupno żywności, składającej się, gdzie-
~~[struck lines]~~
nie z grochu, jagieł i mąki. ~~[struck lines]~~ Takiż zasiłek
obracany według upodoba-
nia brat. Student ten, który
kapłanem będąc w bursie ~~[struck]~~ cały
mieszkał ~~[struck]~~ a wzbraniał się ~~[struck]~~ w końcu

powstała

drzwi inne, jedna w samie mieszcząca
w rzeczonej bursie

stanowicie, u którym się

~~[struck]~~ każdy

(1) Dziubl. Cod. Univ. II. 204. Haus der armen Burschen. Toż samo u Niemczech zauważył Grym w słown. pod w. Burs.

~~nat w bursie w celu [illegible] się~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ prawie.
~~[illegible]~~ w Dakto rawie wykłada-
jący owi prawa ~~[illegible]~~ nad
[illegible] Dozorowali go szczególnie ~~[illegible]~~ Je-
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ żeli się pa-
~~[illegible]~~
kazało ~~[illegible]~~ że się do nauk nie
przykłada, i przez cztery miesią-
ce poza bursą ciągle przebywa, kle-
dy utracał fundacyi (1).

Bibliotekę bursy zaopatrywano w
dzieła teologiczne i prawne, a osobli-
wie wiedzy kanonicznej i rzymskie-
go prawa poświęcone, chowane w ga-
wadach, łańcuszkami żelaznemi dla
bezpieczeństwa przykowanych (2). Kreśla-
no je na pergaminie aż do pojawie-
nia się szmacianego papieru (3). mianowicie
Dzieła ~~[illegible]~~ teologiczne (4) i pra-
wne (5) miano w wielkiem poszano-
waniu, nie ~~[illegible]~~ wadzono się o po-
sadach, dawano je na zastaw, i t.p.
Składały się z ksiąg, zwitków, i
zeszytów (6). Z zwitek wieś zwa-
no po staroświecku księgą (7).
~~[illegible]~~ Mógł się (składać z pojedyn-
czej sztuki w trzy księgi
zawierać dak zwitek urzędowe lub pry-
watne pismo. Różnica ... pie-
częci zależała ludzież od nich, których
zwitki zszywano. używano nici. 153-

(1) R. 1441. 1454. Cod. Univ. II. 4. 157.

(2) R. 1454. tamże: libri in Theologia, jabre canonica et civili in catenis ferreis ad thecas reponendi.

~~(3) o należytości ... ~~

(3) R. 1472. nr. 4481. quadragintas sexas papiri.

(4) R. 1399. nr. 425. librum amelicale (kanclijc) residuah. R. 1442 nr. 3072. Judex

(5) R. ~~[illegible]~~ casteri Cracov. obligavit librum Decretalium.

(6) R. 1439 Cod. Univ. I. 191. libros librarum que volumina et sexterni

(7) Księga u Mikl. w Lex.

r jak ~~[illegible]~~ i zeszyt

wanych, białych lub na czerwono i błękitno farbowanych (1).

(1) R. 1413. 1416. Cod. Univ. I. 103. 115. sigillum de viridi cera, w przypisku na str. 115 powtórzono: cum sigillo cereo rubro, filis sericis coloris albi rosei et coerulei appenso.

wyprowad. od uniwersytetu — wyrazy zaczynające uwzg-
Dawne akta pisano są łaciną klasycz-
ną : pisywane przywatnie

wyrażano w łacińskim lub niemie-
ckim języku. [Imiona osób w nich
występujących przypominają na-
zwiska dawne (2) czytamy tu
łacińskie wyrazy w in-
nem znaczeniu jak u Djukan-
ża (3) brane, lub w nim nie znajdujące się
(Niżej pamiętamy o tem że gdzie wykazać) wca-
le. (którzy u trzy-
mują, że rz nie stanowiło je-
szcze w XI wieku charakterysty-
ki polskiego języka (4), a słuszność
mają po sobie ci co mniemają (4),
że przez ciąg XV wieku
język czeski był na polski wpły-
wowym (4).

Tyle wszystkiego co po wyda-

153. 247 — 38

(1) R. 1461. Cod. univ. II. 203. Gremisch der Huter (szapnik) r. 1389.

(2) Tamże I. pr. 9. Nawoj, r. 1456 I. 170. Nawojka relicta Zarembae Palatini Sirad.

Tamże r. I. 511 (1403) Sędziwoj z Ostroroga chorąży poznański.

(3) Tamże r. 1400 I. 31. de domo cum ejus utensilibus et aliis parafernis (ruchomości).

(4) Bielowski w Bibl. Ossol. rocznik IV. 176. Dzieło Baduena drukowane w Lipsku 1870.

(4) Małecki we wstępie do Bibl. Królowej Zofii XLIV.

[W drugich występują wyrazy rzadkie w mowie niemieckiej poza Polską używanej (1).

~~Powiedzmy co pokrótce o osobach składu uniwersytetu wchodzących, ... każdą zajmujących uczących i uczących się. ... przyjęte ... w ogóle niższe zawarliśmy ...~~

[służących się ba- szą zajmujących wykładanie

W ~~...~~ urzędzie ~~...~~ stanął Kaznodzieja. Ponieważ się uniwersytecka ludność z różnej narodowości składała, ten więc który do niej w kościele musiał przemawiać polski i łaciński język znać i w obu wysławiać się płynnie (1). Co do Wikaryuszy miał Proboszcz utrzymać dwuch, z których uniwersytecki w ukaźniu jeden winien być polski, drugi niemiecki język posiadać (2).

Z liczby uczących zasługują na uwagę Bakałarz i Magister. Pierwszy był dwojaki, tak nazywający się "skończony" (3), który miał prawo uczyć już-to w zakładach naukowych uniwersyteckich czyli tak zwanych bursach akademickich, już w samym uniwersytecie, a drugi mocen był nazywać się Bakałarzem, choć nie uczył. Wyższym

~~... drugi, który ... nie uczył ... prawo do ... z uniwersytetem ...~~

(1) Zbigniew Oleśnicki Kaznodzieję do uniwersytetu wprowadził i opatrzył go. R. 1454. Cod. univ. II. 141–2.

(2) Tamże str. 145.

(3) Baccalarius formatus 1457. 1464. Cod. univ. II. 185. 237.

(4) R. 1451. nr. 3445.

od Bakałarzy był magister ⌈ w dwóch wydziałach nauczał(1).

⌈ czyli Profesor. Wolno mu było

(1) R. 1414. nr. 1326. Magister arcium et lector theologie sacre

(2) R. 1443. Cod. Univ.

Do rzędu niższych się (Studentes) należeli wszyscy, którzy przykładali się do nauk. Wolno im było nosić ten tytuł, nawet przy uzyskaniu w uniwersytecie stopnia(2). Dopóki szkoła główna miała poważanie (co, jak wiadomo, trwało przez cały przeciąg XV wieku, a głównie za w szczycie najwyższym za czasów rozwijającego się [illegible] bezwzględnego w pierwszej połowie tegoż wieku) szanowano uniwersytecki tytuł (i szczycono się nim: ale gdy ⌈ hussytyzmu upadła, przeszedł w pośmiewisko tak tytuł Bakałarza jak i Studenta.

⌈ r. 1443.

⌈ za powodem

(2) R. 1426. Cod. Univ. I. 155. ⌈ II. 23. Studens, Studentes almae Universit. Tamże (T. 156.) clerici et Studentes.

Najnowsze

155. ~~269~~ 60.
a/

Chwalebną gorliwością dla nauk i znakomitym w nich postępem, wsławił się uniwersytet, skąd wielka jego powaga przez cały przeciąg XV wieku u europejskich ludów. Lecz zbierała się nad jego głową burza, która o mało nie przyprawiła go w przepaść. Jeszcze przed spaleniem Jana Husa w Konstancyi (r. 1415) przewidując Zygmunt cesarz niemiecki a król czeski i węgierski że husytyzm znajdując

pisma dla husytyzmu jak i husyty. zasady wyznanych polskich jego podzielając wyrzdy spod pióra Antoniego Prochaski i A. Sokołowskiego, d[r]ukowane w Przewodniku naukowym i literackim w Dodatku do Gazety Lwowskiej z r. 1874 (zeszyty wychodzące). Drugiego pisma czerpa- z-B) ła wiedzę i z dyplomataryusza uniwersytetu świeżo wydanego, Ponieważ

a husytyzmie te bliżej się znajdują w Drugim tomie Starodawnych prawa polskiego Pomników, przytaczamy je i dla tej przyczyny że

ona poniważ szczegóły zostają w związku z Piśmiennictwem Polskiem odemnie wydanem.

W przykrem się położeniu znajdował król polski względnie do niemieckiego cesarza a monarchy czeskiego i również w przykrem względnie do duchowieństwa. Wiedział że politycznie pierwsze rzeczy biorąc, nie powinien ~~nie~~ ~~dawać~~ ~~pomoc~~ dawać żadnej pomocy, lecz z drugiej strony miał przekonanie, że jeżeli z nią nie pospieszy, narazi się przez to księstwu kaliskiemu. ~~Więc k'woli temu dawał pieniądze na zaciąg wojska przeciwko Husytom~~ ~~[illegible]~~

~~(Obacz tego co w przejrzaniu i rzuci str. 177-180)~~

155 ~~Hefel 116~~

b.

173

Nie mógł uniwersytet tak wpływać na cywilizację narodu, jakby mógł przy okolicznościach innych. Powiedzieliśmy wyżej co było powodem, że nauka prawa mało rokiła u nas postępu: powiedzmy dla czego i filozofia ciągle w średnich wiekach z teologią związana nie mogła ~~[illegible]~~ ośmielać jakby należało.

Jeszcze przed spaleniem Jana Husa w Konstancyi (r. 1415) przez widując Zygmunt cesarz niemiecki i węgierski, a król czeski, że ~~[illegible]~~ husyty ~~[illegible]~~ znajdując w Polsce zwolenników pociągnąć ją może do zawiązania przyjaznych z Czechami stosunków, siał w jej łonie niezgody. Burzła z tąd ~~[illegible]~~

Tudzież ~~[illegible]~~ po długiem Witolda wahaniu uzyskania korony (r. 1430), wpływając ~~[illegible]~~ że uniwersytet w czasie zagajenia przez swych posłów ~~[illegible]~~ Tenże w czasie zjazdu Jagiełły w Łucku podnieca duchowieństwo przeciwko szlachcie (r. 1412) ~~[illegible]~~ duchowień-stwo ~~[illegible]~~ podburzając ~~[illegible]~~ Chełmnie.

sydek w czasie zagajenia przez swych posłów, nauczycielów, największych ~~[illegible]~~ przyjąć za zasadę uznać swego grona tak uczących jak i uczących się, jako przyjaciół Husa ~~[illegible]~~ że Zygmunt

(a) Sołtykowicz o stanie akad. krak. str. 144–5.

Z jego zabiegów ~~[illegible]~~

Do których wejrzenie i za naukę.

~~gdyż~~ Czesi tylko nie otwarty żądali orężu na ~~[illegible]~~ ku co się dzieje.

~~[illegible]~~ (odmawiali) lecz owszem (nie pozwolili go) ~~[illegible]~~ zachowali dla

wszystkich ograniczonej. Czesi wszelkich dla nie- (po dwa kroć)

(od Czechów Korony (r. 1432); radomnego zajściów dawać pomiędzy ~~[illegible]~~ dla względu. Wsku-

~~[illegible]~~ tek tego

~~[illegible]~~

na zaciąg wojska dla Zygmunta (1); wygnać

nawet ustawy w Wieluniu (2), mocą której każdego co z Czech przybywać poddać pod władzę inkwizycji ś. dla wybadania go czy uczniów wszędzie nie wyznają zarazy pod karą utraty czci i majątku wchodzić w jakiekolwiek z czeskiem pańskiem poddanym władzy swej ludom stosunki.

~~(1) R. 1424 w. 1976. pozdawaniem w tymże roku zjazdów zapadłe, które w Vol. I. 85– są umieszczone.~~

(1) R. 1424. w. 1976. Nota illius quibus Dominus Capitaneus dedit pecuniam racione gentium Regis Ungarie contra Bohemos villissimos hereticos etc.

(2) R. 1424. Vol. I. str. 85–6.

Hetzel Nr. b. 1741

Lecz wszystko było daremne, i wnet uznał sam król i jego rada że potrzeba wyzbyć się z tego co przezacnie niebacznie Polacy czyniąc wdzięczność dla Czechów, że wespół z nimi walczyli pod Grunwaldem i Szembarkiem (r. 1410) przeciwko Krzyżakom, wymykali się z kraju i zaciągali pod husyckie chorągwie. Kiedy w moc naszą wieluńskiej ważącego król konfiskatę na przebrzmiałych jej zakaz języka, opierały się [illegible] radzić, że żyją w niepodzielności majątku z prawa własnego nadania z niczyjego lecz własnego nadania swoim krzykiem wydalały się do konfiskacie do podziału majątku, sądy stanowczo skazywały,

(1) D. 1424. nr. 1965.

[illegible] gdy [illegible] rodzinny, [illegible]

źródło [illegible] winna być wszystkich

zrównywały wszystkie ustawy ze zwyczajowem prawem

i kiedy w tak krótkim (1) [z zupełną

~~[struck]~~ skargą, ~~[struck]~~ pozwo-

lił oskarżonemu przyrzekać na

dę, że istotnie hańb w Czechach,

ale coraz przyrzucie ~~[struck]~~ zwiastował samo-

że, i ~~[struck]~~ zasadami ku-

~~[struck]~~ zasadami ku-

sycznemi nie zrażał się wca-

le. ~~[struck]~~

~~[struck]~~

~~[struck]~~

~~[struck]~~

~~[struck]~~

~~[struck]~~. Unia najmniej-

sze w swych skutkach nad spo-

dziewanie następstwa, odwo-

rzyła bowiem narodowi oczy na

to co się dzieje, i umożliwiła

mogą ~~[struck]~~

~~[struck]~~ zasad

więc naprzód pytać o to: czem-

się ta stała że korona czeska,

która już zupełnie [przyjmowała,

~~[struck]~~ Polska wy-

wożona z obcej rąk Jagiełły [do

zrzeka? kto i co czyni na-

[po edykcie wieluńskim znowu wystąpiono

(1) M. 1429. nr. 2253-4.

[winien spełnić część Król jegomości nie spełnia

[w objęciach swych

osobno do 155 d.

~~203~~.
175

z czeszczyzny; ~~[illegible]~~
nie ja bowiem pierwszy i nie osta-
tni czechizmów użył w najdawniejszych
pomnikach naszej mowy dopatrzyłem;
co atoli starożytności polskiego języ-
ka nie przesądza, za świadectwem
Dyaskurydesowych wyrażeń; wska-
zuję bowiem na to jedynie, że od czasów
niepamiętnych, może od wieku Cy-
ryla i Metodyusza, ~~[illegible]~~
języki polski i czeski [illegible]
się ~~[illegible]~~ spólnie, wyra-
zów sobie udzielały nawzajem.

155.
10

176

w szeroniu sprzyjającą jej, wydała długie owoce. Użycie języka łacińskiego powszechnie w Europie zachodniej na środek do ~~szerzenia oświaty obcej~~ [illegible] ~~[illegible]~~ zrósł się z łaciną język używany w kościele, szkole, urzędzie i sądzie. Objaśniał już pojęcia, a nawet w mniemaniu że jest uczący w zbiorach, wzbogacał już nawa od siebie wymownemi wyrazami do napominania, że lepiej jest wydawać się w macierzystym języku, niż trudzić się z łaciną ...

Dobroduszny urzędnik, tak administracyjny jak i sądowy, [illegible] znajdywał w dobroduszności jakoś swojskich wyrażeń stosowniejsze przeszło do polszczyzny.

najpierwszej spróbowali się z łacińskich więzów uniknąć, i dla samych dzieci [illegible] zachowując już ay[illegible] obrzędowo ss. [illegible] Tożsamie z [illegible] w zrozumiałym mu języku [illegible] do [illegible] zawsze mogł uniknąć [illegible] uczyli zasad przeciwnych katolickiej wierze, i przemawiając do niego w zwiąsku [illegible] pod [illegible] [illegible] Dla uniknięcia wpływu katolickiego [illegible] podrzywa[illegible] (Taboryci i inni)

Hetel [illegible]

Uzdawanie się monarchy i jego rządy [illegible] z [illegible] ugody z narzucenia [illegible] związku wydawane i wyczytywane; gdy z nimi kościoła z świeckim rządem uzdawanie ... wywarty wpływ niesłuszny na stan politycznego rozwoju państwa. Można było przewidzieć, że jak zawsze posądzać Kościół iż stanowiące [illegible] same nie religii hierarchii duchownej, a tylko najmniej narodu dobro ma na widoku, że gdy dostrzegamy w tem słabość rządu [illegible] ...

[illegible]

[illegible] i [illegible] w słab-

sze jeszcze [illegible] sejmowego rządu [illegible] spowodowały iż na [illegible] nader smutne stan [illegible] rządu względzie. Jedna szczerość [illegible] dla [illegible] narodu szczęśliwa [illegible]

Z chytrym [illegible] rządem

[illegible] zawieranego z nim

[illegible] rząd dalej dla uniwersytetu i dla rzeczy- [illegible] wynik pół- [illegible] gdzieindziej, przy zdawanej [illegible] poniżej niże.

[illegible]

niedym mu językiem.

Za przykładem księcia poszedł rząd, urzędnicy sądownictwa. Ci zaczęli wydawać wezwany po polsku, a ~~wydawane~~ głosiła edyktami wyroki w zrozumiałej im mowie. Jedna tylko szkoła zatrzymała łacinę, ale szkoła wypędzająca średniowieczną z swych murów. Wtedy dźwięczące przy ziemi pieśni mieszczańskie ojczyste podniosła głowę, i zapowiadała przyjście literatury polskiej.

Warto poznać wyraz ~~przepisach~~ w łacińskiej mowie, krążące się ... ahoda polskiego abecadła, poprawili ... ich przechowując ... że następcy jakiegoś abecadła w ojczystej mowie ... wyda, zaczęli w ojczystym języku pisać księgi nabożne, prawne i t.d. ... dych, ...

Także piszących po łacinie, jak i tych którzy w tejże czyli

~~Także piszących po łacinie tylko jak i tych~~

~~przejąć wyrazy przy... gramatyka~~

~~[illegible]~~

(Na czele ~~[illegible]~~ mędrców tych {
[illegible] w XV wieku uczonymi wsła-
wili [illegible] Długosz. Liczny był ród uczonych
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ze
~~[illegible]~~ znanych mi najdawniejszym jest
Mikołaj, który na wójtostwo
gen-

domowiłkie (?) okazawszy w sądzie przywilej Władysława Łokietka, utrzymał się przy ziemskie wyjścowstwie (?), zapoczątkowanem mu od niejakiegoś Kiełczona Dziedzica dóbr Zawady (1). W następnym wieku częściej występowali w sądach Długoszowie, nazywający się Janami w pokoleniach kilka. Był Jan mirowski (?) Sarnecka (?) (2). Był Jan Niedzielska (3), inny piszący się z Łakaś (?), i znowu inny Jan który miał synów Jana (4). W tak kilku pokoleniach naprzód (?) aż trzech Długoszów mianujących się Janami występowało (5). Wszyscy byli świeckimi ludźmi i właścicielami ziemskimi. Szereg Długoszów, że się tak wyrażę, świeckich Jan który wystąpił r. 1451 w charakterze kanonika krakowskiego (6), jedyny kronikarz polski. Spółczesnym mu był drugi Jan Długosz,

najznakomitszy (?) pisarz dziejów

(1) R. 1398. nr. 337.

(2) R. 1422. nr. 1893. Johannes Dlugos Capitaneus Nove Civitatis.

(3) R. 1430. nr. 2327.

(4) R. 1441. nr. 2911.

(5) R. 1448. nr. 3344. 3348.

(6) R. 1451. nr. 3447.

~~(7) Patrz wiersz (?) Dł. Liber Beneficiorum a z niego się dowiesz a Długoszach, tak duchownego jak i świeckiego stanu ważnych (?).~~

3. Piśmiennictwo polskie

zyskało najmniej przez wyda-
nie starodawnych pomników, ale
zyskało przecież. Z nich dopełnić
się, co najnowsze dzieło(1) o pol-
skiej oświacie w ogóle i szczegó-
łach wielu. Zwłaszcza do dopełnienia
samo
przechodzić z [illegible] dzieło,
i trzymając się kolei wspomnianych
w niem szczegółów, pomijając o szko-
łach (str. 41) tam już wyżej nad-
mieniłem, o szkołach u nich podały
starodawne prawa polskiego po-
mniki. Powiedziawszy następnie o
pisarzach i dziełach ich (str. 43. 45
-6.), wiedzieć o najdawniejszym dra-
[illegible] naszym (str. 63) i wszelkiego
[illegible] razem [illegible] na-
[illegible] w Polsce ks[illegible]
średniowieczną i na zwró-
coną uwagę, jak [illegible] na zwró-
cenie, o których do badań nad
dla nowe, i których użyć z których
[illegible] najpierwszym użyć z których
[illegible] na kilka na-
[illegible]
[illegible], które z [illegible] pol-
[illegible] XVI wieku [illegible]
[illegible]

Nie znam [illegible] Długosza nad Mi-
chałaja, który na wyjątkowo gan-

[illegible] samego [illegible] Zakrzewa-
nych ją kwalkowała. Dla odróżnienia od nie-
go mianowany był pierwszy starszym,
drugi młodszym (1). Ten-to starszy zo-
stał Nominatem lwowskim (2). Był
naprzód Nauczycielem synów Króla
Kazimierza Jagiellończyka, a następnie
Spowiednikiem [illegible],

~~Hetman [illegible]~~

(1) Patrz rejestr do Liber Beneficior.

(2) R. 1479. nr. 4216.

~~Мацеевский Александр~~
~~класс VII гимназ~~

~~Notat~~ ~~Ak.~~ C.
Piśmienn. II. 24.

W dodatku do tego sam odziedziczył
a wyssał z uniwersytetu na cywilizu-
jący narodu porzędziel, że nigdy uwa-
gę: że jak dla sędziego przy za-
tymowywaniu była regulatorem
ustawa i zwyczaj; tak w polityce
świeckiej będąc nim kierował, nie-
~~[illegible]~~ niewolił do tego
narod że dla jego dobra mu-
siał nie raz przyszczęść kierunku władzy. Zna-
cił na tem chwilowy ~~[illegible]~~ ~~Odtąd~~ utracił przez to
trzymanie się dalej polityki
~~[illegible]~~

korony czeska, którą prawie już
dzierżał w swych rękach, zyskał że
~~[illegible]~~ w ~~[illegible]~~ się
sam ~~[illegible]~~ sobie nowe siły sam zaczął radzić sobie
~~p~~ zdobywał ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
pracę ~~[illegible]~~ napewny ubezpieczeń, ~~[illegible]~~ natchnienia
[redacted] gr/zamiłowanie do-nauk i przy pomocy ~~[illegible]~~
Do rozwoju narodowości ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ prze-
~~[illegible]~~ ~~Dalsza~~ ~~objęcie~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zerwał z mo-
sądził. ~~[illegible]~~ zerwał z mo-
narchizmem i na stronę się przechylił
republiki przechylił. Zerwał z kościołem,
i na stronę protestantyzmu przechodzić
zaczął. Tym drogim dążąc do odrzeczywi-
stwa, wydarł władzę stałym rządom mo-
narchicznym, oddał w ręce

Sa czasy na [illegible] odszczę-
ciło, zaczął [illegible] od-
szukiwać, i [illegible] zyskał,
ale zaś [illegible] na chwilę.

L W tym względzie w swej
nie oglądając się uniwer-
sytetu, który

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ do Ilości do-
szedł zupełnie oddany,
Do niczego mu swoje wska-
zać nie umiał

Sacimy ~~[illegible]~~ która
na przód władnie
dalszy się znaczenie
była przeciwna. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Zaczął więc dalej
~~[illegible]~~ radzić ~~[illegible]~~
sam [illegible] sobie,
ale w tem

udzielanych im od innych Nauczycieli. W charakterze tym wystąpił sądownie po dwa razy [illegible] toguż za... mego roku w którym go [illegible] zaskarżyła (1).

Długo już przed dzieje, ale ich nie [illegible]. Z Profesorów uniwersytetu wykładających je publicznie wymienić Jan [illegible] który się z nim [illegible] brał. Lelewel [illegible] należy do [illegible] Polski [illegible] z dzieła Helcelowego, iż w r. 1431. spisywał wraz z Kolegami akta [illegible] uniwersytetu [illegible] mu własność uniwersytetu [illegible] tego (2).

Najpierwszym był Jakób Parkusz, Doktor prawa kanonicznego, kanonik krakowski, i Prałat [illegible] w [illegible] krakowskiej, i [illegible] Skała, który się pierwszy nad [illegible] [illegible] znajdujemy [illegible] z jakiemi się [illegible] w tym względzie, [illegible] w aktach [illegible] [illegible] (3) [illegible] z [illegible] jakąś wynalazł;

Był obywatel krakowski, który dla siebie i innych następców wieś na lat sześć zadzierżawił (4), mógł być przepisywacz [illegible] w r. 1490-2. Drukarza Świętopeł-

(1) ~~R. 1460.~~ nr. 4223. 4236. gdzie nazwany Magister et institutor, informator filiorum Domini Regis Poloniae

(2) R. 1431. nr. 2370. De Collegii Artistarum Cracoviens. Magister Johannes de Dambrowka.

(3) R. 1399 nr. 255. (Tomu I. Pomników Helcla) gdzie [illegible] (czy [illegible]?) i r. 1418-9. nr. 1562. 1633. 1651. (Tomu II. Pomn.) gdzie już się zamiast dawnego znaku [illegible] wyraża.

(4) R. 1476. nr. 2079. Nicolao dicto [illegible] civi [illegible] successori [illegible] Pomn. [illegible] Szarzyńskie [illegible] str. 267.

378/18

dziem Fialem zwanego Druharrą, ~~jest podobnie do prawdy, że~~ byli Piotr swoich Sikyz we wsi Balerwce, lub Ssamiędawi pisany też Wszwosz, dzwiei z Łobzowa nawą wsią zwanego (1), ~~że~~ zostaje w (rodzinym) związku z Witem Stwoszem, rzeźbiarzem sławnym, powiedzieć nie umiem.

O dwzich ~~jeszcze~~ mieszczanach (których następnie) ~~[illegible]~~ ważne wspomnienie w polskiem piśmiennictwie i literaturze ~~[illegible]~~ z czasem zajęli wspomnieć tu ~~[illegible]~~ ~~powiedzieć~~ należy. Jeden (będąc najwrad) ~~jest~~ ~~[illegible]~~ ludawa następnie szlachcą, i ~~[illegible]~~ wyszedł na Szlązku ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Druga wystąpiwszy ~~[illegible]~~ w Polsce jako mieszczanin miejski, z czasem do rzędu dygnitarzów (2). z członków ~~[illegible]~~ rodziny tej mieszczan ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wydał się Jan

Dramat Kopackiego był ściśle oceniony w Niwie nr. 12. rok 1875.

Ldr. Liber fundat. claustri in Heinrichow fur. Stosso.

Ti Liber fundat. claustri in Heinrichow

(1) R. 1401, 1495. nr. 824. 3621. 3631. Porown. Ambr. Grabowski, samże 282–5. i rejestr.

(2) Herbordt, Herbarth, Herbert, Herborth z Fulsztyna, stoi w Codex Silesiae I.–II (patrz w rejestr) i w Długosza Liber Benef. I. 647. gdzie czytamy: Herborth oppidanus Tharnoviensis.

który pokusił się o to za Zygmunta Augusta, a zaś jeszcze za panowania ojca tegoż króla pokusili się, najznakomitsi swojego wieku prawnicy, Mikołaj Jaszczki i Bernard Maciejowski. Pierwszy (1) wieku XV, drugi w XIV. ... prawnicy wyszedł od Zygmunta Starego do skodyfikowania księgi prawa, [illegible] li ją po łacinie; Jan Herburt za Zygmunta Augusta do dalszej pracy [illegible] skodyfikował ich prawa ... w polsku. W ciągu spełnił ... w XIV już wieku, ... w polskim języku dało prawo magdeburskie (2). Do tejże postaci należy Marszyn, krakowski dygnitarz mieszczanin (3), następnie Cerchankowie, ... wydawali się w XVII. wieku na polu poezji polskiej. (i u dani ...) Mimochodem wspomnieć należy, że rodzina Ostrorogów (4) na polu piśmiennictwa krakowskiego, odznaczyła się do początku XV wieku swoich ...

(1) Datuje nie jeden do ~~Liber~~ Okręgu Sądzi sądowej w I. tomie nr. 154. gdzie czytamy: Swantochna de Maczeycravicz, i w tomie II. nr. 3702. gdzie Jacobus de Maczeyovicze

(2) Hist. prawod. VI. str. 19–20.

(3) R. 1415. Jacko Marsten de Cracovia, r. 1483. Georg Marstin Consul de Cracovia, nr. 1382. 4283.

(4) W nr. 1430. nr. 2341. zasiadał na sądzie sejmowym sprawy ... zeszłej krakowskiej Zofii ... tej czwartej ... Jagiełły rozważającej Sędziwoj Ostroróg, wojewoda poznański.

się uczo. Z innej okoliczności i nadawanej temu sprawowaniu przez odkrywanie innych pomników, stawaniem innym każdy nie... dej potrzebie zadosyć. ... do wykazania, co ważnego dla dzieła Pułaka pod względem obyczajów i zwyczajów polskich naszego Szarad... pomników Helcla.

~~Helcel 96.~~ ~~Helcel 97.~~

285

w Magdon, Nawojka, o której mu wydaniu mojego Piśmiennictwa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], sięga końca pierwszej połowy tegoż wieku. Była to [illegible] znakomitego [illegible] pani, Wojewodzina, kasztelanowa, Starościny [illegible] jej (1); wzięli i pamięć (2).

Książeczka Nawojki, w Pozn. 1875. [illegible] inną. [illegible] było się spierano, a jej książeczka modlitewna spór dotąd się toczy.

Do odgadywania znaczenia których może przydatne i to okoliczność, że Bonadyrvani najdawniejszych [illegible] wspominani jako pachołcy sędziów; Madeja, Baruta, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (3)

~~Czurylo stryjny [illegible] na Rusi [illegible] Dzierżawi [illegible]~~

~~Michael Czurilo (Ci-rulus) [illegible] de Syedlgecz.~~

pośrednio lub bezpośrednio

[illegible] I tego nie uważam za [illegible] milczeniem, że w XV już wieku występują imiona, które się [illegible] na pole nauk, [illegible] [illegible] w zawody. Prócz mieszczanina krakowskiego który z podwójnem nazwiskiem (4) [illegible] jako Szarfenberger według mojego domysłu na początku XVI. wieku wystąpił Dzieła Rusinie Drukował z tego imion [illegible] w końcu [illegible] szlachty i panów, [illegible] duchownego [illegible] i świeckiego [illegible]

(1) R. 1441. 1465. 1466. 1487. nr. 3919. 3792. 3830. 4321. 4397.

(2) R. 1430. nr. 2303

~~(3) R. 1471. 1482. 1484 nr. 2962. [illegible] 4482.~~

(3) R. 1441. 2. nr. 2962. Madey ministerialis. R. 1483. 1487. nr. 4282. 4325. Johannes Madey kmetho, Mathias dictus Barutha kmetho.

(4) R. 1401. nr. 767. 821. Szarfenberk, Scharfenbark de Cracovia

I że ów Czurylo, z kakaderstwa w Brakuwszczyźnie głośny, sięga również jak oni wieku XV. w dziele swem, ludowej literaturze i dawnym wspomnieniom poświęconem, po dwa kroć wymienił go choć żaden autor, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cenimy i szanujemy za [illegible] podawanie dawnych wspomnień [illegible] pamięci godnych (4)

Stenudarius de Syedlgecz.

(4) R. 1496. nr. 4387. gdzie czytamy: Michael Czurilo, Cirulus. Że imię to znaczy Cyrula, jak się dowiadujemy Tradycyjnej Trafiedynacy w Dziele Karaby i Chorce, Kijów 1872. Oż. rown. str. 170. 298. Że nie ma wątpliwości. Stenudarius de Syedlgecz ocenienie tego dzieła zobacz w Bibl. Warsz. r. 1871. I. str. 315–23.

szanu. 158.

[illegible] kolejno według lat idąc po sobie: Jan Rej z Szumska krakowski żupnik (1), Andrzej Fredro z Pleszowa (2), Jan z Moskorzowa (3), Piotr Lubomirski z Lubomirza (4), Jan Szawiski z Zagorzany (5), Jan Birkowski z Strzelowa (6), i, równie w szlacheckim jak miejskim występujący stanie, Mikołaj Skarbek z Brzeznicy (7).

[illegible] Z kolei gorliwością i starannością odznaczali się i [illegible] dobili znaczenia:

[illegible] Kmita, który miał imienników wielu. Był Kmita kasztelan lubelski dziedzic Sobieszowic i Damianic (8). Drugi Sagnieszowic(?) Był inny Kmita piszący się z Lu... i była Katarzyna córka jego lub innej [illegible] (9). Ojciec tego Kmity Jana imieniem Lunak. Synem miał Mikołaja (?) z Wiśnicza Kasztelana przemyskiego, który po nim Wiśnicz i zamek z przyległościami oddziedziczył (10). Inny [illegible] Piotr Kmita zwany Sobieński zapewne od Sobienia majątku w [illegible] zapewne od dzierżawy szlacheckiem [illegible], i był dziedzicem Wiśnicza (11).

Z i Stanisław Rey w sprawie kanonicznem Doktor i Proboszcz w Przymałkowie, za nimi wystąpili:

zapewne Jana

będąc Wojdem w Bochni dzierżawił zamieczne żupy.

(1) R. 1433. według nr. 2508. 2662. 3461. r. 1471. nr. 4030.
(2) R. 1467. nr. 3746.
(3) R. 1464. nr. 3745.
(4) R. 1479. nr. 4152.
(5) R. 1480. nr. 4242.
(6) R. 1482. nr. 426[illegible]
(7) R. 1486. nr. 4304.
(8) R. 1380. nr. 292. w tomie I. Starod. Prawa.
(9) R. 1420. 1435. nr. 1752. 2435.
(10) R. 1441. nr. 2898.
(11) R. 1494. nr. 4417.

Odbijał się też i dobił znaczenie

Wielopolski. Wspominają akta grodowe o Marcinie czyli raczej o wdowie po nim Maćkorowskiej też zwanej (1). Wspominają o Mikołaju Wielopolskim który żupami bocheńskiemi zawiadował (2). Wspominają na koniec o Janie Wielopolskim Burgrabi krakowskiego zamku (3)

(1) R. 1435. nr. 2620.

(2) R. 1462. nr. 3669. Magister montium de Bochnya.

(3) R. 1501. nr. 4534.

Język łaciński [illegible] przyjęty za liter-
górny w szlachcie, i za akcenty w rządach,
dyplomatyczny w rządach i t. [illegible]
wyforytowywać się z
potrzeby na coś odrębnego, każ-
demu narodowi co go za swój przyjął
na coś właściwego, i co dla niektórych wyrażeń jemu samemu było, a bynajmniej
jego sąsiadowi [illegible]
zrozumiałego, [illegible]

Kto go więc zrozumieć zechce, musi uczyć się jej oddzielnie, bo inaczej niektórych wyrażeń jej, nie znając języka, w którym wyrazy te powstały, nie zrozumie wcale. Dziś łaciny owa[illegible]

ludu mowy [illegible]. Nie mieli rozumieć łaciny ludów sło-wiańskich jeżeli nie znali ich oj-czystego języka i same nawet de[illegible] dy uczyć się jej musiały, chcąc się w niej porozumieć wza-jemnie. Już same te Włochy, Fran-cja, Anglia, i każdym zacho[illegible]

Ogólny słownik języka, [illegible]

że już dziś niejedną, nowo-babilońską
mową jakoby uczony Francuz
od posiadanych przez siebie wdzię-
ści Du-Cange powszechnie zwany (1).
~~jego łaciną~~ Wyrazami słownika
tego ~~[illegible]~~ uczeni europejscy,
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ pododa-
wali do nich nowe, lub wyrazy francuz-
kiej łacinie właściwe, na swój
sposób przybierali i t.p.
Takiej, pół-francuskiej pół-polskiej, i
tak wyłącznie polskiej łaciny, na-
sza praktyka sądowa używała. Niż-
jej dziś niezrozumiałej kto się nad
nią nie zastanowi naukowo. Pra-
gnąc wedrzeć się w ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zrobiłem słowa
~~[illegible]~~
wnik wyrazów [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ kto-
~~[illegible]~~
ry się do udźwignięcia ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ słowiańskiego dziedzictwa ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ weźmie.
Uważ pracy tej zbiór niniejszy,

(1) Całkowite imię i jego herby: nazwisko] Charles du Fresne sieur ~~Du~~ Cange. Urodzony w Amiens, um. r. 1688. Najnowsze wydanie słownika tego wyszło w Paryżu 1840-6. w sześciu kwartantach, i tego używałem.

[marginal additions:] przedstawiać się; jak przedtem; do zrozumienia jej; ale jedynie tych będących u nas w obiegu; które się mi nawinęły, do przydadzą się dla tych; z czasem; w niektórym przypadku, które w dodatkach do dzieła tego umieściłem. Umieszczam się

że choć średnio mierna łacina, rozwój języka polskiego [illegible] jednakże rozwojowi cywilizacyi narodu nie zaszkodziła wcale. [illegible] dzień zaprzeczy - niech się naszej a owej cywilizacyi przyjaciele, klerowi [illegible] mieli staranie łaciny za środek do je niemiejwajszy swej oświaty. Tak bywało i gdzie-indziej. Za przykład niech posłuży Rzym. Oświacie jego nie zaszkodził wcale wpływ cywilizacyi greckiej, owszem podniósł ją i uczynił wspaniałą. Wiadomo z dziejów, i że [illegible] Skoro przyszedł czas na wysłowienie łacińskiemu cywilizacyjne, wtedy się świetnie rozwinęła, a literatura rzymska [illegible] język zyskał na całym prawie za Grecyą świecie wszech-władne panowanie, i tak daleko swój zabezpieczył, że do-dziś w kościele katolickim i w szkołach ma na całej kuli ziemskiej polityczne i naukowe znaczenie. Spełniły się więc słowa

wyrzeczone o tym języku, jego od rzym-
skiego

Język polski już przy pierwszem wschodzącej wiary na świat wystąpieniu, okazując jestestwo swe własnem imieniem (2), piękne się zarywał [illegible] silnego na siebie wpływu obcej różnego narzecza mowy, panuma prowincyonalizmów [illegible] się do niego od Czechów i Szwabów w XV wieku; historya języka nalazywały (3), jak na język czeski tłomaczen psalmów na język [illegible], według tak zwanego Zoffa-[illegible], według [illegible] rza klementyńskich (rękopis z końca XIII stulecia), tudzież na polski, według Psałterza Małgorzaty i według [illegible] lekarza medyckiego, w Dodatkach do mojego Piśmiennictwa wydrukowanych, dobitnie wyjaśniają na kamieniu. Gdy atoli [illegible] jedne formy językowe ma[illegible] zmieniona wyższej starożytności.

(1) Horatii odarum III. 30. Śpiewał wieszcz

usque ego postera
Crescam laude recens dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.

(2) Czytaj rozprawę Gelo-Dali, w Bibl. Warsz. r. 1855. I. str. 36. i nast.

(3) Ł. 1441. 2957. 2969. jże sem dawał, jże sem wyesłał (nie posyłał); tudzież w tak zwanym testamencie Wydżgi w Lib. Benef. III. str. 354. gdy szem umrzeć ymyał (miał), a przed tym [illegible].

języka tego gdzie[ojc.] w pomnikach wielkiej zamierzchłej przeszłości, sięga [illegible] do owej chwili w której się pierwszy raz jego pomniki odkryć dało. Są dwa. Pierwszy [illegible] wszystko który z niedzielnym od niej [illegible] [illegible] [illegible] zwać się wi[illegible] [illegible] bożo(cie)[illegible] [illegible] mien w roczyznie [illegible] własnością kościoła Bożego Ciała w Krakowie r. 1347. założonego, na co wskazuje podpis le[?] uczonego, Pomnik ten zawiera przekład psalmów [illegible] czeskiego (1). [illegible] dzierżącego który [illegible] w końcu XIII. czyli [illegible] został z dawniejszego [illegible] [illegible] [illegible]. Nad którego jego [illegible] wiek w XIV. inne [illegible] sama [illegible] [illegible] znaczące.

[illegible] ile co do pisma tyczy się [illegible] od [illegible] pierwszego.

Skąd wniosek zrobił J. S. Bandtkie, że pomnik drugi tyczący się XIII. lub [illegible] początku XIV. wieku,

(1) Według Abbreviatura vocabulorum a Joanne de Holeschowsky Prague 1452 (dzieło na kamieniu wydobyczone). Patrz przedmowa, str. VIII.

L[?] tytuł [illegible] powinien brzmieć: Iste liber est Canonicorum ad Corpus Christi.

[illegible] jego [illegible] zredagowany w końcu XIV. lub na początku XV stulecia (r. 1390 – 1430) napisany (1).

Dziwna że wyżej wspomniony p. Bodwen, nie przyznający starożytności akademii wyżej wymienionych nad wiek XIV. [illegible] stanowczo twierdzi: że kiedy zaczęto pisać po polsku łacińskiemi literami, nie było w naszym języku dźwięku rz, ć, dź, że dopiero w końcu XII. i na początku XIII. wieku [naszedł rzeczone dźwięki, wyrażane między innemi przez rze, cie, dzie.] [illegible]

Co jeżeli tak były więc [illegible], przyczyna trudniłem się r. 1855 wyrozumieniem polskiej mowy z wyrażeń łacińskich Dyacharydesa (przypomni nam że żyd [illegible] cesarzów [illegible] i [illegible] w pierwszej połowie pierwszego po Chr. wieku), a dawniej jeszcze [illegible] w dwudziestym wieku (2)

przyczyna wykazywałem w szkicu historyi polskiej języka [illegible] przyczyna na koniec [illegible]

(1) Pojęć tego nie może Prof. Nehring. Patrz Kurs literat. polsk. str. 338.

(2) W moich Dawnych [illegible] w r. 1839. wyszłych. Patrz II. str. 23–39.

(3) [illegible] pierwsze [illegible] 82. mówi: jedyne [illegible] jest [illegible]

162. ~~Hetel 122. c.~~

Jakób Grym (1), który utrzymuje, że polski i czeski język odróżnia się od reszty słowiańskich narzeczy brzmieniem rz, różnią, które Czesi od Polaków [illegible] wyrażenia przyjęli [illegible] twierdzę; [illegible] powtarzam, gdy domysł ma górować nad faktami, które świadczą że rz już w dyplomatach XI. wieku (2) w dyplomatach z r. 1086.

pomniki choć w odpisach zachowane późniejszych, ale nomenklatury spółgłoskę rz w sobie mające, w [illegible]

gdy wieku XI, pomnik [illegible] dziś z odpisu [illegible] znany, lecz od Długosza [illegible] czytany, [illegible] który rz wyraża (1) [illegible] Jakób Grym, [illegible] polski i czeski [illegible] odróżnia się od reszty języki [illegible] brzmieniem słowiańskich narzeczy [illegible] Dwigdaski oraz [illegible] wyszczególnia jej (2). Różnica ta bądź [illegible] rię i że wyraża [illegible] [illegible] Polaków się w XIV wieku

przeto nie można przypisu jego upatrywać w XIII. dopiero wieku [illegible] jak utrzymuje

odrzeczna [illegible] Tak nastał, później? i kiedy?

J. S. Bandtkie utrzymuje, że choć w XIII wieku następnie rz, nie [illegible] jednak w zapomnienie

(rz i rię)

(1) Geschichte der Deutschen Sprache str. 223.

(2) [illegible] w hist. prawod. VI. str. 389. i dyplomataryusza [illegible] III. nr. 2. gdzie czytamy Czechurz, [illegible] i t. d.

(1) [illegible] w hist. prawod. VI. str. 386-9. gdzie czytamy: Dobrysz, Walbarz, Czechurz

(2) Geschichte der Deutschen Sprache str. 223.

przeciągnęły a [illegible] Sprawozdawca z czytania jego dzieła przypisuje to [illegible] istnieniu dwóch takich gwar, że owe nie były narzeczy (1), [illegible] tych ostatnich być poniatowszczyzną, gdyż według spostrzeżeń (2) P. J. Szafarzyka i moich [illegible] polska mowa, [illegible] nie dzieliła się na narzecza, [illegible] miała [illegible] jedno narzecze tylko, a owych mniej podnarzecza i różnorzecza, czyli jak niemieckie je nazywane poniatowszczyzną [illegible] trwające ciągle w [illegible] gdy jeszcze nie było dro... [illegible] przy... [illegible] chodzących i w Prusiech aż w nich zniknęły. W rodnej mowie trwały więzi [illegible] trwające i trwać będą, chodząc samopas, bez niczyjego [illegible] zdrowników wy... jego [illegible] w swoim jestestwie [illegible] zbieraniem ich [illegible] mające na ... a bynajmniej ... nie [illegible] w wyższym celu zajmuje się wykładu historycznego języka [illegible] jedynym z organów do upowszechniania uwag (2) służących Pomniejszych ... rozprawiającej o [illegible]; niżej raz jeszcze o tem, rozprawiając {Studya umiejętności polskiej, uwydatniające się w owocach [illegible] mowy przodków ... zwolna, ale tem pewniej,

podanym do dzieła Hekala p. [illegible] rejestrze katalogicznym [illegible] które [illegible] naszych [illegible]

(1) Bibl. Warsz. r. 1871. I. str. 322–5.

(2) Porównaj P. J. Szafarzyka Slovansky národopis wyd. pierwsz. str. 75–86. i Sługę Piśmiennictwo polskie I. str. 321–3.

jego praktyczności, czyli nie mające wcale na celu wprowadzenia poniatowszczyzn w druki, rzekłby się stały:

na tle ... względu

w sile wzrastały, [Pierwszy objaw tych zwodów okazał się w przekładzie psalmów, który jednocześnie [illegible] z takimże czeskim na świat wystąpił. Widać to z tak zwanego Żaltarza klemensyńskiego, tudzież z rękopisów wyżej wymienionych kaznodziejskich i z Psałterza Małgorzaty. Gdy jedne formy językowe mają [znamiona wyższej starszych znaczeń, to w polskim objawiają się równie dawne w innej [illegible] formie. ~~Wniosek stąd~~

[i wzrastały się [illegible] później.

[w czeskim przekładzie

Stosunki z Czechami wpłynęły na
rozwój języka, a nawet, jak się zda-
je, ~~sprowadzały [illegible] dziejów stąd~~
~~rozwiązywana się~~ a dawniejsi teologów, [illegible]
~~stąd~~ robiono stąd wnioski, a zaczęli po-
siadających je radców, co bywało nie-
kiedy powodem do udarzeń prawnych ~~[illegible]~~ (1).
Rady coraz więcej w sferę ojczy-
stej mowy wkraczały, naznaczały
[illegible] stronom rotę przysięgi zna[illegible];
układając się o rzecz spor-
czy miały przepis prawa na wzglę-
dzie(2). Zasady nauk husyckich wni-
~~[illegible]~~ skając się nawet ~~w~~ mury uniwersytec-
kie ~~[illegible]~~ znajdowały przystęp do ~~[illegible]~~ samych pro-
fesorów. Jednym z takich co je podzie-
lał był Andrzej Gałka, który, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ twierdził: że u-
~~[illegible]~~
czeni w uniwersytecie są to nieuki
i darmozjady(3), a duchowni gotowi są nosić się z łez
myśli, ~~[illegible]~~ że ~~[illegible]~~ król polski powinien przenieść swą siedzibę
~~[illegible]~~ do miasteczka Bro-
~~[illegible]~~
szowic lub do wsi jakiej, a miasto
Kraków ~~[illegible]~~ Biskupowi(4) oddać, w rzędy ~~[illegible]~~ można ~~[illegible]~~ lepiej o-
sam ~~[illegible]~~ (miasto się rozumie), będzie ~~[illegible]~~ czyszczać złoto z husyckich zwa-
~~[illegible]~~ gad. Teraz uczony

Spełniały ma-
gistr naradę
Do przyzna-
wania dzie-
jów lepiej
jak dowodz. zda-
rzało się kiedyś
teraz ~~[illegible]~~ w poufnej
rozmowie rozpowia-
dający

(1) R. 1420. nr. 1312. Sevi
Szary koń zprowadził
spór dalej.

(2) R. 1441. nr. 2957.

(3) R. 1449. Cod. Univ. II. in. comedunt panem gratis Regis Poloniae, assegentes se populus docere universalia et alias artes, ipsi sunt eadem ignorantes.

(4) Dochodzenie z księgi Gałki r. 1449. tamże str. 116

~~[illegible] nauki [illegible]~~ ~~Dzieje~~

Mówi ~~Podaje~~ się Wiśniewski (w hist. lit. III. 425) że pieśnka ta zdaje się być z czeskiego na polskie przełożona, gdyż w jedenastej zwrotce jej zaczyna pieśniarz do ~~[illegible] jedenastej zwrotki~~ ~~[illegible]~~ [illegible] (nie ma żadnego związku z ówczesnem położeniem Polski.

Pieśnka ta pierwszym jest objawem mowy polskiej pierwszą cząstką wszystkiego dotąd nakreślonej. Wszystka bowiem co w murach najwyższego zakładu naukowego pisano, w języku łacińskim. Dużo upłynąć musiało czasu, zanim się mowa polska z pod łaciny wydobyła.

zachciało jakiegoś polskiego Barona
ażeby zbiór sobie w pamięci godne
większej uwagi zdania (quaedam pen-
cla), głoszone przez [illegible]
pieśnią ludową (cantilena vulgaris). Jedni je ta
pieśń i jest atoli od samego Gał-
napisana, atoli, jak
mniema Wiszniewski, przetłumaczona z
czeskiego.

Za te i podobne im, z rękopisów od
Załuskowskiego przywiedzione, poga-
danki, ciężko odpokutował postępo-
wy Profesor. Nie tylko mu odjęto
profesorskie fundusze, ale zabrano
i szczupły majątek, składający się
z nieco pieniędzy, odzieży, pościeli, i
książek, jak zasadom kościoła katolickiego przeciwne nauki zawiera-
jących, jak i świeckim umiejętnościom (li-
bri in artibus et poësi) poświęconych, któ-
re nikomu nie wydzielił.

Pieśnia owa treści pół-satyrycznej,
pół-dydaktycznej, pierwszym jest ob-
jawem mowy polskiej, z którą się
odezwał członek uniwersytetu. Wszystko
bowiem co dotąd w murach jego pisy-
wano, w innej jak łacińskiej wy-
rażano, mowie. W niej nie pojawił się

(1) Dosłownie z łacińskie listów samże 112. 115 – 6 umieszczonych wy-
jęto.

~~da~~ ujścia jakichkolwiek po polsku
napisany szpargałek; łacina bowiem szkoły głównej
i wyłącznie łacina w murach ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ panowała.

~~(Druk~~ ca ~~danzie~~ ~~na str.~~ ~~82–47~~

Helcel.

ПОДЪ КОПЕРНИКОМЪ

ТОРГОВЛЯ ЧАЕМЪ ПРОИЗВОДИТСЯ
по цѣнамъ на
ПОЛОВИНУ ПОНИЖЕННЫМЪ
ВЪ МАГАЗИНАХЪ
Л. КРУПЕЦКАГО
на Краковскомъ Предмѣстьѣ въ проходномъ домѣ Резлера подъ № 431
на Улицѣ Лешно и Пржеяздъ № 653
и на Улицѣ Нов Свѣтъ № 1245
ВЪ ВАРШАВѢ.

SPRZEDAŻ HERBATY USKUTECZNIA SIĘ
po cenach
O POŁOWĘ ZNIŻONYCH
W SKŁADACH
L. KRUPECKIEGO
przy Ulicy Krak-Przedmieście w domu przechodnim zwanym Rezlera 431
przy Ulicy Leszno i Przejazd N 653,
i przy Ulicy Nowy Swiat N 1245.
W WARSZAWIE

POD KOPERNIKIEM

Цѣна за четверть Фунта
37½ коп. сер.

Cena za ćwierć funta
37½ kop. sr.

Do życia Dr [illegible] [illegible]. 6.

I – Biog[illegible] [illegible] jemu Anto[illegible] niego Zygmunta Helcla.

Antoni
~~Antoni~~ Zygmunt Helcel de Szternsztyn urodził się dn. 12 Listopada 1808r z ojca Antoniego i matki Józefy z Sonntagów, Helclów _

W r. 1820 będąc uczniem klassy III. oddziału I. go, otrzymał publicznie nagrodę w amfiteatrze Nadwodowskim w liceum S. Anny w Krakowie

W r. 1823/4 słuchał filozofii ↑ w tamecznym uniwersytecie

W r. 1824/5 — 1826/7 prawa

W r. 1828 ~~[illegible]~~ bibliografii u Jerzego Samuela Bandtkiego. W zeszłym roku (1828) został 24 Stycznia Magistrem, a 19 Lipca Doktorem Prawa. Kiedy jeszcze przed wyjazdem za granicę bawił w Krakowie, ~~[illegible]~~ (od dn. 28. Paźdz. [illegible]) sprawował

W r. 1828/29 słuchał w Wrocławiu ~~[illegible]~~ w zimowem półroczu wykładów 1) Abegga de philosophia juris, (2) de jure hereditario Romanorum, w letniem zaś półroczu tegoż Pr. Abegga wykładów Pr. de jure criminali — co poświadczył Profesor temi słowy: insigni cum diligentia interfuisse. lubentissime te, stos. faustissima quaecunque juveni viro ornatissimo apprecor. — W Wrocławiu słuchał także Unterholznera wykładów ~~de jure roman~~ (Pandekta) de institutionibus juris romani historico-dogmaticis, jus Digestorum.

W r. 1829/30 był w Berlinie gdzie słuchał odczytów Savigny'ego o Pandektach i Gansa de jure naturae et historia juris universalis w zimowem półroczu, w letniem zaś półroczu tegoż r. 1830 słuchał w Heidelbergu ~~[illegible]~~

Fraka 1826 – 28. jako aplikant sądowy zastępstwa. Pisarza Sekretarza Inkwirenta kryminalnego. Wyjechał następnie za granicę.

Thibaut'a prawa rzymskiego i Kodexu Napoleońskiego tudzież Mittermayera ~~praktyki~~ wykładu in processum civilem.

Z Heidelbergu udał się do Paryża, gdzie go zastała rewolucya polska, w której wziął udział. Po ukończeniu jej wrócił wszy [illegible] (do Krakowa zastał matkę na łożu śmiertelném.

W r. 1832 mies. 31 Sierpnia ożenił się z Franciszką, córką Maryanny i Wawrzyńca Brandotów, zwanych Skrzydzińskimi od wsi Skrzydlna –

W tymże r. 1832 – 31 Października pozwolił mu senat akademicki wykładać historyę prawodawstwa polskiego z tém zastrzeżeniem, ażeby się ściśle stósował do podanego przez siebie programmatu i do dzieł Skrzetuskiego i Ostrowskiego. Wykładał ją tylko przez I^szy kurs 1832/33 wskutek nacisku na Senat Rezydentów.

Od r. 1833 przeglądał akta grodzkie i ziemskie w Krakowie, i robił z nich naukowe użytki.

Od r. 1835 do 1837 [illegible] drukarnię, aby mieć kwalifikacyę na reprezentanta sejmu Krak. Drukował w niej „Kwartalnik" i inne pisma.—

W r. 1838 nabył (wieś) Górkę pod Krakowem, gdzie gospodarzył do r. 1845, w którym sprzedawszy tę wieś powrócił do Krakowa.

W r. 1843 był członkiem komitetu prawodawczego. Podczas r. 1846

[illegible] (zaburzeń w Krakowie (Senat

po stronie antyrewolucyjnej. Wtedy to nabawił
się choroby, na którą nareszcie umarł.
W r. 1848 kierował zjazdem słowiańskim we Wro-
cławiu, a potem w Pradze będąc jednym z członków najczyn-
niejszych objawił myśl federacyjną słow. W zimie r. (1848) 15 Listopada przezna-
czony został na zastępcę professora katedry historyi
prawa polskiego i prawa cywilnego polskiego;
ale w kilka dni obrany posłem na Sejm Austryac-
ki udał się do Kromirzyża, gdzie stawał
w obronie Kościoła.
W r. 1850 (26 Maja) został professorem zwyczajnym
prawa polskiego i historyi mianowanym przez
ministra Thuna, i był professorem do 31 Grud
nia 1852.
W r. 1853 kupił wieś Gołcza pod Miechowem,
którą następnie sprzedał w r. 1857. Tu przebywał tylko
latem, a zimę przepędzał w Krakowie dla prac
naukowych. Został w r. 1857 członkiem des Verein
der Geschichte und Alterthum Schlesiens. W r.
1857 członkiem Towarzystwa archeolo-
gicznego w Wilnie, i historycznego w Paryżu
W r. 1861 obrany posłem na Sejm Lwowski;
a stąd do Rady Państwa w Wiedniu wysłany,
czynnym był do 1863.; w krótkim zmusiła go opuścić Wiedeń
coraz groźniej objawiająca się choroba, na którą
umarł 31go Marca 1870 r. o samej dwunastej w południe.

Od 28 Paźd. 1826 do 1828 pełnił obowiązki applikanta, a mianowicie zastępował pisarza Sądowego i Sekretarza, i prowadził inkwizycye kryminalne.

Dzieła jego bezimiennie wydane są te:

1) Briefe eines polnischen Edelmannes an einen deutschen Publicisten über die jüngsten Ereignisse in Polen und die hauptsächlich bisher nur vom deutschen Standpunkte betrachtete polnische Frage. Hamburg. 1846. in 8o str. 1–328

Też twierdzi P. Helltown – znów Żegota Pauli stanowczo twierdzi to Schuselka pisał i że od niego otrzymał egzemplarz dzieła

2) Uwagi nad kwestyą językową. Kraków. 1860 in 8o (mała broszura)

3) List do Wyborców 1848

Był członkiem [illegible] w r. 1848 Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, i [illegible] 1860 [illegible] Poznańskiego [illegible] historyczno-literackiego paryzkiego, i t. d.

wydawał dzieła imiennie i bezimiennie.

(Wydawany Panu)

Posyłam żądane notatki, i [illegible]

Panu Dobrodz.

z najgłębszem uszanowaniem

[illegible]

[illegible]

dni coraz groźniej objawiającą się choroba, na którą umarł 31. Marca 1870 o samej dwunastej godzinie w południe.

Pisma które Helcel drukiem zawsze ogłosił ~~[illegible]~~ wyszły imiennie i bezimiennie ~~[illegible]~~. Pierwsze wymienia ~~[illegible]~~ czone są w Estreichera Bibliografii w artykule Helcel Antoni Zygmunt. ~~[illegible]~~ czy istotnie ~~[illegible]~~ z drugich to i owo z pod jego pióra wyszły, wątpliwość zachodzi. Sekretarz s. p. nieznany męża, w liście do mnie pisanym, podał za [illegible]

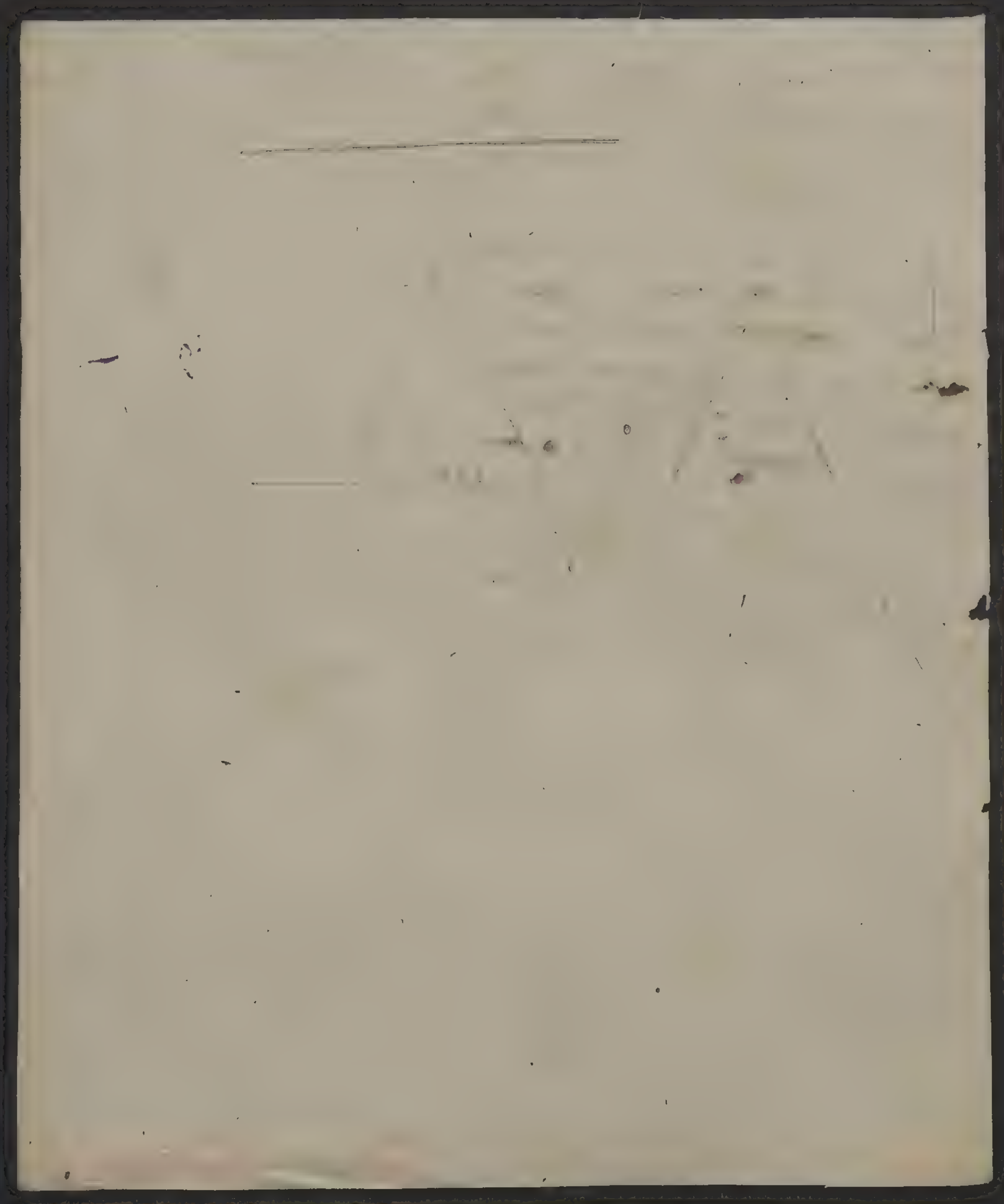

w Polsce, szczególniej pod wzglę-
dem tak zwanej Dziesięciny swo-
bodnej i Dziesięciny oddawanej
w gumiennej, Wieruż w Bibl. Warsz.
r. 1842. III. str. 1-55 przedstawił umieścił
szy i jej oddział ... dzielnicy
Gazety polskiej tamże. ... nad Sobiesław z.p.

za
Dzieła bezimiennie wydane ...
... Hebla swe uwagi nad
cząsz językową, wydział Głos do
wyborców który nazwał Listem,
tem tak jest nie wiem, pism u-
tych nie czytawszy. Podam dot
tych nie czytawszy. Podam dot-
ych nie czytawszy wydane:
za Dzieło bezimiennie
Briefe eines polnischen Edelman-
nes an einen deutschen Publi-
cisten über die jüngsten Ereig-
nisse in Polen und die haupt-
sächlich bisher nur vom deut-
schen Standpunkte betrachtete
polnische Frage. Hamburg 1846.
w 8ce str. 1-328., z wahiwszy przy tem
uwagę że wdowa ś. p. Antonie-
go za istny utwór męża swe-
go dzieło to przyznaje, a
Zegota Pauli stanowczo twierdzi,
iż sławny publicysta nie-

miecki Schagelka wydał te pisma i wręczał mu
~~[illegible]~~ po ~~[illegible]~~
dwie egzemplarze jego ~~[illegible]~~ ale ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wszystkiwość że
uginie.

170. ~~310.~~ 6. 191

1 (10707)

Z. L. Sękicki w artykule do Przeglądu Polskiego (1) podanym utrzymuje, że broszura pod napisem Lettre d'un gentilhomme polonais au Prince Metternich wydana, ~~nie~~ wyszła /nie/ z pod pióra Helcla, ale przyjaciela jego Aleksandra hr. Wielopolskiego Margrabi Myszkowskiego; wyszła zaś równocześnie we Frankfurcie broszura niemiecka o rzezi galicyjskiej.

Niech kto /inny/ sprawdzi, ile w tem wszystkiem jest prawdy, ja środków do wykrycia jej nie posiadam.

(1) Patrz pisma tego, w Krakowie w drukarni uniwersyteckiej wydawanego, Rok IV. Zeszyt XII

Z pisma zbiorowego, [kiere] pod napisem Stawia-
nia Krzyża w Kra-
kowie 1870 w czterech ciąg dalszych poszytach pa-
jawiło się (1);
i [illegible] dla [illegible] uwadze [illegible]. Z napisanych
w r. 1855 [illegible]
[illegible] jednego
tomu, w których [illegible]
[illegible] wiele, co i w in-
nych jego utworach.
Tymczasem rzecz [illegible]
Stawianie, [illegible],
i [illegible] w [illegible]
[illegible] tym, który jak
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] dobrze [illegible]
[illegible] 3 [illegible]
[illegible] —

mieć o jego [illegible] ztem[illegible], prze-
to zastrzegając sobie [illegible]
[illegible] oświadczyć:
że pismo to odpowiadać
według [illegible] obowiązany
stania założyciela
swego, gdy [jednego
[illegible] najmniej-
szych ~~[illegible]~~ [illegible]
(Polska w obec [illegible] bo-
[illegible]
w XV i XVI wieku jest
wyjaśniony, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ nie dała dowodu
na to, że się ubiega za wyjaśnieniem,
~~[illegible]~~ jak ten i ów szczegół hołduje praw-
dzie, a unika [illegible].

[sumiennie i dziejami zgodnie z rzeczą przedstawić mogą. W ~~[illegible]~~ wykładach które dał nad Rodakiego wydała

Następujące listy, zachowałem w całości ory-
ginały ich: jest ich 27.

A. A.

adamascamy 4135.

domus interitorum (haftarzow) al. afftarzow 4017.

B. B.

avalitas al. babisna 2023

bonis avalibus; babyzna 3865.

~~bachnyecz, bechnecz~~ panis 2771, 3277.

bamben tympanum Turcorum 3211.

baranye rogi 3568

barasky et polbruczsky novi coloris 3858.

stamina barchanij 2364.

census in zuppis

Wychir. barkracht 3738b

barwerz 3331.

~~barola~~ ~~874~~.

beczca 596

ber mileum 1435.

~~trabes al. birzwna 851.~~

bidlny dla bydla (bidlo, bydlo 2142) 1016. 2467.

pro duobus biqwantly intergris 2384.

birzwna trabes 851.

blan 1861

na blaszech 2650

blonye, planicies ~~2650~~ tamże

~~na blaczek 16~~ (tamże).

blusbrachty za brustblachy 2700.

bochnyecz, bochnecz panis 2771. 3277.

~~bostarek coloris 2979.~~

platea (in Crac) bracrka, braczska, bradska 3709. 3784.

bradanek 2979.

penes vadum, u brodu 4112.

bronicz 3149.

bronya arma 3681.

prohibere bronye 4449.

recusas al. bronysch 4056.

protiris al. brodi Tom I. nr. 152.

brunathny 3868.

byalkamy 3858.

~~byttko~~ ~~1016. 2467.~~

byegaly cucurrerunt 3412

pellicea al. byeliznowa 4135

pallium subductum byeliznami 3685.

malleus muratorius byk 4459.

C. K.

~~caberne~~ ~~tetice~~ ~~2207~~

caleta) 3935

(caletha 3015.

~~catterze~~ ~~4135~~

~~cambora~~ ~~decima~~ ~~minere~~ ~~4547.~~

~~cancerz~~ ~~argento~~ ~~reparatima~~ ~~3737.~~

~~cartel~~ ~~aspergillinum~~ ~~3685.~~

~~unum~~ ~~thapeteral.~~ ~~carzec~~ ~~(caberzec?)~~ ~~1579.~~

cawalecz (particula) 2817.

cum Artistis al. cechy ~~366 a tamże 366~~ czechy. 3661.
cultellas tanneas al. cenowich 2895.
latrocinia exercere, *chalupowal (uradź chodzac po chałupach) 2252. 2254.
pro sericis wlg. chamthi 1861.
~~charbora decima minere 4547.~~
debet facere et sopire chistham (chiżam? za caga) (chischam?) 348.
u Du-Cange chist pondus 1. libri.
chleboyecze commensales 2509.
chmyelniky 4101.
charbora decima minera (athora) 4547.
~~chronota~~ claudicatura 4393. Chromotha mutilatio 2061: 4187.

chromotka pro mutilacione 4187.
chuczkop (Huthkopf) 2546.
pro L. capecijs ~~clo~~czy 366.
clocza, colcza, kolcze, ~~klo~~ya od ~~kłóć~~? arma hastiludilia 3582. 2700. (od kłóć?)
(Dua centu) (waga) vasza alias clody ~~Vas~~ truncelli al. kładky 3975 4197.
clyn particula, klin na wangrodach 3977. 1240.
coberzec 1485. (alias cuberze 3255.)
cobilene (kobylica?) 430.
equi alias cobily 3758.
manticuli meta (sypane kopce) cobcze sute 2713.
kopecz 322.
codla p. ...

cola (kola wozu, kłoda?) 423.

culcitre coldri 2204.

colepca 1485

collerze 4135.

colodzey 3230

concerz 3753.

conthowe (propinacya) 3739.

(nvana a canto?)

convije amfore 2700

copa capecia 1563.

copiecz 3290

coppane pede (przekopanie nogą, na wrzgawdę) 451.

corabyelnyky (ubior) 4135

(ale jaki?)

~~cuttellus cord~~ 2462

cardel aspergilinum 3645.

Tintrum corytho 4459.

corzecz dhapele 1579

corzistna rzecza (dla korzyści, ~~ku~~ nieprawa) ~~2987~~. Rece-

~~pit~~ pit falconem jastrzamp re corzisthna 2956

2974 (kaszne) 3777

cossule 510

vinculacio cowanye 3332.

in rebus cramnich 2820

crayacz, craweczska rolevtha: robić 3050.

(przykraweczku)

pelicca de Krolikowy 4071.

crezky (i precii) 4263.

~~cromotha (mutilatio) zobr~~

crongy, ~~pro~~ ~~opera~~ ~~tione armani~~ ~~cornum~~ ~~michio~~ ~~rem~~ alias rubly 4459

przygi? za

a wrogi?

ckusecz minera 4521.

crzeczko 1679. (nibus?)	chla 2885.
via crziszowa 3369	czechmistrz 3812
cubek 2017. 2661.	czeternistrz (2990
pro cubkanc 1861	naczelanczyye in
cubky (cupky) 3284. 3836.	cute vitalina (na cielęcej skórze)
cutcitra dicta da-	3275.
ka 3792	peccora juvenes
Cuny cocz tkany (kunami, opłaszyząne).	wlg. czelantha (czelyon, cielę), czelczyn, czelcze
koce) (580. 586.	1864.
cuppa al. cupky (wiszona)	tres vituli al. czel- 2758 4195
3836.	czy 4195.
curva 1393 (dziś karza gęba na łamania krwawem)	czelgo vitulas 2758.
curzanoga 3714.	czepyecz 2349.
cywyor (p. kywyor) pytecos	ad signa al. do
2056.	czesl albo czo-
czapca mitrela	sna 3947. 322.
3474.	vituli czielcze 1614.
cypki al. czasyje,	reticuli naczipcze
(czasze). 2721.	2722
czaszcz (część) (2913a	czisze 3694.
vetinamina (ługa, al.) cze-	322.
ługa al. czechel, ługis al. czye-	Czurila tenutar. de
chly 4471. 4459.	

imię własn.

Syedlecz) 4384.
Czwelich (drelich) 4034.
nisus czwik (stary) (ptak ćwik) 2052.
nisum czwik, valentem (jastrząb wart ćwika) 167. 3670.
czwortnya mensura 4058.
sex mensuras al. czwięjerczen 4180
czwartnya mensura 4057
nysum czwyk vel accipitrum 434.
topae al. czyechty 4454.
czyschawy (koń) 4487.

una czytha cussyni de serricco? 1579.
turqueter nossijena de margaritis 2722.

D.

dambrowa quercea 322.
dawnoszcz szijemsko diuturnitas terrestris 2700.
dąbina quercinia 3138.
deka 2036. 3752.
racione debitorum długow 2735.
debitoribus dłużnikom 2925.
realność ziwana

dobrza? 2894.
fossata wlg. dolky 1639.
(doszcza zamasz 2563)
(doszczeza masz (pojście za masz) 2467
masz masz 2563.
dowesczc probare 2578b
si probaverit al. dowyedzye 4436.
dowyeszcz al. probare 4261
doriwocze advitalitas 3662.
drapana 3527. sdra ..anye 1440.
per rapinam alias drapyesnye 3401.
pod dworem 3425.

dwornik 1736
curiaculum al. dworzecz 2399.
dyba (dyby) 2462.
dzal rayszky 3135.
pro opere montano alias dzalo 3893.
dzanicrka tegumen super lectum 2036.
cirotecarum dzanych 2364.
drzeczko 2257.
drelij 2817.
~~drelnicza (oddzial 2827. 2435~~
(dzelnycza sortis hereditat. 545. 2827. 2035.
drzerszawca tenutaria 3836.

F. (W) Ph.

pol-florensky 4263
florenszky 4135.
foldrowacz ~~polnor~~
woltrowacz (lomagaé) 3026.
3435.
nafristh ad inter-
rogandum (oddalenie sprawy na inny termin) 4124.
wstech 2415
ffstecz 96. 194. 484.
490. 498. 505. 536.
551. 607. 641. 694.
739–40. 752. 796.
1394. 1479. 1696.
pro fstecz 75. 324.
wstecz 190. 1078.
~~wstecz~~ 1270
~~wstecz~~ 1281. 1283.
~~wstecz~~ 2020. 2179.
2249. 2309. 2411
wstecrna 1126. wstecz
na pera 3376.

wstecrny 2418.
wsteczcnya 1566. 2404.
vtescz (tcz) 1116.
Fatenta alias fun-
thy 4081.
futor phutrosz
4413.

G.

sganbyon culpabi-
lis 4166.
karczmi gayowe
2913b.
aliquod jus alias
gisthopathy
3839.
globuczek 2546.
glowa 824.
glowny capitalis
2918.
ticio glownya 4514.
grwy fimus 2640.

gnoyowi (dzień) 3567.
godlo 4025.
impossessionati go-
lothy 3864.
ager dictus gora
gelothya, sosnova
4112.
gorączem kopi-
tem 4203.
goszcza (woda
drika) 2906.
goscrine (~~casczine~~)
1752
possesio natum
goscrine 4179.
hospitale ~~1325~~ al.
4325
goscrine 4316.
goszczynne ~~2275~~
2274
wlodarzowi 2927.
graba (grab drze-
wo) 2691.
(vzgunlegyma, perdi-
cia 2491.

~~orzechy (orzechi?) 1265.~~
grobla 804. 867. (dotki graniczne)
grobki 1249
gradzycz sepire
3864.
gromada ligno-
rum 2334.
tunica de halla-
so subducta gro-
nostaymi 3752.
gumno 554. 2448)
vo gumne in allo-
dio 3947.) (za gumnem)
nasagumna 1480
zagamenna nywa 372 zagumna 1261
~~gumno 554. 2448~~
pratum gussyna
(nazwisko) 423.
~~gwalt (?etro).~~
~~detinuisti al. gyales~~
~~3338.~~
(imię)
gymya 4098 na gymye-
nyu in hereditatibus 4293
pecunia capita-
lis alias gyszczini 2463.

tis al. ~~gyscxini~~
~~2463.~~

H.

stamina, (unna) harassy
diversi coloris
4981.

~~tunica harassy~~ (3742)
~~5752.~~

haraszowy 4135.

harnasz 2020

[hatklaschowa by-
(szuka aksagowa pashita)
alkamy 3492 (brasia-mi)
(3816.)
~~suba al. hatlaso-
wa 3816~~

manice de hatlasz
3752.

herolth Regis 2598.

pro spadane al.
za trinst (Hengst) (echuy nyngyk)
2078.

[minera al. huta
(2425)
4036

hutarz 3492

~~huta~~, ~~hutarz~~
~~3992~~

hyscxini (za iścing) (kamień)
602.

~~opium~~ ~~hysth~~ 2925.

I. Y.

[(szaług? 500.)
ja~~ty~~, ~~mega ... w lesie robić, ku-
rebu; 588~~

mitrello jalmurka
3159.

vacca jalowata (jałowica)
2553.

(1910)
vitula ialowicza
4195

~~vacca yalowica~~
~~1910~~

vituli yalowyąo-
tha 3545.

[jagrami (jagwiany 2956. [czwik
item armis Janosche,
Jastrzambczy 3681

[valentem ... jagwrąb ulu-
rywaw ... 167. 3670 [... 4361)

agri jarne 2743.
jarky siliginis 330.
jarzina acervi vernales 3339.
jassothr 1648.
jazy 794.
yacz stwo captivitas 4217.
yccze ** marcas 605.
due seu gene abierum (abietum) alias jedla 2691
~~na gymyenyu in~~ hereditatibus ~~4293.~~
jodlowa silva 710
pinus cassinas cum sectunis iwychane 3685.
~~iscze 625. 629.~~
iscze, isczny, isczina 625. 629. 633. 686. 969.
yszczyna ~~4293~~. na
insule ysry 3902.
yszczu 4293. 485.
pro certificacione al. ku istocze 4263.
yccze (iscina) ** marcas 605

in principali ~~na yszczu 4293.~~
~~yszczyna 485.~~

K. c.

~~kalcze skrzy arma~~ ~~kastilicij 2700~~
domus lapidea, kamenicza 2466. 2556.
karaschye (ryby) 3601.
karczmi 2913 b)
taberna sine loco (gruntu?) wlg. karczmysko dicta. 644.
ani jego kaszna (mandato) 4151.
kijthadka (kidejka) 3752.
de cippo al. z klady 3409.

~~klin na wanędach 1270.~~

~~trancelli al. kloaky 4497.~~

kocz 4321 ~~[illegible] arma [illegible]~~

w kolye (in rota) 4224b

(obwódka)

coltrysz 3858

kofftheri 2833.

konicza, equirea 3436

~~kupcza 323.~~

kopitem 4203

unius haste al. copye 3912.

korczakij ciphij 2700

~~korzistna rzecza 3747.~~

skoziscyl usurpavit 4203

kotrigal clipeus (mala tarcza, Linde nie ma) 4541

crobye, cruch, nazwy pala 3425

croguleez crwik al. nisus 3670.

naktóreyszto (na które-to) 4186

jocose kunsthem 4419

emptores kupcze, cupcze 2476

iria

wasa al. kupkij 2721

~~duos cassinos cum tecturis inschane 3685.~~

kygecz 3100 mitra militaris Kywyer

pileas al. kywory 2036. 3452. 4174.

~~mitra militalis al.~~
~~kyvoyer 4137.~~
~~tuga~~ al. ~~czech et~~
~~4077.~~

L.

pro latu łaczu (znie-
waga) 1383 (fama)
pratum lanecz 2650
lang 322
arvum dictum lang
silva al. łazng 4101
pratum dictum czi- (gem sub silva 3947 pod lan-)
sta lanka 3367.
~~pratum~~ lanzek (łązka Boguiszka 4015)
4356. łazek 4373
*łapa, predo 2252. 2254 (łapka)
mancipavit ła-
pal 3332.
łapały violenter de-
tinnere 1937
nalapanye (quia dedit capiendum)

non est possessus
2968.
*łapcowal preda-
batur 2254.
~~łapka 2254.~~
galere łapky 2697.
octo galeas al. ła-
pek 3333.
Wirzbiczsky łass 758
valvam facere cir-
ca exitorium
al. lasschy (łas-
sy, niby kraty?)
2640
lassy in silva fa
cte 878. lyessne silvaes pecunie 3770.
latoszach (latosia
vacca) (anni presentis) łonszkych (duo jalowith)
(~~anni preteriti~~) 2553.
~~2553.~~ duo ~~jalowith łonszkych~~
ortus hortus) fera-

rum circa ławki wlg. (na zwierzyńcu, więc ławki zwierzynice)
balneale al. łaźebne 3739.
pro łazy seu passeky 1020.
~~Łąka Boguckska 4015~~
~~silva alias ląg 3947.~~
~~lecenstwo (w.) 592~~
(lencenstwo in silvis 592.)
lecenstwo 779. 1691 al. lecenstwo nal. lyeczenstwo
(liber das 3143) lectwornicza al. credencia deaurata 2700, lyethwarnicze cif-fus 3141.
~~(Stard. Pomn. I nr 385)~~ Andreas ~~dictus tekki~~
tekki, Andreas dictus tam I. nr. 385.

~~lencestwo in silvis 592~~
pena lesczna? ~~wadium~~ ? 2299.
leszcze cumque. Mail Mineures 2664.
za licem 751
lichy 782
liczowal ~~bez~~ arestavit 2891 4147.
liczowanij arestatus 2707.
in termino arestato al. liczowanym 2900
terminus peremptorius post liczowanye 2986,
~~arestavit al. liczoval 4147.~~
(przez lipę? lipy?)
przeslippe (1429.
mercipotarii al. lithkupniki, lythcupniky 4085. 3408
pala cum ferro al. lopatha 4459.

sortiti sunt lotowali, lotowanye. 3882. 4020
maja lotoyacz, ad sortisandum na lotowanye 4219. 4241. 4256.

lokczem wimerzone 4081.

lapis sepi al. loy 3456.

pannus lunsky, ~~tysiaa szuba~~ 3858

luppem spolio 3581.

proposicio lupryzk 4520.

Luszny Cubicularis (odłoże) 3564–5.

in termino primo za lyczen 261. 436. 918.

maşz mąż, zamaşz, zamąsz za mąż 2467. 2503.

faciale lycze 4124.

~~lyeczenstwo libertas 3143.~~ p. licensdwo.

~~lyessne silvales pecunie 3771~~

lyethnyk 3452

~~lythkupnik~~ ~~5408.~~ Lyscha (lisia) schuba 3858

M.

machelsky (z miasta Meheln w dzisiejszej Belgii) 3858

maczerziszny bona matrimonialia (macierzyste) 3351^{b}.

formales al. maldrziky 2371.

~~masz za mąż 2663.~~ 2503. (patrz niżej wyraz omaszka i t. d.)

de farinis al. maky 3185.

miedze 831. 1420. medzigorze (między-górze) 1249 via meszczna ... ędzawa 3369. nadalna miedza, myecze, na gorney medze ... 2745. 2755.

r myedze – F 2630.

(mężygorze)
Medrigorze 1249
via meschna 3369
mensurator al.
miernik bra-
zeor (um) 4235.
mlecz mollere
2408.
mlinarka 3850
mliwa slodowe
(emolimenta
braszeorum)
3406.
mloczki tritula-
tores 2767
accipiter mło-
dzik (młody)
2052.
(piscina) młynna dicta
piscina 3601.
moczidlo fodere
citra fluentum
165.

modierz flavus
4081
modra 1861
lapis modrzi? 3159.
mogilki 1249
ligo motyka 4459.
myalka sól, minu-
ta 2898
(mizdi) nadolna myecza,
na górney med-
cze 2755.
myecze 2745.
(przy mieczu brać spadek) pomyeczu 2913a
pelvis argentea
al. myednycze
3836.
~~myedza 2840~~
mynącz (minąć)
4101
myodowe 2486
dacia myodowe
3771.

9. 181. 204

mythny 535.

N.

pro arboribus wlg. (naczywisiu ?) naczyne recepcis de silva 149.

nadszthawany super piscinas 2906

nadworny terminus 2046

nadworrny, nadworrze 2839

nagabaysri (nagabawszy) 2872.

naganenye 1078

naganil 2867.

pena judicio racione vitupe-rij al. naga-

nyenye, 2726

pelwim et nalewcam argenteam 2721.

namiot banderium 2696

namoth tentorium 7034. 1479

nawsa exitus 1951. nawsie in exitorio 2906

nanawsh 1429

in villatorio al. nanawsw 3613 nawszu

in communi planicie 3296. ager al. nawsye 4372.

exempcio naokupyenye 2311

ad arestandum naprzithknenye, non arestavit nyeprzithknal 3329

naikngl 1137

silva dicta narti 1266.

non deponens arctus (na arctus) sug nawsga 2358.

2751. przeowsye 2748

F. napyszka inscripcio censualia 2786.

nasseky (nasieki w lesie, ~~stuzeby~~) 588.

nastolka de panno 3752.

~~nattrag 1137.~~

naton lacus ubi ponit ligna 2710

nawizane introⷨissio 1584.

~~nawiprawy 1616~~

mitra una vulpina al. nigra nawleczana 4459.

~~nawssa exitus~~

~~nawsu in exiturio 2906~~

~~non sepiens ortos suos nawsya 2358. 2751.~~

~~agrum al. nawsye 4372.~~

~~in communi planicie al. nawsiu 3890.~~

~~navyderkoff 4064.~~

~~7804.~~

super- (ad-) equitacio dicta nayast, 3462 nayazd 4497

~~adequitacio al. nayast 4497~~ inequitancia nayechansky 3865. 3697 wyyeschawschy deequitando 4343

violenter veniens nayyeschawschy 4443

medietas census arende ejusdem vie, znaymem drogy 3821.

F znayachaw z equitando 3542.

~~inequitando nayechawschy 3865~~

~~violenter veniens al. nayechawschy 3697.~~

aqua neczeczna dicta 1457. lacus nyeczie 3902.

niedowszgte (non

recepte) 2519.
non recepit al. nedowszo (!!) (brak !) 2013.
nestane 714. 989.
nierozprawil 2179.
nisey stavu 1268
niwa na krzizach 4112
via krzizawa 3369
portaculum al. noszenye 3816
~~noszenye de margaritis 3264~~
torques noszenye 2036. 2302
noszjena pog margaritis 2722. 3264
nowodradky, nowogradky, futra rodzay; 2036.
nowy przecop 2906.
~~tacus nyecze 3902~~

nyedowodl certe pecunie al. gyszczini 2548.
~~nyemyeczyszye~~
non te jactes nyemyeczyszye 3842.
non contradixit al. nyeodmowyl 4443.
nierozprawil 2179
nyestanye 1937. 2432.
non nocet nyeprzeczaszia 2250
non amittendo nye utraczayacz 2406.
nyroszwedzesze 2183.
~~nywa albo polye 1936.~~
arvum, arvulum, nywa, nywka 4224 b
nywy 324. 372. 407.
nywa albo pulye 1936.
~~nyedowodl certe pecunie ~~ ~~gyszczini~~ 2548

O. capitadus

oberwana 185$\overset{5}{8}$

obirman 228

obora 4203

oborne 1118.

oborzne stabularium 3048.

stant (written above "stare") in oboz 4360.

prandialia obyadne 3771, obyczne 4214

obyawylem szye protestatus sum coram libro 4293.

~~obyczne 4214.~~

emendacio oczisszczenye 3409.

compurgabit oczisszcy 3332.

$\overset{\text{odbycze}}{\text{odbicze}}$ zyskanie w sadzie (above it: sententia) 3265. 2698.

tres evasiones al. odbicze 2723.

exbrigacio al. odbycze 2700

~~odbycze (w sadzie)~~ ~~sententia 2698.~~

~~odeprza 4481~~

odgrodzicz ressepire 3132.

odgrosril reduxit ab juramento 4164.

sententia refrangebatur al. odlamowan 3396.

controversia odpor 4156

za odpowedzą prout bonus homo 1254.

odpowedzale ho-

11. 183.

neste 2252
odprzisyaglesz sya 3777
odsthapycz resignare 2810[a]
(odwescz reprobare 2578[b] odviesz se 3777 / in vyescz impwitare 7379.)
odvegnanyez (solarium a scrophis) 3771
~~odviescz se 3777~~
~~odwyescz (odwód w śledztwie) 4279.~~
canis ogarz 1728
(ogrodek ortulus 3133
ogrodne 2486)
ogulem 1599. 2819
okole stabulum 3012

olowny 4521
omawyaya exprimunt 4293
~~omowyglesz 4450.~~
opadnye (woda) 3299.
opaschanye, opasanye (pas) 2840 845.
oppasane 845
oppeca 1336
opplocze 2803.
Opprawcza 730
(resignare oprawycz 2699
reformacio oprawa 4156.)
~~oprawa~~ (negotium debitum 2837
~~or~~this, orkisz 125 (orkisz) 145
~~orthisch 145.~~
ortel, (orbel 3102. 3722.) 3517. (sentencia)

~~ortel~~ 3522 sex talentai
croci (al. orthowi
4081
~~ostit sentencia 3182.~~
ospy siligo et avena, segetes yemales et estivales wlg. osewky 3917.
(ossyadly) ossadly 1686. 4217 (ossessionatus)
ossedle (budynki) 2803. 2626 (osziedle locus ubi sa domus)
Suscepisti agrum (2957) al. ossiadlessy na nywej 3957. ossyadłcki 3957
~~edificia domus al. ossedle 2626~~
~~ossyadscki 3457.~~
segetes ossyene 3515.
ossyewkij annonas in agris 2361.

ostrodamsky (amsterdamski?) 4135.
(ostrosniczsky ostrogarz 2132.)
ostrosrnik (ten co robi ostrogi) 3662
officium quoddam fabrile wlg. ostrzistwo 1215.
~~osyadly possessionatus 4217.~~
osradzy locabit kmieci 3791.
osrymyna (ozimina) acervi yemales 3339.
otrzedni (ä) per vices (umejem) 1882 ~~i uwagi [illegible]~~.
umawyiesz obligati 4426.

P.

paczerze (paciorki) piater naster 2820.

palye 26249.
sarta panthliky 3413.
~~indicebat se part 4388.~~
parobky 4099.
passirbycza (passivzhica) privigna 3373.
~~passirbica~~ 453
pastewnik 3296
compes ferreus al. patho (pęto) 4459.
~~laneum Pellikozinski 1264~~
perzina 510.
~~domus plutrosz dicta 4413.~~
primogenitus pirworodimy 2406
pixides pisczely 3887.

plachy. plachowycze (zbroja) 4487.
~~redditus plath 2830 2844 2896~~
plathnerz (robi broń) 3662
plathi (plathi) redditus (dochód) 2397. 2830 2844. 2896. (poplatky 547.)
plati (ubiór) saxonica 1936.
plethniky 1760.
ploth 767.
~~signate sepe al.~~ plothem 2650
(vally) plothna (walki płótna) 4135.
vigil pobudka (stróż) 2377. 2510.
pocladane (pokładziny) (spełnienie małżeństwa) 1438.
pocora 356
quingentorum po-

cossow feni 235.
pocow,) ~~mellis 304.~~
~~xxx~~ pocowy mel-
lis 304. 476
poczthy (ardarki) 2486
poczvyory roky
(poczworne) 2831.
poddalsya ad pi-
gnarandum 3774.
poddana (dwie, rubacze? pod. ani. cze?) 483
ubi sibi defecerit
probacio homi-
num, manu
suppendiare
wlt al. pode-
przecz 4260
podfarnye calu-
mniose 4419.
(pna sylwa alias) podgysdbie 2713
~~podlangem sub sil-
va 3947~~

podleysche quercus
mortiferas (niero-
drące) 3272.
podloga pavimen-
tum 4141
podlupylesz (quer-
cus fructiferas
oblupit) 4222.
levarunt pecunias
al. podnoschili
4325.
secuit (molendinam)
podrambal 418
[podssicze kune
(kunyi du-
mchi) subductura 2413. (podrzezka podf)
podwarza) ~~potwa-
rza~~ (poczwara)? 1349.
na podwody 2479.
Podwoyszky 3455.
pogonya (zawołanie
herbu) 3193.
sex stamina poka-

13. 185. 208

(raczej materyi)
crini 2364.
pokonacz conjurare (convincere) 4114. 3777.
~~pokonacz convicere 3777.~~
medietas curie poldworze 4112.
pole ugorne (uywa albo palye) 2358. 1930.
meliorat polepscha 3926
polowicza 4186
~~nywa albo polye 1934~~
adjuvamenta al. pomoczne 4003
(pomowa 653. 689.
allocutus est al. pomolwil damnum percepisse 2308.
pomraziwschy sya rugata facie 3742.

na pomyerzenye 3799.
popellicze 1861 popyelycze
~~poplatky 547~~ nidre 4135.
popropij 1485.
poprangy cingule 2036.
(poprzisandz 3048
poprzyssyangl 4439.
~~popyelicze vitrae 4135.~~
usurparis al. posabyasch 3745.
napuschewkyl na posiewki (siew) 4113.
poscharna (nazwa drogi) 1587.
poschwa de coffera nigra 3752.
sigillum mediocre posrzedne 2181.

(possag dos 1207. 2361.
2700 poszrag 1415.
pustawecz 2364.
postawczowa 3846.
posthawcze 2659.
2661. 3155
posthawacze (4135
mediocrum ter-
tium posta-
wecz 2364.
~~signatus~~ postrzizen
1810
postrzizony (signatus) 4276
posriedle locus in
quo stat domus
2597.
posrijtki 2023. pozithka 2439
posrwa tegumen
de tela 2036 poszwycze
De cusinis 4459
poszwaznych 1924
~~poszwiecze de cu-~~
~~sinis 4459~~
potok (322. 4101. 2920.

potoczek 2520
pothok 4101
na yeo potrzebye
(in ipsius ne-
cessitate) 4151.
powath (powiat) 1686
powaba 101.
(powethczy 1598.)
(poweszthczi 2515)
nuncius powod
3203.
accio powodstwo
3209. 3374.
powodz (powódź)
3050.
powrozosnyk fu-
nista (powro-
źnik) 1816.
~~pozithka 2439.~~
navis, (navigale) wlg. pram
1069.
prawno, prózno 2837. 1637

prassol 344
prawa infirmitas
2829.
primarki, przymarek (3512
~~navigate prawe~~
~~137.~~
proporzec de viridi, de alba purpura 3752
Scrutum al. prosza 4459
prowadzicz ssye wyprowadzić 3260.
pryramba solarium a scroph. impulsis ad pascua in silvas 3771.
prza, weprza 4110
intrare in prza (in wepar, contra
przia 1507. 3054. 2742. 4110. 50.
weprzaz 4181. 4432.

przalse 259 pavl (iudicabat
507 4388. nyeprzesze nie zapiera 4387.
incipiendo a sepis al. dicendo przask (czy trzask, potrzask?) 2672
~~intrare in prza 3054.~~
~~discoptavit in prze al. przakadzye~~ 3719.
przeluda 2758.
przecnanawal furez 2531.
przegon 805
przegroda sb. 667. 768. 1328. 2421.
przecazgne 2552. przegrad 2758. 3044.
przecope 430
przewp 2906.
~~przegon 805~~
przeparka 2255.
~~przewosz 1757~~
przeczesij 1460
przedzewczance (cf. przed czasem, nie prawnie we ulelgi) 1536
~~przewalicz (disrumpere) 1590.~~
~~przeparka cinctura 3255.~~
demerita al. prza
przedrapana (vulnus cruent.) 3864.

wynyenya 3615.
racione acquisitorum, przezyskow 3712.
cerevisie przednyego 3731.
lucrari al. przeczyskawacz 4293.
nyeprzese (nie rapiera) 4384.
non cructa wlnera sed przepelsle 2309.
przewoz 2513
przechowaual futures obseruabat 2559.
przecanare rzeczy 2559
przeczisk 2567
przegrod 2758
przebodla 2758.

przedwsye 2798
przewalycz perfodere (piscinam) 2819.
przecoszo 2906
przepasrwany 2908.
wulnus cruent. przedrapana 3526
dranana 3527.
przerabyli exciderunt 3864.
przegrod sepes 3864.
tabe przepelszngez (terminum) 4033
przigyacz acceptare 2396.
pro przigano 1436.
przipowesczwny concitatus 2798
demandavit przikasal 3457.

wrewarz 2513, 2559
wiezisk 2567.
przezyskawacz 4293.
przezyskow 3712.
przepelsli, przepelsie przeduwnone 2309.
przerwod perfodere (piscinam) 2819.

adicebat se przipowedala ssye 3483.

przipoweszczony 2790.
przipowesczenye, przipowescza
przipovyesczil 3663. 4192.
przziposiwa 3489

~~duabus przistawky 3927~~

~~paulapsas, przi-ptetsli 4103.~~

przimarek 164. 598.

podruchi 4222
przitiky palc 1663

coadnatus przirodny 2124

~~rostrahani~~ przistawki 2255, 3927.
przygdanky scutelas parvas

adicelliah 2721.
advocabat se przipowyadalszye 3640 4360
przipowedala ssye 3483.

~~concitavit przipowesczil 3663~~

pepulit (boves) przi-gnal 4541.

~~przipowes-~~ ~~przi...~~ przina rocze przypnovyesczonem ku przipovyesczenyn 3662.

in termino peremptorio naprzypowyesczonem roku 3720.

~~przypowyesczil (concitavit), 4192~~

~~przythk (przytyk. podpoka) 4222~~

~~przyyechawszy veniens 4304.~~ 4443. ~~vyyechawszy dequitando 4304.~~

~~przypowyedalszye 4360.~~

przypowyast litera ad satis fac. 4349.

~~veniens przyyecha-~~

~~wszy 4449.~~
nativum al. przy-
plod 2371.
przyssodlky (przyssadki) 2518
recognovit se al.
przyszналsye
2619.
przyrodnsy bracy
germanorum
fratrum 2712
~~scafdellas parvas~~
~~al. przystawky~~
~~2721.~~
pudlo 1494
puscina 510
puszczyna 86. 872.
1389.
~~pusty (bezdrzewny)~~
~~2701.~~
bona remanencia
al. puszczina 3906
puszczynan 2361

spuszczycz condescen-
dere 4186.
~~pusty~~ bezdrzewny 2701.
p ~~Pyaszowa~~ gora 1240.
pyecarzowa 3361
pyerla margari-
ta 2537.
securis dicta pye-
szna 4459.
~~rzapyszna 2486~~

R.

2 rankawiczne 1230.
1 randzina (nazwa
pola) 3425.
colonus al. ratay
4072.
rayszky dzal 3135.
peplos rąbkij 2655.
rąkawicznik ciro-
tecator 4123.
rodzayne fructi-
feri 2425. graificativi
3272. 2425.

~~radzayne quercus prolificativas~~ ~~3247~~ ~~2454~~

~~rok przijetebli ter- minus peracta- ssus 4403.~~

roky 2831 na rocze 3662.

~~roc na roc 3662~~

rohatinu lancea 4541

ku rosprawie (concordia) 1529.

rostuchani 2661. 3284. rastuchani (cipli) 2255.

rosyal limitavit 2709.

~~ruschicze (ruchat 2832 3334.~~

rosboy 3100.

rosthy cruscru olovnego 4521.

~~rowne plana 1057.~~

rossyeklesz yy myeczem 4104.

rowne plana 1057.

rozbilessy repercussisti 3926.

roztrucharz 3727.

rubl 4459.

rudna dicta ~~pa~~ ~~scina~~ 3601 piscina

ruschicze (ruchu) 2832. 3334.

russky bor 733.

rzeczisko 2817

rzeczka 2906 ~~rzeczke 3662~~

rzeczy 2552.

S.

sadzawka 2293. 3424 3821 szadzawka

piscinula sadzawka 3424.

sbyeglosczi 4062 indebita fugacio al. sbyeszne 2634.

passus al. sansen 2691.

szwaya.
sbrogya arma 3581
~~sbroya 1638~~ zbroya 1638. claeza
3582. cla-za patrz dez
~~pro zchynut 1032 szyn~~
schaczawai depecuaverunt 3167 sza-
czawal dezavil 3942. ~~2338~~.

schirzinka suda-
szrzinka
rium 1824. 2349. 2994.
schopy furcula 3975
schuba nigri calo-
szuba,
ris 2329. 3155. 4139
4250.
~~schyrzinka? swoyt?~~
~~2349~~.
schurza levir, szwa-
gier 2779.
schadawna zada-
wna 3030
~~depastaverunt al.~~
~~schaczawali 3167~~,
gladius scharschan
3211.
schabla 3935.
~~foreita al. schopy~~
~~3975~~
coloris schivy 4085.

~~schuba nigra sobo-~~
~~lina 4250~~
schoyy ex-
accio ~~schurza~~ (~~teuta, szwagier~~ 2779.
cam-
munia z schosmy cum ob-
4927
vencionibus 4307.
sthynd 1652. -zundl 2332. synDawaye vind
len- scazac sentenciare,
der 2374. 2725.
~~objawić swe zda-~~
~~nie(?)~~.
scramuta 3731.
scrobany 3275.
~~(?)-al. scopy 3731~~.
scothnyk (wygon) 3579.
~~exaccio communis~~
372.
szczegiy i, czyli w ?
czynku na- ~~schoss 4923~~.
sie ~~(?)~~ ~~A. Wa. Tempe~~
~~strona in szczegny~~
~~(ścieg?) 372~~.
~~(?)~~
szczegny ~~singularu-~~
na-
zwa ~~nis habet separare~~,
Tempe. ~~pro peruracio-~~
~~(?) ... 372~~
~~ne szczegny 612~~
~~631~~.

~~tempe al. szczegny~~
~~(Du-Can. tempe~~
~~angustiae manti-~~
szczepw (za szczepów) 2691.

~~cm~~.
utensilia domorum
al. sczcbruch 2068 (szczebrzuch 4368.)
sdaly (wziął i zdał) condemnaverunt 1662 (wydoczano proces) 4302 1579.
sdany (zdani) 2364. 2367. 1534.
esse filium meretricis sdrandny 2453.
~~sdrapanye 1490~~
sdrraccza 2479 traditor 2253 ~~sdrandny 2477~~ ~~zdrad~~ cza ~~toż~~ 2254. szradcza, sdradcza 2483.
jes sdzercza 534
seczlo? 3177
area sedlisko 1289.
~~area sedlisko~~ 3585 p. w. assadly.
sencza (atriolum, sionka) 2399. (s[z]ukow na seppi 2491 ?)
seppi Regis 2488
filiaster al. sestrze-

— recz 3555.
(sjechał profugit 3303.)
camisia al. siaczky (w rodzaju siatki?) 3303.
recaptis spoliis al. sind 2985b. p. w. sinyud
~~pro equo, pro sirrzka et pro duobus paribus cultelorum 2994.~~
skaral 2936
sklath (skład?) 2492
pro skorky 2384.
skowawszy 1785.
skupna (rola) 2815.
annuli aurei al. slothe 2419.
slubyem zawiązal, sponsione ligavit 4217.
~~duc sesagene tra~~ =

biarum al. slucholczow wyrażając długość i szerokość 2691.
pali al. słupi 4141.
arediculus al. slyczky 2722.
(snowa 1442.)
(nasmowye (in condictamine, warunkowo) 2943.
na grudze (super alveo) 1261.
sobolye pallia 4135
sobycz, sobyancz (schultowe) appropriare 3899.
(sosni 246)
(XL. pinus sosszny depinasti wirwales 2536.
judicialiter evicit, et depressit al. spail 3445. 1-w- 1124.
spass 242.
balneariium cum colleriys et sponky argenteis 3752.
~~ad~~ contradiccionem ~~al.~~ spora 4432.
ostendit spowyedzal 2049.
sprawycz expurgare (se in jure) 4443.
Spuszcilby (s-adzawke) 3601.
De gamica curras De smeatu aque antique 3250
(Sscrrotharski 1808.
~~gregem equinum alg. stado 1008.~~
~~Sccus piscinam ri- sey stavu 1268~~
stado greg equinu 1108.
~~stawisko 1310~~
stavicz flumen (pozwolić płynąć re-

ce) 2709.
stawisko, piscina 165 3847.
tentorium stan 4056
~~piscinatorium sta-~~
~~wysko 3847.~~
stawidla 3947.
pro stolowe (1072
stolem yeno staynim,
per ductile ca-
nalis unius 2709.
ager dictus u sto-
czku 4112.
~~stradcza, sdratcza~~
~~(zwajca) 2983.~~
strzemijenczyska,
strzemijenie sel-
la et strepe 2700
sajitatura al. ztrzel-
ba 3427.
tria media stamina
al. sthuky flave

tele 2364. 2367.)
sthuka mensalium
2364. 2367.
panni stuczne (sztu-
ki? kawaty?) 3564.
swanthoszcz sanctu-
arium 2537.
swarzil 1476.
acquisitum swedo-
bycze (~~za~~ swe
zdobycze?) 2317.
merica dicta Swer-
czadlo 1266.
swerzope 1932
eque indomite al.
swerzepky 3191.
swine brodi (lokal-
ności nazwa) 2395.
~~equi indomiti al.~~
~~swijeropkij 2700~~
~~equa indomita al.~~

świrzepa 3895

(swogek sericeum
swoijk? 2349. 3685.)

profugit syechal 3303.

syedmnadreszcza
3414.

(siemiona, nasiona)
syemena canapo-
rum 3185

consobrina syestrzen-
czicza 2630.

syk (szyk), wsyku, wszy-
ku in exercitu 4140.

violenter synda-
4360
wnye 2374.

synowicza filia-
stra 3345.

filiastra gamsna
al. synowycza
3826.

syodlarczyk 4085

syrnowy (dzień) 3567.

arvina al. szadlo
4459.

piscatura (różna
od piscina) sza-
drawka. Piscinas
vendere na spusth
4227.

piscaria al. szadza-
wka 3821.

taxavit szacował
3542.

de szamsica meatus a-
que antiquus
3250.

szazinki (?) 1172.

szczebruch domowy
scopellotilia 4508

ligna plantata al. szcze-
pu 2491.

po szczicze post cli-
(po szczycie wraz z gładką)
peum 2913a.

equus al. szriwi 3461.
szlak zorh 4459
szlobij pro feno 994
szlodzeystwo 2831.
szlub votum (obligacio) 4380.
na szluppye in statua 3050.
szthaw piscina 2906
leviro suo al. szvakowi 3640
szwerekky (eque indomite, żerebki?) 3255.
szuba 4458
wszyku in exercitu 4364
4434 2472
filiastram szynowa 2425. filiastra tez synowica, siostrzenica 3036, 3345.
domus phutrose dicta 4443.

T.

jopula dicta taneczni 3752
duo tarlink cum medio ponni totum preciosi 4074.
tarczicza scissura (deska) 4141 tharczicze asseres ferrati 2472
duos coros tarthary 3225.
capacia tatarky 330
cicore al. tatarka
tharczicze assere ferrati 2472.
thargowe 2456
thaszky cum balista 4487.
fforthalicium, thwyerdz. 3790.
gladius tilecz 3542

tkanka crinale de pyerlis 2413.
tknol 2698.
topyla inundaret 1057.
tortop de mardu-vibus 4135.
Socrus wlg. tscza 1365.
~~unum tuss (tuzin?)~~ 2364.
dus. tussini (tuziny) nitvelta-vam.

U.

consuetudo al. uchwala 3506
fugit uczekal 3413.
wsyc (wszyk) z uffa (huf) 4361
ugori 144 ugory rora
~~agri~~ ugorne (agri) 2743.
~~ugory 488~~
uijscricz 323.

ukazany (list, akt (prawa) litera) 3189.
inscripcio conditionalis, pod umowa 3835
upust 867.
nyeurzadne (nieprawnie?) 2943.
urzadnik officialis 3118.
urzand, jus 3677.
usile, usiloe; ~~violentia~~ 3145. 1757.
usilstwo violentia 3361.
ustal (wyszał, wyczekał) ~~(osdal?)~~ 1529.
~~uyasd (drogi) 505~~
~~uyazd 479.~~
uyazd (kawał roli i zajanie?) 505. 479

W. Y.

equum cum wajculo? 1740.

walka bellum 3457.
~~vatky plothna~~ (twatki?) 4135.
wandrzida (~~tez ew~~ na grady)
~~wandraga~~, ~~viare~~,
~~transitus~~ ~~Parz~~
~~nr.~~ 1565. 2640) ~~z~~
~~trzypiesk. Hetcta~~)
Klin na wangrody 1240. 1289. Sedziche crula wangrada
wegradam et. mangradam 1328.
wano 963. vano 1416.
vyano Dalhalicium 3709. wyanowal Da-lavit 2922. 4079.
~~na~~ wirzch wanwos-sa 1266.
warkmystrzowstwo 4099. 3525.
(Pensator al. vasznyk 3662. Dur (wagi?) 3475. cenda vagza
wdluszilsye, zadluzyl się 3197.
weskmnenye (umknienie, cofnienie) sepi 1310. (więzy?)
zwyładikuy duśwęg racione vesney 1669.
~~depercussit al.~~ wibyl ~~3409~~

de tmetonibus wib~~auo~~ssi (exigentes) 2520.
wicraal effugravit 3137.
~~nawidenyff 3811. 3921.~~
na widrene 24. (confron-tacyi)
soror Widzdze (Wydz-gi) 497
(detinere al. wi-drersrcz 2422
vidrerzcli, wysiedzieli, przedawnili 3266.)
~~in vim reempcionis al. nawiderkuff 3367.~~
wifrymarczil comutavit 4065.
wigon 1261. 1663. wyganyexilium 3445.
limitum exaracio wolg. wijaszdu 3966.
vika wyka vicia 3782. 4459.
wiloszona (do spólne-

go użytku prze-
znaczona) 3297.
wilyege (wyleje) 3299.
~~pars wiprawy 1616.~~
~~2304.~~
wipust serepta 1663.
wiprawszi excori-
ando 2255.
wiprawyn 2361. 2563.
exceptis parapher-
-nalibus al. wipra-
nawi wawy 1616 zawiprawa 2410.
wy 3078 pars wiprawy
1616. 2307. centum
mercas wyprawy 876.
wiprowadzyt ssye (u-
szedt przed cza-
sem) 3310. 3958.
abolicio actorum wi-
pissanye 3420
~~wiprowadzyt ssye 3958.~~
viporyczaleessz ac-
comodasti 3969.
wirzchowisco 322. wyrz- wyr-
chowyszky summitates 4360. [wirzchu- [3821.
lec (wierzchołek) 2486. na wirzch
i wanwrzsza (wierzch wozwrzu) 1266.]

Wirzbine, wirzbyna,
wirzbiny 764.
~~wirzcholec 2486~~
wiszegaw laborare (pr...
dawać, wyradować) 1191.
wislugy (wyslużone / w prenia-
drach / dobrach lub?) 1332. 2818.
wiswolit (odebral co
skradziono) 1493.
ager dictus wistap
4112.
viwolal (banivit, za-
pozwał / o wywołanie) 2873.
wiwyeszl eduxit 3422.
canis odorifer al.
wizel 2547.
vkupy seu vrabne,
wkupowali bysrye
4036.
ubliryl quia appel-
lavit vlaza 1364.
declivitas dicta

(w bzce)
vlance 1268
vlyeszenie ~~vsiecenie~~ caseri
~~vdstapienie~~ 3194.
wnathaczsye, wchodzić w prawa 3301.
wnank ~~privignus vlg. wnank~~ sui awij 616. 881. 1457.)
(vnancini 634. 965. 1063.)
(prefitij al. wnaczanthe 1547
wnuk avuncus ~~wnuk~~ 1930
(wnukam 1108
(neptes al. wnuky 3744.
(wnyczony frater avuncularis 4211
~~wnyenne 4214.~~
wnyyda (wejda) 4110.
wnzcop (~~Standeskopf~~ 2384. czy rynawice
~~to~~ rnaczy? może to/du-Cange ~~2384~~
p. w. wnacus objaśni.

~~equi vectigales vorsnyky 4227.~~
~~duo equi valentes pro curru al. wo srniky 2306.~~
tenutarius dictus Woyewoda 733.
(wornyky wusnyky i vlisnyky equi vectigales 4368. 4227. 1485 pro curru
zruo (konie cugowe)
vpolyn ville 2796.
wrzcricz in fide jubere 3457. 3519.
(in terminum inducere wroczicz 4528.
terminus scripsit wroczyl sry 4403.)
vrotha 3432. 3436.
wrothny janilar. 2771.
vrzuczyl se in villas tenute 4293

wscząгnal arestavit 3089.

~~wsczegen 3098~~ ~~wsziyc violencia 1757~~

wspanczenc (spaczenie) aque in stawisko 1310

in solidum wspolek 4534.

~~intrare in wspor 3054.~~

~~controversia al. wspor 3382~~

wswalit (zwalić) (spędzit na kogo) 2336

sublevatus a cruce wswyedzon 4026

Silva dicta wstąpne 4112.

in vim perdicionis wszguble gymya 4098. 2491.

~~wsztecona (prena) 3376~~

wszy (wsi) 4186

excepit se ad Regem wszyal szye 4431.

~~wszytky 1985~~

inclamatus wwolan 3333.

~~wyano dothalicium 3709~~

wyanowal dotavit ~~2922~~ ~~3039~~.

wybil (wybyl, wibil) depercussit 2775.

wybracz totaliter zaspokajając się 2795. 4535

~~violenter depercussit al. wybijl 4535.~~

wyczadrano impignoraverunt 4293

casens al. wyczysk 4459.

vyderkoff 4283. 4003 4269.

nawyderkoff 4384. 3811. 3821.

na wiiderkuff 3367. 4064. 4204. nawyderhof 4119.

~~nawyderkof 4419~~
(modo redempcionis, obyczayem wyderkoff 3821.
vydrzyerzely, vythrzymaly, ci co dzierzawili 4362.
pulvinar wyeszglowye 4459.
~~wyezglowye cum 3595.~~
~~castrate wyk... 4459.~~
vylyeganyecz (wyhart) 4351.
wynecznyczka (sprzedawala piwo) 1734. 1736.
wyowisrna (avuncularia bona) 4154.
~~C. marce wyprzecz 870.~~
~~wyrrchowysky sumitales 382.~~
exivit wyschedl 4368

~~wysluszone deservita (bona) 2818.~~
wyswanye 2703.
~~exient wyyachowy 2736.~~
~~wzdal wytoczyl proces 4362~~
~~wzgublegyma perdicio 2791~~
area wror (ad orania?) 3573.

X

Xiazencza kamienicza in Cracoviensi circulo 4527.

Z.

zabodla 2708
(nye zachodza (non intercedo) 4151
(interceder cum contra-

versia z odeprzą
gy zachodzą 4181.
zadawek (zadatek) 3733.
zafrimarczyl cambivit 4541
zagony 785. 1057.
zagroda 503. 2068
~~zagroda~~ 2760
zagrody 324
zagrodzona 1951
~~zagumenna~~ (nywa) 372
~~in fine horrei wlg. zagumnna Glaubowska 1261~~
zagwaltem 637. 900. 904. 1530.
zagyąte inviata 4203
zagyl zająl 3255.
~~zaklad vadium 2361~~
zakladmy subsidiis 4307.
querulari al. zalovacz 4314.

(za mząi)
~~zamząz~~, zamesz 2467. ~~2563.~~
zapiank (zapinka) zaponka 2700 zapunicze 3211
~~monilia~~ (zapunki) zaponky 2722
3775. 3413 monilia.
~~zaponicze monilia 3264 w przyp.~~
~~monilia zaponky 3775.~~ 2702.
zapowiedziany arestatus 4529
arestavit al. zapowyedzal 3792
~~monilia zappori 3413.~~
zaprawacz conservare 2906
zapusta indago 3920
~~zapusta~~ rubeta 3089
~~zapusta~~ zapusczili 1691
querictos al. zapusti 2371.
zapusty 449

zassipacz insipare
3133
zassweszcza 1014.
zassyadlessy obviasti,
zadalessy intuli-
sti wlnera 3926
equum suum inve-
nit et zastal 4065
arestaverat al. zastal
4085
piscine retente za-
stawyonye 3847
zastawy (zastawienie)
2709. 2827. 2835.
in viis regiis zastu-
pnye obsidet
4208.
zathopyla 1432
zatknony institus
3179
zawiązal zobowią-
zal 4217 (~~z . . . . .~~)
~~zawiprawa~~ (2410
zawyadl (dal na za-
staw) 3573
~~exequitando zasya-
chaw 3592~~
Suscipere ripas al.
zayancz 3755 za-
yęzł wyrażono 3191. wyzles delinquisci 3338.
zaya~~cze~~ ve (zajęle) 4203)
~~zayal pregnat 3791~~
zaymowanym impulsio in curiam
1057.)
(zaymuje 2358.
~~zbroya clocza arma
hastiludilia 3582~~
pro fuga o zbye-
gloszcz 4114.
~~zczegny zdzegny
3132.~~
~~terminus zdani~~

1534 zdat 1549)
(zdany condemnatus 4487
zeżż carbones combuvere 3258
zesromoczon culpabilis 4166.
zgubca 2766.
ziskanye perlocrum 3265. p.[illegible]
przezisk.
villa zimnybrzeg 4384.
lintrum czyltho szlob (żłob) 4459.
znamyon 2751
pro thezawro plenario al. zpelna 2535.
znaymeszu drugy acuendo [illegible]
zrazylesz depresisti de digito 4057.
reicere sepes al. zruczic 3369 zrzuciley ejecisti 3333.
ejecisti zrzucilesz 3333.
sagitatura al. ztrzelba 3303.

A.

Angulacio nr. 382. tomu I. Starod. pomnik. znaczy "zakątowanie", zaokrąglenie.

Aredicula alias Ily... (de margaritis super reticulos alias nacripcze nr. 2722. Rodzaju bindy czyli przepaski, używanej w miejsce czepca na głowie ...

Arrisia cariviorum nr. 3029 wymienionego towaru obok pieprzu, krokoszu, nie wiadomego znaczenia.

nr. 1450.

Avelana znaczy w klasycznej łacinie orzeszek, szczególniej laskowy. Procesowały się strony po constitutione przeczesy in avelana (w leszczynie). Zdaje się ... ten znaczy zabudowanie w którem się laskowe orzechy przechowywały.

Avuncus wuj, nr. 1930.

B.

Barbano pod nr. 3029 wymieniony wyraz, którego Du-Cange nie zna, czy jest spaczo-

nawaczony z wyrazem (nr. 2364) barchanij, poprzedzić ~~nie~~ umiem ~~go. Pod liczbą 2364 czytam~~ u Hetela

~~"stamina barchanij", nie zdaje się ażeby z~~ wyrazem ~~barkamo znaczenie miał jednakie.~~

C.

Campha (słów) 3858. Du-Cange p. wyraz camphio wywodzi z niemieckiego "der Kampf", znaczyłż więc campha klasztor wojskowy?

Cantar (słów) nr. 2771 (oznacza) naprzeciw czynie, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~objaśnienie~~ ważna płyna przeznaczone. Du-Cange p. w. Cantharum da objaśnienia.

~~ze Du-Cange p. w. Cantharum daje, wyrazami stosuje się do Polski? nie wiem.~~

Capecie alias copy, ~~nr.~~ (słów) (pod) 1563. Jest ~~więc~~ wyraz ten objaśnieniem wyrazu który jest (pod) ~~liczbą~~ nr. 391. gdzie o snopach wiązkach jest mowa, co też zauważył dobrze Du-Cange p. w. capetiae, a bynajmniej nie jest znana, jak znowu tenże p. w. capeta mylnie powiedział.

Casuta wyraz (pod) ~~nr.~~ 2899. a u Bandtk. w Jus

[?] zwód ziel. śląsk. wyd. Hetela s. 97. w naryantach.

pol. 236 cosxuła, tudzież w Vol. legum I. str. 12½ umieszczony znaczy już miarę, już liczbę. F

Cirotecalia 2291 znaczy rękawice. Du-Cange wyraz ten dokładniej wypisuje (cirotheca, chirothecae).

Corega (Coregus?) pod nr. 1485 (pro pulvinaribus sericeis et coregis) jest wyraz nie znanym mi. Du-Cange tak wykłada corregia przytacza za rodzaj służebności należącej się panom od poddanych, co ściśle nie zgadza się wcale.

(Pod liczbą) Crap. 1861 gdzie stoi: "pro balteo argenteo et Crap cum argento", czego nie rozumiem. Wyraz Crappa który przytacza Du-Cange w znaczeniu plew, pozostałości, tu nie zgadza się tu.

Cuclearia rutenica cum futris pod nr. 2036 wymieniono w inwentarzu ruchomości spadkowych. Że takie znaczenie ma rzeczony wyraz, zgodzi się, wnioskować, tak wyrazy feltrum, ruta 1,

F Drugą objaśnił uczenie Aleks. Wejnert (w Bibl. Warsz. r. 1858. I. 411-15), pierwszą nie objaśnioną pozostawił.

(od „Djukanda")

~~które~~ przytacza[ane] Du-Cange, rozważyw~~szy~~.

D.

Depinare (pod ~~nr~~ 2536 znaczy) obłupić sosnę z kory. Du-Cange nie zna tego wyrazu.

Devellacio et recepcio castri, (pod) nr. 3306. Du-Cange (wyraz) devallare ~~wyraz~~ tłomaczy przez descendere, demittere. Znaczy więc ~~nasz~~ wyraz („puszczenie-Ładowania") „odstąpienie zamku na rzecz czyjąś."

Deviserunt et laudaverunt judices, (pod) nr. 1939. Du-Cange przytacza wyraz divisa 5 (znaczy arbitrium), który daje tu może niejakie objaśnienie.

Dierista (pod) nr. 2328. a

Dyerarius (pod) nr. 1715 znaczy, według mego domysłu, wyrobnika na dni godzonego.

Dierium (pod) nr. 2771. (digerium w hist. prawod. IV. s. 205. mylnie objaśniony) ~~ten wyraz~~ znaczy „strawne." Co Du-Cange

p. w. diger przywodzi, wcale się do przypadku pod ową liczbą (nr. 2771) przywiedzionego nie stosuje.

E.

Wyraz Emulus pod ~~do~~ nr. 3646. w przypisku, i u Bandtk. w Jus pol. str. 303. (per regni aemulos) rozważywszy, wypadnie wniosek, że niezgrabne zestawienie średniowiecznej łaciny (Du-Cange p. w. aemulare) z klasyczną (aemulus) spowodowało wyraz, który się w polskiej łacinie utarł, oznaczając "łotrzyka."

F.

Faratra pod nr. 2034.a ~~Du Cange~~ Diefenbach? p. w. faretrum ~~mówi~~ powiedziano, że wyraz ten znaczy sajdak. ~~Ten~~ ~~wiąż~~ Świadek co napomykał o zrabowaniu kupca, wygadał się i z tem, że ~~tenże~~ w czasie rabunku (przełożyć?) ~~był~~ [illegible] ulubiony (familiaris)

wdzierając się zrabowanego ~~to~~ będący gajduk. Po gajduku zaś ~~[illegible]~~ dając chcąc ~~[illegible]~~ osoby rabuję.

~~jego szajdak, co mu go ktoś ukradł rabować idąc, i uzbroił się w takowy.~~

Fferifficium alias ruda (rud) nr. 3258 znaczy, jak mniemam, kramernię ("ferrum facere").

Fraxorium (rud) nr. 2020 wymienione, czy ... odgadnąć trudno. Wir my też Nadrzajem sprzętu obozowego były garnki metalowe ("ollae aereae"), używane może do przechowywania wina. Osad ~~tego~~ takiego wina, mówi Du-Cange, nazywano fraix, ~~co~~ Nazwa ta może posłużyć do odgadywania wyrazu fraxorium.

G.

Gaza ubi sal coquitur (miejsce warzenia soli) nr. 3287.

H.

Heres, heredissa (rud) nr. 3708. 3868. znaczy właściciela ~~lub~~ i właścicielkę majątku ziemskiego.

J.

Jerarchius, gerarchius, gerarchus, (rud) nr. 3045.

3173. znaczy toż samo co rivalis, szwagier.

L.

Laicellus cum hasta, pod nr. 4486, czy znaczy pachołka usługującego rycerzowi?

Lodices cobierce pod nr. 2255. ~~lpoo.~~ znaczy w liczbie mnogiej ~~w~~ klasycznej łacinie lodix oznacza przykrycie łóżka.

M.

Marsalcus equorum pod nr. 3727. znaczy rostrucharza. W zachodniej Europie wyraz ten ~~był to~~ ~~z~~ oznaczał urząd, o którym Du-Cange (począwszy od wyrazu ~~Marescal~~ Marescalcus aż do Marchalsia) rozprawia szeroce.

Matrimonium pod nr. 2725. znaczy prawo małżonki. Du-Cange ~~p w matrimonium~~ nie zna tego wyrazu w tem znaczeniu.

Merusis, jest w liczbie mnogiej przypadek szósty liczby mnogiej wyrazu, którego pierwszy liczby ~~mnogiej~~ pojedynczej nie znany.

F[illegible] wszystkie pisma zestawiwszy z nim wyraz polski szarinki, a z tym znowu szarzutka, czaszutka od ludzkiego wyrażenia, znaczyły paricla toż co dwojaki i dwojaczki (Dwoje znaczy[illegible] i t. p.

znaczyż (zadraj: (wyraz ~~[illegible]~~ nieruszony) owocu sadowego; jakim grusze, jabłka, wiśnie?

~~[illegible]~~

Migdalis pod nr. 3455 znaczy podbicie sukni (tunica subducta migdalibus), ale czy materya, czy futrem? nie wiadomo.

N.

Nola, nolus pod nr. 2700 (cingulum cum nolis) znaczy Dzwonek. Du-Cange szeroce mówi o pochodzeniu wyrazu.

] w Europie zachodniej

O.

Oreum pod nr. 2020 (toż co horreum wymieniony) spichrz, jak się zdaje, znaczy.

Ortulanus, Ortulanissa pod nr. 4143. znaczy zagrodnika i zagrodniczkę. Du-Cange mylnie tłomaczy (ten wyraz przez) species horti; ~~za~~ horti. ~~[illegible]~~

P.

Paricla nr. 1172. vulgariter szarinki ~~(szarynki, wyrzynki, wycinki?). Znaczyło w zachodniej Europie (Du-Can-~~

[całej znaczyło [illegible] Dodanemi z gadnać wyraz paricla który przywodzi Du-Cange znaczył] urzędowe na dwór rzecz ukazane, a [illegible]

~~Du-Cange znaczy niedawno podwojone ... czyli na dach ... ze ...~~

~~rodzaj protokołu sądowego stronom po odczytaniu doręczonego ... wyrazy ...~~

Pistatura (od) nr. 690 znaczy dom wybudowany dla pomieszczenia żarna, czyli ręcznego młynka. Pochodzi od pisto za pinso mleć, trzeć.

Pistella (od) nr. 2771 znaczy miseczkę, jak wyraz ten ~~p. t. w.~~ objaśnia Du-Cange.

Pomorium (od) nr. 2755. znaczy sad, gdzie dużo jabłoni. Du-Cange przywodzi ten wyraz pod pomerium, pomaerium.

Q.

Quistula (skąd pod) nr. 1575. Domyśliwam się, że znaczy małego ~~ptaszek~~ ~~łapanego od młodych i ta~~ ~~kich~~ jastrzębia wyuczonych na to. Mój domysł opieram ~~na wyrazie~~ Cuista, Quiseum ~~Cuistar~~ który przywodzi Du-Cange, w niczem go nie objaśniając.

[jastrzębia wyrazy]

Znaczy Quistula

R.

Rivalis (pod) nr. 2392. 3984 (oznacza) szwagra. Du-Cange mylnie mówi, że znaczy toż samo co ribaldus

S.

Scilindrium (pod) nr. 2438. (tyle co) gont. Du-Cange p. t. w. mówi że znaczy polanę drzewa.

Scrutum. Aravit pro scruto alias naproscho (na proso) (pod wyrazem) nr. 2678. Toż nr. 1045, (pod nr) Zboże to (jak stoi pod) wiązało się (w cięży) (scruti duo capecia cum xx manipulis, (cytowany tamże) nr. 391). Nie jest to więc szrot, słód, jak Du-Cange mniema p. w. scrutum, ixrutum lecz zboże (+ proso albo inne) (zapewne jęczmień) na słód zmełte.

Serepite (pod) nr. 3222. (wyrażenie to) choć stoi obok wyrazów silve, merice, nie ma żadnego związku z sarpa, sarculum które Du-Cange na oznaczenie zarośli przywodzi.

dzi. Wyraźnie bo-
wiem pod liczbą
1163 powiedziano,
no, że oznacza
wypust wody,
jak rozumiem,
ze stawu, celem ~~przez~~
co zwilżana (ir-
rygowano jak
dziś mówimy)
tak.

Sinsiber (od) nr. 1986 wy-
mieniony oznacza
rodzaj farby niewiadomej
który sprzedawano na wagę.
[illegible]
~~jego~~ [illegible]
Odgadując je-
jego znaczenie ~~ze~~ mówię
między wyraz cyanea
który ma Du-
Cange tudzież

Cyan, który Ho-
ranim Łabęcki
w Słowniku gór-
niczym przy-
wodzi, bez pomo-
cy.

Solarium (od) nr. 3394.
znaczy rodzaj czynszu
płaconego (z posiadania
roli (solum) ~~[illegible]~~ na fun-
dusz urzędniko-
wi przeznaczo-
nej. Du-Cange
p. w. solarium
uważa, że wy-
raz ten znaczy
toż co salarium.

Squirio alias wła-
dyka (od) pod nr. 2369.
2688. [illegible] 2 wyraz [illegible] do [illegible]
[illegible]
angielski (Esquire), [illegible] według
mniemania Fefela, [illegible]

uświerzenia pojęciowego).

świrczałka. Du-Cange mieszcza z nim błędnie, że sguirio ma znaczyć wiewiórkę.

Streparizare literam alias scrobany (czytany pod nr. 3275 końca) Du-Cange wręcz przywodzi strepare w znaczeniu cistirpare. Na toż samo mówiem wyraz "skrobany" wychodzi.

Studens pod nr. 2214, 2282. wymieniony ... znaczy uczeń ale nie innego jak uniwersyteckiego.

T...

Tempe alias szczegny. Czytany szczegny pod którym wyraz 1057. 372. 611-12, 631. pod pierwszą liczbą (1057) objaśnienie: "Si quid superfluitatis habuerit, in tempe alias szczegny debet addi." Biorąc na uwagę to, co powiedziano pod 611-12. 631. wnosze: iże wyraz szczegny znaczy ścieg, czyli wąski pasek między, który granice między

niżej pod 372. "retro gyrana in szczegny" i pod 3048 "circa exidurium alias szczegen." "procinne exidurii alias szczegny" 3132. wyrażenie szczegny leży kraj w znaczeniu

i nawet w tej- które wdzięczni objaśniając- ~~[illegible]~~ stanowił, a który zaorywać czyli zwęrzać go (lub gwadzić) nie godziło się. Du-Cange p. w tempe mówiąc że znaczy *angustiae montium* zbliża się do objaśnienia słowa padem. ~~[illegible]~~

Fenucio pod nr. 3248. zdaje się oznaczać dzierżawę (od *tenere*) ~~[illegible]~~

~~*Fenutrice*~~ nr. 4310 jest co dzierżawczyni

Tritulator pod nr. 2208 jest co młockarz.

Turralibus pod nr. 2296 znaczy tor co pod li-

202. (wymienione ~~[illegible]~~) ~~372~~ 296

czba 2366 wieczne. Nazywano tak ~~[illegible]~~ czyli zapłatę stróżowi ~~więzienia~~ który więźnia żywił swym kosztem. ~~Du-Cange p. w tonale mylnie wyraz ten tłomaczy.~~

Tuss, unum *tuss* cirotecarum dzanych Exkii pod ~~nr.~~ 2364. a pod 3159 ~~pro~~ duabus tussinis mitrellarum al. *jałmużky* ~~nr. 3159~~. Pod jedną i drugą liczbą umieszczone wyrazy *tuss*

tussini, znacza oczywiście tu-zin, tuziny.

V.

Valtra vulgariter charcicza (charcica) (wydany pod nr. 954.

Villatorium [pod] nr. 3371. ~~toż~~ [znaczy to samo] co exitorium, lub jak stoi nr. 3976 villatorium commune. Z wyciągu pod liczbą 3371. pokazuje się, że sąsiedzi ugodzili się na dwa wygony, nowy i dawny. Ten ~~więc~~ Wygon

~~(w Bolesławczyku,)~~ ~~który~~ na prywatną obrócony własność i ogrodzony, stawał się ~~[illegible]~~ znowu wspólnym wsi całej ~~[illegible]~~ wygonem [wiejskim], czyli gruntem (territorium jak się Du-Cange p. w. villatoria wyraża) [illegible] [uznało (?)] ~~[illegible]~~ [illegible] nie przedawnił.

[że niebacznie pozbyła wieś go, a nabywca jedynie (?) go]

V. Skazy dostrzeżone w dziele Helota i niedostatki; ważność jego pracy (o ile można) dla dziejów, zważywszy pałkie-
tna dla dziejów, zważywszy … palącie-
go w całym swym ogromie … u-
ważanego, też i dla historyi zwa-
żając szlacheckich powszechnie dziś
uznawana.

W ogromnem Helota dziele są zna-
lazły się i niedostatki; o pierwszych nie
wiedział, wina więc że ich w pracy
nie brakuje, spada nie na
jego … autora, ale na tego co miał po-
… sobie wielkiej druku i
wierzony ~~…~~
i drugich … i to też trzeba
~~…~~ zbadać ciało, i …
idąca za nią ciężka choroba, nie
dozwoliły mu usunąć ich z walki
dzieła. (Naprzód dziś jest rzeczą …
wskazać pierwsze, a drugie według
możności dopełnić, usilnie przy
tem wzywając do pomocy każ-
dego, ~~…~~ kto gruntowniej niem
nie jest obeznany.

Wiadomo powszechnie że nie ma dzie-
ła ~~…~~ ludzką pracą wykonanego,
któreby można uznać za dokładne
zewsząd ~~…~~. Nawet owe typo-
graficzne ~~…~~ osobliwości, owe Aldy i El-
zewiry, mają drukarskie omyłki.

posiadał dostateczną wiedzę, ale

w tej pracy

Ogólnie też w pisaniu i dru-
ku popełniając mimo wiedzy … rażące błędy.

Mając je i Monumenta Lovaniae (Lertz), sam sprawdził, łatwo(?) że na które są spotykamy w dwakach ~~[illegible]~~ stało się.

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ mało znaczące, jednakże gdy myśl zawodzą na błędne mniemania, zwrócić uwagę na nie należy.
~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ słów

(Uważam je należy. Z początku ich wchodzi wyłuszczony pod liczbą 178 wyjmuje w których)

mavas za mavcas, pod 1969.
mullum za nullum, pod 2698. 3147.
ad za ad, pod 3121. 3225. ancis
za ancis, pod 3415 spawie za sprawie, pod 3462. ipius za ipsius, pod
3937. Danicidi za (danicini, pod 3947.
acias za alias, pod 4194. harlanie za latane, pod 4363. mandales
za mandantes.

Pomijam omyłki w następujących liczb, ~~[illegible]~~ w punkcie których
za 1249. 2308. 2953. 3544. 3547.
3937. 4236. wyłuszczono: 1240. 2038.
1953. [illegible] 4136.

L 1547 – 3548
2937

Pomijam znaczenie wyrazów niezgadnionych (un. 3583. truffanter, 3602.
pistrinam (nie pistlarium), 3858
lunsky (nie lcinsky) ~~[illegible]~~ ba wyrazy ze zgad-
nać ~~[illegible]~~ można za djuhauza, że zwu-
tudzisk; że zwa-
wników klasycznej łaciny, Klary i wyrazy akce-
wnicza ~~[illegible]~~
go i magdeburskiego prawa, objaśniając, naprowadza na myśl, że wyraz u-
stalni (lunsky) z których ~~[illegible]~~ sa-
ma co liczy (1) czytając nad-
gesane ni
~~[illegible]~~

(1) Prawo feudalne, po-
równywając z ziem-
skiem czyli swobodnem,
nazwanie jest liczem,
Wyniky wełniane,
z których sprawowano odzież sfuk-
nie) (zwano też li-
chemi (liczky).

Hist. prawa: Volgtey pod
VI. 410. wrzkadem oby-
czajów III.
206.

chudem
Helcia

w arkuszach drukujące się drobiazgi zwracałem uwagę, na korektę,

ale po odebraniu dwudziestego dru-
giego i [illegible] listu, przekonawszy się że moje spostrzeżenia ura-
żają nerwy
się [illegible] schorzałego mę-
zaprzeglądem: czynię je dalej
[illegible]

[illegible]

[illegible] Zinaczej

[illegible]

mnie
[illegible] lub [illegible]

swego dzieła znad
Dubrowna [illegible] raz ujrzany,

ny pomijam mówiąc, Pluszi bowiem
jest wszystko wiedzem? Dla tego też
uczynił tekst jak był powinien,
pominął znaki pytania przy wy-
razach [illegible] Dla niego nieznaj-
mądych, i tak rzecz chwilowo
załatwił. Naśladowałem go w tym
względzie, dając trzeci i czwarty
pierwszych do druku które opra-
cował.
Niedawno jego znał dobrze

r [illegible] wszystkie te
szczytne miasta szpe-
lące głazy

47y.

co widać z jego listów (jede-
nastego, dwudziestego pierw-
szego i szóstego), tudzież
z przedmowy do tomu dru-
giego (str. XI). Oklepał ten uu-
dostatek na braku rejestrów.
Mocno się on chwiał
daje tak przy czytaniu, jak i
przy uzupełnianiu dzieł jakich,
jakimiś coś wszelkie gra-
ce twórcze. (Praca Helcla zapanowała nie
dwuch rejestrów;
jak on rozumiał, lecz
najmniej pięciu
(Zwróćmy uwagę
na ten szczegół, zwłaszcza gdy
się spór o niego dziś toczy
między p. L—e i Michałem
Bobrzyńskim.

szczegół

Na tem kończę swój pogląd na
życie i pisma Ant. Zygm. Helcla.
Nie wątpię że rozum wydawcy na-
uki i narodowych pamiątek wido-
cznie przeważył. Dalej wiedzą o
dziele, które chlubą przynosi polskie-
mu piśmiennictwu, nie omieszkają
dopełnić co w niem sam jego twór-
ca i co ja mogłem opuścić. Mnie-
mam więc napisać się już zacząć
lektury na niej.

Zarzucają Duch. że pobudzenia prawod.
różnych ludów słowiańskich w jedną całość
jest sztucznym nieścisłym; i że poznania
żadnego z nich nie doprowadzi. Z tego za-
rzutu (mówi M.-Bobrz.) prędzej czy później
ukrócony względ wyjść powinien i wyjdzie.
Ale (mówi także) niema większego ....
Nie w zasadniczym ....
Szkoda niezmierna ....
Hube
Niejednostajność w opisach ..
Dzieła Maciejowsk. ....

moje jest : całości
Dzieło [illegible] oddzielnem które odpo-
dawnego prawa polsk. objęło. Aż
do dzisiejszych zgodnie z rzeczą stano-
wiąc, idzie odtąd swoim torem.
Moje dzieło jedyne dotąd które całość
prawodawstwa polsk. objęło. Jest ono
(aż do wyższych statutów
i jego dopełnień z ostatniemi pra-
wami jednostajne. Od czasu rozb.)
przekształconego modyfikowania nawet
[illegible]
odczepiając się od nich zarazem
wyrwane jak i one swoim iść torem. Wy-
fantazjowane zaś politycznego prawa na
zasadach na coś, jak Bakr. fantazyjn.

jak Mick. Bakrz. zauważył

Takiego rodzaju dzieła ~~mają~~ jakiem są starodawne prawa polskiego pomniki mają się do siebie, że ~~jeżeli~~ winien wydawca dzieła ~~będąc~~ będącym się do rozczytywania ich, naświetlić węzełnie środki wyrozumienia onych czyli załatwiające; ~~...~~ czytelnik ~~...~~ razem ma objąć i sobie wrzecz w osnowie dzieła zawartej; ma ~~...~~ na jej zawartość ~~...~~ i odtwarzać nie znane ~~...~~ dotąd lub zaledwie nie znane pojęcia; ma wyjaśniać z nich nawet to, o czem nie uczyniono przed ukazaniem się dzieła pojęcia nawet; ~~...~~ ma z litery martwej ~~...~~ ma żywe wydobywać pojęcia, ma w owczesnej mowie wypowiadać ich treść, i ludziom późniejszym wypowiadać ją ~~...~~ w języku im zrozumiałym.

Środkami, ~~...~~ których ~~...~~ dostarczyć ~~...~~ czytelnikowi winien wydawca

[że jeżeli z czytania ma nastąpić ~~mają~~ istotne wyniki pożytku, ~~...~~]

~~Dwojakie~~ dzieła zawartości

[Owe środki nie rozumieją się komentarze, wywody naukowe i t.p. sam

~~375.~~
~~6.~~

zeszyt 1.
Roli II. tom II. str.
75–82. zeszyt 2. str.
177–79.

~~[illegible]~~ Dla ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ są ~~[illegible]~~ skar-
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ sąz ~~[illegible]~~ skar-
mili (iudicos), na które, jak do-
brze zauważył Michał Grabow-
ski w Przewodniku literackim(!),
mało dalej dużyli sławami mię-
[illegible], a mniej od nich prawni-
czy. Wszystko co tenże mówi w tym
względzie jest dobrze powiedziano,
i nie tylko powagi Hołola nie
ubliża, ale owszem ~~[illegible]~~
uszanowanie jej zjednywa. (Wziem jakichbym ~~[illegible]~~ ja skarnikom zyczył dzieła znakomitemu, ~~[illegible]~~ i na jakie szcze- góły na- leżałoby prze- ~~[illegible]~~ Dewszystkiem uwagę zwracać, układając ja- ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~.
(Pierwszy skarnik ~~[illegible]~~)
~~[illegible]~~

~~niedostatek~~

~~[illegible] dzieła [illegible]~~

~~[illegible]~~, co widać z jego [illegible]

naszego, Dwudzie[illegible] ~~[illegible]~~

i szczegół[illegible] z przedmowy Polegał ten niedostatek [illegible]

do samo drugiego (str. XI) ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] reje-

strów, które ś.p. Antoni Zamysłowski wiązać do

rzucić jako dodatkowe pismo ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ do Szarzdecznych prawa pol-

skiego powinien, jest niedostatkiem, który się mocno uznawać daje dzieła jego.

~~[illegible]~~ się przy zużytkowaniu ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Jego ~~[illegible]~~ prawie,

jakoż Szarzdawne prawa polskie ~~[illegible]~~

go powinni ~~[illegible]~~ mając

do dziś dnia i nie są dla nich ani

komentarzy ani książek na nie ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ pisać. Bo nie wnosi się

do nich ale z nich wynosi się [illegible] jej nie ma

światła, ~~[illegible]~~ [illegible] ani zarzutu prawa

ku się nie następuje w źródła [illegible]

i którego ~~wypływa~~ ~~[illegible]~~. Za to [illegible]

~~[illegible]~~ czytamy

~~[illegible]~~ zwrócić się do dzieł takich

~~[illegible]~~ winien mieć ~~[illegible]~~ uszczerzone

~~[illegible]~~ od nich wydawcy wszelkie gradki,

209. ~~371.~~ 232

~~Na (?) ... gharniki Do Części I. Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski dodać~~ rozkazy

~~[illegible]~~

wyszczególnieniu miejscowości skró- [ ]cony ~~[illegible]~~ winien zdaniem mojem zająć ~~[illegible]~~ się wykaza- niem ~~[illegible]~~ nie tylko ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wszelkich nomenklatur, ~~[illegible]~~ lokalności wykazujących, lecz oraz zwracać szczególną uwagę ~~[illegible]~~ realną [?] ~~[illegible]~~ (które mało znaczne w świecie ~~[illegible]~~ kiego znaczenia nabierały, [Jedną z nomenklatur, (na szczególną uwagę zasługującą) ~~[illegible]~~ jest miasto Piątkowo, które w pierwszym

Fryzja lub (?) że dzisiaj pu[...]gusz znalazł ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ któż coby zechciał ponownie trzeci dzieło to opracować.

[lub mając je, utraciły na- stępnie. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Byłaby to wielką pomocą dla przyszłego ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wydawcy takie- go dzieła jakiem jest Staro- żytna Polska wydana przez Michała Balińskiego i Tymo- teusza Lipińskiego, jeżeli zajdzie potrzeba, azeby F

wiadomości 2.

[illegible] sur

ro [illegible] ola [illegible] które-

go [illegible] karhs pisał w

przeczemnaniu [illegible] dzie-

dzieją lorm [illegible] kiedy

swego zamiarem

nie do prawa [illegible] it

do skutku, i podzie-

wać się, że dopro-

wadził go [illegible]

la narkowe kra-

kowskie [illegible] jak

niemu słuchy [illegible]

dra [illegible] nym [illegible] się,

[illegible]

[illegible] standa-

[illegible]

[illegible] pamiątk[illegible]

[illegible] d[illegible] pilo[illegible]

aw [illegible] i t.p. [illegible]

[illegible] dzwon[illegible]

w akademiją nauk i umiejętności Kamieniowe Akademija
sa

209. ~~377.~~ ~~[illegible]~~ 3.
233 ~~[illegible]~~

tynie dyplomata
rzyszu (Leona kn.) Trzyszczeń-
skiego i (Ant.) Stucznio-
wskiego już pod
r. 1331. 1333. a w dzie-
le Helcla (nr. 2034.)
dopiero pod r. 1425
[illegible] wielce handlo-
wnej wystąpiło tle
~~[illegible]~~
[illegible] kôuo [illegible] u-
trwi tego rejestru
[illegible] nie tylko
Prakticzna serdeczna
[illegible] i Helclowski
plan [illegible], któ-
ry po takimże od
niezdziałanej pa-
mięci Juliana Bar-
toszewicza [illegible]
[illegible]

N.

[illegible] [illegible] pol-
ski dyplomatycznej,
musiałby spotrzie-
gać się, zawsze
o [illegible] komendanta,
którym [illegible] dyplo-
matycznego [illegible] -
[illegible] ten przy-
[illegible] odebił.

Strój duchownego
[illegible] [illegible] sam
[illegible], ale nie [illegible] na-
znaczył [illegible] akres.
Mówi że powinien
być dokładny wy-
bór Książąt, Bisku-
pów i Prałatów,
dygnitarzy świec-
kich wyższych i niż-
szych, [illegible],
Doktorów medycyny i

Ja badaję, że

~~378.~~ 210. 234

1. p. [illegible]

[illegible]

[illegible] ten [illegible]

[illegible] bez

[illegible] religii, [illegible]

[illegible] odrodzenia, i być Drogoskazem nie [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] którego

[illegible] będą-

ce, [illegible]

[illegible]

falsz [illegible]

[illegible] (!), który

[illegible]

[illegible]

[illegible]

i duszami [illegible] że

[illegible] ojca [illegible]

[illegible] nikczemnie-

zdrajca ojczyzny i t.d.

historja przeciwnie [illegible] dzielności człowieka [illegible] o znakomitości i ludzi możnowładzkich [illegible] imion pomniejszonych w tym rejestrze [illegible] też winien być drukowany. dla dziejopisarza, prawnika, ale i dla [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[nie tylko na imiona znakomite, lecz i na te, które w jakich kolwiek okolicznościach, dodatnio lub ujemnie, w historji [illegible] swoje ob-

statystyk, i t.d., a właśnie nacisk [illegible] jaśniej przykładem.

o wiele więcej

[illegible] jest wagi co Długosz o Piotrze Włostowicu chwić się w Polsce urodził je-

przewiedzieć którzy

dnakże Polski nieprzy-
jacielem był, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Krzyża-
kom tamtem sprzyjał i bo-
gacił ich skarbami,
będąc u nich zamo-
żny, ~~[illegible]~~ ich dostarczali
czarci (1). Również wielkiej
wagi jest ci tenże
tudzież dyplomata
i akta sądowe
od Hecla wydane
o Wierzynkach, ~~nó~~
~~wią~~, którzy ... nie-
mniec przybyszy
do Polski, byli, od
pierwszego pro-
toplasty swego Mi-
kołaja i ... jego Hanusz (2),

(1) Liber benef. III. ...
353 ...

(2) ... r. 13... w dy-
plomat. pod tytułem wyd. ...
szewiera III. nr. 120
wymieniony jest
Mikołaj Wierzynek
pod r. 1397 nr. 58 w
... spominany Hanusz.

niewiast

(Judasz naiwnie karnikarz.)

[illegible] do wyjaśnienia

Wierzynków

[illegible] i wiele [illegible]-

swej, synami [illegible].

[illegible] Cha-

[illegible] się

zawsze [illegible] i-

mienia miejskiego

i wszystkiego ludu, [illegible] zamieszka-

wającego i słucha-

jącego (1). Ta dla histo-

ryka takie imiona jak Ko-

ściuszki, Wiślicie-

go (2), ludzi wszelkiego

[illegible] w Biskupie lubuskim wia-

domostki, są bar-

dzo pożądane (3).

Dalszym cią-

giem rejestru po-

winien być rejes-

trzeci, który Helcel

(1) [illegible] 1505. [illegible] [illegible], [illegible] jego [illegible].

(2) R. 1454 nr. 1515. Johannes Castlusz-ko de Rudno, r. 1504 nr. 4550 Johannes Sobieski.

(3) R. 1448 nr. 3340.

Dla pamiętnikarza są nazwy takie drogocenne.

~~wiedział. 9.~~

212. ~~267.~~ 236 ~~~~

ili nasi przepisywa-
jający obie wprost
dzio europejskie
wyrazy łacińskie,
a czując że ich
nie łatwo kto zro-
zumie, kładli o-
bok tłomaczenie
polskie, za co zna-
jąc dla nich nieco
wdzięczności, nie-
libyśmy jej więcej,
gdyby staranność
w tem okazawszy
większą, nie na-
razili nas na kło-
pot zgadywania,
czego sami odga-
dnąć czy nie chcie-
li, czy nie umieli.
Wyżej przywiedliśmy z takich wyrazów niektóre (harhamo, carega, wop).

~~myśli oddawać~~
~~ich [illegible] na mech-~~
~~[illegible] wyra-~~
~~[illegible] w Polsce utwo-~~
~~rzone objaśnić im~~
~~prawie wszystkie.~~

Mniemał Hel-
cel, że dosyć bę-
dzie na tych [illegible]
tak naraz łaciń-
sko filologicznych
szuznikach [illegible]; teorja
sądzę, że potrzebny
jest koniecznie je-
szcze czysto-polski
rejestr, któryby wy-
razy techniczne
i potoczne przed-
stawiając w spi-
sie osobnym, usłu-
żył tak [illegible]

niu prawa, jak
i historyi języka.
Omijając wątek
pierwszej części
rzeczonego skarnika ~~[illegible]~~ —
~~[illegible]~~ osiągnie się
z drugiej tą ko-
rzyść, że w niej
znajdzie czytel-
nik środek do
przekonania się
naocznie o tem,
skąd do poszło, że je-
dne i te same wy-
razy ~~[illegible]~~ pisywa-
ły się raz rozmaicie,
a drugi raz jedno-
stajnie. Trwało
to wciąż aż do u-
stalenia się prawo-
pisu [illegible]

druku. Ten dopie-
ro nie dozwolił na-
ukłym pisywać
samogłoski, spół-
głoski a nawet ca-
łe wyrazy według
swojego widzimisię. Ten też
~~Ów~~ wprowadzał
pewne łowszczyzny
w kluby, wzbronił
im stawać w po-
przek wyrozumowanemu ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ pra-
wopisowi. ⌐ Krótko
mówiąc, zapukiego temu ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ źle ły i ...a ...a-
cze mowy polskiej
dowolnie w niej
gospodarowali, a-
żeby ~~[illegible]~~ cudzo-
... ... gnuśnorzy ~~[illegible]~~

⌐ Ten na koniec cudzo-
ziemcom psuć języka nie dał.
~~pozwolił~~

Do 155. d.   o sobie   Ms. poprzestać dyplomów   238 ~~279~~ 214.

Sprawa wierszy "Zawcześnie kurczątku zawcześnie" może, jak mniemam, zagrzewać do prac filologicznych Dra Baudouin de Courtenay. Zamiast rozpoczynać swe prace od ~~[illegible]~~ nauki rozpoczął je od krytyki, zamiast badać ~~[illegible]~~ pomniki języka krytykuje z tymi co je badali/ ~~[illegible]~~ utrzymując w Albumie uczony ten, że nie/ tymi szli w poszukiwaniach naukowych drogami po których sam chodzi ~~[illegible]~~ i badając wyprowadza z nich mylne wnioski. Upewniam go że ~~się~~ się myli (1) mniemając iż w pracach o prawach i literaturze narodowych bardzo słowny sławni własne opierali się na samodzielnych badaniach pomników języków, bo i owszem pomnikami byli przedewszystkiem ich podstawą badań moich, a lingwistyka i etnografia pomocą tylko, i to jedynie w tych czasach kiedy chodziły w parze z wnioskami badaczy takich jakimi byli przyjaciele moi, Szafaryk i Grymm Jakub. Nie o własnej więc sile wnikam głęboko, jak się o mnie wyraził raczej, w ducha języka; moc ta i potęga niech raczej będzie jego udziałem, skąd jakie

(1) Patrz Dwutygodnik naukowy literacki i artystyczny który pod napisem Niwa zaczął wychodzić w Warszawie 1872. (zakres nr. I. str. 17–8)

w nowej redakcyi z danemi

korzyści na językoznawstwa mo-
wy polskiej w ogóle, a słowiań-
skiej w szczególe spadną, czas
to okaże.

jako Nalerowski w kancelaryi duchownej lub świeckiej, usiłujące r (rz) zamieniać na miękkie (rie), oznaczać s (sz) [illegible] łacziny [illegible] przez scz, [illegible] (sz) k wyrażał c, i na odwrót, lub za f kładł ph. w; zwłaszcza gdy się okazało, że cudoziemcy którzy się języka słowiańskiego potrzebowali, ~~[illegible]~~ z własności polskiego ~~[illegible]~~, w X wieku znacznie ~~[illegible]~~ rozwiniętego ~~[illegible]~~ zgadnąć umieli (1).

(1) Z nich jedynie jest kronikarz Dytmar (Thietmar, Ditmar) który pisze jak należy: Morzini, Busrin, Cjoszuwa, Czicani, Cocini.

~~Na ilekroć bywam (swego) niejasny, zmuszony (wyjaśnia) [illegible] (w) niniejszej zakończenia.~~

~~W obu wyjątkach spisałem Szwarcytom liczby do numera (nr) wyciągając i z nich, podług nich [illegible] przypadki [illegible]. Czytelnik czym je dokładnie wykaz, łatwiej objaśni. Wreszcie objaśnienia swe [illegible] ... pod tym znakiem [illegible] (z wyjątkiem aktów, jak sam widzi)~~

[objaśnić czytelnika

Na tem kończę
swój pogląd na
życie i pisma An-
toniego Zygmunta
Helcla. Nie wąt-
pię, że uczeni ro-
dacy, nauk i na-
rodowych pamią-
tek miłośnicy, po-
siadając dalej wie-
dzę o dziele, któ-
re chlubę przy-
nosi polskiemu
piśmiennictwu,
nie omieszkają
dopełnić co w nim
sam jego twórca, i
względnie [illegible]
co je opuścił.
Mniemam więc na-
prawdę, że się znaj-
dą, którzy [illegible]

215. ~~240.~~ 240 ~~a.~~

Tyle o zasługach i niedostatkach w dziele Helcla. Co niedrugi ~~[illegible]~~ co ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ historya prawa polskiego w całym swym ogromie brana zyska-ła, i co w ogóle zyskady dzieje na-rodu, szczególnie wewnętrzne, a co ~~[illegible]~~ hi-storya ~~[illegible]~~ prawodawców zdawień-skich.

przeszło do dzieła

(*) Właściwego jest zda-nia Dąbrowski w artykule o rzeczy o Helclu na-pisanym a przytoczo-nym wyżej

Rzeczona historya prawodawców zo-staje w ścisłym związku z pra-cami Helcla ~~[illegible]~~ i starodawnych prawa polskiego pomników podej-mowanemi: ona bowiem dała tym pracom poczatkowanie, zachęcała do wytrwałości i upomniała, ażeby pra-~~[illegible]~~

⌐ Dla wyda-wnictwa

⌐ dopóki by się nie ukończyły, i ażeby

pierwszy z godnych podziwu ten co ~~[illegible]~~ gorliwością ~~[illegible]~~ zaradził ochra-nić pole historycznych źródeł ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ do politycznych ~~[illegible]~~ (rzeczy niewdzięcznej sztuki. ~~[illegible]~~ przez to politycznej) Helcla (Działalności (r. 1848-63) która ani jemu nie przyczyniła, ani mu nie była dla niej, ~~[illegible]~~ a która odrywając zacnego męża od pracy właściwej mu,

nie schodził z niego nie brał się do

~~[illegible]~~ jedną z dziennikarskich ~~[illegible]~~ mylnie przyszło na ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ niedwojną szkodę ba i zdrowiu i naukom też przyniosła nie-szczęście. ~~[illegible]~~

⌐ Zwracałem na to uwa-gę jego, a czem świad-czy wspólne nasze z lat owych listowanie, z ~~[illegible]~~ z nich to widać i to, że

z których równie jak z piszących
poprzednio powierzenie czytelnik po-
[illegible] bliższą wiadomość o
[illegible] będzie nas oz-
słuchanych które nas i prace na-
sze łączyły wzajemnie.

pracujące w zawodzie prawa niemiec-
[illegible] go, zwracać ciągłą baczność
na prawodawstwa słowiańskie, [illegible]
[illegible]
prawodawstw słowiańskich: zaka-
my jak jest pojmowali inni.

od ludu, rycerstwa, szlachty,

na wyłącznej własności.

które było mu niby
drogowskazem [illegible]
[illegible] kiedy ma iść,
ażeby poznać rad i
jego prawa, ażeby zro-
zumieć spadkobranie w
dobrach Dziedzicznych,
w pożądanych [?] [illegible]
[illegible] dla tego pod
[illegible] przypadają-
cych, na koniec w
dobrach nabytych
gdy bez zasię-
gnięcia wiedzy o spad-
kobraniach słowiań-
skich wyrozumieć
niemieckie prawo
spadkowe [illegible]
okazało się mu niepodob-
nem, przeto historycz-
prawodawstw wyszedł [?]
ceniąc wiele się ze
zdaniem, że bez znajo-
mości jednociągłej i ob-
szernej historyi prawa
Słowian
nie zrozumie nikt prawa
niemieckiego, na zwyczajach
ziemskich i na praktyce
sądowej ugruntowanego.
Tak pojmował Helcel historyę

216.a,

~~[illegible]~~ Wiedząc o tem, że Dzieło moje jest niby pokładem obrazu, na jaki się jeszcze nie zdobyły ludy romańskiego i germańskiego szczepu, wiedziałem, iż tylko Dzieło to wyszło całkowicie (r. 1832–5) do przeczytania go zupełnie! ~~[illegible]~~ opracowania i wypracowania Dzieła mogłem najlepiej i t. p. Tak pracując nad niem, uznałem po

[do sprawdzania rysunku i kolorytu ~~[illegible]~~ dla właściwego kolorytu dla ważniejszej na obrazie ~~[illegible]~~ ważnej pieśni, zgoła wziąłem się do

~~Dzie głupców rozmaitych którzy kiedyś zaprowadzić na swoich dobrach, a którzy ~~[illegible]~~ zaprowadzając na dalekie głupcami ~~[illegible]~~ jakie podobnie gościły zaprowadzali na swoich znowu dobrach~~

zajmującą podniosłą myśl rzuconą w szczęśliwym do tego Dzieła dodatku, żeby ~~[illegible]~~ zwrócić uwagę na to, że Towarzystwo Jaremne za-zapadło szczęśliwie chwalebnego naszego rolnictwa z ~~[illegible]~~, jako rolnictwu Europy zachodniej cechowało

1144.

VI. Do czytelnika, który się już dobrze rozpatrzył w rozprawie konkursowej.

Zażądało Towarzystwo naukowe, ażeby ubiegający się o nagrodę uzupełnił pracę swoją charakterystyką szczątków malarskich w Polsce z ~~zestawieniem~~ szczątkami malarstwa Europy zachodniej zestawił. Zapewne uzupełniając Towarzystwo żądanie to miało na względzie szczątki malarstwa polskiego, a bynajmniej techniczne, wiedząc dobrze i to, że prawie niepodobieństwem jest żądać od konkurującego ~~[illegible]~~ krągłości ~~w~~ obu ~~zestawiając~~ ~~dwa~~ Tak więc zestawiając dwa gie do rozważenia użytym mężom unas/ Encyklopedyą Malarską którzy się ~~zajmują, [illegible]~~ ~~[illegible]~~ malarskich, uzupełniając a ~~[illegible]~~ się wyżej w szczegółach do tego ~~[illegible]~~ ~~Jadalna~~ ~~napomnienia~~, biorąc na uwagę najbliższych Polsce sąsiadów Niemców, ~~[illegible]~~ ~~Francuzów~~ i Anglików, nie chcąc się rozszerzać nie potrzebnie, ~~[illegible]~~ / a Niemczech przyp. J tak jest w istocie; bo co się ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ sama w każdym państwie szczególnym ~~[illegible]~~ powiedzieć można, we względzie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

z podróżnych malarskiej klasy w innych krajach ile mierzyć w każdej ważniejszej ~~[illegible]~~ swego obrazu.

212 6.

3 2 219

Po dwudziestoletniej dopiero pracy (1825–56) przerobione może pójść do druku. Opracowanie nagromadzonego wątku wiódł rozdzielić zebrany zasób na dwie części, i pierwszą opowiadaniu historyi prawodawstwa poświęcić, a drugą przeznaczyć dla artykułów dopełniających je. Tych albowiem całe prawodawstwo, tak jak i prywatne, które obejmuje, także ogólne i administracyjne, prawo cywilne, karne i postępowanie sądowe, stawiane w rządy posiadających w własnym [illegible] uważane harmonijnie części [illegible] jedne a której drugie [illegible] części jego [illegible] kamiennie na obrazie dym [illegible] wielkie [illegible] tem i owem szczegółami nie jedną w szczegółach ramach pracę uświęcić [illegible] historyi prawodawstwa (i osobno liczny artykuł dający jej) na dodatek. Takich artykułów [illegible] trzy pojawiło się w druku; pojawić się ich może więcej, bądź przez tego najprzezorniej, bądź przez przedmiot do samych, który jak w przedmiocie pierwszego względem posiadł artykułu pierwszy, czy nagromadzony odnośnie rzeczy różnolitej praw i wiedzy, odkrywanych od zacząć z niego [illegible].

znowu strony
7 Z drugiej strony zauważyłem, że położenia wyżej nad inne wystające, posiadane więcej od innych, czyli

218 ~~220~~ ~~6~~

Jeszcze przed ukończeniem druku pierwszego wydania Historyi prawodawstw słowiańskich, uczuwałem (r. 1833-4) liczny dla dzieła zpuchlebne, które i po wyjściu F [illegible] ciągle (1). F wraz z umieszczaniemi a dzieło [illegible] w pismach (podobnemi) publicznych [illegible] znawcami krytykami, za podnietę i zachętę do dalszego F [illegible]

[illegible]

(1) Patrz hist. prawod. I. s. 407. przyp. 2.

F (na publiczny widok, powtarzano całej pracy) F Objawy te

F działania w obranym zawodzie,

[illegible] uszanowania przejętemi myśli, które mnie (za coś bynajmniej) zasłałem, więcej.

Wiedziałem bowiem dobrze, wiele dzieło moje mało zawdzięczenia pomocy [illegible] uczonym Lewelowi Haszl, a też polskiego [illegible] uprzejmej chęci

ludzie uważałem zgoła [illegible] oświadczenie te

kolegów moich w uniwersytecie (nauczających warszawskim) Janowi Wincentemu Bandtkiemu i Joachimowi Lelewelowi. Z których ten w [illegible] poprzednio do tomu IV. historyi prawodawców (dawnego wydania słowiańskich), i w s. 430 ki... ma pierwszego wydania drugiego: a spisem Lelewel zupełnie wnet to samo dziełem pracowicie [illegible] w piśmie swem Polska wieków średnich (wydania z r. 1851. (IV. 90-104.) z 2giego wydania z roku 1859 / III. 465-82) wyrażając się [illegible] dla mnie uczuciem. [illegible]

tysięcznych pracom moim uczonych słowiańskich, a mianowicie co do prawa serbskiego Józefowi Pawłowi Szafarzykowi, co do czeskiego

Tu też nowa tylko dzieło moje wyszła tak ... z druku (r. 1832-5) względem ... przekonania do zupełnie...

dobrze o tem wiedząc, że dzieło moje jest mimo ... pokładu wielkiego obrazu, ... jaki ... ... mnie zdobyły co ... swoim ...

217. ~~214.~~ ~~3~~ 2...

siebie źródeł uznawać źródła ar-
tykułom dotąd wydanym odpowied-
nio.) Przed innemi trzy tego rodzaju
źródła dla dalszego rozwoju publicz-
nego czyli, jak je w historyi
prawodawstw nazwałem, politycz-
nego prawa Polski są przezna-
ne: Historya miejscowa i stopnio-
wego ich politycznych, sądowych i
ekonomicznych, a mianowicie prze-
mysłowych i handlowych, które ist-
niały w Polsce przed i po ~~[illegible]~~ wejściu do nas
~~[illegible]~~ prawa niemieckiego (o ile ono wyższego aż do upadku kraju, i dalej ~~[illegible]~~ się winna)
~~[illegible]~~: Historya
władzy monarchicznej (1) w stopnio-
wym dalszym władzy sejmowej przeważy-
ku do ~~[illegible]~~ monarchizmu ~~władzy~~ aż do
od-rzucenia konstytucyi trzeciego Maja (r. 1791) z poglądem na źródła rozwoju, na koniec
Historya skarbowości (finansów).
z głównym poglądem na rolni-
ctwo i [rządy rolnicze, lu-
dzi na ~~[illegible]~~ zaniedbywanie w
kierunku ~~[illegible]~~ rzemiosł, prze-
mysłu i handlu w znaczeniu jak naj-
obszerniejszym względu.

(1) Nazywając to prawo dyplomata jus du-
cale, a kroniki ~~[illegible]~~ libertatem ducalem, jus supremum.

(2) Jest pod tym względem nie jedno do sprostowania: w (dziele Szajnochy Jadwiga i Jagiełło, Mie-
roszewskiego Ustawa rady dworskiej Polityki polskiej narada (Wiedeń 1867), dodrwiono w dwóch p(osnowy tego ~~[illegible]~~
pismach Karola Baranowskiego Hoffmana Historya reform politycznych w dawnej Polsce, w Lipsku 1867, i Przyczynach dziejów monarchii polskiej, po Bolesławie Krzywoustym w wieku XII w Krakowie 1872 wydanych.

Gdy w historyi należało iść do celu,
że lub powtórnie rozmaczyciu
[illegible]
[illegible]
[illegible] to przeważnie
w dopełnieniach
[illegible] wolna i
[illegible] Daj
[illegible] drobno, oglądając się zewsząd,
[illegible] stwarzaj wszystkie dana-
gą przed siebie i poza siebie patrzkę,
[illegible], [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

i więc przy-
śpieszonym kro-
kiem, ażeby nie
trzymać długo czy-
telnika w oczekiwaniu wiedzy dog-
[illegible] co ma ogląd-
dać;

potrzeba
[illegible] krotkości

o/ śledzić, czy
się nie pomi-
nęło czego, co [illegible] może wpły-
[illegible] nać na
rzetelnie na wykrycie
prawdy. Tam,

w dziejach prawodawczych mniej, [illegible] przyjść być [illegible]
[illegible] malarzem hi- [illegible] uzupełnienia obrazu usidawać potrzeba być
storycznym, to, czyli w [illegible] nietylko działać przez rysunek i kolory na
miniaturzystą, i [illegible] ale ustrzymać
na wrażenia (efekty) [illegible] (opracowanie malowidła
[illegible] widza we drobiazgowe i wymuskane [illegible] przychyl-
wrażeniu efektownem, w jaki się przez [illegible] nych
[illegible] naść jego widoków dla [illegible] wypadu.
[illegible] przedstawionych mu na obrazie

911

220. ~~39~~ ~~Ekrzunku 2.~~

pękłe [illegible] dzieła [illegible] do wydania [illegible]

Ledwie się całe dzieło powtórnie pojawiło (r. 1856-57), i zaledwie jeszcze jeden do niego dodatek nie wyszedł (r. 1872-4), właśnie wyprzedził przeciwko niemu na siebie cząstek złej woli [illegible] publiczność. [illegible] aposto[l]skim [illegible] miałem za adres [illegible] a na święcitej pokutę za oszczerstwo tak zwaną recenzyę Pierwotnych Dziejów [illegible] nie odpowiedział temu wcale, bo nie warta była odpowiedzi. W Piśmie [illegible] wieść, że w historyi prawodawstw odjąłem prawie wszystko Sławianom, a prawie wszystko przyznałem Niemcom, i że wszystkie nasze urządzenia polityczne i społeczne przypisuję Niemcom, że mówię słowa (nazwałem za kłamców rozszerzających) Dziś [Stanisław] Żerawski [illegible] moje w Dzienniku Litewskim wychodzącym we Lwowie (patrz nr. 37. następ. tego pisma z r. 1867). Gdy bądź, z wielką szkodą dla nauki przeniósł się (r. 1870) do wieczności,

Chce się [illegible] jednakże podpisał w archiwum do pisma Zbiorowego które w St. Petersburgu d. Okrzejko (r. 1859) wydał Józefata Stanisława Ogrowskiego, i że się nie myląc, udowodniłem w piśmie [Do drukarni: Czwartorzędem w tym człowieku tym]

Znałem czasopismo które pod nazwą Kroniki wychodziła wówczas w Warszawie (patrz r. [illegible] nr. 35-46.) [illegible] z Przeglądu Poznańskiego, w którym po dwa kroć napadł na mnie a rzecz którą nie znam, [a później poznałem bliżej] tenże chwycił rozgłaszane o mnie przez Ostrowskiego

przypisując mi o pierwotnym kościele katolickim u Sławian myśli których się nie przyznaję i nie podzielam; bo dziś nie mając [illegible] wydane odemnie Pierwotne Dzieje Polski i Litwy. Pierwszy napad odpierając

[i za takie uznał je też]

v. 1873 / ~~samie~~ [illegible]

wystąpił / ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

(Wszelkiej nie mał wartości tendencyjnie i jak mniemam pozwoliwszy na mojej prace ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ {Gdy ostatecznie}

[illegible] pierwszy i drugi i trzeci tom [illegible] wydania drugiego [illegible] wziął na uwagę. Dutkiewicz przeciwnie [illegible] rzucił się na tom trzeci i czwarty wydania pierwszego [illegible] i gdy ów całe prawodawstwo [illegible] i ile takowe w rzeczonych ustawach [illegible] wydziałano z ukazem [illegible] na prawo polskie zwrócił uwagę i ~~[illegible]~~

~~z historyi praw które w Polsce przed wprowadzeniem Kodexu Napoleona obowiązywały. Tenże [illegible] w uwagach nad prawem polskiem [illegible] Piotra Burzyńskiego prywatnem w Krakowie 1867–71 wydanem [illegible] do uwagi w [illegible] seryi 1. Bibl[illegible] umiejętności prawnych która w Warszawie wychodzi zauważył że [illegible] wkraczając~~

~~[illegible]~~

[Michał Bobrzyński (1) wszechstronnie ~~[illegible]~~ Walecznemu Dutkiewiczowi, który jakoby w dalszym ciągu tego, co w pierwszym zbiorze Okrzyski ponapisywane, z udziałem Dziatumemu w Spostrzeżeniach nad historyą prawodawstw głównych ~~[illegible]~~

(1) Patrz tom 12. Dwutygodnika naukowego literackiego artystycznego, który pod nazwą Niwa ~~[illegible]~~

[wychodzące w Warszawie aż do roku 1874. obecnie wychodzi zamiast pod redakcyą nową. [illegible] Dawny redakcyi [illegible] Warsz. 1880. [illegible] Wyjście [illegible] i w osobnej odbitce [illegible] 1874.)

"~~Uwagi~~ [illegible] nad [illegible]

się później wywarło,

podejmując, jak [illegible] nauką i niewdzięczną pracą dla dobra młodzieży, „ażeby wiedziała czego się ma trzymać, w polskiem rozwijającem się prawie.”(1) Lecz jeżeli to jedynie miał na celu, należało mu wziąć się wcześniej do pracy [illegible] i prawo które [illegible] z pola praktyki sądowej całkiem już w sferę historyi przeszło, starać się poznać historycznie, nie [illegible] czekając, aż, jak sam zeznał, „blisko pięćdziesiąt lat życia przy stoliku sądowym strawiwszy przy nim. zestarzawszy się” do prac naukowych Γ jakich obecny wiek wymaga, stanie się niezdolny.

Powinien też był o tem wiedzieć, że gdy dzieło moje nie jest prawie ani elementarnym do uczenia, przeto nie będzie czytane od chłopiąt ale od dojrzałej i w naukach lubującej się młodzieży.” Władzie zaś

~~Wacław Bibliński~~ umiejętności ~~pow~~ wagi wychodzącej w Warsz. nr. 7. ~~serii~~ str.

(1) Uwagi nad dziełem: Prawo polskie prywatne przez Piotra Burzyńskiego. Warszawa 1877 str. 62.

na/ leżało. Jeżeli wręcz chciano pisać dla
dobra młodzieży, należało wprzód
do wydania drugiego ~~[illegible]~~ przyczynić,
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
przy tem baczyć na to, com już
sam wyrzekł [illegible]
[illegible] z [illegible]ania trzeciego pra-
wodawcy we [illegible]dniu i we świecie
niezgodnie. (Przejęcie samże. i [illegible]
[illegible] [illegible] czytać chło-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (mówi Zhorowski w myśl mojej wyrażonej nie dokonałe, że prawodawstwa
~~[illegible]~~ sfera jedną z najważniejszych
sfer wewnętrznego, duchowego życia
narodu, że zbadanie i wyjaśnie-
nie tej sfery jest nader ważnem
przyjaciołom zadaniem duchowej pracy
narodu. Zadanie to (mówi dalej) pod-
jęła etnografia. [illegible] prawodawczą starożyt-
ność nie rozwiązała go wprzód,
a to przecież ustawiła i przy-
stronnie, śpieszyła jego rozwiązanie, składając
bogaty plon dla dalszych badań na
polu historii prawa polskiego. Wszy-
stkie przez nią na tem polu zebrane
(sensie ~~[illegible]~~), nie
(lśniący rzecz swą) do rzece martwego morza, jaśnie-
jące zewnątrz blaskiem barw, a we-
wnątrz zgniłe: puste, lecz są [illegible]

~~w przywiedzionym wyżej dzien-~~
~~niku Literackim Lwowskim, gdzie~~
~~swoje nazwisko z podpisem~~
~~[illegible] przyznaniem nad sprzo-~~
~~stoważnieniem~~

[illegible] jak ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ słowiańskich
w ogóle tak w szczególe

w [illegible] rzeczonych uwagach p. w.

[illegible] (historycy (drugiego [illegible]

[illegible] podjęło mozolną a niewdzięczną

pracę a podjął jedynie dla dobra młodzieży, aby wiedziała czego się ma trzymać. „Mówi dalej, że nie miał i nie ma żadnej dla mnie niechęci, a że nie mając jego w tem wina." [illegible]

[illegible]

pisał naukowy Doktora Prawa wyszedł [illegible] (wymienia kilka innych takich warg Doktorów), ale mało [illegible] Doktorów, którzy nauczywszy się na uniwersytetach prawa rzymskiego, już tem samym umiejąc prawa polskiego, musiemają, że umiejąc prawa polskiego, które przecież oddzielnej wymaga nauki.

[illegible]

Dalej mówi Lelewel (Ośmielił się), że Spostrzeżenia pisząc [illegible] przyznać się do rzeczy tendencyjnie, bo w czas kiedy je ogłaszał wyszła już była z druku historya wydania pierwszego, a mniej chciał historya wydania pierwsze; od czego jej zastąpiło wydanie pierwsze; od czytania więc jej a nie samej udawania. Wiadomo też było młodzież należała. Wiadomo też ogółowi, że co w pierwszem wydaniu stało o prawie polskiem, nie z mojego [illegible] Jana Wincentego Bandtkiego i Joachima Lelewela, z niemi więc a nie ze mną spierać się o rzecz

Γ. pysłuchanie wydania drugiego

[illegible]

[illegible] sprzyja [illegible] odzywać [illegible] sam [illegible] zeznał (w w. 7. jego z. Biblioteki)

[illegible] gratulujmy blisko pięćdziesiąt lat żyjąc [illegible] i przy nim zestarzawszy się, powiada naglą rację chęć poznawać na drugie [illegible] naukowej prawo polskie, należące ściśle do historyi wyłącznie. Dziwna zachcianka! Uwraża była [illegible] badać historycznie to prawo, i że się jego [illegible] stanie badać [illegible] tem sposobu dowodzić to czynami.

Γ. wypływała [illegible] ale z pod

223. ~~347~~ ~~[illegible]~~
248

~~na~~ one ~~[illegible]~~ pełne żywotnych so-
ków i kryją w swem łonie ziarna, z
których da się wyrosnąć urodzajny
zasiew na przyszłość. Przy głębszej
nieco uwadze łatwo odszukać takie
ziarna, rozrzucone obficie po rozleg-
łych badaniach Historyi, sprawozdawców
sztuczańskich. Jak rzecz ~~[illegible]~~ (w r. 1859), a przed
nim wyrzekł ~~[illegible]~~ Lelewel (1): wyszło szcza-
caje jedyne w swym rodzaju dzieło i z
lubością w niem się rozpatruje. A sprawo-
zdawca lwowskiem wiedeński sprawo-
zdawca dodał: "podziwiam niestrudzo-
ną wytrwałość piszącego ~~[illegible]~~ przez
mną ~~[illegible]~~ on pierwszy ~~[illegible]~~ dzieło ta-
kiej objętości doprowadził ~~do~~ je do
końca (2)."

historyj pra-
wodawczej i
wyznaje że

śmiało i

~~Jak rozprawiając o dziele mojem poza gra-
nicami [illegible] królestwa kongreso-
wego: w samem królestwie sam ime adez-
tyj się [illegible].~~

(1) Polska wiek. śr. III. 474. w przyp.

(2) Wir können nur die unermüdliche Ausdauer bewundern, durch die es ihm gelang, als der Erste ein Werk von solchem Umfange zu Ende zu führen. Patrz Das Vaterland. Zeitung für die österreichische Monarchie, r. 1867. nr. 258.

Opowiedziawszy co historyi prawodawstw zarzucono we Lwowie i Wiedniu, i co [illegible] jej obronę wyrzeczono w belgijskim Brukselowie (tak Bruxellę nazwał Lelewel) zabawnie, rzecz napomknieniem słowa [illegible] starodawnych prawa polskiego pomników [illegible]

(i o historyą prawodawstw [illegible]. Wywdzięczając się mu za tę przysługę, podam uwagi moje na jego uwagi, z których [illegible] dalej się opiekować rzeczą [illegible].

§. i do historyi tejże (wcale nie niedbał) [illegible] dych słusznych Michał Bobrzyński ogłosił [illegible] o dawnem prawie polskiem i jego nauce i umiejętnem badaniu i przy czem rozwadził. wyświadczoną dziełu mojemu. rzeczową historyą

Zdanie jakie dał Hekel o historyi prawodawstw wydania pierwszego (w księ trzeciem) powtórzył [illegible] wydaniu drugiem, wielką oceniając ją, [illegible] wzywiązując wagę do uznania odmiennie wy[illegible] szukiej wartości prawa zwyczajowego powtarzył toż samo [illegible] Michał Bobrzyński, i podzielając myśl mojąż że jeden pierwotnie [illegible]

Patrz pisma jego: O [illegible] wym (tak) prawie polskiem, jego nauce i umiejętnym badaniu w Warszawie 18[illegible] (jest to odbitka z pisma naukowego [illegible] wag.

panował zwyczaj u słowiańskich ludów,
zanim nastała ustawa, [illegible]
[illegible]
[illegible] prędzej pó-
uwagę na
źniej utworzony rząd wyjść z [illegible]
uznaniem powinienem i wyjdę. „Niema ka-
dy powinnieniem i wyjdę (mówi on) większego po-
rzym ([illegible]) większego po-
wiła nad tem że narody należące
do jednego szczepu zamało dopiero szy-
kowały swe różnice i odrębności. Im
zaś dalej sięgamy w przeszłości, tym
ściślej widzimy między niemi zbliże-
nia i podobieństwa, tym większą jedno-
litości szczegółów, która to jednolitość
nie jest bynajmniej przypadkową,
jak się to wydaje Dubiewiczowi,
ale wypływa naturalnie z całego
między wspólnego szczepowego zna-
mienia. Znać przeto prawa pobratym-
czych narodów i plemion jest ko-
nieczny warunek, aby prawo ujrzeć
w całej zrozumieć i sprawiedliwie oce-
nić. Dzieła więc jak historya pra-
wodawstw słowiańskich, ma głęboką
bytu swego podstawę. Do wydania po-
dobnego dzieła muszą koniecznie
ludy słowiańskie podążać."
Dodaje mi i Bobrzyński zarzuty, a mianowicie:
Poczytał mi [illegible] że przed-
sięwziąwszy swą pracę nad prawodaw-
stwami Słowian nie umiałem określić

Zwrócił się o zarzucie uczynio-
nym mi od Dubie-
wicza, mówiąc: że

[illegible] się że widami, żem nie miał bieglej-
szych w sądzeniu a ścisłości w badaniu,
żem nie baczył na to, iż dopóki każdy
z narodów słowiańskich nie posiądzie
źródeł swojego prawa do pewnego
stopnia opracowanych, dopóty ściśle-
nie historyi prawodawstw jest niepo-
dobnym [illegible]. Na podobne zarzu-
ty odpowiadałem już nie raz, i
odpowiem dziś w krótkości.

~~[illegible]~~

[illegible] jście rzeczy w harmonijnej całości
przyczyny u niej [illegible] a przy tem
historyi prawodawstw dopełniają
[illegible] dudod wy-
cym. Takich [illegible] wyjątkowszy [illegible]
[illegible] w [illegible]
[illegible] kierując [illegible] materyału
[illegible]
zechce dalej [illegible]
opracowywać, mam [illegible]
[illegible] miałem [illegible]
[illegible]

Dzieło moje dopiero wykazać mia-
ło, czy w Europie oprócz rzymskie-
go, germańskiego i innego prawa trzecie od-
rębne od dwóch owych prawodawstw
zasady i gdy [illegible] przed [illegible]
nie było [illegible] jak Słowianie
[illegible] się go [illegible] podobnie
[illegible] nie [illegible]
każdy z nich jedno i drugie, [illegible]
Dziś dopiero jak [illegible] każdy czem jest
[illegible]

jemu swojskie prawo opracowywać [illegible]

[illegible] na papier te-
go co się z pospiechem ale
powolnym jak na tak dwadzie-
ścia czasu rozłożonem nie
założyło [illegible] zwlekać, ażeby mnie
tenże los nie spotkał co
mojego kolegę szlachetne-
go Edwarda Gansa, który zmie-
rzając do całości, [illegible]
stracił w połowie drogi i
nie doszedł do celu. Nadto gdy

[illegible] a zbierania źródeł do napisania
swego [illegible] prawodawstwa duńskiego [illegible] żadnego

[illegible]

[illegible] jak rzecz tak ma jak z wszystkiego tego, o prawie Słowian ogóło-
(wnioskuję) wykazałem, [illegible] wo a w polskiem szczegółowo przedtem,
że dziś trzeba rozstrzygnąć, a co się dotyczy do polskiego prawa,
śpiewano. [illegible]

[illegible] rozstrzygnąć (dziś) Tadeusz spór o zasadę ojczystości dawnego prawodawstwa [illegible], o którym [illegible] (byli pojmać) w warszawej [illegible] w XVI. aż do XVIII. czyli do wieku Czackiego żyjącego. Dziś [illegible] gdy [illegible] żeby [illegible] zakres czynią w [illegible]

[illegible] dać i zakwalifikować [illegible] Chudzi im ku krom wydarzenie a [illegible] najmniejszo inne jałowe. [illegible] przez niezawodnie [illegible] prawodawcy [illegible] wypisywane w Słowianom całe.

[illegible] ma rząd dawnej Polski, opierający się na samem prawie, były, według uważania sposobu zapatrywania się na niego, od jednych za najpewniejszy i niedogod-nym, a od drugich za bezładne. Uważane z gminnego. Dla jest w samej rzeczy (ten rząd, rozgrywający się) mnóstwo zasad monarchii, których sięgając prawa zasady stronnictwa, gdy one rządy uważają niepewnemi i niedogodnemi dla jednych a więc bezładnemi dla drugich, a więc bezładności nazywano. [illegible]

Z pierwszych Piastów [illegible]

Szanowny Profesor uniwersytetu
jagiellońskiego, który raczył mnie
w badaniach naukowych, gdy mówię
o nieustraszonym ... siłami,
ma zapewne na myśli siły mo-
ralne a nie fizyczne! [illegible]
[illegible]

z śledzeń

a które naukowości nie
szydą. Za dalszych czyli moralnych
sił, upewniam się z niemi

[illegible]

Dni nasze jak dni muzyka.
Jakoż gdyby nie ciągłe baczenie
na utrzymanie w ruchu, da-
[illegible]
[illegible] o się
pomocy tym się zachwiała. Ogrom ma-
teryału który z pośpiechem ale po-
wolnym, bo na lat kilkadziesiąt
rozłożonym, zbierając wyławiałem i wylewam
na papier, napominał [illegible] nie na-
leży długo zwlekać z ogłaszaniem tego
[illegible] zebrało [illegible] puszczać...
wobec czego by się zewsząd z każ-
dej strony nie obejrzało, nie zba-
dało, nie oceniło. Ta też który po-
mnie ten i ów przedmiot badań,
więcej odemnie zrozumiał napo-
wiedział i obszerniej to i owo opo-
wiedzieć mają czas po temu, ale głębiej w rzecz nie wni-
knął. Na pytanie zadawane mi [illegible] dla czego pojedynczych
części dzieła nie obrabiam wy-

obrachowa-
łem się zawsze [illegible] i
obrachowuję. [illegible] śledzeń
[illegible] Dowodem tego jest
[illegible] w całości

wynajdując
ogłaszając
zapiski na-
szej przesz-
łości [illegible]

Za przydem i na
ważniejsze
baczę.

i upomina że mi

i zbiera, ale
[illegible] przytem,
żem nie [illegible]

i nie oszczędziło nawet
surowo.

czerpiąc, jak to czynił Lelewel, który zabrał ~~[illegible]~~ się napisać histo-
ryą polskiego narodu, ~~[illegible]~~ wszerząd się ~~[illegible]~~ szerzyć ~~się~~ nad
jeografią, numizmatyką i t. p.
~~[illegible]~~ rozwadził; na pyta-
nie to odpowiadam, że ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wraz przed się przyjdzie
~~[illegible]~~ częściej, i wyczer-
pywać je w miarę odkrywania
źródeł ~~[illegible]~~ nich je
szczegółu ~~[illegible]~~ jeżeli się mu mo-
że materyały odkrywać ~~[illegible]~~
raz ~~[illegible]~~.
Umiałem też baczyć na to,
że naraz mi unikać.

~~z siłami ... [illegible]~~
~~[illegible]~~ (tego jak słuchał mo-
jego kolegę szkolnego Edwarda
Gansa, który poprzedził w pracy
swej drogi, nie dozwalając do ce-
lu ~~wszystkie~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
i czem nie trzeba zapominać że) nie mógłem też
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wziąć się do Stowian
~~[illegible]~~ historyi ~~[illegible]~~ prawa ~~[illegible]~~
przy powszechnem w owczas [illegible] mniemaniu,
iż prócz rzymskiego, kanonicz-
nego i niemieckiego, historycz-
nego i niemieckiego. historow-
nego i niemieckiego, nie istnieje w Europie
dawnej żadne inne prawo, zasady swej od naszych
odrębnej mające. Do trzeba więc ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ było wykazać istnie-
nia tego wykazu ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ z tych co się
naprzód zebrało, przedstawić, a wyszuki-
wanie reszty źródeł ludzkiej
~~[illegible]~~ w innym stanie.
Dalszy postęp ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ zostanie.

gdym szukał do dziś ta

(Colunnai nastąpi w pamięci)

Jakoż do wznania, że to i owa ~~[illegible]~~ co
twierdziłem, ~~[illegible]~~ i twierdzić miał, za podstawę prawdy,
rzucano się do wyszukiwania innych źródeł
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ i z wyszukiwanych badań
historycznych dali podstawę jak
rozwój i postęp prawa Słowian;

Li niech z wyszczególnienia ciem rzeczy sięgnie do samego dna.

Tłumaczenia się uczo-
ny, ~~[illegible]~~
jak się to je-
mu przydarzyło,
nie zabrało sta-
nie na ~~[illegible]~~ przed-
stawienie całości
ile można ob-
szernie, przeda-
wałem po jej
dojrzeniu ~~[illegible]~~ przed-
stawieniu.

F (z ~~[illegible]~~ otworzyniem
przyczółem
swym, przed-
stawić po-
wszechno-hi-
storycznie
prawa spad-
kowe ludów
uczynili za-
wanych" (Das
Erbrecht in
weltgeschichtlicher
Entwicklung)

w czem Czesi i Rosyanie prze-
dują, a Chorwaci i Serbowie,
za pośrednictwem najwyższych
w Zagrzebiu i Białogro-
dzie naukowych zakładów, zdą-
żają za niemi chwalebnie.
Nawet Rumunowie, bądź co bą-
dź zresztą wierni towarzysze,
ciekawie, według zrobionej o
tem w pierwszym artykule do-
pełnień (str. 129-1.) zmianki,
dopytując się o swoje pocho-
dzenie, zachowując też a dawne
~~swoje~~ rodzime prawa, w prawodaw-
stwach Słowian ukryte.

Bacząc na to co nasz wieszcz wypowiedział, śpiewając: Dni nasze jak dni niedychaw
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ nie śmiem
twierdzić gdzie się doczekam, jak
mój następca, pobudzony do
nowego krytycznego zbadania,
odkrytych i na jaw wydo-
bytych odemnie wskazówek, uzna to samo co i ja —
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ich Sło-
wian ach/w ogóle jak w szczególe o ale mam pewną otuchę że uzna być prawdą, z wyłoż- com wypowiedział.
Walach ach: ~~[illegible]~~ cza
~~[illegible]~~ gdy od-
kryte przez Hecela źródła prawie
niczemu nie zaprzeczyły, tym

~~nie zapisanych danemi~~ ~~im~~ w historyi prawodawców zdumiewających wy~~powiedzeń~~ rzeczeń.

Cześć mężowi który je zrodził wskazał! Cześć dziełu które stawiło je na widok publiczny!